

TASAVVUFÎ AHLÂK ABİDESİ

İHRAMCİZÂDE İSMAİL HAKKI TOPRAK'IN

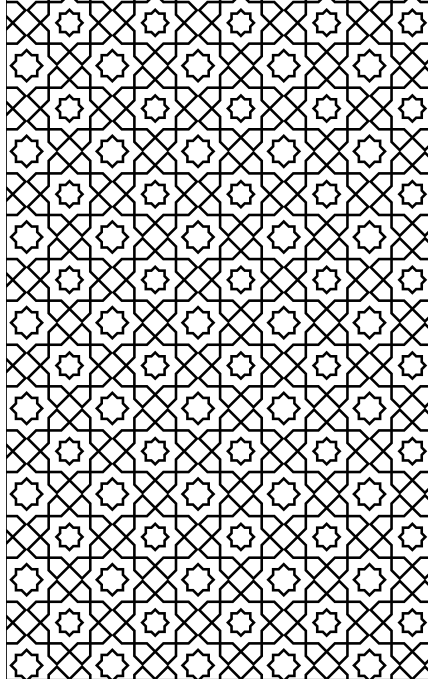
TASAVVUF ANLAYIŞI

PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE

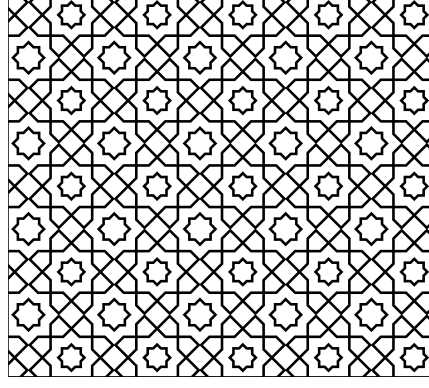
İHRAMCİZÂDE

İSMAİL HAKKI TOPRAK

HAZRETLERİ (K.S)

(1880-1969)

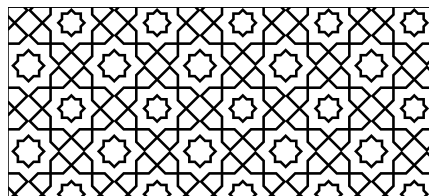
TASAVVUFÎ AHLÂK ABİDESİ

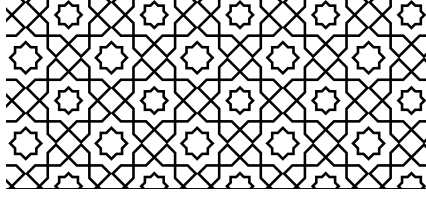

İHRAMCIZÂDE
İSMAİL HAKKI TOPRAK (K.S)'İN
TASAVVUF ANLAYIŞI

PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE

NASİHAT YAYINLARI

TASAVVUFİ AHLÂK ABİDESİ
İHRAMCIZÂDE İSMAİL HAKKI TOPRAK (K.S.)'İN
TASAVVUF ANLAYIŞI

1. Baskı

ISBN: 978-9944-5490-0-5

YAPIM

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı
Çamlıca Basım Yayın Un. Eğt. Sa. Tur. Jeo. İnş. San. Tic. A.Ş
Zaviye Mahallesi Hulusi Efendi Caddesi Hamidiye Çarşısı
No: 45 T (44700) Darende/MALATYA
Tel. : 0422 615 15 00 - 0422 615 28 95 Faks: 0422 615 28 79
www.hulusiefendivakfi.org.tr

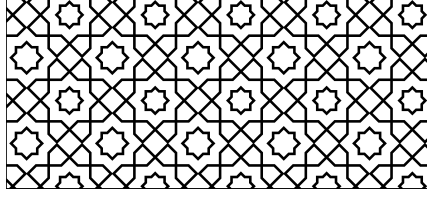
TASARIM

Grafitürk Medya Ltd. Şti.
serkangrafiturk@gmail.com
0.506 876 17 17

BASKI

?????????????
????????????????
????????????????????

Her Hakkı Mahfuzdur
Yayın No: ??? - Nisan 2022

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş - Nakşbendiyye-yi Hâlidîyye Geleneği	11

BİRİNCİ BÖLÜM

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi'nin Hayatı ve Eserleri.....	23
1. İsmi ve Mahlası	23
2. Ailesi	24
3. Tahsil Hayatı	26
4. Memuriyeti.....	26
5. Evliliği	27
5. İntisabı	27
6. İrşad Vazifesi	35
7. Tasavvufî Şahsiyeti	37
8. İmar Hizmetleri	42
9. Hapis Yatması	46
10. Vefâtı	48
11. Eserleri	49
12. Sevenlerinin Dünyasında İhramcızâde'nin Yeri	50
12.1. İhramcızâde'nin Sülûk Şeyhi Mustafa Takî Efendi.....	51
12.2. Müridleri	62
12.3. İhramcızâde'nin Manevî Varisi Darendeli Osman Hulûsi Efendi	66

İKİNCİ BÖLÜM

İhramcızâde'nin İslâmî Hassasiyeti.....	113
1. Şer'î Şerife Sadakati	113
2. Kur'ân'a Bağlılığı.....	116
3. Peygamber Sevgisi.....	116
4. Kulluk Hassasiyeti	118

4.1. Namaz.....	119
4.2. Oruç.....	121
4.3. Hac	122
4.4. Zekât.....	123
5. Tevhid Düşüncesi.....	125
5.1. Allah-İnsan-Âlem İlişkisi.....	125
5.2. Vahdet ve Kesret İlişkisi.....	126
5.3. İlâhî Tecelli Anlayışı.....	128
5.4. İnsan-I Kâmil Düşüncesi.....	129
6. İlim Ehline Muhabbeti.....	130

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İhramcızâde'nin Toplumsal Hassasiyeti.....	131
1. Aile Hayatının Ehemmiyeti	131
2. Çalışma Hayatının İnsicamı.....	134
3. Yöneticilerle İrtibatı	137
4. Toplumsal Barışa Katkısı	141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İhramcızâde'nin Tasavvufi İrşad Yöntemi	145
1. Mürşid-i Kâmile Duyulan İhtiyaç	146
2. Mürid-i Sadık	147
3. Rabıta.....	149
4. Zikir	150
5. Hizmet	154
6. Sohbet	156
7. Tezkiye-yi Nefis.....	166
8. Tasfiye-yi Kalb.....	167
9. Âdâb ve Erkân.....	170

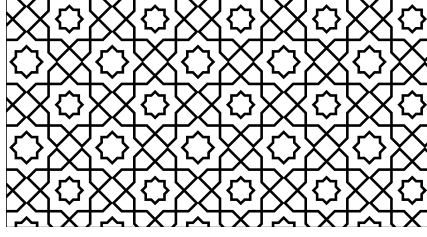
BEŞİNCİ BÖLÜM

İhramcızâde'nin Tasavvufi Terbiye Ölçütleri	175
1. Tevbe	177
2. Ahlâk-ı Hamide.....	179
3. Dile Hâkimiyet.....	180

4. Sıdk	182
5. Ahde Vefâ Duygusu	184
6. Sehâvet ve Îsâr	185
7. Tevazu	187
8. Şefkat ve Merhamet	188
9. Zühd.....	190
10. Fakr	193
11. Tefekkür	194
12. Ihlâs.....	196
13. Takva ve Vera'	197
14. Sabır ve Şükür	201
15. Tevekkül	204
16. Muhasebe.....	206
17. Muhabbetullah.....	209
Sonuç.....	213
Kaynakça.....	223
Mevlidi'n-Nebî Aleyhisselâm	247
Silsile-i Şerif.....	333
Belgeler ve Fotoğraflar.....	355

ÖNSÖZ

Rabb'imize sonsuz hamd ve senalar, Peygamber Efendimiz'e salat ve selamlar olsun. Selam aynı zamanda diğer peygamberlerin herbirinin ruhaniyetine, Peygamber Efendimiz'in âline ve ashabına olsun. "Salih zatların anıldığı yere ilâhî rahmet iner." hakikati mihverince ümmet-i Muhammed'in öncülerine, tabiine, etbau't-tabiine, müçtehit imamlara, fukahaya, mütekellimin zümresine, zahidlere, selef-i salihine, sûfilere, tarikat meşayihına, ümmetin seçkin âlimlerine, tüm şehitlerimize, ecdâdımızın ruhaniyetine selam ve muhabbetlerimizi arz ediyor, Rabb'imden bizlere de onların herbirine layık nesil olabileme imkânını bahşetmesini niyaz ediyorum.

İlm-i tasavvuf Allah, insan ve âlem ilişkisini ele alan, insanın hem kendine, hem Rabb'ine hem de âleme yabancılaşmamasını sağlayan bir terbiye sistemidir. Tasavvuf ahlâkî olgunluğa erişip insan olma sanatıdır. Bir ahlâk ilmi olarak nazariye değil bir gerçekliktir. Gerek iç dünyamızı gerekse dış dünyayı rahmet iklimine dönüştürme çabasıdır. Tasavvuf ilmi eşyanın künhüne vakıf olmak, yaratılış hikmetini anlamak, varoluş sürecine katılmak, âleme ayna olmak, varlık kitabını okumak boyutuyla bir varlık ilmidir. İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn boyutlarıyla ilimden irfana, marifetten hikmete doğru derinleşen marifetullah çabasıdır. Yatay Müslümanlıktan öte dikey Müslümanlığa, fetva düzeyinden öte takva düzeyine ermeyi, ruhsatlarla amel etmenin ötesinde azimetle amel etmeyi hedefleyen bir metafizik ilmidir. Tevhidi kuşanmayı, ihsan terbiyesine ermeyi, hakikat terennümüne bütünleşmeyi, esma, sıfat, fiil ve zat tecellisine ermeyi öngören bir metafizik deneyimdir.

Zühd ve tasavvuf çizgisinin kurumsallaşmış boyutuna tarikat adı verilmektedir. Tarikatlar tasavvuf sisteminin tarihi süreç içerisinde usul, yöntem ve metotlarının sistemleşmiş bir boyutudur. Tasavvuf-

la tarikatı ayırıştırmak hem yersiz hem de anlamsız bir girişimdir. Tasavvufi yaşantıya pratiğe dönüştürmenin yolu tarikatlardır. Tarikatlar pîrlerin, mürid-i kâmillerin, terbiye şeyhlerinin, vazifelendirilen halifelerin, yetkilendirilen vekillerin, hakikat arayışına koyulan ve kendi fitratına yolculuk yapmayan niyetlenen sâliklerin terbiye, ahlâk, edep ve mânâ mektepleridir.

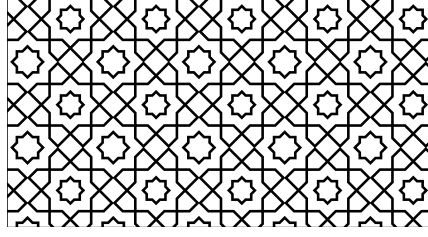
Tarikatlar arasında Nakşbendiyye ruhânî boyuttaki çizgisi, öngördüğü letâif dersleri, kalbî ve hafî zikri öne çıkararak yaklaşımı, hasbî, samimi ve muhabbete dayalı usulü ile nakıs insanları kâmil insanlar haline getirmeye çalışmıştır. Nakşbendiyye'nin Müceddidiyye çizgisi itikadî esaslara candan bağlılığı ve kulluk deneyiminin ihsân boyutunda zuhur etmesini gerçekleştirmiş bir kıyam hareketidir. Müceddidiyye'nin uzantısı olarak Hâlidîyye şubesi Nakşbendiyye ve Müceddidiyye'nin esasları üzerinde son iki asırda İslâm dünyasına damgasını vuran, saygınlık uyandıran ve ilgileri üzerine çeken bir ilim ve irfan mektebi olmuştur. Diğer Hâlidîyye temsilcileri gibi Hâlidîyye'nin Mekkî yolu da ilim, irfan, hikmet, edep ve ahlâk çizgisi olmuştur. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde isimleri, muhitleri, ahlâkları, hizmetleri ve müridleri dikkat çeken iki isim çalışmamızın ana teması olmuştur. İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi ile yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden Darendeli Osman Hulûsi Ateş Efendi'nin hayatlarını, etkinliklerini, düşüncelerini, terbiye usullerini ve tasavvuf anlayışlarını bizzat kendi değerlendirmeleriyle bir bütün olarak ortaya koymaya çalıştık. Mevânâ ve Yunus çizgisinin geçmişlerde kaldığını iddia edenlere en önemli cevap İhramcızâde ve Hulûsi Efendi gibi çağımızın Mevlânâ kıymetlerini ve Yunus kıvamında söz ve mana üstatlarını tanıtmakla verilmiş olacaktır.

Bu çalışmanın yapılmasına vesile olan Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı H. Hamideddin Ateş'e teşekkür eder, siz kıymetli okurlarımızı muhabbetle selamlarım.

Gayret bizden, Tevfik Allah'tandır.

Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE

Sivas - 2021

GİRİŞ

NAKŞBENDİYYE-Yİ HALİDİYYE GELENEĞİ

Hâlidiyye'nin kurucusu olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827), Irak'ta doğup İslâmî ilimlerdeki tahsil hayatını tamamlayarak Bağdat'ta müderrislik yapmıştır. Müceddidiyye şeyhi Abdullâh ed-Dihlevî'nin (ö. 1240/1824) yanında seyr u sülûkunu tamamlayan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, şeyhi Ahdullah ed-Dihlevî'nin halifesi olarak Bağdat'a gönderilmiştir. İlmî kişiliği, şer'î hassasiyeti, tasavvufî kimliği ile bölgede ilgi uyandırmış, kısa zamanda mürid kitlesini artırmıştır. Bu husus bölgede kök salmış Kâdiriyye geleneğine mensup kesimlerin dikkatini çekmiş, yaşanan rekabet duygusu sonucu Bağdat'ta kimi Kâdiriyye meşayihinin tenkitlerine maruz kalmıştır. Sürtüşmelere ve kısır döngü tartışmalara girmemek adına 1823 yılında Bağdat'tan ayrılıp Şam'a gitmiş ve irşat faaliyetlerini buradan yürütmüştür.¹

Bağdat ve Şam'da irşat faaliyetlerini sürdüren Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hizmetini yürüttüğü tekkesi ile derslerini deruhte ettiği medresesinde pek çok mürid kitlesinin yetişmesine öncülük etmiştir. Bütün

çabasını müntesiplerinin ilmî açıdan yetkin konuma gelmelerine hasretmiş, yetkin düzeyde çok sayıda halife yetiştirmiştir. Bağdat ve Şam beldeleri başta olmak üzere daha hayattayken İslâm dünyasının farklı diyarlarına çok sayıda halifelerini göndererek İslâm dünyasında bir tecdit hareketi başlatmayı hedeflemiştir. Vefâtından sonra da halifeleri özverili çalışmalarıyla İslâm dünyasında uyanışın ve ilmî yapılanmanın öncüsü olmuşlardır. Birer tekke mensubu oldukları kadar aynı zamanda birer medrese mensubu da olan zâhir ve bâtın ilimlerini şahıslarında birleştiren, uzlaşmacı ve bütüncül bir üsluba sahip olan, farklı kesimlere etki edecek bir ortak dil kullanmayı başaran halifelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Musâ el-Cubûrî el-Bağdâdî (1246/1831)
2. İsmâil Enârânî (1242/1826)
3. Abdullâh Herâtî
4. Abdulfettâh el-Akrî (1281/1864)
5. Şeyh Muhammed Kudsî (Memiş Efendi) (1269/1852)
6. Abdullâh el-Hakkârî eş-Şemdînî (1228/1813)
7. Abdullâh Mekkî Erzincânî
8. İsmâil Şirvânî (1270/1863)
9. Ahmed Eğribozî (1250/1835)
10. Muhammed Hâfız er-Ruhâvî
11. Ahmed el- Berzencî
12. Muhammed Cedid el-Bağdâdî
13. Abdurrahmân el-Akrî
14. Muhammed eş-Şehrezûrî
15. Mustafa b.Celâlüddin Kel'anberî
16. Abdurrahmân el-Celî
17. Şeyh Muhammed Nasîh
18. Abdülkadir Dimlânî
19. Molla Abbas el-Kûbî

20. Abdülkâdir Berzencî
21. Hidâyetullâh Es'ad Erbilî
22. İsmâil Berzencî
23. Ebu Bekir Bağdâdî
24. Hâfiz Hasan Kozânî
25. Abdulğafûr el-Kürdî el-Kerkükî
26. Muhammed Meczûb el-İmâdî
27. Muhammed el-Hânî (1279/1862)
28. Hâlîd el-Cezerî (1255/1839)
29. Tâhâ el-Hakkârî (1269/1852)
30. Muhammed Hatîb el-Erbilî
31. İsmâil Basrî
32. Yusuf İslâmbolî
33. Feyzullah Erzurûmî
34. Muhammed el-Firâkî (1282/1865)
35. Tâhir el-Akrî
36. Ma'rûf et-Tıkrîtî el-İrâkî
37. Musa el-Berzencî
38. Aşık Mısrî
39. Hasan Kudsî
40. Hüseyin Vâiz Malatyalı
41. Ahmed el-Halebî
42. Sâlih el-Kazzâz ed-Dımeşkî
43. Ahmed el-Bekâî
44. Ahmed b. Süleyman et-Trablûsî el-Ervâdî (1275/1858)
45. Ahmed el-Tevezklî
46. Hüseyin b. Ahmed ed-Dûserî
47. Abdurrahim Elbistânî el-Hamevî

48. Ahmed ez-Zemelkânî
49. Abdurrahman b. Hüseyin er-Rûzbehânî (1270/1853)
50. Ahmed el-Kürdî
51. Sirâcüddin Osman el-Hâlidî et-Tavîlî (1238/1822)
52. Ahmed Siyâhî Kastamonî (1294/1874)
53. Muhammed b. Süleyman el-Bağdâdî
54. Muhammed Âşık
55. Halid el-Medenî
56. Ubeydullah Hayderî
57. Abdulğafür el-Müşâhidî el-Hâlidî (1273/1855)
58. Molla Abdullâh Ferdî
59. Abdullâh Herevî
60. İsmâil Efendi
61. Muhammed Hâlid es-Safedî
62. Ahmed Ca'fer
63. Ali el-Huzûrî
64. Muhammed eş-Şâmî
65. Ömer el-Escî el-Kâdirî
66. Said Samsam el-Hamevî
67. Ahmed Ulvan el-Hamevî
68. Ahmed Hâfız Efendi
69. Ahmed el-Hânî
70. Muhammed Es'ad Sâhibzâde
71. İsa el-Kürdî
72. Muhammed Sâlih es-Süleymânî
73. Şeyh Ömer
74. İsmâil Zelzevî
75. İsmâil el-Gazzî el-Âmirî

76. Abdulvahhâb es-Sûsî
77. Molla Muhammed
78. Mahmud el-Osmânî
79. Fevzi Molla
80. Abdullâh Hayderî
81. Abdullatif Berzencî
82. Abdurrahmân el-Ikdî
83. İsmâil Aznevî
84. Tâhir el-İmâdî
85. Muhammed Tâhir Mevsilî
86. Şeyh Sûfî
87. Şeyh Nurettin
88. İsmâil Basrî
89. İsmâil Kürdânî
90. Abdalbâki İmâdî.²

Beş tarikattan icâzetli olması nedeniyle Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, “câmiu’t-turuk” bir isim olarak tanınmıştır. Müridlerinden meşreplerini geniş tutmalarını ve tarikat ihvanı olarak birbirlerinin sürçmelerini görmeme tavsiyesinde bulunmuş³, toplumun her kesimini kucaklayan bir tasavvuf çizgisi benimsemiştir. Yetiştirdiği bu halifeleriyle vefâtından sonra geniş kitleler tarafından kabul gören görüşleri Hâlidîyye adıyla sistemleştirilmiş, adına izafetin Nakşbendiyye’nin Hâlidîyye kolu vücuda getirilmiştir.

Nakşîlikte olduğu gibi Hâlidîlikte de sohbet, kulu Allah’a ulaştırıran en kolay ve en etkili yol olarak kabul edilmiştir. Sohbette mürşid-i kâmil ile müridi arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. İlâhî feyiz, ilâhî tecelli ve ilâhî lütuflar için her türlü imkânı hazırlamaya çalışan şeyh efendi müride ayna olur, müridin elinden tutar, müridin Hak ile ülfet ve ünsiyet sağlamasını hedefler. Sohbette bir hâl transferi yaşanır. Mürşidin yaşadığı manevî hâller müridlerini bürümeye, onla-

rın da manevî atmosferin çekim alanına dâhil olmasını sağlar.⁴ Hâlidîyye meşâyılı sohbetlerini virdle bitirmeyi âdet edinmişlerdir. Bu vird okuması hatm-i hâcegân adıyla anılmıştır. Hatm-i hâcegânın sükûnetle, sessiz bir ortamda ve tam bir dikkat içerisinde icra edilmesi esastır. Hatmeye katılanlar gözlerini kapatıp kalblerine nazar ederler, kapalı bir ortamda iç dünyalarına dikkat kesilirler. Ölüm rabıtası ve mürşid-i kâmile yapılan rabıta ile istiğfar, zikir ve salavat okumalarına geçilir.⁵

Hâlidîye şeyhlerinin rabıta usulüne ayrı bir önem vermesi kimi çevreler tarafından eleştirilmiştir. Rabıtayı bidat kabul eden ve rabıta uygulamasının caiz olmadığını savunanlara karşı bizzat Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin kendisi *Risâle-i Râbita* adıyla eser kaleme almıştır. Eser, Vasfî-i Hüseyini tarafından 1284/1867 yılında *Terceme-i Risâle-i Râbita li'ş-Şeyh Hâlid (k.s.)* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

Hâlidîyye'nin rabıta usulü hakkındaki tartışmalar dinmemiş, süreç içerisinde Hâlidîyye müntesiplerinden Es'ad Sahibi tarafından *el-Füyûzâtü'l-Hâlidîye ve'l-Menâkıbü's-Sahibiyye* (Kahire 1311), Kâtip Mustafa Feyzi tarafından *Kitab-ı İsbâti'l-Mesâlik fi Râbitati's-Sâlik* (İst. 1324/1906), Şeyh Yahyalı Yusuf Efendi tarafından *Râbita Hakkında Risâle* (İst. trs), Feridüddin Ahmed b. Süleyman el-Hâlidî tarafından *Risâle fi Hakkı's-Sülûk ve'r-Râbita, ve'ş-Şemâil-i Cem'-i Silsile-i Nakşbendiyye Ale't-Tertib*, Kuşeyrîzâde el-Hâc Mehmed Fevzî tarafından *Aynü'l-Hakika fi Râbitati't-Tarika*, Seyyid Mustafa tarafından *Risâle-i Râbita*, Abdulhakîm Arvâsîzâde tarafından *Râbita-i Şerif* (İst. 1341/1925) isimli eserler kaleme alınmıştır.⁶

Hâlidîyye'nin kuruluşunu gerçekleştirdiği ve yaygınlaştığı coğrafya aşiretleri, ağaları, mezhep farklılıkları ve kozmopolit yapısıyla toplumsal yapısı farklı bir ortamdı. Sosyal hayattaki izdüşümleri ile Hâlidîler üst kimlik hâline gelmişler, itidal çizgisindeki yaklaşımlarıyla toplumsal katmanların birlikteliğine zemin hazırlamışlardır. Kan davaları, aşiret kavgaları, kabile asabiyeti, evlilik sorunları, miras tartışmaları ve dinî merasimlerin tartışmalı boyutları ile yüzleşen tarikat, bölgenin toplumsal sorunlarına müdahil olmuş ve tasavvufun erdirici ve oldurucu boyutunu tekrar işlevsel boyuta taşımıştır.⁷

Hâlidîyye'nin en bariz özelliği bidat ve hurafelerden uzak bir yapıya sahip olmasıdır. Şer'î şerife uymayan, sünnet-i seniyyeye ters düşen her türlü uygulamadan kaçınmak Hâlidîyye'nin temel şartıdır. Tarikatın hızla yayılmasındaki bir diğer etken ulemanın rağbet ettiği bir tarikat olmasıdır.⁸ Medrese mensubu bağlıları ve tarikat temsilcileri ile Hâlidîyye'nin ortaya çıkışı, medrese çevresinin tarikat ehline karşı yürüttükleri tepkileri kısmen gidermiş ve Hâlidîyye Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde devletin yakın destek sağladığı bir tasavvuf hareketi konumuna gelmiştir.⁹

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin sahip olduğu ilmî birikim, ilmî atmosferde yetişip büyümesi, rahle-yi tedrisatı, sahip olduğu ilim adamı hassasiyeti, ilmî metodolojiye hâkimiyeti, ortaya koyduğu eserleri, yetiştirdiği talebeleri, özel ve genel çevresine yaptığı tavsiyeleri gerek düşünce dünyasında gerekse tasavvuf anlayışında ilmin ön plana çıkmasına yol açmıştır. Müridlerinden özellikle ilim sahibi olmalarını istemesi, Hâlidîyye Tarikatı'nın "ilmiye sınıfının tarikatı" olarak tanımlanmasını sağlamıştır.

Zâhirî ilimlerde icâzeti olmayana hilâfet vermeyen Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî özellikle İstanbul'da görevlendireceği halifelerinden mutlaka uymasını istediği prensiplerin başında ilmî ölçütlere riayet gelmektedir. Müntesiplerini ve halifelerini bu şekilde daha çok medrese kökenli isimlerden seçmeye özen gösteren Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî takip ettiği irşat sistemiyle tarikat çevreleriyle medrese muhitlerinin arasında vuku bulan ihtilaf ve münakaşaları asgariye indirmeye çalışmıştır.

Hâlidîyye'nin yayılmasında emeği geçen ulemanın örneği Mekkîzâde Mustafa Asım Efendi olmuştur. Mekkîzâde Mustafa Asım Efendi ilkini 1820'li yılların ortasında, ikincisini ise 1833-1846 yılları arasında iki kez şeyhülislâmlık vazifesini deruhte etmiştir. Tarikatın seçkin bir müntesibi olarak Hâlidîyye'nin ileri düzeyde savunucusu olmuştur. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, İstanbul'da tarikatın tanıtılmasına gösterdiği ilgiden dolayı Mustafa Asım Efendi'ye teşekkür etmiştir.¹⁰

Hâlidîyye'nin İstanbul'da kabul görmesini sağlayan bir başka âlim, İstanbul kadısı Keçecizâde İzzet Molla'dır. Aynı zamanda meşhur bir şair de olan Keçecizâde İzzet Molla, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'yi Hâlidîyye'yi öven uzun bir şiir yazmış, tarikata olan ülfet ve muhabbetini dile getirmiştir. Hâlidîyye mensuplarının sürgüne gönderildiği 1828 yılında Keçecizâde de Ömer Rasim Efendi ile birlikte Sivas'a sürgün edilmiştir.

Hâlidîyye'nin İstanbul'da tanınmasında ve himaye edilmesinde emeği geçen bir diğer üst düzey Hâlidîyye sempatizanı olan şahsiyet, orduda ve bürokraside üst düzey bir isim olarak görev yapan, uzun zaman Sultan II. Mahmud'un sağ kolu olarak görülen Hüsrev Paşa'dır. 1255/1839 yılında Eyüp'te yaptırdığı tekkeyi Hâlidîyye mensuplarına bağışlayan Hüsrev Paşa, aynı zamanda tekkenin bakımı için de özel bağışta bulunmuştur.¹¹

Anadolu'ya gelişi ile birlikte Osmanlı saray erkânı üzerinde derin te-sirler ve güçlü ilgiler uyandırması tarikatın Osmanlı coğrafyasında ileri düzeyde yayılmasına etki eden bir diğer faktör olmuştur. Şeyhülislâm-lardan Mehmed Refik Efendi ve Mekkîzâde Mustafa Asım, bürokrasiden Davud Paşa, Namık Paşa, Said Paşa, Gürcü Necip Paşa ve Musa Saffetî Paşa gibi tanınmış zevat Hâlidîyye'ye intisap etmiştir. Osmanlı devlet bürokrasisine böylesi güçlü temsilcileriyle ileri düzeyde sirayet eden Hâlidîyye'nin hızlı yükselişi İstanbul'da kaygıyla karşılanmış ve bunun sonucu olarak kimi Hâlidîyye şeyhleri İstanbul'dan sürgüne gönderilmiştir. Bu tür kaygılarla sürgün olayı yaşanırken, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kapatılıp Bektâşîyye'nin yasaklanmasıyla bu kez devlet Ehl-i Sünnet çizgisine sadakatleri ve şer'î şerife olan bağlılıkları nedeniyle kapatılan Bektâşîyye tekkelerinin sorumluluğunu Hâlidîyye meşayihine tevdi kılmıştır.¹² Hâlidîyye şeyhi Muhammed el-Firâkî'nin Sultan Abdülmecid Hân nezdindeki nüfuzu ve saygınlığı ile sultan, Şam Valiliğine Necib Paşa'yı atamıştır. Şam'da göreve başlayan Necip Paşa Hâlidîlere yakından destek olmuş, tarikata destek olmak gayesiyle cami, tekke ve türbe inşa ettirmiştir.¹³ Yusuf Kâmil Paşa'nın yanında yetişip Amasya, Malatya, Kırşehir, Denizli ve Adalar mutasarrıflığında bulunan Mehmed

Emin Paşa (ö.1326/1908) Hazergratlı Feyzullah Efendi'nin yanında Hâlidîyye sohbetlerine katılmış, tarikatın çizgisine sadakat göstermiştir.¹⁴

Hâlidîyye Irak, Suriye, Anadolu, Hicaz, Dağıstan ve Çeçenistan gibi Kafkasya halkları, Singapur, Malezya ve Endonezya gibi Güneydoğu Asya bölgelerinde yayılmıştır. Hâlidîyye şeyhlerinden bazıları özellikle Mekke'de ikamet etmeyi tercih etmiş, bu vesileyle eğitim ve hac için Hicaz'a gelen İslâm dünyasının farklı bölgelerinden gelen insanlara tasavvuf eğitimi verip yetiştirerek birer Hâlidîyye halifeleri olarak memleketlerine göndermişler. Hâlidîyye'nin kısa zamanda geniş bir coğrafyada yayılmasına katkı sağlamışlardır.¹⁵

Irak ve Şam diyarları kadar Anadolu'da da güçlü nüfuz kazanan Hâlidîyye'nin neşri için Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Anadolu'ya çok sayıda halifesini göndermiştir. Onun Anadolu'ya gönderdiği halifelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Abdullâh Şemdinî (1228/1813)
2. Ahmed Eğribozî (1250/1835)
3. Hâlid el-Cezerî (1255 /1839)
4. Muhammed Kudsi Bozkırî (1269/1852)
5. Tâhâ el-Hakkârî (1269/1852)
6. İsmâil Şirvânî (1270/1853)
7. Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî (1275/1858)
8. Muhammed el-Hânî (1279/1862)
9. Abdülfettah el-Akrî (1281/1864)
10. Muhammed el-Firâkî (1282/1865)
11. Osman Sirâcüddin et-Tavilî (1238/1822)
12. Ahmed Siyâhî (1294/1874)
13. Abdullâh Mekkî el-Erzincânî
14. Muhammed Hafız er-Ruhâvî
15. Ali Sebtî (ö. 1287/1870)

Hâlidîyye Anadolu'nun farklı bölgeleri yanında özellikle İstanbul'u mesken edinmiştir. İstanbul'a gönderilen halifeler özel seçilmiştir. İstanbul halifeleri ilim erbabı, gönül ehli, söz ustası ve hâl ehli güçlü ve yetişmiş isimlerden seçilmiştir. İstanbul'da etkinlik gösteren Hâlidîyye halifelerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Muhammed Sâlih
2. Abdulvehhâb es-Sûsî
3. Abdulfettah Bağdâdî Efendi (ö.1281/1864)
4. Ali Talib Efendi
5. Abdulfettâh el-Akrî (ö. 1281/1864)
6. Muhammed b. Abdullâh el-Hânî (1213-1279/1798-1862)
7. Muhammed Mehdî ed-Dağistânî
8. Hasan Feyzullah Efendi (ö.1290/1873)
9. Hafız Ahmed Efendi (ö.1306/1888)
10. İsmail Vehbi Efendi (ö. 1292/1875)

Hâlidîyye Tarikatı Doğu Anadolu Bölgesinde Abdullâh Şemdinî (1228/1813), Tâhâ el-Hakkârî (ö.1269/1853), Tâhâ el-Harîrî (ö.1292/1875), Hacı Hakkârî, Sıbgatullah Arvâsî (ö.1287/1870), Abdurrahman Tagî (ö.1304/1886), Muhammed Sâmî Erzincânî (ö.1330/1912), Muhammed Beşîr-i Erzincânî (ö.1351/1932), Dede Paşa Bayburdî, Ziyâuddîn Nurşinî (ö.1342/1923), İbrahim Çokreşî, Fethullah Verkânîsî, Mustafa Bitlisî, Erzurumlu Şeyh Mustafa Taşkesenî ve Abdullâh Hîzânî gibi dönemin önde gelen Hâlidîyye şeyhleri tarafından temsil edilmiştir.¹⁶

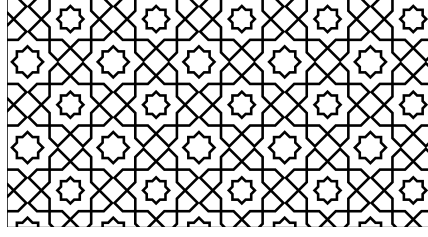
Mardin ve Siirt dolaylarında Hâlid el-Cezerî (ö.1255/1839), Şeyh Hamid Mardinî ve Şeyh Sâlih Sıbkî (ö.1269/1852) tarafından neşredilen Hâlidîyye, Elazığ ve Palu yöresinde Mahmut Sâmîni (ö.1313/1895), Urfa ve çevresinde Hartavîzâde Şeyh Muhammed Hâfız er-Ruhâvî, Beyzâde Hacı Ali Rıza Efendi (ö. 1322/1903-4) ve Abdullatif Efendi (1330/1914), Siverek ve Viranşehir olaylarında Ahmed

Çapakçurî (ö.1340/1921), Bingöl ve çevresinde Yûsuf Harputî Efendi (ö.1326/1908), Diyarbakır ve çevresinde Mehmed Kâsım Efendi (ö.1260/1844) ve Muhammet el-Firâkî (ö.1282/1865), Erzurum ve Erzincan çevresinde Kırımlı Süleyman Efendi, Süleyman Zühdi el-Hâlidî ve Muhammed el-Hânî (ö.1279/1862), Konya ve çevresinde “Memiş Efendi” lâkaplı Şeyh Muhammed Kudsi Bozkırî (ö.1269/1852), Hacı Abdullâh Efendi (ö.1320/1903), Topbaşzade Ahmed Kudsi Efendi (ö.1305/1887) ve Mehmed Bahâeddîn Efendi (ö.1324/1906), Amasya ve havalisinde İsmail Şirvânî (ö.1270/1853), Şeyh Fevzi Molla ve Hamza Nigârî (ö.1304/1886) tarafından hakkıyla temsil edilmiştir.¹⁷

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin önde gelen halifelerinden biri de Abdullâh Mekkî'dir. Abdullâh Mekkî'den Yahya Dağıstânî, Mustafa Rûmî Şiranî, Halil Hamdi Dağıstânî, Mustafa Hâki Tokâdî, Mustafa Takî Sivasî, Hacı Ahmed Niksârî, Garibullah İhramcızâde İsmail Hakkı es-Sivâsî ve es-Seyyid Osman Hulûsî ed-Darendevî'ye kadar uzanan Hâlidîyye kolu özellikle Anadolu'da tesir halkası oluşturmuş bir gelenektir. Çalışmamızda bu yolun güçlü temsilcisi İhramcızâde ile Osman Hulûsî Efendi'nin tasavvuf anlayışını ve yolu temsil çabasını ele almaya çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

İHRAMCIZÂDE İSMAİL HAKKI EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Hayati, mücadelesi ve azmi ile modern dönemin örnek isimlerinden biri olan İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi olmanın derdini götmüş, zorlu bir kemal yolculuğu gerçekleştirmiştir. Dilinden dökülen hakikatler, gönlünde neşv ü nema bulan güzellikler bir yaşam kalitesiyle vücuda gelmiş ve görünür hâle dönüşmüştür. Onun tasavvufi düşüncesini anlamak için öncelikle onu yakından tanımaya ihtiyacımız vardır. Hayat serüveninin seyrini görmeden mana derdine giriftar olmamız mümkün değildir. Bu nedenle biz de konuya öncelikle onun hayatını tanıtmakla başlayacağız.

1. İsmi ve Mahlası

İsmail Hakkı Efendi'nin ecdâdı bir rivayete göre Mısır'dan, bir başka rivayete göre ise Buhara'dan Sivas'a hicret eden bir ailedir.¹⁸ Hem Beytullah'ın emniyetini sağlamaları hem de Kâbe örtüsünün bakım hizmetini ve değişimini gerçekleştirmeleri sebebiyle İsmail Hakkı Efendi'nin ecdâdı, "İhramcılar" adıyla anılmıştır. Ecdâdının bu kutlu hizmeti kendilerinin de "İhramcızâde" olarak tanınmasına yol açmıştır. İsmail Hak-

kı Efendi H. 1306/M. 1880 yılında Sivas'ın Örtülüpınar Mahallasinde dünyaya gelmiştir.¹⁹

Mustafa Hakî Efendi'nin Hakk'a yürümesinden sonra ihvanın gönül birliği için, Mustafa Hâkî Efendi manevî görevi kendisine takdim ettiği hâlde tevazu göstererek emanetin Mustafa Takî Efendi'ye teklif edilmesini beyan etmiştir. İrşat vazifesine başladığı ilk günlerde kendisine “*Garibullah*” lakabını seçen İhramcızâde, daha sonra kendisine neden “*Karibullah*” nisbesi ile anılmak isteğini bizzat kendisi şu şekilde ifade etmektedir: “İrşat vazifemizin evvelinde çok garip kaldık. Kendimize *garibullah* diyorduk, şimdi ‘gayın’ı ‘kâf’ ettik yani “*karîbullah*” (Allah’a yakın) olduk.”²⁰

21 Haziran 1934 tarihinde Soyadı Kanunu'nun çıkması üzerine, bir yandan mürşidi Mustafa Hâkî Efendi'nin adıyla bir irtibat kurmak hem de “*Biz topraktan olduk yine toprak olacağız bizim soyadımız da TOPRAK olsun.*” demek suretiyle “TOPRAK” soyadını almışlardır. Çünkü “hâk” kelimesi Farsça’da toprak manasına gelmektedir.²¹ Sivas ile Suşehri, Koyulhisar ve Ordu arasında postacılık hizmetini deruhte etmeleri sebebiyle halk kendisini “Emanetçi Baba” olarak tanımıştır.²²

İsmail Hakkı Efendi Sivas halkı arasında “Şahdede” olarak tanınırdı. Ona Şahdede denilmesi, herkesin dedesi ve herkesin büyüğü olmasından dolayıdır. O yerinde bir tespitle bir memleket büyüğü idi. Sözde değil, özde “eşraf” mefhumunun içini dolduran bir şahsiyetti.²³

2. Ailesi

Dedesi İhramcızâde Mehmet Efendi ilim taliplerinden biri olarak Sarışeyh Mahallesindeki (Nalbantlarbaşı) 12 numaralı hanede oturmuştur. Ailesi 1831 yılında ‘metruk tımar’ sahibi olmuştur. Kars muharebesinde kolağası olarak yararlılıklar gösteren İhramcızâde Mehmet Efendi, Sivas’ta Maarif İdaresi Azalığı ve Mahkeme-i İstinaf Hukuk Dairesi Azalığı görevlerinde bulunmuştur.

Babası Hüseyin Hüsnü Bey kolağası olarak görev yapmış, annesi Ayşe Hanım ise halk tarafından “Nilli Hatun” adıyla tanınmıştır. Su-bay olan ilk eşinden sonra Hüseyin Hüsnü Bey ile evlenen Ayşe Hanım’ın evlâdı olmaz. Sonunda Allah’ın lütfu ile oğlu İsmail Hakkı’ya kavuşur. Çocuk sahibi olma hasretiyle yanıp kavrulan Ayşe Hanım, bir tavsiye üzerine Ravza-i Mutahhara’ya gider. Burada Hakk’a yakarıшта bulunur ve sonunda İsmail Hakkı isimli evlâdına kavuşur. Annesinin bu iştiyakını İhramcızâde şu şekilde ifade etmektedir:

*Vâlidem merhûme açmıştı bize bir kutlu fâl,
Ravza-i pâki ziyârette demişti: Ey Kerîmü'l-Müteâl,
Bu Habîbin hürmetine ver bana ferzend-i bî-melâl,
Andan aldığı libâsı bunda iksâ olmuşuz.*²⁴

Ailenin eşraftan olması ve Hüseyin Hüsnü Efendi’nin memur olması İhramcızâde’nin ailede ciddi bir terbiye içerisinde büyümesine yol açmıştır. İhramcızâde’nin yetişmesinde annesi Ayşe Hanım’ın özel bir yeri vardır. İhramcızâde annesinin bir Osmanlı kadını olduğundan bahseder. Osmanlı kadınına yaraşır yüksek bir ahlâk üzere olduğunu söyler. Annesi Ayşe Hanım, Safâ ve Merve arasında sa’y yaparken;

*İsmail'im Âzam sensin
Gül yüzlü tazem sensin
Dört kitabın hakkı için
Gönlümde gezen sensin.*

dizelerini dilinden düşürmemiştir.

Evlâdı üzerinde her daim titizlik gösteren Ayşe Hanım, İhramcızâde’nin çok küçük yaşta ibadete başlamasına katkı sağlamıştır. Annesine sevgisi derin olan, saygısından annesinin ayaklarına kapanan İhramcızâde’nin küçük yaşlarda mazhariyetine şahitlik yapan annesi oğluna şu şekilde dua etmiştir: “Oğlum mazhariyetin çok büyük, dağ taş evlâdın olsun!” İhramcızâde bu duanın hürmetine vadiler dolusu ihvanının olduğunu beyan etmiştir.

3. Tahsil Hayatı

İhramcızâde çocukluğunu Sarışeyh Mahallesinde geçirmiştir. Babası Adliye Başkâtibi olarak Zara'ya tayin edilince bir süre Zara'da ikamet etmişlerdir. İhramcızâde de Sıbyan Mektebi'ne burada devam etmiştir. On yaşına geldiğinde tekrar Sivas'a gelip Örtülüpınar Mahallesine yerleşmişlerdir. Sivas Çifte Minare'de tahsilini tamamlayan İhramcızâde daha sonra Askerî Rüştiye'ye girmiş ve 1895 yılında buradan mezun olmuştur. Subay olmak isteyen İhramcızâde tahsiline devam etmek gayesiyle İstanbul'a gitmeyi arzulamış, ancak annesi Ayşe Hanım onun askeri okula gitmesini istememiştir. İstanbul'a gidemeyince üç sene kadar Şifâiye Medresesi'nde medrese tahsili görmüştür.²⁵

Arapça ve Farsça'ya vukufiyet kazanan İhramcızâde, İslâmî ilimlerde kendisini geliştirmenin çabasına bürünmüştür. Tahsilinin ardından askerlik görevini yerine getirmiş, Kurtuluş Savaşı yıllarında Suşehri'ne cephaneye taşımıştır.²⁶

4. Memuriyeti

İhramcızâde hayatı boyunca el emeği ve alın teri ile helal kazancını elde etmenin çabasında olmuştur. Babası Hüseyin Hüsnü Efendi gibi adliyede mülazım, yani stajyer olarak devlet görevine başlamıştır. Tokat'ta Düyun-ı Umumiye ve Müskirat memurluğunda çalışır. 1908 yılında Sivas Düyun-ı Umumiye memurluğuna geçiş yapar. Askerliğini Birinci Dünya Savaşı sürecinde görev yapan İhramcızâde kol komutanı olarak vazifesini deruhte eder Suşehri'ne cephaneye taşır Ordu-Koyulhisar-Suşehri arasında postacılık yapar ve erzak naklini gerçekleştirir. Bu vazifesi sırasında kendisine "Emanetçi Baba" denilmiştir. 1928 yılında Düyun-ı Umumiye müesseselerinin kapanması ile Sivas İnhisar Dairesi'ne geçiş yapar. Bu görevinden sonra Zara Çakrı ve Cedid Tuzlaları'nda görev yapar. Bilinmeyen bir sebepten dolayı bu görevini bırakarak 1931 yılında emekliye ayrılır.²⁷ Çalışma hayatı boyunca her an mesleğinde titizlik gösterir ve vazifesini hakkıyla yerine getirir.²⁸

5. Evliliği

İsmail Hakkı Efendi, üç ayrı evlilik gerçekleştirmiştir. İlk eşi Has-taoğulları'ndan Hatun Anne adıyla tanınan Ümmühan Toprak Hanımefendi'dir (ö. 1369/1949). Bu eşinden dört evlâdı dünyaya gelmiş ve hepsi de İsmail Hakkı Efendi hayattayken vefât etmiştir. Ümmühan Hanım'dan dünyaya gelen çocuklarının isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Mehmet Sabit Kemal Toprak (ö. 1360/1941): Necati Toprak, Şinasi Toprak, Nilüfer Toprak onun başlıca çocuklarıdır.
2. Hayriye Gündüzoğlu (ö. 1377/1957): Kızı Hayriye'den olma çocuklarının isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Reyhane Su, Ubeydullah Gündüzoğlu, Zeytune Gündüzoğlu, Sakine Latife Altuntaş, Ayşe Sıdika Zarifoğlu ve Ahmet Fatih Gündüzoğlu ve Mevlide Dalak (ö. 1378/1958).
3. Halis Turgut Toprak (ö. 1387/1967): Halis Turgut'un çocuklarının isimlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Hüsnü Toprak, Hüsamet-tin Toprak, Ferit Toprak, Cemalettin Toprak, Celalettin Toprak, Kemalettin Toprak.

İkinci eşleri Börkçü Ömer oğullarından ve Hafız Valide adıyla anılan Zeynep Toprak Hanımefendi'dir. 1949'da boşandığı Zeynep Hafız Valide'den iki oğlu dünyaya gelmiştir. Bunlardan Ahmet Salih Toprak 1347/1928 yılında vefât ederken, Mehmet Kâzım Toprak 12 Safer 1440/27 Ekim 2018 tarihinde Hakk'a yürümüştür.

Yılkırkanlar'dan Hacı Valide adıyla anılan ve 1950'de evlendiği üçüncü eşleri Zeliha Toprak olup o da 1392/1972 tarihinde vefât etmiştir.²⁹

6. İntisabı

Aralarında mürid ve mürşit ilişkisi bulunmasa da İhramcızâde'nin çocukluğundan itibaren hatırasıyla bahtiyarlık duyduğu isim, Kadi-riyye Tarikatı'nın Hâlisiyye kolu şeyhi Mûr Ali Baba (ö. 1299/1882)

olmuştur. Şu bir gerçek ki, Mûr Ali Baba Ailesi ile İhramcızâde Ailesi arasında sıcak bir irtibat bulunmaktadır. Mûr Ali Baba'nın oğlu Abdulkadir Gulamî (ö. 1304/1886) icâzetini İhramcızâde Mehmed Efendi'den almıştır.³⁰ Mûr Ali Baba hakkında ne düşündüğü kendisinden sorulunca, İhramcızâde; “*Mûr Ali Baba da MÛR olmuş ama o da TOPRAK üstünde.*” demek suretiyle ona hürmetini dile getirmiş, Farsça mûr'un anlamı karınca olduğu için karınca ve toprağın yakın ilişkisine işaret buyurmuştur.³¹

Mûr Ali Baba'ya her daim muhabbet ve hürmet duyguları besleyen İhramcızâde, İslâmî kişiliğinin şekillenmesinde Mûr Ali Baba'yı rol model olarak benimsemiştir. Mûr Ali Baba gibi İhramcızâde de Sivas'ta her kesimin saygı ve sevgisini kazanmıştır. Mûr Ali Baba gibi o da Sivas'ta imar faaliyetlerine girişmiştir. Mûr Ali Baba gibi İhramcızâde de yazılı eser bırakmaktansa insan yetiştirmeyi tercih etmiştir.³²

İhramcızâde ilk tasavvufî terbiyesini Arap Şeyh adıyla tanınan Seyyid Abdullâh Haşim el-Mekkî'nin (ö. 1356/1937) yanında almıştır. Kâdiriyye, Rifâiyye, Şâziliyye, Sa'diyye ve Bedeviyye tarikatlarından icâzetli bulunan Arap Şeyh'e yedi yıl hizmet etmiş ve onun teveccühüne mazhar olmuştur. İhramcızâde'nin dünyasında Arap Şeyh'in önemli bir yeri bulunmaktadır. Her şeyden önce İhramcızâde Arap Şeyh'in çocukluğunda sohbetlerine devam etmiş ve onun manevî nüfuzundan istifade etmiştir. Mûr Ali Baba gibi Arap Şeyh de onun örnek aldığı, muhabbet beslediği ve ahlâkına büründüğü öncü bir şahsiyettir. “*Ev-lâdım, senin nasibin bizden değil.*” sözleriyle Arap Şeyh, müridine manevî arayışını sürdürme işaretinde bulunmuştur.³³

Annesinin teşviki ve arkadaşlarının girişimiyle Tokat'a giden İhramcızâde, Tokat'ta Şiranlı Mustafa Efendi'nin (ö. 1317/1889) halifesi Mustafa Hâkî Efendi'yle (ö. 1336/1920) tanışır. Mustafa Hâkî Efendi, ihvanı ile sohbet ettiği sırada huzura giren İhramcızâde'ye; “Siz Hacı Hanım'ın oğlu musunuz?” diye sorar. İhramcızâde'nin evet cevabı üzerine, Hâkî Efendi kendisine nazar eder. Böylesi güçlü nazarın etkisinde kalan İhramcızâde, bu nazarın etkisini şu sözlerle izah etmeye

çalışmıştır: “Gardaşlarım! O an bana bir hâl oldu. Üstâdım bana bir nazar etti ki, ne olduğunu bilemedim. O heyecanı tarif edemem. Efendim, bana o soruyu sorarken ellerimin yeşil bir renk aldığını gördüm. İşte o anda manevî bir haz hissettim. Gözüm, elim müşşidim oldu. O ben oldu, ben o oldum.”³⁴

Tokatlı Peşkircioğlu Nuri Efendi'nin aktardığına göre, bu karşılaşma ve intisabın ardından Sivas'a dönmek için izin isteyip huzurlarından ayrılan İhramcızâde hakkında Mustafa Hâkî Efendi, orada bulunanlara şu değerlendirmeyi yapar:

“İşte şu kapıya yakın yere oturup giden genci gördünüz mü? O, bizde ne varsa hepsini alıp götürdü.”³⁵

Manevî bir iştiyakla şeyhine meftun olan İhramcızâde, bir an bile Mustafa Hâkî Efendi'den ayrı kalmaya dayanamaz. şeyhine yakın olmak ister, üstâdına hürmetkâr davranır, şeyhinin sîretine hayran kalır. Mustafa Hâkî Efendi'nin Tokat'taki sohbetlerine katılmak için can atar, fırsat buldukça şeyhini ziyarete gider, her ziyaretinde şeyhinin nasihatlerini can kulağı ile dinler ve şeyhi ile vakit geçirmekten manevî zevk duyar. Tokat mebusu olarak Osmanlı Mebusan Meclisi'ne katılmak üzere İstanbul'a gidince, İhramcızâde de şeyhine eşlik etmeyi ve İstanbul'a yerleşmeyi düşünmüş, ancak şeyhinin uyarısı üzerine Sivas'a dönmek durumunda kalmıştır.³⁶

Tokat Ali Paşa Camii'nde imam-hatiplik yapan Mustafa Hâkî Efendi, 1324/1908 yılında Tokat mebusu seçilerek İstanbul'a gitmiştir. şeyhinin İstanbul'a gitmesinden sonra İhramcızâde, gönlüne düşen hasret ateşini teskin edemez. Bir kış günü şeyhini ziyaret için İstanbul'a gitmek üzere yola çıkar.

İhramcızâde'nin bu yolculuğu oldukça meşakkatli geçer. Sivas'tan Samsun'a kadar yürüyerek gider. Samsun'dan vapura binip İstanbul'a ulaşır. Sultan Ahmet Camii'nde şeyhiyle buluşur. On beş gün kadar şeyhinin misafiri olur.³⁷ Mebusluk görevini tamamladıktan sonra Tokat'a dönen Mustafa Hâkî Efendi, Tokat'ta fazla durmayıp İstanbul'a yerleşmiştir.³⁸

Üstâdı Mustafa Takî Efendi (ö. 2342/1925) İstanbul'da şeyhi Mustafa Hâkî Efendi'yi ziyaret eder. Mustafa Takî Efendi'ye; “Sivas'ta ne var ne yok, İhramcıoğlu İsmail Efendi ne yapıyor?” dedikten sonra, Mustafa Hâkî Efendi; “Canım İsmail Efendi iyidir.” değerlendirmesinde bulunur. Mustafa Takî Efendi Sivas'a dönünce İhramcızâde'nin yanına varıp kendisine; “İsmail Efendi! Gözün aydın, Efendi Hazretleri senin için İsmail iyidir.” değerlendirmesini iletir. Buluşmalarında sözlerine devamla Mustafa Tâki Efendi şu hatırlatmayı yapmaktan da kendini alamaz: “Onların iyi dediklerine Allahu Azimüşşan da iyi der.”

İhramcızâde kendi benliğinden sıyrılarak her durumda mürşidinin iradesine teslim olmuştur. Her hâlinde şeyhiyle bütünlük içinde bulunan İhramcızâde, bir yandan mürşidinin telkin ettiği zikir ve virdlere harfiyen riayet ederken, diğer yandan da şeyhinin öğrettiği ve uyguladığı âdâb ve erkâna titizlikle uymuştur.³⁹

Mustafa Hâkî Efendi'nin yanında manevî eğitimini tamamlayan İhramcızâde her fırsatta şeyhine olan hürmetini dile getirmiştir. İhramcızâde, her durumda üstâdını örnek almıştır. Katre şiirinde bu durumu şöyle dile getirmektedir:

Kühümü bilmek dilersen sırr-ı Hâkî'dir özüm,

Anın edvârıncadır dâim özüm ve sözüm

Her neye baksa basar-ı Hâkî'dir bakan gözüm,

Zira evvelden anınla tek ü tenhâ olmuşuz.⁴⁰

Aslını soranlara kendi aidiyetini açık ve seçik olarak sunmakta, özünün mürşidi Mustafa Hâkî Efendi'ye bağlı olduğunu belirtmektedir. Özünde de sözünde de bir değişim olmadığını, Mustafa Hâkî Efendi'nin çizgisini ve onun dönemindeki tasavvufî irşat usulünü devam ettirdiğini dile getirmektedir. Kendisi onun zamanına uygun olarak düşünüp söylediğini ifade etmektedir. Mustafa Hâkî Efendi her nereye baksa kendisinin de oraya bakacağını, ezelde mürşidiyle birlik olduğunu ifade etmektedir.

Kendisini Mustafa Hâkî Dergâhı'nın kıtmiri olarak gören İhramcızâde, bu dergâhta her işin sırrının ilâhî takdirle olduğunu bildiğini söylemektedir. Dergâh terbiyesinin gereği olarak kendilerinin de herkese saygı gösterdiklerini ve herkesi ağırladıklarını belirtmektedir. Bundan dolayı da halk içinde güzelliği kendilerinin hakkı olarak gördüklerini şu şekilde dile getirmektedir:

*Çünkü kıtmîr olalıdan bu kapıda bu hakir,
Her işin sırrın ezelden bildim takdir-i Kadîr,
Ol sebebden işimiz cümleye ta'zîm ü tekrîmdir.
Böylelikle halk içinde hakk-ı ra'nâ olmuşuz.⁴¹*

İhramcızâde şeyhine o kadar hayran kalmıştır ki, düzenlediği sohbetlerde şeyhi Mustafa Hâkî Efendi'ye olan muhabbetlerini ızhar eder, onunla gerçekleşen görüşmelerini ve buluşmalarını ne hatırından ne de hayalinden çıkarır. Şeyhinin kendi gönlünde ilâhî aşkı tutuşturduğunu söyler ve sıklıkla şu ilâhîyi okur:

*Seni ben severim candan içeru
Yolum vardır bu erkândan içeru
Beni benden sorma, bende değilim
Suretim boş gezer, tenden içeru.⁴²*

İhramcızâde'nin şeyhi Mustafa Hâkî Efendi'ye sevgisi o denli yüksekti ki, torununa Mustafa Hâkî adını vermiştir. Şeyhinin ismini taşıyan bu torununa ayrı bir sevgi ve ilgi göstermiştir. Öyle ki bu torunu her ne zaman yanına gelecek olsa, şeyhine duyduğu saygıdan ötürü ayağa kalkmıştır.

Mustafa Hâkî Efendi'nin oğlu Bahâüddin Efendi'ye hamilik görevini sürdüren İhramcızâde şeyhinden ötürü onu candan sevmiş ve şeyhine vefâsından dolayı her fırsatta kendisine saygıda kusur etmemiştir. Her hac dönüşü Şam'da ikamet eden Bahâüddin Efendi'yi ziyaret etmiştir. İhramcızâde Şam'da ikamet eden Bahâüddin Efendi'ye gönderdiği mektuplarında kendisine olan muhabbetini ızhar etmektedir.⁴³

Gönderdiği bir mektubuna Eşrefoğlu Rûmî'nin (ö. 874/1469) meşhur dizeleriyle başlaması kendisine duyduğu muhabbeti izhar etmektedir. Mektubunun tam metni şu minvaldedir:

*“Seni sevmek benim dinim imanım
İlâhî din-ü imandan ayırma!*

*İşte öteden beri derd-i muhabbetinizle nâlân olan kalbim yine nâle-i efgânını
baştan aşırımla giryân u sûzân olarak kalemi elime aldım!*

*Sultanım, ne buldum ise sizde buldum ve bu fenâda ne gibi bir zevke erdim ise
mutlaka sizinle erdim.*

*Bende-i peder-i büzürgvârımız sırr-ı lisânü'l-ayn insânü'l-ayn, aynü'l-insân
min haysü'l-ekmeliyye mefsûd ve cevâdına Seyyidünâ Hâkî -kuddise sırra-
hü'l-âlî- Efendimiz sultanımızdır. Onun derd-i rûhâniyetinin perverde-i bezmin-
den bir an hâlî olamam. Ne çare ki; her an tahtgâh-ı saltanatlarına varamam.
Nâdire varabilsem de kendilerini bulamam. Eğer görsem nîm-nazarla mahzar-ı
iltifât olsam bir zevk-i huzur ve tama'nînet bulurum ki; âdeta kendimi bu âlem-
den çıkmış ve cânâna dahil olmuş bilirim.*

*İşte bu te'sirin icrâ-yı ahkâmından olmalıdır ki; sizi hiç unutamam. Aks-i
timsâlinizi gözlerimden ve sûr-i hayâlinizi gönlümden çıkaramam. Her nerede
bir çeşm-i siyahın füsunkâr bakışını görsem yüreğim çarpar ve dîde-i kalbim size
bakar. Bu zevk ile geçirdiğim günlerimi feleğe değişmem.*

*İşte bunların ulvîyet pesendân senden olmalı arada nezd-i âlinize gelir en-
vâr-ı cemâl ve ahvâl-i bî-melâlinizden bî-had u bî-gaye feyzler alırım. Şimdi o
nazar-ı kimya eserinden dûr mu oldum?*

*Ey nâme! Gît mazhar-ı füyûzât-ı âlemîyan olan bir pâyeye kemâl-i ta'zim
ve muhabbetle hâl-i pür melâlimi Hazreti Bahâ'ya hususen arz et! De ki: ‘Sizin
feyz-i nazarınızdan şâh-ı râha yol gider. Lütfen bu nazarlarınızı üzerimizden
dirîg etmesinler.’ İşte ahkaru'l-vücûd şu tarzla dergâh-ı Bâri'ye arz ve ilticâ edi-
yorum ve diyorum ki: ‘Ey Hüdâ!... Nazar-ı iltifâtı yârdan sâkıttım. Fakat hâlâ
ümitdâr-ı lütfum. Aczimi muhabbetine bu ar u varımı sana ve seni sevenlerin
râhına sarf eden bir kulun değil miyim?’*

Elbette bir gün olur, mahzar-ı iltifâtın ve nâil-i mükâfâtın olurum. Lütf et, kerem et... Beni o zümre-i dil-firîpten ayırma!...

İsmail Hakkı TOPRAK, Ehrami 15 Rebiülevvel 1347"⁴⁴

Osman Hulûsî Efendi *Mektûbât'*ında İhramcızâde gibi Mustafa Hâkî Efendi'ye olan muhabbet ve bağlılığını şu şekilde dile getirmektedir:

*Gel ey göz görki bir kerre ne hâldir Hazret-i Hâkî
Sa'âdet bâği içre bir nihâldır Hazret-i Hâkî*

*Ne sultân-ı hâkikattir görüp anla kemâlinden
Ne işrâk eylemiş nûr-ı zü'l-Celâl'dır Hazret-i Hâkî*

*Anın sîr-âb ile gül hakkı musaffâ bî-cemâlinden
Tekâmül eylemiş bir mâh-ı cemâldir Hazret-i Hâkî
Dehânından çıkan her nutku bir iksîr-i a'zamdır
Ser-â-pâ nûr-ı akdes bir kemaldir Hazret-i Hâkî*

*Ana bir bende olmak her kula Hakk'dan saâdettir
Hulûsî Hakk'a vâsıtı'l-visâldır Hazret-i Hâkî.⁴⁵*

Mustafa Hâkî Efendi 23 Rebiulahir 1338/15 Ocak 1856/1920 tarihinde gerçekleşen irtihalinden birkaç gün önce oğlu Bahâüddin Efendi'ye tesbihini, takkesini, maşlahını ve bazı hediyeleri takdim eder. Bunları teberrüken Sivas'taki İhramcızâde'ye iletmesini ister. Bahâüddin Efendi Sivas'a gelip İhramcızâde'yi ziyaret edince ihvana haber gönderilip İhramcızâde'nin evinde toplanmaları sağlanır. O gece verilen acı haber, Mustafa Hâkî Efendi'nin Hakk'a yürüdüğü bilgisi, Sivas'ta bulunan ihvanı derinden sarsar, İhvan toplanıp günlerce Kur'ân okur ve hatimler indirir. Mustafa Hâkî Efendi'nin vefât haberinin verildiği gece ağlayıp sızlanmaların arttığı esnada Bahâüddin Efendi; "Biz buraya bir vazifenin ifası için geldik. Durun evvela şu vazifemizi ifa edelim." dedikten sonra, "Efendi Babam irtihalinden üç gün önce; 'Oğlum Bahâüddin bize yolculuk göründü. Bizden sonra ihvan-ı kiramı idare etme yetkisi Sivas'taki

İhramcıoğlu İsmail Efendi'ye verildi. Şu cübbemi, sarığımı ve tesbihimi kendisine teberrüken götür ve vazifenin kendisine verildiğini tebliğ et.' buyurdular. İşte ben de bugün bu vazifeyi tebliğ için geldim." demiştir. İhramcızâde ise dergâh arkadaşı Mustafa Takî'yi işaret ederek; "*Canım Hacı Mustafa Efendi yaşça bizden büyük ve tarikatta da bizden eski ve ayrıca da sülûk görmemiş olmam hasebi ile bu vazifeyi onun yapması gerekir!"* tarzında daha önce Mustafa Hâkî Efendi'ye ilettiği kanaatini belirtmesi üzerine, oradaki ihvan, "*İsmail Efendi! Bu vazife sana verilmiş. Vazifeyi ifadan kaçamazsın."* der. İhramcızâde fikrinde ısrar eder ve yapılan uzun müzakerelerden sonra kabul ettiği takdirde bu vazifeyi vekâleten yürütmesi için Mustafa Takî'ye teklif yapılmasını ister. Sabah namazı vakti yaklaştığı için topluca Mustafa Tâkî Efendi'nin evine gidilerek, alınan karar kendisine bildirilir. Onun da kabulü sonucu tüm ihvan gibi İhramcızâde de Mustafa Takî Efendi'ye biat ederek hizmetlerine devam eder. Sözüne sadık kalan İhramcızâde, vefâtına kadar Mustafa Takî Efendi'nin hizmetinde bulunur. İsmail Hakkı Toprak Efendi'nin sohbet şeyhimiz dediği Mustafa Takî Efendi, dört yıl irşat makamında oturmuştur.⁴⁶ Mustafa Takî Efendi'den aldığı ibret derslerini acayip sırlar olarak gören İhramcızâde, o sırrı öğrenmek isteyenlere haber verebileceğini söylemektedir. Mustafa Takî Efendi'yi tanıtırken onun, üstâdı Mustafa Hâkî Efendi'deki ilimlerin tamamına vakıf olduğunu belirtmektedir. Mustafa Hâkî Efendi'nin meclislerinde kendilerinden geçip Mustafa Takî Efendi ile birlikte yarınlara yarenleri hâline geldiklerinden şu şekilde bahsetmektedir:

*Bir acep sırrı Takî'den aldığım ders-i iber
Anı bilmek dilersen sana vereyim haber,
Her ulûmu almıştı pirimden o şeyh-i mu'teber,
Biz anda mahvolup bezm-i ferdâ olmuşuz.⁴⁷*

İhramcızâde'nin Mustafa Takî Efendi'ye bağlılığı tam bir edep numunesidir. Öyle ki, bir kış günü şeyhinin bir emri veya hizmeti olur diye kapısında oturup beklerken, tanıyan birisi yoldan geçer. Onun üzerine bir karış kar yağmış olduğunu görür. Ertesi gün eşi Hacı Zey-

nep Hanım'ın babasına gidip, “*Yahu Hacı Hasan Efendi! Bu senin damadın deli midir, mecnun mudur, nedir? Gece yarısı Hacı Mustafa Efendi'nin kapısına oturmuş, üzerine de bir karış kar yağmıştı.*” der. İhramcızâde Sivas'taki Ürdünlünün Konağı diye adlandırılan mekânda 23 kişi ile beraber Mustafa Takî Efendi'nin huzurunda 21 günlük seyr u sülûkunu ikmal eylemiştir.

Mustafa Takî'den bahsedildiği zaman İhramcızâde; “*Canım, Hacı Mustafa Takî Hazretleri, bizim sülûk şeyhimizdir.*” hatırlatmasında bulunmuştur. Mustafa Takî Efendi Gürün'de bir dizi ziyaretlerde bulunurken 18 Ağustos 1341/1925 tarihinde vefât etmiştir. Vasiyeti üzere Sivas'a getirilip Abdulvehhâb-i Gazi Makberesi'ne defnedilmiştir.⁴⁸ Mustafa Takî Efendi'den sonra irşad vazifesini üstlenen İhramcızâde, 1969 yılındaki vefâtına kadar irşad vazifesini zor şartlar altında sürdürür. Komisyonculuk yapmak üzere 1941'de Çitilin Hanı'nda kiraladığı dükkânı vekâle olarak kullanır ve kendisini ziyarete gelenleri irşad eder.⁴⁹

7. İrşad Vazifesi

İhramcızâde bir yandan memuriyet hayatına devam ederken bir yandan da manevî vazifesini deruhte etmeye çalışmıştır. Koyulhisar, Zara, Gürün ve Darendede gibi çevre beldelere sıklıkla ziyaretlerde bulunmuştur. Başlangıçta sınırlı sayıda bulunan ihvanı zamanla artmış ve sevenlerinin muhabbet halkası genişledikçe genişlemiştir.

İhramcızâde, 1941 yılında Çitil Han'da bir dükkân kiralayarak komisyonculuk yapmaya başlamıştır. Onun Çitil Han'da komisyonculuk yapması, hem emekliliğini müteakip geçimini sağlamak hem de müridlerini gereğince irşat edebilmek, şikâyetlerden ve istihbarat birimlerinin yakın takibinden korunabilmek içindir.⁵⁰ Onun Çitil Han'daki bu dükkânı vekâle olarak bilinmiş, ziyaretine gelenleri burada irşad edip eğitmiştir. Buradan elde ettikleri gelirlerini yürüttüğü faaliyetlere katkı olsun diye kullanmıştır.

Muhabbet tadında devam eden sohbetleri farklı çevrelerin de dikkatini çeker. Yakından ve uzaktan gelen muhiplerini ve ziyaretçilerini daha rahat bir ortamda ağırlayabilmek için İhramcızâde farklı girişimlerde bulunur. Sivas Yeni Camii yanındaki Çorapçı Hanı'nın üst katındaki odalar birleştirilir. 1950 yılında han sahibi Muammer Somaş handaki birkaç odayı İhramcızâde'nin hizmetlerine tahsis eder. Tahsis edilen bu odalar “vekâle” olarak kullanılır. İhramcızâde de sohbetlerine uzun süre burada devam eder.⁵¹

O zamana kadar sade bir mahal olan bu han ahşap ve iki kattan müteşekkildi. Alt katında şıra ve hayvansal ürünler satılır, üst katı ise otel olarak kullanılırdı. İsmail Hakkı Efendi'nin teşrifıyla Çorapçı Hanı, “Şerefü'l-mekân bi'l-mekîn.” esas gereğince önemli bir mekân hâline gelmiş ve hatta bir câzibe alanı olmuştur. İhramcızâde'nin ifadesiyle burası “manevî alışverişin yapıldığı bir merkez” kabul edilmiştir.⁵² Yaz mevsimlerinde ise âdeti olduğu üzere daha çok mesire yerlerinde sohbetler düzenlemiştir. Onun sohbet meclislerinde semaver çayı eksik olmamış, semaverin eşlik ettiği sohbetlerinde ilâhîler okunmuş ve muhabbet atmosferi sağlanmıştır.⁵³

İhramcızâde yediden yetmişe herkes tarafından sevilmiş, halkın her kesimi tarafından itibar görmüş, sıradan ahali kadar devlet bürokrasisi ve siyasiler de saygı duymuşlardır. Onun yapıcı yaklaşımlarından ve toplumsal ahenge sağladığı katkıdan devlet büyükleri, Sivas'ın vali ve belediye başkanları memnun olmuşlardır.

İhramcızâde sadece mürid halkasına değil her kesime rahmet nazarıyla bakmış, bir şekilde birlikte olduğu her bireyin kalbine dokunmuş, her başı derde girenin imdadına koşmuştur. Bu durumun açık örneği Aşık Veysel (ö. 1393/1973) olmuştur. Veysel fakirdir. Henüz keşfedilmemiş bir ozandır. O günlerde Veysel, saf ve temiz, bozulmamış, siyasetin ve piyasanın malzemesi hâline gelmemiştir. Elinde bağlaması, ara sıra şehre gelip vekâleye uğrar, orada türkü söylemiş. İhramcızâde de onu çok severmiş ve onu can kulağı ile dinlermiş. Veysel'in karnını doyurup ihtiyaçlarını görürlermiş. Bu birliktelik Âşık Veysel'in burada manevî gıda

almasına yol açmış, söylediği pek çok o hikmetli sözlerin burada zuhur etmesini sağlamıştır. Zira İhramcızâde'nin dost meclisi, sohbetin demlendiği ve ölü ruhların dirildiği bir mekâna dönüşmüştür. Öyle ki Âşık Veysel, İhramcızâde'nin huzurunda "Toprak" şiirini söylemiştir.⁵⁴

Onun bütün çabası Asr-ı Saadet toplumunun yeniden ihyasını sağlamak ve bir erdemliler toplumu vücuda getirmek olmuştur. Sadece müntesiplerinin değil, Sivas halkının gönlünde de taht kurmuştur. Bugün Sivas denilince Sivas'ın manevîyat ışığı olarak ilk etapta akla gelen sima olmuştur. Müntesiplerini manevî evlâdı olarak görmüş, müridlerinin her derdiyle yakından ilgilenmiş, cemaatini muhabbetli bir kitle hâline dönüştürmüştür.

Yaratılmışlara Allah'ın emaneti nazarıyla bakan ve çevresindekilere şefkatli davranan İhramcızâde, manevî şahsiyetiyle Anadolu'yu mayalayan hakikat erlerinden biridir. Yunus izinde bir ömür sürerek içerisinde yaşadığı toplumun sıkıntılarını gidermeye çalışmıştır. Olanca gayretiyle toplumsal yozlaşmanın önüne geçmiş, değerlerin ihmalin-den rahatsızlık duymuş, ahlâk zafiyetinin önüne geçmeye çalışmıştır. Müslümanların dertleriyle dertlenmiş, muhtaç olanlara yardım etmiş ve yaraları sarmanın gayretine bürünmüştür.⁵⁵

8. Tasavvufî Şahsiyeti

İhramcızâde Rabb'ine karşı görevlerini lâyıkıyla yerine getiren bir Hak adamı, sevgisiyle gönüllerde taht kuran bir gönül adamı, içerisinde yaşadığı toplumun derdiyle hemdert olan dertli bir insan, toplumun hüznü ve sevincini paylaşan cemiyet adamı, toplum içerisinde her kesimle birlikte yaşayan mütevazı bir halk adamı, ilim, irfan, ihlâs ve eylem adamı idi.⁵⁶ Ulaşılmaz birisi değil, içimizden biri idi. Onun tasavvuf yolu, muammalı, katı kurallı, merasimlerden ibaret, içinden çıkılması zor bir yol değildi. Bir şeyh olarak ulaşılmaz isim değildi.

Murakabe, tefekkür ve istiğrak çabası onun tabii hali idi. Sakin ve sabırlı bir tabiata sahipti. Sade ve az konuşur, yerinde söz söyler ve

sözü uzatmazdı. Konuşmasına “Kardeşlerim!” diyerek başlar, önemli bir konuşmayı üç defa tekrar ederdi. Sohbetlerden sonra “*Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.*” atasözünü hatırlatırlardı. Bazen de, “*Nefsimiz düşmanımız, ruhumuz dostumuzdur ki asla bizden ayrılmaz. Ölüm ahir olmayınca.*” buyururlardı, Yaşantısıyla hem ihvanına hem de çevresine örnek oldu. Müridlerini güzel ahlâk sahibi seçkin şahsiyetler olarak yetiştirirdi. İbadetlerine müdavim, şer’î esaslara sıkı sıkıya bağlı idi. Nafile ibadetlerini bile ihmal etmez, sünnet-i seniyyeye riayet ederdi.

Bir defasında Darende’de bulunan ihvanından Kara Mustafa Çetin Darende kayısısından yapılan bir kavanoz kayısı ezmesini Sivas’ta asker olan Mustafa Kaygusuz ile İhramcızâde’ye hediye olarak gönderir. Mustafa Kaygusuz, bavulundaki kuru kayısı yanında bulunan kavanozu alarak emaneti yerine ulaştırmak amacıyla İhramcızâde’ye götürür. Emaneti alan İhramcızâde biraz sonra Asker Mustafa’nın avucuna bir şey koyup elini kapatır. Huzurda edebinden elindekine bakamayan Asker Mustafa dışarı çıkınca, merak ettiği ve önceden cebine koyduğu şeye bakar ki, bir adet kuru kayısı. İhramcızâde kendine gönderilen hediyeyi kabul etmiştir, ancak ona yapışıp gelen kuru kayısıyı sahibine geri iade etmiştir. Bunu bir doğruluk ve dürüstlük dersi olarak kabul eden Asker Mustafa’nın ikinci ziyaretinde İhramcızâde sohbet sırasında şöyle buyurur: “*Biz kılı kırk yararız. Bizden önceki büyüklerimizin yaptığı gibi yapıyoruz.*”⁵⁷

Bir sohbet esnasında ihvanından biri, “*Efendim Allah razı olsun, huzurunuzda gelip gidiyoruz, istifade ediyoruz.*” der.

İhramcızâde; “*Peki oğlum ne öğrendiniz?*” diye sorar. O da, “*Doğru olun, dürüst olun.*” sözünü öğrendim deyince, İhramcızâde, “*Bu sözü yaşayabilersen sana yeter.*” buyurur.⁵⁸

İhramcızâde hakkında annesi; “*Oğlum mazhariyyetin çok büyük.*” derken oğlu Mehmet Kâzım Efendi; “*O’nun her hâli Rasûlullah (s.a.v.)’a benzemektedir.*” demiştir. Bir diğer oğlu Kemal Toprak ise “*Baba seni biz*

evliya ettik. Ben ettim sabrettin, annem etti sabrettin, Allah sana bu makamı bahşetti.” tespitinde bulunmuştur.

Hüseyin Efendi adındaki bir ihvanı anlatısında Mahmud Sami Ramazanoğlu'nun (ö. 1404/1984) İhramcızâde'ye dair şu tebciline yer vermektedir: 1966 yılında Harem-i Şerif'te Adanalı Ramazanoğlu Mahmud Sami Efendi'nin yanına oturdum. Bize döndü; *“Hacı Gardaş! Sivas'a mı intisaphısın?”* dedi, sükût ettim. Hacı Sami Efendi; *“Güzel yerden yapışmışsın, güzel yerden vurmuşsun.”* dedi. Biraz sükût durdu ve dedi ki; *“Fuyuzât Sivas'a iniyor. Taksim ediliyor. Bize ayrılan kepçe kadar payımızı siz kardeşlerime taksime vesileyiz. Vesilesiz vasıl olunmaz.”*

Zengin bir kütüphanesi vardı. Edebî yönü kuvvetli idi. Şeyh Sâdî-yi Şirâzi'nin (ö. 694/1295) *Bostan ve Gülistan*'ı, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin (ö. 672/1273) *Mesnevî*'si, Hafız-ı Şirâzî'nin (ö. 793/1390) *Dîvân*'ı, Niyâzî-yi Mısırî'nin *Dîvân*'ı elinden düşürmediği, okuyup okutuğu eserlerdi. Sürekli Kur'ân-ı Kerim tilavet eder, her gün mutata olarak kuşluk ve ikinci namazlarından sonra Evrâd-ı Bahâiyye'yi okurdu.

İhramcızâde yol açan, gelenek inşa eden ve yarınlara irfanî bakışını ve anlayışını ulaştıran bir şahsiyetti. Belki Mevlânâ gibi eserler yazmamıştır ama hizmetleriyle o daha çok Hacı Bektaş-ı Velî (ö. 669/1271), Hacı Bayram-ı Velî (ö. 833/1430 ve Ümmi Sinan'ı (ö. 958/1551) andırmaktadır. Ankara'yı bir merkeze dönüştüren, tarlası, çifti ve çubugıyla uğraşan, hayatın içinde ve daima hizmette olan Hacı Bayram-ı Velî gibi İhramcızâde de bir memuriyet hayatı süresince kendi hâlinde ve işinde gücünde olmuş ama o her fırsatta hayatın içinde olmaya özen göstermiştir. Hacı Bayram-ı Velî gibi o da kendini insana hizmete adanmıştır. Hacı Bayram-ı Velî'nin irfan okulu açması, medrese kurması ve mabet inşa etmesi gibi İhramcızâde de kendi toprağında, tarihî mirası koruyarak, kurulu şehri yenileyerek muhafaza etmiştir. Geride bıraktığı birkaç ilâhîsinin dışında herhangi bir eser yazmayan Hacı Bayram-ı Velî gibi İhramcızâde de mevlidi ve bir iki şiiri dışında eser kaleme almamıştır. *“Kitap yazmadık, ama yazdırıyoruz.”* sözüyle o da Hacı Bayram-ı Velî gibi kitap yazmanın değil, kitap yazacak insanlar yetiştir-

menin derdine düşmüştür. Hacı Bayram-ı Velî gibi manaları satırlara dökmenin değil, sadra yansıtmanın gayretini gütmüştür.⁵⁹

Osman Hulûsi Efendi, ilim meclislerine katılır, sıkça Sivas'a mürşidi İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.)'ı ziyarete gider, küçük yaştan itibaren yazmış olduğu şiirlerini ona takdim ederdi. İhramcızâde İsmail Efendi de sohbetlerde bunları defalarca okutur, ilâhîlerini muhafaza etmesini ve bir Dîvân yazmasını kendisine tavsiye ederler. Bunun üzerine Osman Hulûsi Efendi'nin yazdığı Dîvân edebiyatı tarzındaki eseri "Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî" olarak ortaya çıkmıştır.

İhramcızâde ömrü boyunca İslâm'ı gerçek anlamda yaşama gayretinde olmuştur. Mensuplarını tevazu ve yokluk mektebinde yetiştirmiştir ve insanlığa imanın sevgiden geçtiğini öğretmiştir.

İhramcızâde'nin devrinde yaşayan ve onun sohbetlerine katılan, Sivaslı Âşık Feryâdî, İhramcızâde'yi şu şekilde tanıtmaktadır:

*Dilinden akıyor dînin düzeni
İrşâd eden peşin sıra gezeni
Allah'a kavuşur bulan rızânı
Bulurum ayrılmam sen sultanımdan.*⁶⁰

1955 yılında Ulu Camii onarımı için Elbistan'a giden İhramcızâde'ye düzenlenen kır sohbeti esnasında Şair Kâmil Bozkurt muhabbetini şu şiiri ile izhar eder:

*Ey vaktin dâhîsi yüce misâfir
Rûha gıda gülün kokar efendim
Lü'lü ü mercâna benzer kelâmın
Sohbetin sineyi yakar efendim*

*İrşâd ettin şimdi burada beni
Taktîr etmeyen dil çürüsün seni
Hâk-i pâ-y-ı cehle öğrettin dîni
Bî-hayâ uzaktan bakar efendim.*⁶¹

İhramcızâde'nin sohbetine katılan şairlerden bir diğeri Sivaslı Âşık Seyit Yalçın olmuştur. İhramcızâde'nin sohbetine katılma bahtiyarlığını derinden hissededen Âşık Seyit, İhramcızâde'ye candan bağlı kalmıştır. İhramcızâde'den istifade etmenin gayretinde olup şeyhinin feyzinden istifade etmiştir. Bir dörtlüğünde İhramcızâde'yi şu şekilde anmaktadır:

*Kutbu'l-ârif gavsu'l-a'zami delil
Meşâyih-ı tâmsın ilminle âmil
Mağripten maşrika mürşid-i kâmil
Sen yâre yar oldun unutmama beni.*⁶²

İhramcızâde'ye dair yazdığı şiirlerinde Sivaslı şairlerden Sefil Selîmî İhramcızâde'yi örnek insan kabul etmiş, yoluna hayranlığını dile getirmiştir. Şiirinin herbir mısraının baş harflerinden akrostişli bir şekilde “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak” imzasını nakşeylediği şiirinin ilk iki dörtlüğü şöyledir:

*İzâfe edilen bu Türkçe şiir
Sâhibü'l-hayrâtın cismini söyler
Mâlikü'l-mülkümüz zâtına dair
Azmini zikreder ismini söyler
İbâdet kabâhat gizli diyen dost
“Lâ” deme “illâ” de eyle beyân dost
Hakkı can gözüyle görür ayan dost
Allah'ı zikreder resmini söyler.*⁶³

İhramcızâde'yi anlatan oldukça güzel şiirlerden biri de Âşık Şeref Taşlıova'nın şu şiiridir:

*Sivas'ta bir Garîbullah yaşamış,
Ağaç gibi filizlenmiş, dal vermiş.
Ecdâdı Kâbe'ye ihram örermiş,
İman bahçesinden gonca gül vermiş.*

*Hulûsî Efendi göz bebeğimiz,
Sevgi ile çarpar hep yüreğimiz,
'Onun için fedâ her bir şeyimiz.',
Diyerek inançla istikbâl vermiş.⁶⁴*

Gürünlü Âşık Gülhânî'nin;

*Can cânanı bulmak için
Ona mutî olmak için
Bir araya gelmek için
Yerimiz İhramcızâde⁶⁵*

dörtlüğü İhramcızâde ile olan manevî bağına dile getirirken, Kadırlılı Ozan Dertli Polat'ın şu mısraı da onun ne denli köprü bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır:

*Ben İhramcızâde'yi, Yûnus'a yoldaş bildim,
Önünde diz çöktüm de, gözlerinden yaş sildim.⁶⁶*

İhramcızâde'nin hatırasını yad eden Musa Tektaş ise İhramcızâde'nin mana seyrine şu şekilde dikkat çekmektedir:

*İki Ağustos da ukbâya göçdün
Visâl şerbetini o yardan içdin
Bilcümle âleme feyizler saçdın
Tükenmeyen nurdun İhramcızâde.⁶⁷*

9. İmar Hizmetleri

Kültür tarihimizin köşe taşları olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273), Hacı Bektaş-ı Velî (ö. 669/1271), Yunus Emre (ö. 720/1320), Hamidüddin-i Velî (ö. 815/1412), Hacı Bayram-ı Velî (ö. 833/1430), Elmalılı Ümmî Sinan (ö. 958/1551) ve Şems-i Sivâsî (ö. 1006/1597) gibi İhramcızâde de kendi döneminde “yol açıcı” bir kimliğe sahip olmuş, geleneği inşa etmiş ve yarınlara irfanî bakış sağla-

mıştır. Yaptığı hizmetleriyle Mevlânâ, Hacı Bayram-ı Velî ve Şems-i Sivâsî'den iz taşımaktadır. Bu bakımdan o, çağının Mevlânâ'sı, Hacı Bektaş-ı Velî'si ve Ümmî Sinan'ıdır. Hacı Bayram-ı Velî'nin Ankara'yı bir merkeze dönüştürmesi gibi İhramcızâde de Sivas'ı merkez konuma dönüştürmüştür. Tarlasıyla ve çiftiyle uğraşan, hayatın içinde ve daima hizmette olan Hacı Bayram-ı Velî gibi İhramcızâde de bir memur olarak kendi işinde gücünde olmakla birlikte daima hayatın içinde yer almıştır. Hacı Bayram-ı Velî gibi o da kendini insanlığa hizmete adamıştır. Hacı Bayram-ı Velî'nin irfan okulu açması, medrese kurması, bir mabet inşa etmesi gibi İhramcızâde de kendi toprağında tarihî mirası korumuş, kurulu şehri yenileyerek muhafaza etmiştir. Geride birkaç ilâhîsi kalan ve pek eser yazmamış olan Hacı Bayram-ı Velî gibi İhramcızâde'nin de bir *Mevlidi* ve *Katre Şiiri* dışında yazılı bir eseri bulunmamaktadır. Meşhur müridi Yazıcıoğlu Muhammed (ö. 855/1451) *Muhammediyye* adlı eserini yazıp bitirince Hacı Bayram Velî'ye okur. Hacı Bayram-ı Velî de "Mehmed, bunu yazacağına bir sîne hak etse idin daha iyi olurdu." der.⁶⁸ Hacı Bayram-ı Velî gibi İhramcızâde de "Kitap yazmadık, ama yazdırıyoruz." hatırlatmasında bulunmuştur. Kâmil bir insan olarak İhramcızâde'nin sözü ve sohbetleri müridlerini kitaba dönüştürmüştür. Müridlerinden okunacak insanlık kitabı kıvamına gelmelerini talep sadedinde İhramcızâde, "*Gardaşım! Sen kitap ol.*" tavsiyesinde bulunmuştur.⁶⁹ Konya'nın Mevlevî canları için âşıkların yöneldiği bir mahalle dönüşmesi gibi, Hacı Bektaş'ın erenlerin bağı ve bostanı olması gibi, Elmalı'nın Niyâzî-yi Mısrî (ö. 1105/1694) için âlî ve yükseklerin yükseği konumunda bir şehre dönüşmesi gibi, İhramcızâde de âşıklarını Sivas sokaklarına bağlamış, farklı şehirlerden, köylerden ve kasabalardan gelenleri Ulu Camii'de cem etmiştir. Tokat'tan, Fatsa'dan, Ünye'den, Gürün'den, Imranlı'dan, Isparta'dan, Mesudiye'den, Ayvalı'dan, Niksar'dan, Korgan'dan, Darende'den, Adana'dan ve diyar diyar Anadolu'nun farklı köşelerinden kopup gelenleri vekâledeki sohbetlerinde demlemiş, yenilemiş, kendilerine gelmelerine ve aşk ateşine düşen canlara dönüştürmüştür. Bunların her biri, İhramcızâde'den aldıkları feyzi, gittikleri yerlere taşımışlar, ondan

öğrendiklerini yaşamışlar, şeyhleri gibi onlar da hayır ve imar hizmetlerinde bulunmuşlardır.⁷⁰

Şehrin tarihinden, kendi gerçekliğinden uzaklaştığı bir zamanda, konakların yıkıldığı, Moğol'un talan edemediği kalenin talan edildiği, tarihin tahrip edildiği bir dönemde o Sivas'ın kalbine dokundu. Şehrin kıymetini bilen İhramcızâde imkânsızlıklara sığınarak mazeretler üretmedi. Üzerine düşeni yapıp bütün varlığını Sivas'ın tarihî dokusunu korumak ve Sivas'ı yeniden imar etmek için kullandı. Şehri yenileyip Sivas'a yeniden hayat verdi. Bizleri Dünya'da Türkiye'nin, Türkiye'de Sivas'ın kıymetini bilmeye davet ederdi. Vatan sevgisinin sözde olmayacağını belirtir, vatani imar etmenin ve mamur hâle getirmenin gereğine inanırdı.⁷¹

Bir vakıf adamı olan İhramcızâde'nin ömrü hayır peşinde koşmakla geçti. Vehbi Cem Aşkun onu bir yazısında "Hayırsever Bir Din Adamı" başlığıyla tanıtmıştı. Erzincan büyüklerinden Terzi Baba gibi İhramcızâde de hayırseverlikte öncü isim olmuş, Anadolu insanının güvenini kazanmıştır. Projeleri ve koşuşturmasıyla Sivaslı hayırseverlerin güvenini kazanmış, halkın birikimlerini hayır yolunda kullanmış, etrafındaki insanları daima iyi yola sevk edici telkinlerde bulunmuştur. Şeyhlik ve mürşitliğini aktif boyutta kullanan İhramcızâde karınca misali durmak ve yorulmak nedir bilmemiş, ahlâkı, edebi, kemali, fazlı, keremi ve hizmet öncülüğü ile gönüllerin sultanı olmuştur.⁷²

Hoca İmam Camii minaresi, İhramcızâde'nin ilk yaptırdığı eserdir. Bu ilk eseri karşısında; *"Annemiz bize camii hademesi ol demişti, fakat biz memur olduk. Hademe olmadık ama camilerin tamiratını Cenâb-ı Allah bize nasip etti."*⁷³ demiştir.

Ulu Camii'yi ecdat yadigârı olarak gören İhramcızâde, 1954 yılında Ulu Camii Derneği'ni kurup bizzat başkanlığını kendisi yapmış, bu dernek vasıtasıyla caminin tamirine öncülük etmiştir. 1954 yılında başladığı tamiratı 1958 yılında tamamlamıştır.⁷⁴ Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucu darboğaza giren, Kurtuluş Savaşı sonrasında eko-

nomik zorluklarla karşılaşan, başlatılan inkılaplarla kültürel öncelikleri farklılaşan Anadolu insanı şaşkınlık yaşamıştır. İhramcızâde'nin Ulu Camii'yi onarması topluma yeniden bir araya gelme fırsatı vermiştir.⁷⁵ Yıllardır harap durumda bulunan Ulu Camii, İhramcızâde tarafından yeniden onarılmıştır. Kadim Selçuklu eserini ölümden kurtarmıştır. Ulu Camii'nin minaresini onarmak suretiyle eserin yaşayan bir anıt hâlinde yükselmesini sağlamıştır.⁷⁶

Hayırseverler Camii, Deveciler Camii, Sofu Yusuf Camii, Serçeli Camii ve Dikimevi Camii'nin de tamir ve inşasını gerçekleştiren İhramcızâde, bu eserlerle Sivas'ı aslî rûhâniyetine kavuşturmuş ve Sivas'ı tarihî gerçekliği ile buluşturmuştur. Sivas'ın ilgi ve bakıma muhtaç hâle gelmiş camilerden kimisini onarmış, kimisini yeniden inşa ettirmiştir. Bu tür çalışmalarıyla İhramcızâde öncü bir şahsiyet olmuştur.⁷⁷

İhramcızâde'nin hizmet sahalarından bir diğeri köprüler ve çeşmeler olmuştur. Zara Cencin Köyü içme suyu ve köprüsünün yapılmasına öncülük etmiş, Tozanlı Köprüsü'nün yapımını üstlenmiştir. Sivas ve çevresinde yaptırdığı çeşitli sebil çeşmeler onun öncü lider oluşunun en güzel göstergesidir. Cami, mescit, köprü, çeşme ve okul gibi yapıtlarla yüzden fazla eserin tamir ve inşasına öncülük etmiştir.⁷⁸

İsmail Hakkı Efendi, Sivas Ulu Camii ve Sivas İmam-Hatip Lisesi gibi büyük eserlerin tamir ve yapımını kurduğu yardımlaşma dernekleri vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Sivas Ulu Camii Onarım Cemiyeti, Hayır Sevenler ve Yardım Yapma Derneği ile Sofu Yusuf Camii Yaptırma Derneği İhramcızâde'nin bizzat kurup başkanlıklarını yaptığı derneklerdir. İsmail Hakkı Efendi, kurduğu derneklerle çevre insanının hayırlı işlerde bir araya gelip yardımlaşmalarına, dolayısıyla birlik ve beraberliklerine de vesile olmuştur.⁷⁹

İhramcızâde, yetişkin din adamlarını resmi kadroya hazırlayan İmamlık Kursu'nun ilk hamilerinden birisidir. Din eğitiminin resmî kurumlarca verilemediği dönemlerde, köylerde kurulan gayri resmî ilim halkalarında yetişen yüzlerce din hizmetçisi bu kurslardan geç-

rek resmî görev almıştır.⁸⁰ İmam-Hatip kurslarına olan katkısını Sivas İmam-Hatip Lisesi'nin kuruluşu için gösterdiği gayretle ileri bir noktaya taşımıştır. İhramcızâde'nin öncülüğünde 1956 yılında temeli atılan Sivas İmam-Hatip Lisesi 1962 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır.⁸¹ Sivas İmam-Hatip Lisesi'nin dernek başkanlığı görevini yürüten İhramcızâde, ilim ve ahlâkta örnek bir neslin yetişmesine kendini adanmış, toplumun uyanışını sağlayan iman eri bir neslin öncülüğünü hedeflemiştir.

10. Hapis Yatması

İhramcızâde 1938 yılının başında hacca gitmeye niyetlenmiş ve bu sebeple İskenderun'a kadar gitmişlerdir. Hac yolu kapalı olduğundan gidemeyeceğini anlamıştır. Güvenlik güçlerinin takibine maruz kalan İhramcızâde'ye; *"Efendi sen buraya niye geldin."* denildiğinde o, *"Çeşme yaptıracağım da buraya su borusu almaya geldim."* deyip mevcut parasını su borusuna yatırıp geri dönmüştür. İhramcızâde içme suyu iki buçuk saatlik yerde olan Cencin Köyüne çeşme yapımında kullanmak üzere bu boruları Cencin Köyüne göndermiştir. Mayıs ayı sonlarına doğru bir ön çalışma ve keşif maksadı ile makinist Osman Efendi ve Hüseyin Çavuş ile birlikte bir kamyonla binip köye gitmişlerdir. Yolda giderken kamyonun şoför mahallinde oturan makinist Osman Efendi, Cencin'le suyun bulunduğu yer arasındaki tepeyi kast ederek; *"Efendi Hazretleri! Tepenin kuzey doğusundan geçerseniz ziyatımız fazla olur."* diyerek diğer taraftan geçirilmesinin daha yerinde olacağını belirtir. Sözlerini yanlış anlayan Hakkı isimli kamyon şoförü yolcularını Cencin'e bıraktıktan sonra Zara Jandarmasına gidip; *"Bir şeyh ihvanları ile beraber Cencin'e geldi. Konuşmalarından hükümeti yıkmak için bir plan yaptıklarını ve teşebbüse geçmek üzere olduklarını anladım."* diye ihbarda bulunur. Bunun üzerine aynı kamyonla bir jandarma müfrezesi Cencin'e gelerek civardan gelen köylülerle çay içmekte olan İhramcızâde ile yanında bulunan otuz sekiz kişiyi tevkif etmişlerdir. Gece orada kalındıktan sonra aynı kamyonla Sivas'a getirilip teslim edilmişlerdir. Soruşturmayı yürüten savcı

hükümeti yıkmaya teşebbüsten dolayı idam talebiyle tutuklananları mahkemeye sevk eder. Otuz sekiz günlük bir sorgulama sonucunda beraat kararı verilir. İhramcızâde daha sonra kamyon şoförüne bir kat elbise yaptırıp gönderir. Eşi Hatun Hanım'ın, “Efendi bu adam seni ihbar edip hapis yatmana sebep oldu. Sen ona ikramda bulunuyorsun.” demesi üzerine İhramcızâde; “Canım hapis hanede irşad ve ıslah olacak kimseler varmış. Biz orada bu vazifeyi ifa ettik. Şoförde bu işe sebep olduğundan dolayı kendisine ikramda bulunduk.” demiştir.⁸²

Hapse yattıkları o günler ne zaman gündeme gelse İhramcızâde; “Gardaşlarım! 38’de 38 kişi ile 38 gün hapis hanede yattık. Orada yapılacak vazifemiz varmış. Yattık, çıktık.” buyururlardı. İhramcızâde bu hapis hayatından sonra da baskı altında tutulmuş, yaşananlardan biraz gönül kırgınlığı hasıl olmuştur. Bu nedenle 1938 Ramazan ayının başlarında Hicaz’a veya Şam’a hicret niyetiyle İstanbul’a gitmeye karar verdiğinde eşi Hacı Zeynep Hanım’a, “Fazla eşyalarımızı satın, dağıtın biz İstanbul’a nakil ediyoruz.” diyerek yol hazırlığı yapılmıştır. O zamanki vasıtalarla on beş günde Samsun’a varıldıktan sonra vapurla İstanbul’a giderek Ümmühan Hatun’dan dolayı bacanağı olan Eczacı Bekir Efendi’de misafir kalınmıştır. Misafir kalınan evde gece gördüğü manevî işaret üzerine yurtdışına gitmekten vazgeçmiştir. “Hanım, bizim gitme işimiz kaldı.” buyurmuşlar. Bunun üzerine Sivas’a dönülmüştür.

Çitilin Hanı’ndaki komisyoncu dükkânında irşat faaliyetlerini yürüttüğü 1940’lı yıllarda nice sıkıntılı günler geçirir. Yaşanan baskı ortamında ihvanını devamlı tedbirli davranmaya sevk eder. İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939–1945) yaşanan ekonomik buhranda ihvanına destek olmak gayesiyle ailesinden miras kalan mülklerin hepsini satar. Yaptığı bu hayırhahlık sonucu kendisi de büyük maddî sıkıntı içine girer.

1950 yılında Sivas merkezinde bulunan Yeni Camii yanındaki Çorapçı Hanı’nın üst katında kiraladığı, iki odayı “vekâle” olarak kullanmış, sohbetlerine uzun müddet burada devam etmiştir. Sohbetlerini çoğu zaman Kepeneğin Gözü, Kurtderesi, Tekkeönü ve Yıllankırkan çiftliğinde gerçekleştirmiştir.⁸³

11. Vefâtı

Temmuz ayının ikinci haftasında başlayan rahatsızlığı sebebiyle uzaktan ve yakından geçmiş olsun ziyaretine gelen sevenlerine vefâtından bir gün önce İhramcızâde; “*Gardaşlarım! Biz iyiyiz, hepinize izin veriyorum. Herkes memleketine dönsün.*” diyerek hepsini göndermiştir. Vefâtından önce onun son dünya kelâmı olarak;

Yâdında mı doğduğun zamanlar

Sen ağlar idin, gülerdi âlem?

Bir öyle ömür geçir ki; olsun

Mevtin sana hande, halka matem.

mısralarını terennüm ettikten sonra “Namazınızı kılın!” hatırlatmasıyla emanetini teslim etmiştir. Doksan yıl kadar ömür süren İhramcızâde 18 Cemaziyelahir 1389/2 Ağustos 1969 tarihinde Cumartesi günü Hakk’a yürümüştür. Maddî miras olarak geride bir ahşap ev ve üzerinde çıkan 46 TL bırakmış, manevî olarak ise gözü yaşlı binlerce ihvân zümresi ve büyük bir yol bırakmıştır. Erkek ve kız çocukları vasisiyle da nesli devam etmektedir.⁸⁴

İhramcızâde tarafından yaptırılan Hayırseverler Camii avlusunda kendisi için kabir yeri hazırlanmıştı. Kayınbiraderinin oğlu Hilmi Hस्ताoğlu, Belediye Başkanı Rahmi Günay’a giderek, “*Rahmi Bey! Eniştemin Ulu Camii’ye çok emeği geçti. Belediyece müsaade buyurursanız Ulu Camii Kabristanına defnedelim.*” demesi üzerine, Rahmi Bey de, “*Hilmi Bey, cenazeyi yarına bırakmayın. İsterseniz size hükümetin önünde yer vereyim.*” demiştir. Belediye Başkanı Rahmi Günay’ın Belediye’den karar çıkartmasıyla, büyük hizmetlerinin geçtiği Ulu Camii bahçesine defnedilir. vefâtından önce “*Acaba Ulu Camii’nin (eli ile işaret ederek) şu haziresinden bize yer verirler mi?*” temennisi tecelli etmiş ve sevenleri o kelâmın gereği olarak o mahalli kabir olarak hazırlamıştır. Cenaze namazı Sivas Paşa Camii’nde damadı Hafız Mehmet Altuntaş tarafından kıldırılmıştır. Cenazesine iştirak edenler cadde ve sokaklara sığmamıştır.⁸⁵

İhramcızâde'nin Sivas Ulu Camii avlusundaki kabrinin kitabesini Osman Hulûsî Efendi şu şekilde yazmıştır:

*Tarîk-i Nakşbendî pîr-i ebcel mürşid-i kâmil
Garîbu'llâh-ı Hakkı Gavsu'l- A'zam Şeyh İsmail (Hakkı İhrâmî)
Engin gönlünde yüce murâdı hâsıl oldu
Toprak toprağa verildi Hakk'a vâsıl oldu (02. 08. 1969)*

Osman Hulûsî Efendi, mürşidinin medfun olduğu makberenin sonradan tamiri dolayısıyla bir kitabe daha yazmıştır. Makberenin kapısında bulunan bu kitabe ise şu şekildedir:

*Allah'a hamd Rasûl'üne salât u selâm
Ve alâ âlihi ve ashâbihi'l-kirâm
Bu hazîrede medfûn meşâyih-i izâm
Mefâhir-i ulemâ hep müftiyyü'l-enâm
Husûsan İhrâmcı-zâde el-Merhûm
El-Hâc İsmâil Hakkı Mürşidü'l-İslâm
Bu buk'a-i pâk dense sezâdır
Min riyâzi'l-cenneti ve dâru's-selâm
Hidmet ü ihyâ eden zevâtı Hak eyleye
Cennet ü Cemâl'in ikrâm
Zâir bir Fâtîha ihdâ et rûhlarına
İhlâs ile oku kıl ihtirâm
Ta'mîr kitâbesin yazan Hulûsî kemter
Bi-gufrânin hay hicride miskiyyü'l-hitâm
Es-Seyyid Osman Hulûsî Ateş.⁸⁶*

12. Eserleri

İhramcızâde'nin en temel eseri, Mustafa Takî Efendi'nin mensur olarak yazdığı mevlidini nazma çevirmesidir. Eserin mesnevi nazım şeklin-

de Türkçe kaleme alınan kısmı, 157 beyittir. Mesnevi kısmının yanında eser Muhammed redifli Türkçe 8 beyitlik bir kaside ile Arapça yazılmış 8 beyitlik bir naat bulunmaktadır. Dolayısıyla eser toplam 173 beyittir. Eserin belirli kısımlarında tekbir ve salavatlar da yer almaktadır.⁸⁷

Bu eserde sanatsal bir zorlamaya gidilmeden sade bir dille Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in maddî âleme doğuşu ve Peygamberimiz'e olan aşktan bahsedilmiştir. Eserin H. Hulûsi Ateş Şeyhzadeoğlu Kütüphanesi'nde bulunan nüshası, İhramcızâde'nin bizzat kendisinin kurşun kalemle rik'a hattı ile yazdığı özel nüshadır. İhramcızâde'nin manzum olarak düzenlediği Mevlidi, 1969 yılında Türkçe ve Arapça olarak Dizerkonca Matbaası'nda basılmıştır.⁸⁸

Yâre Yâdigâr isimli bu Mevlid'in sebep-i telif kısmında İhramcızâde, râh-ı selefte bir adım atmak, aczini, biçareliğini itiraf ederek ilmin kaynağı Hazret-i Kibriya'ya iltica etmek istediğini söyler.

İhramcızâde'nin eserini yazdığı dönemde, sadece o değil, Alvarlı Efe ve Mustafa Fehmi gibi büyük şahsiyetler de mevlid yazmıştır. Mevlid yazma çabası, aslında Muhammedî hakikat etrafında yeniden derlenip toplanmaya bir işarettir. Mevlid'in baştan sona tüm dizeleri Hz. Peygamber'i ve getirdiği mesajı anlama çabasını yansıtmaktadır. İnsanlığı, Muhammedî nurla buluşturmak ve Muhammedî ahlâkla tanıştırmak eserin asli gayesidir.⁸⁹

İhramcızâde'nin ayrıca kısa ve uzun beyitler hâlinde olmak üzere 11 adet şiiri ile muhtelif zamanlarda çeşitli ihvanı ile yaptığı yazışmalardan oluşan mektupları bulunmaktadır.⁹⁰

12. Sevenlerinin Dünyasında İhramcızâde'nin Yeri

İhramcızâde insanı muhatap almış, insana yatırım yapmış ve insanlık potansiyelini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Müridlerinin herbirini özel konumda görmüş, herbirine kalbini açmış ve herbiriyle muhabbetli bir ömür sürmüştür. Dostları arasında Mustafa Takî Efendi'nin

ayrı bir yeri vardır. Mustafa Takî Efendi dergâh arkadaşıdır. Mustafa Hâkî Efendi'nin yanında birlikte yol almışlar ama Mustafa Takî Efendi'nin intisabı kendisinden bir müddet önce olması nedeniyle İhramcızâde bu aziz dostunu kıdemli görmekte, Mustafa Hâkî Efendi'den sonra Mustafa Takî Efendi'nin irşat halkasına katılmaktadır. Darendeli Osman Hulûsi Efendi İhramcızâde'nin gönül dünyasına tercüman olmuş, Darendeli Hacı Hasan Efendi İhramcızâde'nin yoluna başkoyanlardandır. Sevenlerinin dünyasında İhramcızâde'nin yerini bir dostu ve iki takipçisi örneğinde ele almak istiyorum.

12.1. İhramcızâde'nin Sülûk Şeyhi Mustafa Takî Efendi

1289/1873 yılında Sivas'ta doğan Mustafa Takî Efendi ilk tahsilini Sivas İbtidai Mektebi ile Rüştîye'sinde almış, takip eden dönemlerde sürdürdüğü medrese eğitimiyle üst düzey tahsil görmüş, Arapça ve Farsça'ya olan hakimiyetini ilerletmiş, kelâm, fıkıh, ilm-i ferâiz, tefsir, hadis ve siyer ilim dallarında mahir konuma gelmiştir.

Sivas'ta Sorgu Hâkimi Yardımcılığı görevi ile memuriyet hayatına başlayan Mustafa Takî, Hafik İlçesi Sorgu Hâkimi Yardımcılığına, 1894-1913 tarihleri arasında Sivas Adliyesi'nde Bidayet Mahkemesi zabıt kâtipliği, müdde-i umumi (başsavcı) katipliği, Bidayet Mahkemesi başkatipliği ve mahkeme aza mülazımlığı vazifelerine atanmıştır.

1887-1913 tarihleri arasında belirtildiği üzere Adliye Teşkilatı'ndaki hizmetleri deruhte eden Mustafa Takî Efendi 1914 yılında Sivas Sultanisi'nde Arapça müderrisliği görevini deruhte etti. Dârulhilâfe Osmanlıca, nahiv ve fıkıh müderrisliği vazifelerinde bulundu. 22 Nisan 1920 tarihine kadar müderris ve dersiâm olarak fıkıh ve tefsir hocalığı vazifesini deruhte etti.

1920'de TBMM. I. Dönem Sivas Mebusu olarak Meclis'e girdi. Meclis'te Şer'îye, Evkaf, Adalet, İrşat, Anayasa, Dilekçe, Milli Eğitim Komisyonlarında ve Memurin Muhakemât Tetkik Kurulu'nda çalıştı. Bu arada III. toplantı yılında bir süre Dilekçe Komisyonu Başkanlığı

ğını yaptı. Dönem içinde 7'si gizli oturumlarda olmak üzere TBMM kürsüsünden 43 konuşma yaptı; 5 kanun önerisi verdi. I. Meclis'te üç yıl süren milletvekilliğinden sonra 1923'te Sivas'ta hadis ve Arapça öğretmenliği vazifesini deruhte etti.

1 Ağustos 1341/1925 tarihinde Gürün'de vefat eden Mustafa Takî Efendi, Sivas'a defnedildi. Kabri Sivas'ta Abdülvahhab Gâzi Türbesi yakınındadır.⁹¹

Mustafa Takî Efendi, medrese mezunu, tasavvufî ilişkileri olan, muazzam bir kütüphaneye sahip, zamanının önde gelen gazete ve dergilerinde yazılar kaleme alan, basılmış ve basılmamış birçok esere imza atan bir kişiliktir.⁹² Takî Efendi, medresede “ilm-i kelim” ve “feraiz” alanında ihtisas yapmıştır. Uzun yıllar Adliye Teşkilatı'nda ve daha sonra ilk mecliste hayatını devam ettiren Takî Efendi, ilmî anlamda kendisini çok iyi yetiştirmiştir. İlmî ve âlimlerin kıymetini dile getirmeye çalıştığı makalelerinde, âlimlerin İbn-i Mesud, İmam Azam ve Hasan Basri gibi büyük şahsiyetlerin vekilleri olduğunu⁹³, onların vereceği bilgiler ışığında insanların dünya ve âhiret mutluluğuna ulaşabileceğini dolayısıyla çok büyük bir sorumluluk altında olduklarını hatırlatır.⁹⁴

İlmî kıymetini bilme olarak değerlendirebileceğimiz âlimlere saygıyı hiçbir zaman elden bırakmamıştır. Âlimleri peygamberin ve sahabenin esas varisleri olarak görür. Onların yönlendirmeleri ile toplumların şekillendiğini, onun için âlimlerin toplum içerisinde çok önemli bir yeri işgal ettiklerini belirtir.⁹⁵ Âlimlerin önünde doğruyu söylemeye engel olarak dünya sevgisini, ardı arkası kesilmez istek ve arzuları gösterir. İçinde yaşadığı dönemde âlimlerin ilmî kıymetini bilmediğini, bunun göstergesinin ise bu ilmi başkalarına aktarmamalarının olduğunu söyler.⁹⁶

Mustafa Takî, cahillerin ve cehaletin tehlikesine dikkatleri çekerek şunları söyler: “*Cehalet ve cahillik aydınlığı karanlık, karanlığı aydınlık olarak insanlara gösterir.*”⁹⁷

Takî Efendi ilmin maddî ve özellikle manevî kurtuluş için mutlaka insana gerekli bir araç olduğunu, ilim ve amel sayesinde rahmete kavuşmanın mümkün olabileceğini söyler.⁹⁸

Maddî ve manevî kurtuluş yolu olarak da Allah'ın emir ve yasaklarını ihtiva eden Kur'ân-ı Kerim'i ve onun hayata aktarılması olarak değerlendirdiği İslâm'ı görür. Takî Efendi, Kur'ân-ı Kerim ve İslâmiyet hakkında şunları söyler: *“Kur'ân; düzen, mükemmellik, ebedî mutluluk için inmiştir. Bütün dünyaya huzur ve mutluluk getirecek kitaptır. İslâm, insanları cehaletten nura ve aydınlığa çıkarmıştır.”*⁹⁹ Kur'ân-ı Kerim, ebedî mutluluk kanunudur. Geri kalmış olmamızın sebebi, Kur'ân'dan uzaklaşıp Batı'nın lüzumsuz anlayışlarına sarılmaktır. Yabancıları memnun etmek için ne kadar uğraşsak bizden yine memnun olmazlar. Kendilerinin yaptığı işkence ve zulümleri bize mâl ederler.¹⁰⁰ Kurtulmanın yolu Kur'ân'a uymaktan, Avrupa'nın âdetlerini ve şahsî çekişmeleri terk etmekten geçer.”¹⁰¹

Ona göre İslâm nice çileler ve zorluklar ile bugünlere gelmiştir. Bu konuda özellikle sahabenin fedakarlığını hatırlatır ve içerisinde bulunan zorluklara inananların aynı fedakarlık ve kararlılıkla göğüs gemelerinin gerektiğini, bir çok örnekle nakleder.¹⁰²

İslâmî kavramları doğru kullanmanın ve anlamanın önemi üzerinde durur. Ve bu kavramları kargaşa ortamına getirerek İslâmiyet'i karalamaya çalışanlara da sert cevaplar verir. Takî Efendi'ye kulak verelim: *“Cihat, dinin vatanın, milletin korunması için dinin emrettiği mücadeledir. Başkalarının canilik diye İslâm'a mâl ettikleri 'cihat' kavramı zulüm ve işkence temsilcisi olan İtalyanlara yakıştırılmalıdır.”*¹⁰³

Takî Efendi, hukukçuluğunu ön plana çıkardığı, “Dinin Medeniyyete Lüzumu” başlığı ile seri hâlinde “Beyânü'l-Hak” dergisinin çeşitli sayılarında yayınlanan makalelerinde; görev, suç, iç görev-dış görev, ahlak, hukuk, tecrübe, istişare, teknoloji, vicdan ve kanunî cezalar gibi kavramlar üzerinde durur. Sayılan kavramların içini şu satırlarla doldurur: “Herkesin kendisinden başkasının hakkına tecavüz etmemesi

‘görev’dir. Ve bu göreve ters yapılan her hareket ‘suç’tur.” Bu görev ve suçlar başkasını ilgilendirmeyip kendi şahsında kalırsa buna ‘kişisel görevler’ ve ‘kişisel suçlar’ denir. Kişisel görevler şunlardır: Sağlığı koruma, ilaç kullanarak bedeni koruma, ilim ve ibadetle ruhu geliştirme. Başkalarının hakkına tecavüz boyutuna varmayıp da dışarıda bir onaylama kuvveti veya bir engel koymak şeklinde hareket edilirse buna ‘iç görev’ denir.¹⁰⁴

Takî Efendi, mükemmel bir kanunun oluşturulması için şu beş şartın olması gerektiğini söyler: “*Tecrübe, istişare, ilim ehli, teknoloji, din adamları.*” Bu beş şartı sırası ile açıklar ve şu noktaların altını çizer: “*Tecrübe, istatistik ile doğrudan alakalıdır. Ve tecrübe göstermiştir ki, sosyalistlerin dediği gibi millî servetin eşit dağıtılması gibi bir şey toplumun asla kabullenemeyeceği bir konudur. İstişare, danışma ve söyleşme anlamlarına gelir. Ve mükemmel kanunun tesisi için çok önemlidir.*”¹⁰⁵ Bütün bu sayılan maddeler içerisinde, makalenin isminden de anlaşılacağı üzere, dinin ve din adamlarının etkisinin üzerinde ısrarla durur ve bu konuda şöyle bir tespit yapar: “*Din, diğer dört sebebe tercih edilmelidir ki bunun iki sebebi vardır: Din hürriyeti sağlar ve tam eşitliği getirir. Bilim ve teknoloji sadece bilenlerin dediğine bilmeyenlerin uyması ile mümkün olduğu için eşitliğe aykırıdır. İstişare ilkesi de herkesin bu konulardan anlaması mümkün olmadığı için yine eşitlik ilkesine aykırıdır. Din ise ilâhî güç tarafından konulduğu için köle ile padişahı eşit görür ki bu eşitlik ilkesinin ta kendisidir. Bir de eğer kanun için dine başvurulursa, ilim, teknoloji ve istişareye de baş vurulmuş olacaktır. Çünkü ‘içtihat’ yani ‘hüküm çıkarma’ için zaman, mekan, ilim ve teknolojik gelişmelerin bilinmesi şarttır.*”¹⁰⁶

Takî Efendi, ahlakın nefis ve ruhun terbiyesi ile ilişkisini şöyle izah eder: “*Şahısların, milletlerin ve devletlerin mutluluk ve fazilete ulaşması ahlak ile mümkündür. Ahlakın güzelleşmesinin ise iki yolu vardır: Nefis ve ruhun terbiye ve tezkiyesi, ahlaki suçun ortaya çıkmasından dolayı ceza vermek.*”¹⁰⁷ Nefis ve ruhun şu vesileler ile temizleneceğini belirtir:

“*Birinci olarak, ahlaken iyinin ve kötünün ne olduğunun bilinmesi gereklidir. İkinci olarak nefis ve ruh, ibadet ve taatlerle temizlenebilir. Üçüncü vesilede*

'Allah'tan utanma' duygusunu gündeme getirir. Dördüncü vesile olarak güzel ahlaklı ve faziletli kimseleri çok ziyaret etmeyi önerir. Beşinci vesilede ilim ve teknoloji ile çok uğraşmanın gereği üzerinde durur. Altıncı vesileyi vicdanla hesaplaşmak olarak tespit eder. Yedinci vesile namusun korunmasıdır. Sekizinci vesile yaşanan olaylardan ibret ve ders çıkarmaktır. Dokuzuncu vesile kanunî cezalardan korkmak duygusu olmalıdır. Onuncu vesile ise yapılan işin âhiretteki cezasını düşünmektir." Bunları söyler ve ekler: "Bu on vesile insanı suç işlemekten alıkoyar."¹⁰⁸ On birinci vesile olarak da polis kontrolünü sıralar. Suç işledikten sonra tekrar suç işlemeye engel olacak şeyleri de şu şekilde sıralar: "Vicdanî pişmanlık, utanma duygusu ve namus, âhiret azabı ve kanunî cezalar." Son yazılan kanunî cezaların ise çok uzun ve şiddetli olmaması gerektiğinin ve herkesin gözü önünde uygulanmasının şart olduğunun üzerinde ısrarla durur.¹⁰⁹

Bütün bu fikirlerinin yanı sıra tasavvufu aktif bir hayat şekli olarak gören Takî Efendi, her şeyin yerinde ve zamanında yapılması gerektiği konusu üzerinde durur. Ey sâlihler, âbidler ve zâhidler diye seslenerek acınacak hâlimize ağlamamızı tembih etmektedir. Tedebbür, tezekkür ve tefekkürü en az zikir kadar önemli görmektedir. Zikir merasimlerine katılıyorum diye kimilerinin kendilerini avutmaya alıştıklarını, zikrin sefasına ve vecdine ererek kendinden geçtiklerini, böylesi bir manevî coşkuya erdiklerini gören Mustafa Takî Efendi bunların gayet güzel ve insanı huzura erderen durumlar olduklarını söyler. Ancak böylesi bireysel dindarlık tecrübelerini gerçekleştirirken, toplumdan kopuk bir hayat yaşamayı, kendimizi ibadet ve zikre verirken dinin nurunu söndürmeye çalışan karanlık odakların faaliyetlerini göz ardı eden gafil zümrelere veryansın eder. Camilerin kiliseye çevrilmesine sessiz kalanlara, minarelerde çan çalınmasına ses çıkarmayanlara tavır sergiler. Allah diyecek kimselerin kalmayacak duruma gelmesine karşı tedbir alınmasını, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin silsilesini devam ettiren tarikat çevrelerinin Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin hamiyetine bürünmelerini tavsiye etmektedir. Onlar gibi dinleri ve dünyalıkları için çaba ve gayret göstermelerini salık vermektedir.¹¹⁰

Takî Efendi hayatının hiçbir döneminde siyasetten uzak kalmamıştır. O daha milletvekili seçilmeden önce “İttihat ve Terakki Cemiyeti”-ne üye olmuştur.¹¹¹ İttihat ve Terakki Cemiyetini “Meşrutiyet” anlayışının hayata geçirilmesi için bir fırsat olarak görmüştür. Meşrutiyeti, bir danışma, meşveret ve istişare olarak değerlendirmiş; memleketin meselelerini ancak bu şekilde çözüme kavuşturma şansımız olduğunu savunmuştur. Bunun için meşrutiyeti zorunlu ve Peygamber’in emrinin gereği olarak görür.¹¹² Ona göre meşrutiyet olmasa kimseye “Şu niye böyle oluyor? Bu iş niçin böyle?” diye hesap sorulamaz. Meşrutiyet sayesinde, daha doğrusu meşrutiyetin gereği olarak seçilecek vekiller aracılığı ile yapılan işlerin doğru mu yanlış mı olduğu takip edilebilir. Bunun için vekil seçilecek kimseleri bu hassasiyetleri taşıyan kimselerden seçmenin gereği üzerinde durur.¹¹³ Osmanlı Devleti’nde birkaç asırdan beri gaflet içerisinde bulunanların olduğunu¹¹⁴, bazı yöneticilerin işlerini istişare ve meşveret ile değil zorbalıkla yaptığı, ağaların paşaların başlarına buyruk hareket ettiklerini ve bu yüzden Osmanlı’nın ve bütün dünyadaki Müslümanların zor duruma düştüğünü savunur. Kimsenin hesap vermez, başına buyruk hareket edemeyeceğinin altını çizer.¹¹⁵ Bu durumdan ancak Müslümanların tek vücut olmaları ile kurtulmalarının mümkün olacağını belirtir.¹¹⁶ Çünkü ona göre, vatanın müdafaası, dünyada insanlara, âhirette Peygamberimiz’e ve Allah’a karşı mahcup olmamamız için yerine getirmemiz gereken en önemli görevimiz olmalıdır.¹¹⁷

Ona göre, Osmanlı’nın yıkılıp dağılması İslâm dünyasının yok olması, demektir. Onun için Anadolu’ya sıkıştırılmış olan Osmanlı Müslümanlarının sorumluluk ve görevleri artmıştır ve ellerinde kalan son fırsatı değerlendirmek zorundadırlar.¹¹⁸

Ona göre, biz Müslümanlığı yaşar isek aklı başında herkes ya Müslüman olur ya da İslâm’a sempati duyar.¹¹⁹ Bu noktadan hareketle şunları söyler: “Her gördüğümüzü ve duyduğumuzu körü körüne taklit etmemizin acı sonuçlarını yaşamaktayız. Ayağımızı yorganımıza göre uzatmalıyız. İşlerimizi Kur’ân’a göre yapalım, hatta öyle yapalım ki bizim hâlimize başkaları

imrensinler. Sanayimizi kurup ürün ithaline bir son verelim. Paramızı israf etmeyip vatan savunmasına harçayalım.”¹²⁰

Tam bir vatan sevdalısı olan Takî Efendi, bu sevdasını hizmete dönüştürebileceğine inandığı milletvekilliği görevi ile de karşımıza çıkmaktadır. O ilk kurulan meclisin 23 Nisan 1920 günü yapılan açılışında hazır bulunmuş¹²¹ milletin vekili olarak girdiği ilk mecliste çok aktif bir milletvekilliği dönemi geçirmiştir. Şöyle ki, mecliste Şer’iye, Evkaf, Adalet, İrşad, Anayasa, Dilekçe, Milli Eğitim Komisyonlarında ve Memurîn Muhekâmâtı Tetkik Kurulunda çalışmıştır. III. Toplantı yılında bir süre “Dilekçe Komisyonu Başkanlığı” yapmıştır. Milletvekilliği süresince yedisi gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde kırk üç konuşma yaptı ve beş kanun önerisi vermiştir.¹²² Bu kanun önerileri ve meclis çalışmaları sırasında kendisine has fikir ve önerileri ile adliye kökenli kanun kurumlarında çalışmış birisi olduğunu göstermiştir.¹²³

Meclis içerisinde bu kadar aktif görevler üstlenen Takî Efendi, meclis dışında vatanın ve milletin birliğini sağlama çabalarını hiçbir zaman aksatmamıştır. Bu çabalardan zamanın önde gelen gazete ve dergilerinde kaleme aldığı yazıları¹²⁴ ve Anadolu’daki birliği sağlamak amacıyla Anadolu’nun farklı yerlerinden gelen kimselerden oluşan 153 tane âlimin imzasını taşıyan “Anadolu-Ankara Fetvası” isimli fetvanın altına imza koyan isimlerden birisi¹²⁵ olmasını gösterebiliriz.

Takî Efendi sadece Anadolu’daki Müslümanlar ile değil, dünyanın başka yerlerindeki Müslümanların da dertleri ile ilgilenmiş, onlarla da birlik olma çabalarını sürdürmüştür. Sözgelimi Rusya’daki Müslümanlar ve içerisinde buldukları durumla ilgili hatta Rusya’daki Ermeni vatandaşlar ile ilgili çok ciddi tespit ve önerilerde bulunmuştur.¹²⁶ Şöyle ki; yıllarca Müslümanlar içerisinde yaşayan Rusların hiçbir dinî ve millî özgürlüklerinden mahrum bırakılmadığını, dinlerinin, kültürlerinin gereklerini yaşayabildiklerini ama şu son zaman dilimi içerisinde zayıflayan Müslümanlara akıl almaz işkencelerin yapıldığını, milyonlarca Müslümanın orada yaşamasına rağmen yıllarca bir mahkemelelerinin olmadığını, dillerinin tahrip edildiğini ve minarelerine haçların

asıldığını belirtir. Ayrıca Ermenileri kışkırttıklarını hâlbuki Ermeni vatandaşların da ancak Osmanlı şemsiyesi altında hak ettikleri özgürlükler ile yaşayabileceklerini savunur.¹²⁷ Ermeniler ile ilgili bunları söyleyen Takî Efendi, dünyanın bir başka yerinde haksızlığa uğratılmış olduklarını ve üstelik barbarlıkla suçlandıklarını düşündüğü “Senusiler”e de sahip çıkar ve şöyle der:

“Osmanlı topraklarını, yabancı saldırılarından kurtarmak için İslâm, Müslümanları ‘cihat’ tabiriyle müdafaaya davet ettiği gibi; Osmanlılık fikrinde hem Müslümanları ve hem de Osmanlı vatandaşlarını vatan menfaati adına Osmanlı bayrağı altına davet eder. Rumların, Ermenilerin, Bulgarların dinî gerekleri de bu meşru müdafaaya katılmaktan, bu ortak davete icabetten kendilerini men etmez, zannediyorum. Çünkü onların da kavimleri-menfaatleri, din ve mezhepleri İtalyanlardan daha fazla Osmanlılar arasında korunmuştur, korunmaktadır. Osmanlı'nın gayrimüslim olan diğer milletleri de bunu takdir ederler zannedirim. Ancak “Azad-ı İmaret” ve ilginç fikirli bazı kimseler Osmanlı ordusunda Trablusgarp'ta bulunsalardı acaba silahı Senusiler mi, yoksa İtalyanlar mı atacaklardı?...”¹²⁸

Takî Efendi, hayatının büyük bir kısmında siyasetle iç-içe bir hayat yaşadığı için siyasette şeffaflığın ve dürüst hareket etmenin önemini, milletin bağımsızlığı ile ilişkilendirir. Şöyle ki, kuru kuruya yapılan taklitlerin ve şeffaf olmayan devlet idarecilerinin o gün milletin içinde bulunduğu duruma sebep olduğunu savunur. Hatta paramızı yabancıya aşırarak yerine kendi sermayemiz ile kendi elbisemizi dikecek hâle gelmemizi, hayalperest değil, gerçeklere uygun hareket etmek gerektiği konusu üzerinde durur.¹²⁹ Bizden önceki idarecilerin adaletli yönetimi sayesinde birçok memleketin kendi istekleri ile İslâm topraklarına girdiğini savunur ve bizim de öyle hareket etmemiz gerektiğini vurgular.¹³⁰

Toplumu meydana getiren hemen her kesime mesajlar gönderen Takî Efendi, askeriye de mesajlar göndermeyi ihmal etmez. Onlara ve onların çabalarına bütün dünya insanların ihtiyacı olduğunu; bu yüzden onların harp tekniklerini, teknolojik gelişmeleri çok iyi takip etmeleri gerektiğini belirtir.¹³¹ Millî Müdafaa amirlerine de; savaş tak-

tiklerini, ordunun iyi sevk ve idaresi konusunda uyarılarda bulunur. Ayrıca bütün bunların ötesinde “Tedbirini al, takdiri Allah’a bırak.” sözünün gereği olarak mühimmatın çokluğuna, güce ve şaşaaya değil, ancak Allah’ın yardımı ile zafere ulaşabileceğini hatırlatır.¹³² Maddî gücün yanı sıra manevî gücün de ihmal edilmemesini önerir ve özellikle sahabe ve evliyaların ruhlarını manevî yardım için çağırır: “*Ey ashap ve evliyanın ruhları! Ey Şehitler! Sizlerin ruhlarınızdan kesin zafer veya şehitlik için istimdat istiyoruz!*”¹³³ Manevî gücün ve manevî güçle beslenen bir askerin önemini daha bariz bir şekilde şöyle ifade eder: “*Dindar kalpten çıkan bir tekbir kırk ikilik toptan daha etkilidir.*”¹³⁴

Takî Efendi, kendisi de bir milletvekili olarak kaleme aldığı bir yazısında “Bir milletvekili nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır. Ona göre milletvekili olacak kimsede şu şartların aranması gerekir:

1. Kanunî Vasıflar: Kanun-i Esasî¹³⁵ ve İntihap Kanunnamesinin esas alınmasının ve bunların bilinmesinin zorunluluğu üzerinde durur.

2. İlmî Vasıflar: Bir milletvekili bilge bir kişiliğe sahip olmalı ve şer’i ilimleri özellikle Usul-i Fıkıh ilmini iyi çok iyi bilmelidir. Başka devletlerin mülkî üstünlüklerine bakarak onların başarıları modellenmeli ama yapılacak kanunlar -medenî kanun, adliye ve hukuk sistemi- tamamıyla kendimize ait olmalıdır. Bu da İslâm hukukunu çok iyi bilmeye bağlıdır. Milletvekili olacak kimse tarih ilmine vakıf olmalıdır. İslâm tarihini, Osmanlı tarihini çok iyi bilmeli, yabancı devletlerin tarihlerini genel anlamda bilmelidir. Tarih iyi bilinip ona göre önlemler alındığında aynı hatalara bir daha düşülmez. Ayrıca coğrafya ilmine vukufiyet sayesinde dost-düşman ülkelerin yapısına göre tavır alınır, siyasî arenada nasıl davranılacağı belirlenmiş olur. Milletvekilleri fen bilimlerini bilmelidirler. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere uygun kanun çıkarılmaları ancak bununla mümkün olabilir. Kendi milletinin maddî ve manevî zenginliklerine vakıf olma anlamında Coğrafya ilmine milletvekili sahip olmalıdır. Özellikle kendi ülkesinin dağ, ova, ırmak, yer altı ve

yerüstü zenginlikleri nelerdir? Bilmeli ki, bu sayede elindeki nimetin kıymetini öğrenmeli ve bu değerlere sahip çıkma uğrunda mücadele etmelidir. Maddî coğrafyanın yanında vekil ile millet arasındaki kaynaşmayı sağlayacak olan kültürel coğrafyada bilinmelidir. Yani halkın örf, adet, gelenek ve göreneklerini iyi bilmelidir ki, ona göre kanunlar çıkararak halkın mutluluğunu sağlayabilsin. Milletvekili memleketin her köşesini gezip milletin ne gibi sorunları olduğunu tespit etmeli ve en iyi çözümleri üretme noktasında çaba ve gayret sarf etmelidir. Milletvekili, dünya üzerinde meydana gelen siyasi olayları çok iyi bilmeli ve tahlil etmelidir. Komşu devletlerin yapılarını, başarılı olmuş milletlerin ekonomilerini vs. çok iyi bilmeli bunları modelleyerek Osmanlı'nın başarısı için kullanılmalıdır. Milletvekillerinin bedenlerinde ve duyu organlarında görevlerini yerine getirmelerine engel bir kusur bulunmamalıdır. Derdini anlatabilecek bir dil gücüne sahip olmalıdır.

3. Amelî ve Ahlakî Vasıflar: Milletvekili, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunan ve bilinen dinlerden birine mensup olmalıdır. Çünkü ancak dinine bağlı olan insanlar vatanın ve milletin temsilciğini hakkıyla yapabilirler. Osmancılık ve İslâmcılık fikrine sahip olmalıdır. Ama bu düşüncesini hiçbir zaman ırkçılık boyutuna taşımamalıdır. Bütün ırkları kucaklayacak bir durumda olmalıdır. Milletvekili, terbiyeli, edepli birisi olmalıdır. Bunun yanı sıra kumar, fuhuş, yalancılık vs. işlerden kesinlikle uzak durmalı ki, milletin dertleri ile ilgilenebilsin. Kendisinde mal sevgisi ve baş olma hırsı olmamalıdır. Milletvekili vatanını ve milletini büyük bir aşk ve azimle sevmelidir.¹³⁶

Siyasî alandaki düşüncelerini daha çok “Kırk Hadis” isimli eseri içerisinde şekillendiren Takî Efendi, bu eserinde gerek idareciler gerekse halk ile ilgili olarak fikirlerini serdetme imkanı bulmuştur. Bakınız daha ilk hadis-i şerifte ve şerhinde neler söylüyor: *“Benden sonra bir takım padişahlar ve halifeler olur ki söylerler sözleri hiç reddolunmaz. Onlar cehennem ateşinde maymunların yuvarlandıkları gibi yuvarlanırlar.”* Anlaşıyor mu? Demek ki isterse padişah olsun her sözü her işi kabul edilmek lazım gelmez. Haksız, adaletsiz olanları kabul edilemeye bi-

liyormuş. Evet İslâmiyet nurunun ilk parladığı zamanlardaki halifeler ve hatta Hz. Peygamber Efendimiz bile ümmet ile istişare ederler, bazı defa ümmetinden birisinin arz ve ifadesi üzerine görüş bildirir, kendi görüşlerinden bile dönerlerdi. Bu hadis-i şerifte buyurulduğu üzere sonraları nur-ı nübüvvetten uzaklaştıkça ümmetin tabiat ve ahlaklarına zayıflık, korkaklık; padişahlara ve amirlere de o ölçüde zulme cüret gelerek zâlimlere karşı kimse konuşamaz oldu. Söylenmedikçe zulümler arttıkça arttı. İşte bunun içindir ki; meşrutiyet sistemi gerekli ve hem de Peygamber'in emrine uygun olarak konulmuştur. Meşrutiyet olmasa yine hiç birimiz cesaret edemeyiz; bir padişaha, bir paşaya, bir memura “Şu iş niçin şöyle oluyor?” diyemeyiz. Ama Meşrutiyet sistemi üzere milletten her ferdimiz önce milletvekilini seçmek üzere ikinci seçimle seçiyoruz. Bu ikinci seçimleri iyi adamlardan iyiliği iyi milletvekili olacak kimseyi tanıyan kimselerden seçersek, onlarda milletvekillerini milletvekilliğine gerekli bilgisi ve bildiği ile amel edecek, vicdanı, doğruluğu bulunan kişileri seçerler. O milletvekilleri de padişahın tayin ettiği en büyük paşalara; “Kötü işi niçin yaptınız? Şu iyi işi niçin yapmadınız?” derler, sorarlar. Beğenmezler ise o paşaları padişahımız değiştirirler. İşte böyle büyük küçük hep memurlar zaptiyelerimize varıncaya dek iyileşir, hep işlerimiz yoluna girer.¹³⁷

Toplumun yapısına uygun idarecilerin iş başına geleceğini dolayısıyla zulüm ve haksızlıkların ortadan kalkması için başka kimselerle veya başka şeylerle değil, kendi nefsimizle uğraşmamız gerektiğini anlatır.¹³⁸ Yöneticilere, özellikle de hatalı, suçlu yanlış yolda ilerleyen yöneticilere dalkavukluk, meddahlık yapılmamasının, onlara sadece gerçekleri hatırlatmanın gereği üzerinde durur.¹³⁹ Yöneticilerin danışan ve hayırlı kimselerden oluşmasını mutluluk sebebi; zâlim, yaratılışı gereği zayıf kimselerden olmasını üzüntü sebebi olarak kabul eder.¹⁴⁰ Askerlik ve ziraatın çok önemli olduğunu, bu yollar ile memleketin kalkındırılması gerektiğini¹⁴¹, sevgi ve saygı ile gelişmenin önünün açılmasını¹⁴², din için dünyanın, dünya için dinin terk edilmemesini¹⁴³, hemen ölecekmiş gibi âhirete, hiç ölmeye gibi dünyaya çalışmamız gerektiğini belirtir.¹⁴⁴

12.2 Müridleri

Mustafa Takî Efendi'nin 18 Ağustos 1925 tarihinde Hakk'a yürümesiyle irşad faaliyetlerini yürüten İhramcızâde'nin "*Her bir ihvânı, pîr hükmünde görüyorum.*"¹⁴⁵ sözü onun nazarında müridlerinin saygın konumunu göstermektedir. Engin sevgisi, eşsiz tevazuu ve yaşadığı yokluk duygusuyla vekâlesini binlerce insanın yetiştiği mektebe dönüştürmüştür. İhramcızâde'ye ilk intisap edenlerin başında Hacı Hasan Akyol Efendi gelmektedir. İhramcızâde bu hususiyetinden dolayı onun hakkında; "*Hacı Hasan'dan daha yaşlı ihvanımız yoktur, siddiğimizdir. Biz ondan razıyız o da bizden razıdır.*" değerlendirmesinde bulunmuştur. Hacı Hasan Efendi, İhramcızâde'nin hem dert hem de sır ortağı idi. Çoğu konuları onunla istişare ederdi. Cencinli İbrahim Başar, Ömer Başar, Hacı Berber Bekir, Hayyat Mehmet Gündüzoğlu, Hafız Hakkı Ürgüp gibi isimler de ona intisap eden ilk müridlerindendir. İhramcızâde'nin gariplikle başlayan irşad faaliyeti, 1969 yılında gerçekleşen irtihaline kadar müntesiplerinin halka halka yayılarak artmasıyla sonuçlanmıştır.

Bir gün huzurlarında sohbetine katılanlar; "*Efendim! Size gelen herkese, tefrik etmeden ders veriyorsunuz, bunun hikmeti nedir?*" diye sorarlar. O da bu soruya şu cevabı vermiştir: "*Gardaşlarım! Eskiden medrese, tekke gibi, ilim irfan yerleri vardı. Camiler aslî mekânlardır, tali mekânlar kalmadı. Tarikata girme hevesiyle gelenleri biz boş çeviremeyiz, fakat bizim bir gönül dairemiz vardır ki, bizce malumdur.*"

Herkesi kucaklayan, her gelene nasibince katkı sağlayan İhramcızâde bir başka değerlendirmesinde bu kucaklayıcı kimliğini şu şekilde beyan etmektedir: "*Bir kimse bostanına karpuz eker. Karpuzların, büyüdükten sonra bir bölümünü satıp para kazanır. Bir bölümünü eşine, dostuna ve aile efradına ikram eder. Geriye kalanını da hayvanlarına yedirir. O bostan ekenin bunda bir zararı var mı? Gardaşlarım! Ders verdiğimiz kimse hiç bir şey yapmayıp da kötü ahlâklarından vazgeçse bu da bir kâr değil midir?*"¹⁴⁶

İhramcızâde yeryüzünü tekke edinmiş, bütün insanları da muhtemel ihvanı olarak görmüştür. Kusur ve eksikliklerinden ötürü kimseyi

irşad dairesinin dışında görmemiştir. O mahviyet makamında yaşamış fenâ fillâh duygusuyla yokluk sırrına ermiştir. Kimseyi incitmediği gibi kimseden de incinmemiştir. Hakikat yolunda koşarken hızını kesmeye kalkışanları, herkesi kucklamaya çalışırken kendisini ısrarla üzmeye çalışanları her defasında Allah'a havale etmiştir. İhramcızâde'nin yanında çok sayıda insan tasavvufî eğitimi görmüştür.

İhramcızâde'nin irşad halkasında erkeklerin olduğu kadar kadınların da özel bir yeri vardır. Şer'i şerife ve mahremiyet kurallarına uygun olarak Valide Hanımlar vasıtasıyla kadınların manevî eğitimine özen göstermiştir. İyi bir anne, iyi bir insan olarak ahlakî umdelere uygun hareket etmelerini öğütlemiştir. Erkeklerin hizmet sahasındaki koşuşturmalarının bir benzerini kadın mürideler gerçekleştirmiştir. Kadınların hamiyetli, gayretli ve iştiyaklı çabaları ailelerde ahlak ve edep temellerinin sağlam bir zemine oturmasını sağlamıştır.

Müridlerine örnek olması bakımından Hacı Hasan Akyol Efendi hakkında biraz tafsilatlı bilgiler vermek gerekmektedir:

Büyükler “Şerefü'l-mekân bi'l-mekîn.” derler. Her dönemde belde-lerimizi iman, ilim, edep, hizmet ve muhabbet boyutunda mamur kılan mümtaz şahsiyetler yetişmiştir. Mustafa Hâkî Efendi, Mustafa Takî Efendi, İhramcızade İsmail Hakkı ve Darendeli Osman Hulûsi Efendi'nin hizmetlerinde bulunan, himmetlerinden istifade eden muhabbet bağının has güllerinden biri de Darendeli Hacı Hasan Efendi'dir.

Mürşidi İhramcızade İsmail Hakkı ve Hulûsi Efendi'nin betimlemeleriyle Hacı Hasan Efendi, ahlak ve edep numunesi ve gönül insanıdır. İlme susayan, ilmî birikimini geliştirme çabasında olan Hacı Hasan Efendi kitap dostu bir ilim yolcusudur. Kendi özel kütüphanesindeki 685 eserden ilmî, tasavvufî, edebî ve felsefî alanda beslenmiştir. İlim, iman, amel ve ahlak bütünlüğünü şahsında gerçekleştiren Hacı Hasan Efendi bir süre imamlık da yapsa ticaret hayatının içine atılmıştır. Zor dönemde dervişlikle ticarî hayatı birlikte yürütmüş, helal kazancın, dürüst ticaretin gözde bir örneği olmuştur. Okuduğu eserlerden tuttuğu

notlarda akletmenin gereği, tefekkür geleneğinin anlamı, akl-ı selime ermenin önemi, ilim ve irfana duyduğu özlemi onun dikkat çeken özelliklerindedir. İlim ve irfana duyduğu özlemi yansıtan seçme ayetleri serlevha edinen Hacı Hasan Efendi'nin istinsah ettiği Mustafa Takî Efendi'ye ait *Kırk Hadis* kitabının sonuna sevenlerin ricası üzerine kendi seçtiği hadisleri eklemiştir. Akıcı bir üslupla, anlaşılır bir ifadeyle, her kesimin okuyabileceği bir edebî zevkle kaleme alınan bu eserde sunulan Hacı Hasan Efendi'nin hadis seçkileri sevenlerinin gönül dünyasına İslâm'ın rengini yansıtmakta, onun her fırsatta hem kendini geliştirdiği hem de beslendiği kaynakları sevenleriyle paylaştığı görülmektedir.¹⁴⁷

Hacı Hasan Efendi'nin özellikle inanç esaslarına önem verdiği, ehl-i sünnet ve'l-cemaat çizgisinde sahih İslâm inancını telkin ve takdim ettiği görülmektedir.¹⁴⁸ Hayatı boyunca ibadet dirisi bir yaşam süren Hacı Hasan Efendi'nin ibadet hayatındaki hassasiyetleri, notlarından aktarımlarla namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerinin hikmetleri okundukça okuyucuyu Allah'a kurbiyete davet etmektedir.¹⁴⁹ Onun sözlerinden ve notlarından hareketle Hacı Hasan Efendi'nin gybet, haset, rüşvet, koğuculuk, yalan yere yemin, yalan yere şahitlik gibi ahlâkî bozuklukları zemmettiği anlaşılmaktadır. Komşuluk, arabuluculuk, emanete riayet, adalet ve hukuk ahlâkî yükümlülükleri de çok önemseydiği görülmektedir. Kendinin ve sevdiklerinin ahlâkî olgunluğa ermesini hedeflediği, kamil bir insan, ahlaklı bir şahsiyet, tutarlı bir isim, örnek bir şahsiyet olarak güzel ahlakın görünen bir siması olduğu bilinmektedir.

Hacı Hasan Efendi'nin notlarında ve hutbelerinde bazı toplumsal meselelere parmak bastığı ve dikkat çektiği görülmektedir. Onun eserinde vatan savunması, ağaç dikmenin önemi, temizlik alışkanlığının kazandırılması, bulaşıcı hastalıklardan sakınılması, içkinin yol açtığı toplumsal felaket ve yıkımlara dikkat edilmesi, haşeratla mücadele, İslâm'da tedaviye verilen önem, din duygusunun toplumdaki yapıcı rolü, çalışma hayatının düzenlenmesi, dizanteri ve ishal, göz değmesi gibi güncel bazı bireysel ve toplumsal konulara dikkat çektiği, etrafına ışık saçtığı, yapıcı bir rol üstlendiği görülmektedir.¹⁵⁰

Allah aşkıyla dolup taşan Hacı Hasan Efendi'nin muhabbetullahı hayatının mihveri edindiğinden dem vurulmakta ve onun muhabbetullahı dair şu notlarının hayat çizgisini çok özel bir şekilde yansıttığından bahsedilmektedir:

Muhabbet, hakikatte bir zevk işi ve bir şevk nurudur. Bu nur, gerçek bir ve tek olan Allah'ın zatını zatiyla idrak etmekten doğar ve bir ışık gibi saçılır.

Muhabbet bir şirin hâldir ki, onunla acılar tatlı baldır.

Muhabbet bir devâdır ki onunla her illet şifa bulur.

Muhabbet bir cilâdır ki, onunla her keder sâfi olur.

Muhabbet bir şirin haldir ki, onunla her maraz sıhhattedir.

Muhabbet Allah'ı tanımanın yani marifetullahın bir sonucudur ve Allah'a yaklaşma vesilesidir.¹⁵¹

Aşk ise muhabbetin nihyeti ve zirvesidir ve Hakk'ın dostlarına yardımındır.

Aşk, bir kâmil üstâddir ki, onunla yüzbin ruha tesir edilir.

İnsan akli olan cüz'î akıl ve aşk Hak emrine hayrandır.

Aşkın meşrebi her meşrepten ayrıdır.

Aşkın meşrebi vahdet ve mezheb-i Hüdâ'dır.

Aşkın baharı pejmürde olmaz, şevkin kıvılcımı vücud bulmaz.¹⁵²

Darendeli Hacı Hasan Akyol Efendi adlı eserde onun bu denli içten Allah sevgisini, Allah için sevmeye düsturuyla taçlandırdığından bahsedilir. "Beyne'l-havf ve'r-recâ." düsturunu şiar edinirken Allah'ın sevgisini kaybetmekten, Allah'a yaraşır kul olamamaktan, ilâhî azaba maruz bırakacak acı hallerden, Allah'ın azamet ve heybetinden çok korktuğu, Allah'ın hukukuna saygıyı ise hayat ilkesi hâline getirdiğinden bahsedilmektedir.

Bizleri Allah'tan gereğince korkan ve Allah'ı hakkıyla seven Allah dostlarını ziyarete davet eden Hacı Hasan Efendi'nin şu hatırlatması

eserdeki çok özel notlardan bir tanesidir: “Allah dostlarını ziyaret gerçekten dünya mutluluklarının en büyüğüdür. Pîrân-ı ızam hazerâtının ziyaretine varmak şifadır, rahmettir. Cenab-ı Hak ile meşgul olmanın sebeplerindendir.”¹⁵³

Müdekkik bir ustanın kaleminden çıkan ve özveriyle hazırlanan bu eser, Hacı Hasan Efendi'nin notları arasında yer alan 117 vecize, 68 ayrı vasiyeti ve oğlu Sabit Akyol'a yapmış olduğu vasiyetle tamamlanmaktadır.¹⁵⁴

12.3. İhramcızâde'nin Manevî Varisi Darendeli Osman Hulûsi Efendi

1914-1990 yılları arasında Darendede yaşayan, İslâmî hassasiyete sahip bir aile ortamında yetişen Hulûsi Efendi, hayatının erken dönemlerinden itibaren manevî seyrin kemaline bürünmüştür. İslâm'ın esaslarına riayet eden Hulûsi Efendi, tasavvufî terbiyesini İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi'nin yanında tamamlamıştır. Onun İhramcızâde ile görüşmesi yedi yaşındayken gerçekleşmiştir. Şöyle ki: “İsmail Hakkı Efendi'nin (k.s.) daha önceden Darendede ihvanları vardı. Bunlardan bazıları; Hacı Mustafa Efendi, Osman Hasan Efendi, Hacı Ahmet Efendi idi. İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s.) fırsat buldukça Darendeye gelirlerdi. Yine Darendeye bir teşriflerinde Osman Hulûsi'ye rastlarlar. İsmail Hakkı Efendi (k.s.) ona hitaben; ‘Oğlum, Hacı Mustafa Efendi'nin evini biliyor musun?’ diye sorunca ‘Biliyorum Efendim.’ diye cevap verir. Bunun üzerine İsmail Hakkı Efendi (k.s.), ‘Bizi oraya götürür müsün?’ deyince de ‘Tabi götürürüm Efendim.’ der ve bahçelerin arasından, kısa olan yoldan götürürken, İsmail Hakkı Efendi (k.s.), ‘Oğlum nereden gidiyorsunuz?’ diye sorar. O da; ‘Efendim sizi yâr yolundan götürüyorum.’ diye cevap verir. Bunun üzerine İsmail Hakkı Efendi (k.s.); ‘Oğlum Hulûsi, bu yâr yolu nedir?’ diye sorduklarında, ‘Yâre giden en kestirme yoldur.’ diye cevap verir. Bu cevap İsmail Hakkı Efendi'nin (k.s.) çok hoşuna gider ve Osman Hulûsi Efendi'ye karşı muhabbet duyarlar. Osman Hulûsi Efendi kapıya kadar onları getirir. Bunun üzerine İsmail Hakkı Efendi (k.s.) elini cebine atarak; ‘Oğlum, sana para vereyim.’ deyince, ‘Efendim ben para almam, himmet isterim.’ diye cevaplar. ‘Oğul al, himmet bunun içinde.’ demelerine rağmen yine de onu almamakta ısrar edince; ‘Peki oğul, himmet ettik, parayı da al.’ deyip

onu razı etmişlerdir. Daha sonra ayrılırken İsmail Hakkı Efendi (k.s.), Osman Hulûsi Efendi'ye bir nazar eder.”¹⁵⁵

Osman Hulûsi Efendi kendine kılınan o nazarı şu şekilde nazmetmiştir:

Cân alıcı gözlerinin aldı beni bir nazarı

Onmayıcı derd ü gama saldı beni bir nazarı

Gamze-i gaddâr okuna şîve-i refât okuna

Hoş leb-i güftâr okuna çaldı beni bir nazarı

Dâğladı dâğlandı gönül zülfüne bağlandı gönül

Ansızın avlandı gönül buldu beni bir nazarı

Zülfünü boynuma takıp cânımı derdine yakıp

Kirpiğini süzdü bakıp deldi beni bir nazarı

Kâkül ü ebrûsu ile dîde-i âhûsu ile

Gamze-i câdüsu ile deldi beni bir nazarı

Gönlümü meftûn-sıfât dîdemi Ceyhûn-sıfât

***Hulûsî** Mecnûn-sıfât kıldı beni bir nazarı.*¹⁵⁶

Her ne zaman İhramcızâde'ye olan muhabbetinden bahis açılrsa Osman Hulûsi Efendi, “İşte ne olduysa orada, o anda oldu.” diye bahsetmiştir. Yıllar sonra Osman Hulûsi Efendi bizzat İsmail Hakkı Efendi'den (k.s.) naklen konuyu sohbet esnasında şöyle anlatmışlardır:

“Bir gün Pîrimiz İhramcızâde Darende'yi teşrif ettiler. Bizim bahçede oturdular. Çok kalabalık vardı. Bir ara Pîr Efendimiz buyurdular ki: ‘Biz Darende'ye ilk geldiğimizde bir çocuk bize yol gösterdi. Çocuğa para vermek istedik; fakat o parayı almadı, bizden himmet istedi. Biz de ona himmet ettik. İşte o çocuk bu Hulûsi idi. Şimdi, Biz Hulûsi, Hulûsi Biz oldu. Gardaşlarım, Darende'mizin kıymetini bilin. Ben Darende'nin suyundan bir avuç su, toprağından

bir avuç toprak olsam o şeref bana yeter.' diye buyurdular. Bu söylediğim sohbet anı Pîr Efendimiz'in Darende'ye son teşrifleri oldu." diyerek gözyaşlarına hâkim olamamıştır.¹⁵⁷

İhramcızâde'yi ziyaretleri sırasında bir gün Kangal Müftüsü; "Efendim Darende'de Hulûsi Efendi (k.s.) ile görüştük. Ne mesele sorduk ise hepsini deliller getirerek cevapladılar, hem de kitapları öyle açtılar ki bir iki yaprak farkı ile sayfaları açarak önümüze serdiler. Bu nasıl iştir hayrette kaldım." der. İhramcızâde ise "O da bizim talebemiz, onu biz yetiştirdik." cevabını vermişlerdir.¹⁵⁸

Osman Hulûsi Efendi daha küçük yaşlarda bile müşhidine hürmet ve hizmet etmiş, böylelikle de onun sevgisini, muhabbetini kazanmıştır. Osman Hulûsi Efendi, daha çocuk denecek yaşta, müşhidine intisab ettikten belli bir zaman sonra hastalanır. Bunu duyan İsmail Hakkı Efendi (k.s.), Hulûsi Efendi'nin babası Hatip Efendi'ye; "Müsaade ederseniz oğlunuz Hulûsi'yi Sivas'a götürüp, tedavi ettireyim." diyerek, müsaadeyi aldıktan sonra Sivas'a götürmüştür. Hastalığı ile bizzat kendileri ilgilenmiş; hatta "Oğlum Hulûsi, sen hiç üzülme, gömleğimi satar, seni yine tedavi ettiririm." diye ona manevî destekte bulunmuştur. Böylece Osman Hulûsi Efendi'nin kısa zamanda iyileşmesine vesile olmuşlardır.

Osman Hulûsi Efendi iyileşip ayağa kalkınca, İhramcızâde'nin Sivas Meydan Camii'nde, eski ihvandandır olan Sırrı Bey ve Avni Bey ile beraber halvete girmiştir. Orada manevî eğitimlerini gerçekleştirmişlerdir. İhramcızâde de belirli zaman aralıklarıyla onların yanına gidip seyr u sülûk derslerini yakından takip etmiştir. Osman Hulûsi Efendi o günlerin hatırasını zaman zaman sohbetlerine konu edinmiş ve şöyle bahsetmiştir: "İhramcızâde bizleri Sivas'ta Meydan Camii'nde sülûke tâbi tutmuştu, derslerimizi tarif ederdi. Bir gün sonra uğrayıp arkadaşlara sırayla, ne kadar ders yaptıklarını sorardı. Onlar da üç bin, beş bin, diye cevap verirlerdi. Bana sıra gelince sormazdı. Çünkü bizimki bî-adetti (sayısızdı). Uyurduk, uyanırdık ki kalp aynı zikre devam ediyordu. Onun için bizim dersimizin adedi belirsizdi. Birçok ilâhîlerimizi orada yazmıştık.

Ben nâr-ı aşk ile yanıp hâk ile yeksân olmuşum
Cân u teni diri tutan kimdir ki hayrân olmuşum

Bir zerre iken kânıma erdim çü oldum âfitâb
Bir katre iken aslıma vasl ile ummân olmuşum

Hakka'l-yakînle Hakk yüzün seyr eyleyip cân sırr ile
Seyr eyleyen göz seyr olan yüz ile seyrân olmuşum

Rûhu'l-Kudüs şol nefhadır kim ölüler kıla diri
Ol Rûh-ı Kuds'üm ki dirilmiş zâr-ı pinhân olmuşum

Her kanda baksa gözlerim görmez o yârın gayrısın
Bilmem o yârı ben miyim ben mi o cânân olmuşum

Yüz dört kitâbın sırrını yârın yüzünden okuyup
Ol mushaf-ı hüsn ile dolmuş mağz-ı Kur'ân olmuşum

Derler **Hulûsî** her söze bürhân gerek elde velî
Yârın şuhûduyla dolup her söze bürhân olmuşum¹⁵⁹

ilâhîsini birkaç sene sonra Pîrimizin huzurunda okumuşlar. Bir kimse bu ilâhînin ne zaman yazıldığını sorunca, Pîr Efendimiz; 'Oğlumuz Hulûsi bunu sülûkte yazdı.' diye buyurmuşlar. Sülûkte bizimle beraber olan biri; 'Efendim biz niye görmedik?' deyince, Pîr Efendimiz de; 'Bu iş görme işi mi gardaş!' diye buyurmuşlar. Yine sülûkte Pîrimiz dersimizi değiştirdi. Dersim âlem-i misalde idi. Pîr Efendimiz buyurdu ki: 'Oğlum Hulûsi sana küçükken yazdırılmıştı. İşte o âlem-i misal, bu âlem-i misal.' dedi."¹⁶⁰

İhramcızâde Gürün'e teşrif eder. Osman Hulûsi Efendi de Gürün'deki bu sohbebe iştirak eder. Sohbet esnasında meydana gelen zuhûrât hakkında şu bilgiyi paylaşır:

"Pîr Efendimiz, Gürün'ü teşrif etmişti, biz de ziyaretine gittik. Bir ara Efendi Hazretleri'nin huzurunda gönlüme düşen bir manzumeyi kaleme almaya baş-

ladım. Yanımda bulunan Sırrı Ağabey eğildi ne yazdığımı bakıyordu. O bakınca kalem durdu, yazamadım. O anda gayr-ı ihtiyari Pîr Efendimiz'in yüzüne bakmışım. 'Pîrin vechine bakmak terk-i edeptir.' Fakat gayrı ihtiyarî bakmışız. Bunun üzerine ihramcızâde Efendimiz; 'Sırrı Efendi çocuğun aşına su katma.' diye emir buyurdular. Sırrı Ağabey çekilince kalem yazmaya başladı, yıldırım gibi yazdım.

*Dil Ka'be'sini ey dost diller tavâf ederken
Nâgâh ol gamzelerin câni şikâra çıkmış*

*Dost kanda deyü gözler her dem nigâh ederken
Cânlar meğer seninle şol bir kenâra çıkmış*

*Kim hergiz bilmemişler sayd etdiğini anlar
Bezm-i Ezel'de çeşmin meğer bu kâra çıkmış*

*Hulk u huyunu gören cümle melek demişler
Dil saydına vahdetden bunda karâra çıkmış*

*Mülk-i ferâgat içre sultân iken vücûdun
Bu âlem-i şuhûdu geşt ü güzâra çıkmış*

*Diyâr-ı ademde hâk-i pâyn iken **Hulûsî**
Sen bezirgân-ı Hakk'a câni pâzâra çıkmış.¹⁶¹*

ilâhîsini yazmıştım. Pîr Efendimiz buyurdular ki: 'Oğlumuz Hulûsi bize ne yazmış, okuyun da dinleyelim.' İlâhîyi okudular, gözyaşı ile dinledik."¹⁶²

İhramcızâde Darende'yi teşriflerinde Osman Hulûsi Efendi'nin evinde kalırdı. Bu misafirlik esnasında Osman Hulûsi Efendi ve Hacı Naciye Hanım uyumazlar; sabahlara kadar kapılarda beklerlerdi. Osman Hulûsi Efendi tüm varlığıyla hizmette bulunur ve edeben İhramcızâde'ye pek fazla yaklaşmazdı. Çağırmadıkça bulunduğu odaya girmez ve sormadıkça da cevap vermezdi. Osman Hulûsi Efendi, İsmail Hakkı Efendi'nin Darende'yi teşriflerinde ve kendinin Sivas'a ziyaretinde,

“vekaled” ve “devlethanede” devamlı olarak hizmette bulunurdu. Ya mutfakta çalışır, ya da çay dağıtırdı. İsmail Hakkı Efendi ve misafirlerin olduğu mekâna pek girmez; rahat hizmet edebilmek için çoğu zaman odanın kapısının yakınında otururdu. Sivas’a ziyarete gittiğinde, cebindeki harçlığı bitinceye kadar orada kalır ve hizmete devam ederdi. Ne zaman ki harçlığı biter; o zaman izin ister ve bir arkadaşından yol parasını borç alarak Darend’e dönerdi.¹⁶³

1960’lı yıllarda Sivaslı İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s.) Darend’e’yi teşrif etmişlerdir. Bunu öğrenen Hacı Naciye Hanım, itina ile hazırlık yapıp İhramcızâde’nin öğle yemeği için evi teşriflerini beklerler. Öğle namazı kılındıktan sonra İsmail Hakkı Efendi, Hulûsi Efendi’ye “Hulûsi, bizi bu defa böyle kabul et.” diyerek yemeğe kalamayacaklarını, hemen yola gideceklerini söylerler. Mürşidinin bu sözü karşısında bir şey söyleyemeyen Hulûsi Efendi onları uğurlayarak kalben mahzun bir şekilde evin yolunu tutarlar. Eve döndüklerinde Hacı Naciye Hanım’ın sofrayı hazırlamış hürmetle ve iştiyakla misafirleri beklediğini görünce, o anda yanında bulunan Telin’li Hanifi Emmi’yi göndererek “Hacı Naciye Hanım ahûzar ediyor, sofrayı hazırlamış, Pîr Efendimiz’in teşrifini bekliyorlar.” demesini söyler. Hanifi Emmi yetişip Pîr Efendimiz’in yanındaki yol arkadaşlarına söyleyince onlardan bir zat durumu arz eder. Bunun üzerine İsmail Hakkı Efendi; “Gardaşım Hacı Naciye Hanım sofrayı hazırlamışsa bekletmeyelim. Hemen dönelim.” diyerek yoldan dönüp Hulûsi Efendi’nin evini teşrif ederler. Ve böylece Hulûsi Efendi ve muhtereme refikaları muhabbetle dilşad olurlar.¹⁶⁴

Yedi yaşında nail olduğu bir nazarla İhramcızâde’ye meftun hâle gelen Osman Hulûsi Efendi ömrü boyunca İhramcızâde’den etkilenmiş, şiirlerinde onu tebcile güç yetiremediğini belirtmiştir. İhramcızâde’den nasıl etkilendiğini bir şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

Ey Karîbu’llâh yoluna kim ki cân eyler fedâ

Âkıbet mazhar düşüp esrâra oldu âşinâ

*Ey ne hikmetdir ki ol mahmûr füsûnkâr gözlerin
Kanda baksa cân alır aldığına vermez bahâ*

*Devletin bâbında beklerler visâlin isteyü
Hiç biri yok olmadan bulmaz visâl görmez likâ*

*Kim ki la'linden senin içmezse bir katre şarâb
Hızır'a yoldaş olsa da bulmaz yine âb-ı bekâ*

*Ey ne mihrâbdır kaşın mihrâbı kim ana müdâm
Baş eğip tâât için her yan sücûd eyler ana*

*Gamze tîgyyla **Hulûsî** hastanın al cânını
Bir murâda ere kim ola sana cânı fedâ.¹⁶⁵*

Bir mürid olarak her daim şeyhi İhramcızâde ile beraber olmak isteyen Osman Hulûsi Efendi, onunla olmanın şevkini, ona duyduğu iştihakı, şeyhine duyduğu mana özlemine şu şekilde yansıtmaktadır:

*Seninle olmak bana cân verir hayât verir
Cândan sarılmak sana gönlüme necât verir*

*Kalem gibi kaşların katlime fermân yazar
Tebessümlü nigâhın afvima berât verir*

*Mahmûr ela gözlerin duygulandırır beni
Bilmem ne yapsam ana lutfunu kat kat verir*

*Teşrifinle sevgilim ihyâ buyurdun beni
Demek ki vaslın hayât firkatın memât verir*

*Ayağına kapandım kölen Hulûsî dedim
Ben Sivas'ı istedim o bana Tokat verir.¹⁶⁶*

Bülbülün güle meftun oluşu gibi Hulûsi Efendi de şeyhine meftundur. Şeyhine o kadar hayrandır ki, ciğeri kebab gibi yanmaktadır.

Yârin kitâb-ı hüsnünün hayrânı olmuşdur gönül

Bülbül gibi gül yüzünün nâlânı olmuşdur gönül

Gül âşinâlık arz eder vechine karşı açılıp

Gül gibi dostun yüzünün handânı olmuşdur gönül

Mest gözleriyle baksa yâr kaplar her yanı âh u zâr

Kâbil değil ola tîmâr hayrânı olmuşdur gönül

Sunsa lebinden katre âb hâli olur her dem harâb

Başdan ayağa pür-kebâb biryânı olmuşdur gönül

Cân kanda ansız şâd ola yârsız işi feryâd ola

Bir gün gönle âbâd ola vîrânı olmuşdur gönül

*Dâim **Hulûsî'**ye meded etse o yâr-ı müstemend*

*Derdi olunca bî-aded dermânı olmuşdur gönül.*¹⁶⁷

İhramcizâde'nin irşad sisteminde gayrıdan ümidi kesmek, mal ve mülk derdinden, makam ve mevkiî beklentisinden kaçınmak esastır. Tûr Dağı'nda Hz. Musa'nın mazhar olduğu ilâhî tecellinin İhramcizâde'nin gönül dağında farklı bir kıymetle zuhur ettiğini belirtmektedir. İhramcizâde'yi elinden tuttuğu sevenlerini dertlerinden kurtaran yâd el olarak niteleyen Hulûsî Efendi, onun sohbet meclislerinin irfan cenneti tadında olduğundan şu şekilde bahsetmektedir:

Yumup göz gayrıdan var dal hayâtın aynına Hızır ol

O fercâm-ı zülâli içmeyen hayy ü kadîm olmaz

Koyup mâl ü menâli âr u ırzından ümîdin kes

Hudâ'dan gayrı bir şuglu olan kalb-i selîm olmaz

Bugünkü Cennet-i irfânı bulmazsa kişi yarın

N'ider şol Cennet'i bulsa ana Dârü'n-Na'îm olmaz

*Karîbu'llâh Hakkî'nin kapısına yüzün tut kim
Bu derd-i bî-devâna andan ahsen bir hakîm olmaz*

*Elin tutanlar oldular “yedu'llâh” sırrına mazhar
Anın tutduğu yol gibi sırâtü'l-müstakîm olmaz*

*Kamudan söylenir “innî ene'r-Rahmân” şecer- âsâ
Velâkin her kul ol Tûr-ı Tecellî'de Kelîm olmaz*

***Hulûsî** “men aref” sırrın bilenler kim bilir Rabb'ın
Bu sırrı bilmeyen ilm-i İlâhî'ye alîm olmaz. ¹⁶⁸*

Osman Hulûsi Efendi şeyhi İhramcızâde'nin kendisini ne kadar özenle irşad edip yetiştirdiğini bir gazelinde şu şekilde beyan kılmaktadır:

*Ben nâr-ı aşk ile yanıp hâk ile yeksân olmuşum
Cân u teni diri tutan kimdir ki hayrân olmuşum*

*Bir zerre iken kânıma erdim çü oldum âfitâb
Bir katre iken aslıma vasl ile ummân olmuşum*

*Hakka'l-yakînle Hakk yüzün seyr eyleyip cân sırr ile
Seyr eyleyen göz seyr olan yüz ile seyrân olmuşum*

*Rûhu'l-Kudüs şol nefhadır kim ölüler kıla diri
Ol Rûh-ı Kuds'üm ki dirilmiş zâr-ı pinhân olmuşum*

*Her kanda baksa gözlerim görmez o yârın gayrısın
Bilmem o yârı ben miyim ben mi o cânân olmuşum*

*Yüz dört kitâbın sırrını yârın yüzünden okuyup
Ol mushaf-ı hüsn ile dolmuş mağz-ı Kur'ân olmuşum*

Derler Hulûsî her söze bürhân gerek elde velî

*Yârın şuhûduyla dolup her söze bürhân olmuşum*¹⁶⁹

Peygamber âşığı bir isim olmasından dolayı İhramcızâde'ye minnettar olan Osman Hulûsi Efendi, İhramcızâde'yi Peygamber Efendimiz'in ayağının tozunu gözüne sürme yapan isim olarak tanımlamakta ve onun "hakka'l-yakîn" düzeyindeki bir iman kalitesine kavuştuğunu söylemektedir. Onun beyaniyle İhramcızâde, kurbiyet makamına ermiş, lâ mekân sırrına nail olmuş, kendi canında cananı bulmuş, kesrette vahdete erip yâr ile yâr olmuş, Kur'ân'ın buyruklarını sapasağlam bir kulp olarak görmüştür. Bu özellikleriyle toprak olan İhramcızâde'nin Arş'a yükselen bir başa sahip olduğunu Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

Zihî devlet ki şol dil kurb-ı Rabbü'l-Âlemîn olmuş

Düşüp hâke erişmiş lâ-mekâna bî-mekîn olmuş

Zihî izzet ki şol cân buldu cânânı cânında

Felekler pâyına yüz sürmek ile müstaîn olmuş

Açıl ey dîde şu yâr kim yâr ile yâr olup

Aradan ikilik ref' olup yâr-ı muîn olmuş

Eriş dâmânını tut habl-ı Kur'ân'ı tutam dersen

Eşiği Ka'be anın dâmeni hablü'l-metîn olmuş

Yetiş gurbetde kalma var Karîbu'llâh'a yol bul kim

Kelâmı vahy-i Hak hem kendisi Rûhu'l-Emîn olmuş

Anın hükmündedir âlem anın re'yindedir devran

O bulmuş vasl-ı yârı yâr ile halvet-nişîn olmuş

Eğerci zâhiren îmânı kesbî sandılar amma

Ezel bezmindeki ikrâra bu tasdik rehîn olmuş

Ezelde tanıyıp bilmiş o yâra yâr olan cânlar

Bu âlemde bilip anı yine ana yakîn olmuş

Karîbu'llâh Hakkı'nın ayağı tozunu sürme

Kim edindiyse çeşmine o göz hakka'l-yakîn olmuş

Bu yolda varını yok eylemekmiş hep kemâl ancak

Şu kim toprak ola anın yeri Arş-ı Berîn olmuş¹⁷⁰

Kendisine derman olacak yârin İhramcızâde olduğundan bahseden Hulûsi Efendi, onun yanında ene'l-Hak sırrından da geçtiğini, sırrını ifşadan kaçınıp mest olduğunu, taç ve hırkadan geçip melâmî tavra büründüğünü ve İhramcızâde'yi Lokman Hekim kıvamında hazık doktor olarak gördüğünü beyitlerinde şu şekilde terennüm etmektedir:

Geçdik esrâr-ı "Ene'l-Hak"dan o Hallâc değiliz

Hızr'ın âbına hayâtına da muhtâc değiliz

Sırrımız hamr gibi içmeyi mest etmez

Sırrımız ketm ederiz fasl ile târâc değiliz

Ârifân şimdi koyup hırka-i târ u pûdu

Dediler cümlesi biz hırkalı nessâc değiliz

Mene dermân edecek yâr Karîbu'llâh'dır

Yoksa Lokmân Hekim'e dahi muhtac değiliz

Ey Hulûsî biz o mir'ât-ı şuûn zâtıyız

Vâkıfız sırrına bîgâne-i mi'râc değiliz.¹⁷¹

Büyük bedeller ödeyerek şeyhinden istifade ettiğini söyleyen Osman Hulûsi Efendi, dost rengine büründüğünü ve kendisini İhramcızâde'nin bendesi kıldığını şu şekilde dile getirmektedir:

Bu hâl ile ey dil yürü dil-dâra varılmaz

Zâr eyle ki bîzâr ile gül-zâra varılmaz

At varlığını var yürü bir mahrem-i Hakk'a

Bu varlık ile mahrem-i Settâr'a varılmaz

Bir kâr kazanmaklığa geldin bu cihâna

Sermâye gerek yoksa o pâzâra varılmaz

Dost rengine boyan da bu rengi bırak ki

Boyanmaksızın rengine ol yâra varılmaz

Bezm-i Ezel'indeki o ikrârı unuttun

Bu ahd ü bu peymânla o ikrâra varılmaz

Tevhîd-i maârif ile pâk olmadın ey dil

Sır vermeğe bir vâkıf-ı esrâra varılmaz

Teşhîs edecek doktoru bul derd-i derûnu

Derd-i dili her doktora tîmâra varılmaz

Dost dost deyü zikr eyle dil ü cânda o yârı

Zikr eyle anı küfr ile inkâra varılmaz

Ağart yüzünün karasın ey bende-i Hakkî

Ol bârgeh-i yâra yüzü kara varılmaz.¹⁷²

Osman Hulûsi Efendi'nin *Mektûbât*'ında şeyhi İhrâmcızâde'ye yazılmış hususi mektuplar yer almaktadır. "Sâdık-ı gam küsarımız vefâlı yâr-ı garımız Efendim!..." diye başlayan sekizinci mektup, "Fazilet-meâb Efendim..." diye hitap eden kırk yedinci mektup, "Fazilet-meâb Efendim..." diye başlayan elliikinci mektup bunlardan sadece birkaçıdır. Osman Hulûsî Efendi'nin *Mektûbât*'ında yer alan 66 mektuptan bu üç mektup doğrudan şeyhi İhrâmcızâde İsmail Hakkî Toprak Efendi'ye yazılmış olmakla birlikte, bazı mektuplarda da sıklıkla şeyhinden söz etmektedir. Örneğin babasına gönderdiği bir mektubun sonundaki manzûmede şöyle demektedir:

*Pîrsin İslâm'da yetmiş yıl sürüp ömr-i azîz
Dâmenin tuttun garîbu'llâha ettin imtisâl*

*Kim seni incitse yâr ihtiyârın incitir
Kim sana buğz eylese buğzıyla olur pâ-y-mâl*

*Sen garîbu'llâh Hakkı'nın gözünün nûrusun
Kim o göz nûruna hürmet eylemez bulmaz visâl.¹⁷³*

İhramcızâde'nin vefâtı üzerine Osman Hulûsi Efendi'nin kaleme aldığı tarih manzûmesi de *Mektûbât*'ta şu şekilde yer almaktadır:

*Tarik-i Nakşibendi piri mürşid-i kâmil
Garîbullahî Hakkı gavs-i âzam Şeyh İsmail
Engin gönlünde yüce muradı hâsıl oldu
Toprak toprağa verildi Hakk'a vâsıl oldu¹⁷⁴*

Osman Hulûsî Efendi *Mektûbât*'taki kırk yedinci mektubunu şeyhi İhrâm-cızâde'nin hastalığı münasebetiyle kaleme almıştır. Hastalığına geçmiş olsun temennilerini ifade ettikten sonra, “Her ne kadar maddî ve manevî kusurlarım bu şerefe ermeye mânî ise de biliyorum ki büyükler mürüvvet sahibi olup küçükleri şefkat kanatlarının gölgesinden uzak tutmazlar; âşıkların hiçbir zaman bir nefes bile hatırdan çıkarıp unutmazlar.” diyerek bazı kusurları olsa da bağışlanmasını talep etmektedir.

Mektubun metni şu şekildedir:

“Fazilet-meâb efendim! Nazar-ı âtıfat-ı fâzılânenizi mûcib-i mefharet bilerek her nefes sıhhat haberinizle ümîd-i visâlinizi vird-i zebân, ez dil ü cân iken vücûd-ı meymenet-i mesûdunuzun nâ-mizâc olduğu mesmû-î âcizânem olmakla garka-i bahr-ı ahzân oldum. Her zaman yâd-ı hayâlinizle eylenir ve arzû-yı visâlinizle şevk u zevkım dünyalara sığmaz ve her nefesini bin maddî safâ değmez neşve ile hâlen dinlenirim. Bu yolda teessürüm târif kabul etmez bir neticeye müncer olduğundan ahvâl-ı âlinizden bi'l-mürâselede mâlûmat edinmek üzere işbu mektûb-ı âcizânemi tastîre cür'et ederek dest-i âlilerinize

vusûl bulması ve takbîl-i yed-i mes'adet fihâmınız şerefiyle müşerref olması aynen bin can ile maddî ve manevî kusurlarım bunu mani olmasına rağmen şuna ümîd-vârımki büyükler mürüvvet issidir. Daima küçüklerin şeh-bâl-ı şefkatlerinin sâyelerinden dûr tutmazlar. Ve bir nefes bile üftâdelerini hâtırdan ferâmuş idüp unutmazlar. İnşallah cevap olarak sıhhat haberiniz ile dil-şâd u âbâd ve ber-murâd olup memnun ve müteşekkir olurum ümidiyle mektûbuna nihayet vererek sıhhat ve âfiyetiniz hususunda âcizâne duâlarımla dest-i âlîlerini takbîl ederim efendim.

Vefâ resmin gözet vâdinde hulf etme beyim fethi

Fırak ile diğer-gûn hâlımı sor yine müncerdir

Giriftâr-ı gamım âzâdeliğe ihtiyârım yok

Ne çâre eyleyem bilmemki bu hükm-i mukadderdir

Hayâtından ümîdi olmayan ol pîr-i peder yazmış

Çiğer-pârem bu son mektubum olmaklık mukarrerdir

Diler versin azâb-ı firkate son âlî vicdânın

Dilerse bu azâbı müstahak görsün muhayyerdir

Dil-i mahzûnumun matlûbunu is'âfe sa'y et kim

Anun matlûbunu vermekle matlûbun müyesserdir

Ümîd-vârım ki lutfun reddi kılmaz arz-ı hâlımı

Bilirem tab'ı pâkin lutf u cûd ile muhammerdir

Senin sâdık vefâli erlerinden bu **Hulûsî'nin**

Bu mahzûn gönlünü şâd et ki hicriyle mükedderdir

Okuyup elvâh-ı mâsûmâneni

Anladık derd ü dil-i divâneni

Sâbit olmak lâzım iken bâbdan

Yüz çevirmişsin kaçup mihrâbdan

*Nerde da'vâ-yı muhabbet nerde sâz
Nerde ma'nâ-yı hakikat nerde nâz.*"¹⁷⁵

Osman Hulûsî Efendi kırk yedinci mektubunda belirttiğine göre, İhramcızâde'den ayrılığa dayanamamakta, ona duyduğu hasretle yanıp kavrulmakta, şeyhinin hayali gözünün önünde canlanmakta ve bir vesile ediniş şeyhine kavuşmanın yollarını aramaktadır. Şeyhinden ayrı kalmaya duyduğu üzüntü tariflerin ötesindedir. Kendisine duyduğu hasret ateşinde yanışını İhramcızâde'ye bildirmek ve derdine derman kılması için bu mektubu yazdığından bahsetmektedir. Kendisini kusurlu, eksik ve zayıf bir mürid olarak nitelendirirken, mürşidini haline giriftar olan ve halden anlayan bir insan-ı kâmil olarak tanımlamakta, büyüklere yaraşan bir şekilde kendisinin zaaf ve kusurlarını bağışlaması temennisiyle bu mektubu yazdığını belirtmektedir. İhramcızâde'den sağlığının yerinde olduğuna dair güzel haberler almayı umut ettiğinden bahsetmektedir. Mektubunun sonuna eklediği şu mısralar İhramcızâde'ye olan derin sevgi ve ihtiramını göstermektedir:

*Ey benim cân-ı azîzim ey garîb-i bî-nevâ
Merhabâ ey nûr-i dâdem yâr-ı gârım merhabâ*

*Her nefes yâdınla dil gözde hayâlındır müdâm
Canda hubbundur ne hâcet şâhid ister mi ana*

*İnkılâb-ı dehri bilmek mi müdâm bir kâr ile
Yârı yârinden cüdâ eyler kılıp türlü cefâ*

*Gâh derd ü gam ile dil gâhî cefâ vü cevr ile
Çekmede âzâde ser kalmaz bulup bir dem safâ*

*Cümleten ehl-i vefâya devrin işi gadr ile
Bekleme sen de bu bî-dâd devirden her bir vefâ*

Gülmedi bir gün bu âlemde bulup âsûde dem

Her ne kim geldi cihâna enbiyâ vü evliyâ

Şükrünü eyler edâ benzerse hâlin anlara

Kadri kadrince ve emsâlincedir misl-i cezâ

Okuruz sabrun cemîl fethün karîb ve'l-fâtihâ

Şol açılmaz bahşına bin cân ile subh ü mesâ¹⁷⁶

Osman Hulûsî Efendi *Mektûbât*'ın elli ikinci mektubunu mürşidi İhramcızâde'nin Kurban Bayramı'nı tebrik etmek için göndermiştir. Mektup bir bayram tebriği olduğu kadar, şeyhini ziyaret etme özlemini yansıtmaktadır. Şeyhi ile görüşmeyeli uzun zamanın geçtiğini, kendisine duyduğu özlemin zirve yaptığını, hasret odunun kendisini yakıp kavurduğunu belirtmektedir. Mevlânâ'nın bir beytine de yer vererek duygularının derinliğine Mevlânâ'yı tercüman kılmaktadır. Osman Hulûsî Efendi'ye göre mektuplaşmak kavuşmanın yarısıdır. Bizzat gül koklamak ayrı bir güzellik olsa da gülsuyu nasıl gül kokusunun güzelliğini yansıtırsa, şeyhini ziyaret yanında şeyhinden aldığı mektuplar da gülsuyu misalinde o güzelliğine işaret olmaktadır. Mesafelerin artması, görüşme imkânının hasıl olmaması, hasret ateşiyle yanmasına şeyhinin teveccühünü ilaç olarak görmekte, hayır dualarını arzulamakta ve saygılarını en içten duygularla mektubunda şu şekilde dile getirmektedir:

"Fazîlet-meâb Efendim! Girmiş bulunan Kurban Bayramı'nızı tebrik edip kutlayarak, kendime bir vazife saydığım mukaddes ellerinizden öperim. Sizden ayrılmakla başkalaşmış olan ahvâlimi haber vermek istiyorum. Yedi aya yaklaşan ayrılığınız sînemde öyle yaralar açtı ki, bunun çaresi de ancak sizin hayâlinizdir. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde meâlen, 'Sana olan iştiyak derdini anlatabilmem için ayrılık sebebiyle şerha şerha olmuş bir gönül isterim.' dediği gibi, ben de gönlümdeki hâli size ifâde etmek istiyorum. Sabah akşam hayâlimden hiç gitmeyen hâliniz gözlerimin önüne geliyor. Bu durumda gözüm hayâlinizle hayrette şaşaa kalmış iken, gönlüm de o hayâlin zevki ile kendini vuslatta sayarak, eğleniyor.

Ey sevgisi gönlümde saklı olan Hocam! Bazen sizi görmeden ayrıldığım için pişmanlık duyuyor, bazen de şanssız tâlihime bakarak ağlıyorum. Bununla beraber hayâlinizin hazîn gönlüme verdiği şevk ile sizi kendime mağara dostu kabul ederek yüzüm gülüyor, seviniyorum. Lutf edip göndereceğiniz bir mektubu gözlerken mahzûn gönlümün şenleneceğini ümid ediyorum. Ancak gözlerim beklemekten rahatsız olduğundan ümitsiz bir hâlde kalemim gözümün ve dilimin tercümanı olan şu muhabbet-nâmeyi yedi aylık bir ayrılığın ardından taraf-ı âlînize gönderiyorum. ‘Mektuplaşmak, vuslatın yarısı gibidir.’ denildiği gibi, ben de kendimi bu mektupla hayâlî bir vuslatta sayıyor ve lutfunuza teşekkürle, kararsız olan şu gönlüme ebediyen en güzel teveccühte bulunacağımızı ümit ediyorum. Bu vesile ile âcizâne hakkımda hayır dualarınızı bekler, tekrar ellerinizden öperim.”¹⁷⁷

Mektûbât’ın sekizinci mektubunu incelediğimizde, Osman Hulûsî Efendi bu mektubunda mürşidi İhramcızâde’ye duyduğu muhabbetin kesintisizliğine dikkat çekmektedir. Dünyevî meşgalelerle kendisi hakkında ortalıkta dolaşan dedikoduların şeyhi İhramcızâde’ye duyduğu muhabbete engel olmasından endişe etmektedir. Kaygı dolu ve tedirgin kılan durumları şeyhiyle bu mektubunda paylaşmaktadır. Hz. Ebû Bekir için kullanılan “Sıddîk” ve “Yâr-ı Gâr” sıfatlarını şeyhi için de kullanmakta, şeyhini bu ifadeleriyle Bekrî geleneğin en güçlü temsilcisi olarak görmektedir. İhramcızâde ile kendisi arasındaki muhabbeti Peygamber Efendimiz’le Hz. Ebû Bekir arasındaki muhabbete benzetmektedir.

“Sâdık-ı gam-küsârımız vefâlî yâr-ı gârımız efendim! Meveddet-i kadime-nize hâşâki bu dehr-i dânun inkılâbî hâil ve karşılıklı âyine gibi yekdiğerinin hest-nümâsı biribirinden ve mütekâbil gönüllerimizden muhabbet-i ezeli zâil olsun hâkin gubârı, âsumâna ser çekse de, yine hâk-i pâyi âlemedir. Tînetimiz toprağı ezelden beri büyüklerimizin pâ-yı pâklerinin hâk-i pâymâlidir. O günden beri sizi de büyüğümüz bilip hâkir olan özümüzü ve yüzümüzü hâk-i pâyiniz tanırız. Ve mahrûm-ı iltifatın olmaktan Allah’a sığınırız.

*Zanneyleme ki kibr u nahvet bu tab’ımı inhirâf kıldı
Hâşâki bî-vefâ bu gurbet ol hubb-i kadîmi ihtilâf kıldı*

*Bâkî, sudûr eden aczimim afvını diler fazilet-âşiyânı gönlünüze dehâletle el-
lerinizden öperim, efendim.*

Semâver derd ile inler

Hulûsî *derd ile dinler*

Semâver zâr eder çağlar

Hulûsî *zâr eder ağlar*

Semâver der ki bî-yârım

Hulûsî *der ki hem-zârım*

Semâver çeşmidir nem-nâk

Hulûsî *sînedir sad-çâk*

Semâver zâr-ı firkatte

Hulûsî *derd-i mihnette*

Semâver ateşe suzân

Hulûsî *atşıla giryân*

Semâver mest ile mestân

Hulûsî *dost ile hayrân*

Semâver lâ der illâ der

Hulûsî *dâim illâ der*

Semâver nâra dûd eyler

Hulûsî *yâ Vedûd eyler*

*Fasl-ı bahâr-ı ömrünü, dehr-i dûn vakt-ı hazâna çevirdi. Hani o fasl-ı bâhâr-
rın nerede? Can deyî Yusuf-ı Ken'ân'ını dûn-bâhâya sattım. Hâni aldığın bu kâbil
metâin nerede? Düşmanınun fırsatı başın önünde idi, sen baş fırsatı düşmanına
verdin. Hâni o âzâdelik demindeki fırsatın nerede? Sen bahtiyar idin; pür-izz ü
i'tibâr idin. Her kâr u varın dağıldı. O kâr-ı vârin nerede? Bir pâdişâhın nedîmi*

idin. Her huzûrun hâzır ve her hâzırın huzur idi. Şimdi o devletten mehcûr neda-mettesin. O hâzır-ı huzûrun nerede? Ey yârân-ı vefâdâran; sâlâh u felâh, yârın zülf ü müyn yoluyla meşgul olup gayriyi yadında tutmamakla dostun o ser-i zülf ü nigârekî yapışa gayrinin kaydını elden bırak. Çünkü ser-rişte-î visâl o zülf-i hablü'l-metin ile husûl-pezîr-i murat olacağı muhakkaktır. Her nesne ki sana masivâdır, yârın gayridir. Her nesne ki sana yâr ola mâsivânın gayridir. Yâr, ol sensizlikten gelen devlet bucağının ocağıdır. Devletine şâkir ve izzetine nâzır ol.

Yâdında mıdır geçen eyyâm
Nûş eylediğin mezâkı her câm

Yoksa gam-ı âlem-i vefâsız
Mihri dil eyledi mi bekâsız

Sermâye-yi îşi tutmuşsun
Gayrileri yâdi unutmuşsun

Bezm-i cem u sohbet-i yârân
Kıldı sana vuslatı nümâyân

Sermâye-yi nakdi ol büzürgân
Verdi sana hadden firâvan

Meyhâne-yi vahdete eriştin
Fikreyle ki ne devlete eriştin

Peymâne-nûş-ı muhabbet oldun
Âzâde-i dâm-ı mihnet oldun

Bir dâmeni tuttu ki destin
Sâkîsi idi mest-i elestin

Bil bâbını kâbe-i itâat
Sür yüzünü pâyına sa'âdet

İstersen olasıñ abd-ı makbûl
 Can ver de kurban-ı Garîbullâh ol

 Nakşeyle zamîrine hayâlin
 Seyreyle hakîkat cemâlin

 Ol heykel-i nûru sanma sûret
 Sûret görünürse bilki gaflet
 Zâtında ki hâsılât-ı kemâlât
 Âyine-yi Hak mîsâl-i âyât

 Aşkı ile huzûruna atıp cân
 Müyesser ola visâl-i cânân

 Gör ki o mehri dîdârın
 Tâ kîm göresin hakkı yârın

 Âhû gibi dü-çeşmi gül-izârı
 Dür tek dişî la'lin leb-i humârı

 Ebrûları .... kible-i âlem
 Gîsûları müşg-bû pür-ham

 Cânın ana ver de zinde cân ol
 İç âb-ı hayâtı câvidân ol

 İkrâmına kânına eriş var
 Hızrın dem-i fercâmına eriş var

 Var eyle hevâsına vâri pâ-mâl
 Son söz budur ey kerîm-i hoş-hâl

 Maksûd bu ki gönümün duâsı
 Olam o şehin hâk-i pâsı

Ol hân-gehin yüzü karası

Hulûsî bâbının gedâsı."¹⁷⁸

Osman Hulûsî Efendi manevî seyrini İhramcızâde'nin rahmet nazarlarıyla kemâle erdirmiştir. Osman Hulûsî Efendi her fırsatta şeyhine olan muhabbet ve saygısını beyan eylemiştir. *Mektûbât*'ında yer alan ve İhramcızâde'ye yazdığı mektuplarında İhramcızâde'den uzak olmanın sancısını dile getirmiş, şeyhi ile irtibatının elest bezminden beri devam ettiğini, kendisiyle ruhlar âleminde tanıştığını, İhramcızâde'ye candan bağlı kaldığını, kendisine olan sevgisinin ileri boyutta olduğunu ve kendisine göstereceği edepte aciz kaldığını belirtmiştir.¹⁷⁹ Sekizinci mektubunda;

"İstersen olasın abd-ı makbûl,

Can ver de kurbân-ı Garîbullâh ol

Zâtında ki hâsîlât-ı kemâlât,

Âyine-yi Hak misâl-i âyât"

mısraları ile şeyhine ne denli hayran olduğunu ve onun ahlâkına bürünmenin çabasını güttüğünü, İhramcızâde'nin kemâline hayran kaldığını ve onun ilâhî tecellilerin mahalli konumunda olduğunu dile getirmiştir. Bu mektubunda kaleme aldığı şiirinin devamında

"Aşkı ile huzûruna atıp cân,

Müeyesser ola visâl-i cânân

Cânın ana ver de zinde cân ol,

İç âb-ı hayâtı câvidân ol"

mısraları ile de fenâ fi'ş-şeyh mertebesine ermeyi, salihlerle ve sadıklarla beraberliğin gerçekleştirilmesi ile ilâhî vuslatın hasıl olacağını ifade etmektedir.

Osman Hulûsî Efendi'nin şiirlerindeki ilham kaynağı İhramcızâde olmuştur. İhramcızâde onun muhabbet ateşini alevlendirmiştir. İhramcızâde'nin yanında aldığı terbiye Osman Hulûsî Efendi'nin edepli

olduğu kadar edib bir şahsiyet hâline gelmesini sağlamıştır. Gön­lün­deki samimi duygular dilinden güzel ifadelere dönüşmüştür. Osman Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde kendilerinin yazdığı şiirler hakkında İhramcızâde'nin şu değerlendirmesini aktarmaktadır: “Hazreti Pîr Efendimiz bizim ilâhîlerimizi dinlemiştir. Sonra da şöyle buyurmuş: ‘Gardaşlarım! Kitabullah müstesna, Rasûlullah’ın sözleri müstesna, sahabenin sözleri müstesna, ondan sonra oğlumuz Hulûsi’nin sözleri gelir, bu şiirler kâlden hâle gelinerek yazılma değildir. Hâlden kâle gelindikten sonra yazıldı’. diye buyurmuşlardır.”¹⁸⁰

İhramcızâde'nin Gürün ziyaretlerinden birinde Osman Hulûsi Efendi de kendilerine eşlik etmek ister. Nasip olup gidemez. Buna müteessir olur, bir ilâhî yazar. Gürün'e gidecek olan Hacı Muhyiddin Tütüncü'ye verir ve der ki: “Bunu, Efendim bir şey okuyun diye emrederse huzurunda okursunuz.” Gürün'e varırlar, İhramcızâde'yi ziyaret ederler. Sohbetinde İhramcızâde Gürünlülere bir ilâhî okumalarını emreder. Gürünlüler de; “Efendim, Darendeliler güzel okurlar, müsaade ederseniz onlar okusun.” derler. Bunun üzerine İhramcızâde'nin işaretiyle Osman Hulûsi Efendi'nin yeni yazdığı şu ilâhî okunur:

Ey sâhib-i kân-ı sehâ ol dâd-res feryâdıma

Ey mün'im-i kenz-i vefâ ol dâd-res feryâdıma

Hâlim bu ey âlî-cenâb yandı ciğer oldu kebâb

Sana budur arz-i hitâb ol dâd-res feryâdıma

Bir bak nedir ey âlî-şân hasretledir hâlim yaman

Mihnete düştüm el-amân ol dâd-res feryâdıma

Bildim ki derdim bî-devâ dermânı sensin ey şehâ

Zâr eylerim subh u mesâ ol dâd-res feryâdıma

Ey server-i hûbân bu şeb eyle n'olur ihsân bu şeb

Derdime kıl dermân bu şeb ol dâd-res feryâdıma

Bir bî-nevâ-yı bîkesim eflâki inletir sesim

Olgıl bugün dâd-resim ol dâd-res feryâdıma

*Bî-çârenin dâd-hâhı ol dâd-res-i eyvâhı ol
Derd-i dilin âgâhı ol ol dâd-res feryâdıma*

*Gurbetde kaldım bî-enîs olgıl bana ni'me'l-celîs
Ey mürşid-i pâk-nefis ol dâd-res feryâdıma*

*Tut destimi ol dest-gîr oldum gam-ı hicre esîr
Gör hâlim ey bedr-i münîr ol dâd-res feryâdıma*

*Düşdü gönül senden cüdâ erdir yine anı sana
Der ki **Hulûsî** ey şehâ ol dâd-res feryâdıma.¹⁸¹*

İhramcızâde bu ilâhîyi gözyaşıyla dinler. Daha önceden Gürün'den Sivas'a dönmeye niyetliyken emir buyurur: “Gardaş! Arabayı hazırlayın, Darende'ye gitmemiz üzerimize vazife oldu.” Gürün'den Darende'yi teşrif ederler.¹⁸²

Osman Hulûsi Efendi mürşidi İhramcızâde'yi “Karîbu'llâh” nisbe-siyle anmakta, mürşidi İhramcızâde'ye olan muhabbet ve bağlılığını şu şekilde dile getirmektedir:

*Cân mürgünün ezkârı dîdâr-ı Karîbu'llâh
Her demdeki efkârı dîdâr-ı Karîbu'llâh¹⁸³*

*Almış ezeli varın kılmuş ana ikrârın
Görmüş gül-i ruhsârın dîdâr-ı Karîbu'llâh¹⁸⁴*

*Akvâl-i şerîat hep ef'âl-i tarikat hep
Ahvâl-i hakikat hep esrâr-ı Karîbu'llâh¹⁸⁵*

*Ol ârif-i dânyâyı bul menzil-i a'lâyı
Tutmuş iki dünyâyı hoş şân-ı Karîbu'llâh*

*A'mâ neyi görmüşdür ednâ neyi bilmişdir
Dânâ anı bulmuşdur erkân-ı Karîbu'llâh*

Esrâr-ı kemâhîdir etvâr-ı mübâhîdir

*Dîvân-ı İlâhîdir dîvân-ı Karîbu'llâh.*¹⁸⁶

Osman Hulûsi Efendi şeyhine o kadar bendedir ki onu hatırlatan herşey Osman Hulûsi Efendi'yi heyecana büründürmektedir. Şeyhinin dergâhını Hak kapısı olarak görmekte, hamlıkların giderildiği olgunlaşma enstitüsü olarak değerlendirmekte, onun dergâhını baştan sona edep dairesi olarak nitelendirmektedir. Bir şiirinde şeyhinin dergâhına olan bağlılığını şu şekilde vurgulamaktadır:

Hudâ'ya bin şükür bir mü'miniz Allah'ımız vardır

Şehâdet eyleriz ancak Rasûlu'llâh'ımız vardır

Tahiyyât ü selâm olsun ana hem âl ü sahbına

Ki şer'-i pâkine münkâd dil-i âgâhımız vardır

O şâh-ı Nakş-bend'in bendesiyiz bâb-ı lutfunda

Sırât-ı müstakîme muttasıl dergâhımız vardır

Bi-hamdi'llâh bizim kaygı gününden bâkimiz yokdur

Şefî'-i Rûz-ı Mahşer çâre-sâz-ı râhımız vardır

Reh-i aşkındayız gerçi anın âvâre bir sâlik

Cenâb-ı Pîr-i rûşen-dil Karîbu'llâh'ımız vardır

Mukavves kaşlarından gayrı bir mihrâbımız yokdur

Bizi ta'n eyleyen nâ-merde eyvAllahımız vardır

O müşgîn zülfü koklatmaz yanaktan bûse vermezse

Kesilmez tâ-kıyâmet nâle-i cângâhımız vardır

Ne derlerse desinler bigânelerden ictinâbım yok

Harîm-i yâra mahrem dilde resm-i râhımız vardır

Hulûsî kûy-ı yâra kazsalar mezârımız dostlar

*Yolunda öldü derler başka ne günâhımız vardır.*¹⁸⁷

Ballar balını bulan, aradığı hakikate İhramcızâde'nin huzurunda kavuşan Osman Hulûsi Efendi ilim, irfan, edep, ihlâs, iman, kulluk ve teslimiyet namına ne kadar güzel haslet varsa onların hepsini şeyhi İhramcızâde'nin hakikat otağında öğrenmiştir. Kendisinin varıp kana kana içtiği bu hakikat çeşmesinden muhataplarının da beslenmesi için şiirinde onun dergâhını şu şekilde tanıtmaktadır:

*Gönül Allah'ı der Allah'ı söyler
Dilinde vird edip hergâhı söyler*

*Hayâli akl u fikri yâr olanlar
Olur âgâh dil-i âgâhı söyler*

*Okuyan ilm-i Hakkî mektebinden
Olup ârif fenâ fi'llâhı söyler*

*Kapısı toprağına yüz koyanlar
Erer dergâhına dergâhı söyler*

*Ne hâcet derdini izhâra zîrâ
Kişinin hâl-i derdin âhı söyler*

*Neyi sevmişse cân yâdında dâim
Neyi görmüşse göz dil-hâhı söyler*

*Murâdın terk eden dosta **Hulûsî**
Visâline erer ol şâhı söyler.¹⁸⁸*

Zor zamanda ilâhî sırra kavuşmak, gönülden mâsivâyı çıkarıp Hakk'a vuslata ermek, dilini zikirle, kalbini nurla doldurmak isteyenleri İhramcızâde'ye mürid olmaya davet eder. İhramcızâde'nin dergâhında gönüllerin ne denli safi kılındığını Osman Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

*Eğer isterse dil dil-berle olmak
Leb-i teşne dahi Kevser'le olmak*

*Karîbu'llâh-ı Hakkî'ya karîb ol
O gül-ruhsâra zerrât andelîb ol*

*Murâdın cümle hâsıl ola andan
Ferâgat eyle andan başka cândan*

*Dil ü cânı ana yâr eyle yâr ol
Makbûl-ı abd-i Rabb-i Kirdigâr ol*

*Ferâgatla vücûdun eyle fânî
Verip cân u cihâmı anı tanı*

*Budur maksûd eğer olursa hâsıl
Olagör şâh-ı Karîbu'llâh'a vâsıl*

***Hulûsî'nin** dil ü cânı o dil-ber
Lebi Kevser dü-zülfü müşg-i anber*

*Hezârân izzet ü devlet saâdet
Veren cân erişe maksûda elbet¹⁸⁹*

Osman Hulûsi Efendi mürşidi İhramcızâde'yi gönlünün ehil doktoru olarak görmektedir. Mürşidinin telkin ettiği virdleri ve zikirleri manevî birer reçete olarak görüp kalbinin devasına bunların büyük derman kıldığını dile getirmektedir. Riyâzet ve mücâhedeyi elden bırakmadan şeyhinin dergâhında gönlünü safi kılmaya ve nefsinin tezkiye etmeye çalıştığını belirtmektedir. Mürşidi İhrâmıcızâde'nin kendisine son derece tesirli bir nazar kıldığından bahsetmektedir. Kendi ifadesiyle "İşte ne olduysa orada o anda...." olduğunu dile getirmektedir.

*Meyl eyledi dil sert gibi dil-dâra efendim
Derdimi ne hâcet sana izhâra efendim¹⁹⁰*

*Her neye nazar kılsa bu dîdem sana müştâk
Etmez olup artık nazar ağyâra efendim¹⁹¹*

*Eyledi firâk âteşi cânım evin ihrâk
Bu derdlerime eyle n' olur çâre efendim¹⁹²*

*Göz göz oluban cism-i zâîfim amân ey yâr
Hasret yüreğe açdı nice yâre efendim¹⁹³*

*Aşkına ma'şûk nice çevirmez aceb yüz
Bülbül ki kılar nâleyi gül-zâra efendim¹⁹⁴*

*Ma'mûrelerim oldu harâb-ı hicr ile tahrîb
Ta'miri sana kaldı yetiş zâra efendim¹⁹⁵*

*Dûr eyleme bu bendeni feyz-i nazarından
Lutf eyle **Hulûsî** gibi bî-âra efendim.¹⁹⁶*

Osman Hulûsî Efendi şeyhini “yâr-ı sâdık” olarak nitilemekte, şeyhini çok özlemekte, şeyhinin davasına bende olmakta, şeyhinin saldığı o özel dertlerle yanıp küle dönmekte, günahlarına ağlayıp gözyaşlarını pınara dönüştürmekte ve bir an evvel şeyhinin huzuruna varmak istemektedir.

*Aşkın yakıp eyledi nâr cümle işimi kıldı zâr
Gitdi kamu nâmûs u âr ey yâr-ı sâdık yâr yâr¹⁹⁷*

*Gönlüm sana hayrânedir dîdelerim giryânedir
Bu cân dahi kurbânedir ey yâr-ı sâdık yâr yâr¹⁹⁸*

*Bî-çâre kıldın gönlümü âvâre kıldın gönlümü
Bîmâre kıldın gönlümü ey yâr-ı sâdık yâr yâr¹⁹⁹*

*Bu gözlerim ermek diler dîdârını görmek diler
Pâyına yüz sürmek diler ey yâr-ı sâdık yâr yâr²⁰⁰*

*Mürüvvet issi âlî-şân müştâkadır sana bu cân
Derdinledir hâlim yamân ey yâr-ı sâdık yâr yâr²⁰¹*

*Hulûsî'nin yüzü kara her dem düşer âh u zâra
Huzûruna nice vara ey yâr-ı sâdık yâr yâr²⁰²*

Osman Hulûsî Efendi şeyhinin hasretine dayanamaz. Ayrılıklar, firkat, hasret ve iştîyak onu şeyhinin yolunu gözlemeye sevk eder. Şiirlerinin birçoğunda şeyhine olan hasretini anlatır; hep onun yanında olmak ve onun bulunduğu yere gitmek ister:

*Gönül derdinle bîmâr oldu dermâna eriş ey yâr
Yanar hasret odundan ana ihsâna eriş ey yâr*

*Terahhum eyleyip imdâd kıl bî-çâre hâline
Fîrâkınla harâb oldu bu dil-hâne eriş ey yâr*

*Tahammül kılmağa tende mecâlim kalmadı aslâ
Bu eflâke çıkan zâr ile efgâna eriş ey yâr*

*Tefekkür eyleyip her dem hayâlini bu cânımda
Sevindirip nihâyet ver bu hicrâna eriş ey yâr*

*Bu dîdem görmeyi ister cemâl-i bâ-kemâlini
N'olur teşrîf kıl bu dil-i vîrâna eriş ey yâr*

*Bu nefsi bed-likânın leşkeri yağmâ eder varım
Kerem kılıp inâyetle bu tuğyâna eriş ey yâr*

*Hulûsî'nin diğer-gûn oldu hâli işbu derdinden
Edip lutfu bu ahvâl-i perîşâna eriş ey yâr.²⁰³*

Osman Hulûsî Efendi'nin şeyhine olan bağlılığı tamdır. Şeyhine bağlılıkta asla hesap ve kitaba yer vermez. Şeyhinin hayırhahlığına inancı tam, şeyhinin manevîyatına olan güveni zirvededir. O şeyhi İhramcizâde'ye olan samimi bağlılığını şu şekilde ortaya koymaktadır:

Göz merdümü hâlinde ârzû-yı cemâlinde
Her lahza hayâlinde dîdâr-ı Karîbu'llâh

Yâr-ı ezeli oldur yârın güzeli oldur
Envâr-ı tecellî oldur dîdâr-ı Karîbu'llâh

Allah'a emânet ol her kârı kerâmet ol
Hep varı selâmet ol ol yâr-ı Karîbu'llâh

Âsâr-ı muhabbetdir esrâr-ı muhabbetdir
Envâr-ı muhabbetdir dîdâr-ı Karîbu'llâh²⁰⁵

Bu bende **Hulûsî**'nin efgende **Hulûsî**'nin
Dil-bende **Hulûsî**'nin dîdâr-ı Karîbu'llâh²⁰⁶

Osman Hulûsi Efendi'nin nazarında muhabbetin hakikati, âşîğın sevdiği uğruna herşeyini bağışlaması, kendinde varlık görmemesi, keni benliğinden sıyrılıp Hakk'ın varlığında daim olmasıdır. Âşîğın Rabb'i ile arasına giren perdeleri ortadan kaldırmasının yolu muhabbete bürünmektir. Muhabbet ehline ilâhî sırlar aşîkâr olmaya başlar. Bir muhabbet eri olarak Osman Hulûsi Efendi şeyhine adeta bende olmuştur. Kendini biçare kul, şeyhini emsali bulunmaz rehber olarak görmektedir. Şeyhinde zuhur eden ilâhî tecellileri müşahede etmek, onu şeyhine mestan kılmıştır. Şeyhine yakın olmak onu huzurlu ve mutlu kılmaktadır. Osman Hulûsi Efendi bir manzumesinde gerçek müridi, samimi âşîğı, fakr ve zühd ehlini şu şekilde tarif etmektedir:

Taleb oldur ki anda tâlib olmaz
Mürîd ol kim murâda râğıb olmaz

İki dünyâyı arz etseler âşîk
Kılıp sevdâ-yı yârı sâhib olmaz

Giyenler "fakr-u fahrî" den ridâyı
Cihânın izzetini câlib olmaz

*Muhabbet lezzetini bulsa zâhid
Kuru da'vâya hergiz zâhib olmaz*

*Özü sözü bir olup yâr olanlar
Hulûsî doğru söyler kâzib olmaz.²⁰⁷*

Osman Hulûsî Efendi'nin nazarında mürid olan zatın herhangi bir arzu, istek ve dileği olmaksızın tasavvuf yoluna baş koyması gerekmektedir. Mürid-mürşid arasındaki ilişkinin samimiyetini şu beyitleri ile dile getirmişlerdir:

*Sensiz dünyâyı ukbâyı
Gülüm n'idem n'idem n'idem
Hûr u Cennet'ül-â'lâyı
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

*Sînem onulmaz yaralı
Değmeye onmaz yâr eli
Senden özge yârı velî
Gülüm n'idem n'idem n'idem
"Mâzâğa'l-basar"dır gözün
Kelâm-ı cân-fezâ sözün
Manzarım olmazsa yüzün
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

*"Ve'l-leyl" zülf-i zer-târın
"Ve'ş-şems" mihr-i didârın
Olmazsa dilde ezkârın
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

*Servi kaddine Tübâyı
Vermezem iki dünyâyı
Gönülde gayrı sevdâyı
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

*Sana yok âlemde sâni
 Âlemin cân u cânânı
 Aşkınla dolmayan cânı
 Gülüm n'idem n'idem n'idem*

*Sen olası dilin sözü
 Yâdında gece gündüzü
 Senden gayra bakan gözü
 Gülüm n'idem n'idem n'idem*

*Aceb nice olur hâli
 Sana varmaz ise yolu
Hulûsî gibi bir kulu
 Gülüm n'idem n'idem n'idem²⁰⁸*

Mürşidi İhramcızâde'ye ithafen yazılan bu şiirinde Osman Hulûsi Efendi, mürşidi ile ayrılmaz bir bütün olduğunu, mürşidi olmadan hiçbir nimetin kadr u kıymetinin bulunmadığını ifade etmektedir. Bir pîre uymayıp tâbi olmadıktan sonra insanın hiçbir değerinin olmadığını beyan etmektedir.

Osman Hulûsi Efendi *Dîvân*'ının sonunda silsile-i şerifi manzûm ve Farşça olarak sunmaktadır. Bu silsilede şeyhi İhramcızâde'nin Hak dostluğuna şu şekilde vurgu yapmaktadır:

*Be-ân hurşîd-i âlem-tâb Karîbu'llah-ı İhrâmî
 Celilü'l-menkabet hem âlî-himmet-râ cihân meşhûr²⁰⁹*

Osman Hulûsi Efendi; "Gerçi biz bu yolun gereklerini tam yerine getiremeyen avare bir sâlikiz amma, Allah'a yakınlık kesbetmiş/Karîbullah olan, gönlü mârifet nurlarıyla aydınlanmış bir şeyhimiz vardır." diyerek şeyhi İhramcızâde'nin Allah'ın nezdindeki yüksek makamına dair kanaatini ifade etmektedir.²¹⁰

*Mukavves kaşlarından gayrı bir mihrâbımız yoktur
 Bizi ta'n eyleyen nâ-merde eyvAllahımız vardır.²¹¹*

beytinde Osman Hulûsi Efendi şeyhine ne denli meftun olduğunu, İhramcızâde'nin büyük bir mürşid konumunda bulunduğunu, onunla hoşnut ve ona hayran kaldığını dile getirmiştir. Kavisli olmasından dolayı sevgilinin kaşını yaya ve mihraba benzetmektedir. Kemâl yolculuğunda İhramcızâde'yi mihmandar kabul etmekte, şeyhinin dergâhını ulu kapı olarak görmekte, şeyhini devletlu bir zat diye nitelemektedir. Müridlik dünyasında şeyhinin kapısına kıtmir oluşunu çok görüp kınanaynara aldırmamakta ve kendi safiyetini kazanmanın derdine düşmektedir.²¹²

O müşğîn zülfü koklatmaz yanaktan bûse vermezse

*Kesilmez tâ-kıyâmet nâle-i cângâhımız vardır*²¹³

Yâr-i hakîki Allah'tır. Bizlere muhabbetullah şevkini aşıladıkları için peygamberler de bizlerin sevdiği kıymetlerdir. Allah sevgisini ve Peygamber Efendimiz'e tabi olma imkânını bizlere sundukları ve bizleri Peygamber Efendimiz'in yoluna sevk ettikleri için mürşid-i kâmiller de muhabbet beslediğimiz isimlerdir. Mürşid-i kâmiller bizi yâr-i hakîkiye götürecek yol ve usûlü öğretmektedirler. Osman Hulûsi Efendi'nin beyitte "zülüften koklamak" ve "yanaktan bûse vermek" tabirlerinden maksadı, yâr-i sâdika yakın olmak, sevgili ile vuslata ermek, kurbiyet kazanmak, gayb âleminin sırlarına giriftar olmak ve ilâhî tecellilerden hoşnutluk duymaktır. İlâhî tecellilerden mahrumiyet Osman Hulûsi Efendi'yi korkutmakta, Hakk'ın yakınlığını kaybetmek onu perişan kılmaktadır.²¹⁴

Ne derlerse desinler bîgânelerden ictinâbım yok

*Harîm-i yâra mahrem dilde resm-i râhımız vardır*²¹⁵

Osman Hulûsi Efendi tarikat dersi olarak çekilen zikirlerden maksadın uygulanan râbîta usulünden gayenin murâkebe hâlinde bulunmanın halvet uygulamasını gerçekleştirmenin hakikatini vuslata erme yolu şeklinde görmektedir. Onun beyanıyla bilmeyen bu tür tasavvuf usullerini dillerine dolamakta, yerli yersiz eleştirilerde bulunmaktadır. Tasavvuf yolunun inceliklerine vakıf olanlar, alandışı kesimlerin ve ha-

riçten gazel okuyan muhitlerin taşlamalarına aldırış etmemektedirler. Tasavvuf yoluna baş koyan sâlikler, kendilerini yâr-i hakîkî ile vuslata erdirecek gerçek güzergâhın benimsedikleri, tasavvuf yolu olduğuna kanaatleri tamdır. Osman Hulûsi Efendi de girdiği tasavvuf yolunun yerindeliğinden ve dervişlik sanatının kıymetinden özellikle dem vurmaktadır.²¹⁶

Hulûsî kûy-ı yâra kazsalar mezârımız dostlar

*Yolunda öldü derler başka ne günâhımız vardır*²¹⁷

Osman Hulûsi Efendi kabrinin kûy-ı yâre, yani sevgilinin diyârına kazılmasını istemektedir. Seven sevdiğiyle hayattayken yakın olmayı dilediği gibi, öldükten sonra da sevdiği ile haşredilmek ister. Kişinin sevdiğiyle beraber olmayı dilemesi, aşkın kanunudur. Aşkın safiyeti ve gerçekliği kişinin sevgilisi uğruna canını feda kılmasıdır. Aşk bedel ister. Aşk herşeyden soyutlanıp aşkın katıksız olmasını gerekli kılar. Osman Hulûsi Efendi bu şiirinde neden Nakşî olduğunu dile getirmekte, bir Nakşî dervişi olarak Kur'ân ve sünnet çizgisinde hayat sürmek istediğini haykırmaktadır. Hak davasına gönülden inanmakta ve Nakşîlik yolunun istikamet çizgisi olduğunu dost ve düşman herkese öğretmektedir. Müridlerini, yakınlarını ve dostlarını Nakşîlik usulünü benimsemeye çağırmakta, dervişlik yolunda kınayanın kınamasından korkulmamasını öğütlemekte ve gerektiğinde inandığı dava uğruna başını vermekten çekinmediğini ilan etmektedir.²¹⁸

Osman Hulûsi Efendi kişiyi Hak yoluna sevk eden en önemli amilin temiz ve seçkin bir mürşid-i kâmilin diriltici nazarı olduğunu söylemektedir. Tasavvuf dünyasında her türlü sorunun çözümü mürşid-i kâmile intisapla çözümlür. Tasavvuf yolunda mürşid-i kâmiller müridlerinin dertlerine derman olur.

Bir pâk-nazara bağla gönül pâyına hâk ol

*Her mes'elenin müşkilinin halli bu müşkilden içindir.*²¹⁹

Osman Hulûsi Efendi bir şeyhe bağlanmayı devlet olarak görmekte, tarikata intisabı Hakk'a vuslat imkânı şeklinde değerlendirmekte, tasavvuf inceliklerine riayeti takva yolcululuğu olarak ifade etmektedir:

Hulûsî âsitân-ı yâra yüz koy hâk-i pây ol kim

*Bu devlet lutf-ı Hak'dır âsitân-ı bâb-ı vuslatdır*²²⁰

Osman Hulûsi Efendi bahsettiklerini kuru laf kalabalığı olarak sunmaz. Müntesiplerine kendi tasavvufi tecrübesinden örnekler verir. Şeyhi İhramcızâde'ye nasıl bir mürid olduğunu, samimiyeti, sadakati, içtenliği, doyumsuzluğu ve hayranlığı bağlamında dile getirmektedir.²²¹

Bir mürşid-i kâmilin tesir halkası nasıl olur?

Mürşidin derviş nazarındaki konumu nedir?

Dervişin mürşide sevdası hangi düzeydedir?

Şeyh ile mürid arasında nasıl bir gönül bağı kurulur?

Bir derviş şeyhine neden meftun olur?

gibi sorulara Hulûsi Efendi doğrudan cevap verir. Müntesibi olduğu İhramcızâde'ye yönelik duygularını şiirinde şu şekilde açıklığa kavuşturmaktadır: İhramcızâde'yle beraberliğin kendisine ne denli can ve hayat verdiğinden bahseden Hulûsi Efendi, şeyhi İhramcızâde'ye candan sarıldığında gönlünün kurtuluşa erdiğini söylemektedir. Şeyhin nazarı zâlim nefsin katlini sağlarken, mütebessim çehresi affedilme umudunu takviye eder. Şeyhin mahmur ela gözleri duygulandırırken kendini, gösterdiği lütf ve ihsana nasıl karşılık vereceğini bilememektedir.²²²

İhramcızâde gibi bir Hak dostuna gönül verdikten sonra Hulûsi Efendi'nin dünyası değişir. Fena makamına erer, varlık kisvesinden soyutlanır, bütün alakalardan kesilir, özünü Hakk'a bağlar, aşk tadında bir hayat yaşar, aşkın bedelini ağır öder, maruz kaldığı dert ateşinden dolayı halktan nasıl cüda olduğunu şiirinde şu şekilde beyan eder:

Giydim eğnimdedir abâsı aşkın dostlar abâsı aşkın
 Oldum âşinâ bir gedâsı aşkın dostlar gedâsı aşkın
 Varlığımı cümle verip fenâya dostlar verip fenâya
 Aldı nem var ise hevâsı aşkın dostlar hevâsı aşkın
 Murâdım terk edip uydum o yâra dostlar uydum o yâra
 Hâsıl olsun deyü rızâsı aşkın dostlar rızâsı aşkın
 Ayırtdı gönlümü dostdan kardaşdan dostlar dostdan kardaşdan
 Oldum garîb-i bî-nevâsı aşkın dostlar bî-nevâsı aşkın
 Hâk-i pâyına yüz sürelden pîrin dostlar sürelden pîrin
 Doldu dil ü cânâ safâsı aşkın dostlar safâsı aşkın
 Penâh edeliden dostun eşiğın dostlar dostun eşiğın
 Ulaşdı derdime devâsı aşkın dostlar devâsı aşkın
 Karîbu'llâh kapısına yöneldim dostlar kapısına yöneldim
 Göründü gözüme likâsı aşkın dostlar likâsı aşkın
 Düşürdü yolumu semt-i maksûda dostlar semt-i maksûda
 Hâdî-i râh olup hüdâsı aşkın dostlar hüdâsı aşkın
 Değişmem zevkimi iki cihâna dostlar iki cihâna
 Olaldan fakîr ü fenâsı aşkın dostlar fenâsı aşkın
 Ad ile sanından geçip **Hulûsî** dostlar geçip **Hulûsî**
 Toprak olup oldu bekâsı aşkın dostlar bekâsı aşkın.²²³

Hulûsi Efendi başladığı seyr u sülûk eğitiminde mürşidi İhramcızâde'nin dergâhını manevî bir devlet olarak görmüştür. Eriştiği bu devlette kurbiyet makamını elde etmiştir. Hakk'a kurbiyet makamına erişince toprak misali tevazu kanatlarını yere indirmiş, lâ mekân sırrına erip kararsız bir hâle bürünmüş, hâlden hâle geçmiştir. İhramcızâde'nin dergâhını izzet

ve şeref kapısı olarak gören Hulûsi Efendi, mürşidinin huzuruna varmakla can bulunduğunu, hayat kazandığını, izzete kavuştuğunu söylemektedir. Yâr ile yâr olanlar ikiliği gidermişler, benlik davasından geçmişler, sevgilinin dünyasına gark olmuşlardır. İhramcızâde'nin öğütlerini tutanların Kur'ân'ın ipine sımsıkı sarıldıklarını, Kâbe'nin huzur iklimini onun dergâhında bulup kopmayan sapasağlam bir ipe sarıldıklarını söylemektedir. Gurbette kalmayıp Karibullah'ın dergâhına varmayı tavsiye eden Hulûsi Efendi, İhramcızâde'nin sözlerini ilâhî vahye uygun söylem, hareketlerini Peygamber Efendimiz'in davranışlarına benzeyen ve güvenilir bir şahsiyet olduğunu söylemektedir. Âlemi onun tasarrufunda, devranı onun yaklaşımında görmekte ve onu vuslata ermiş âşıklardan biri kabul etmektedir. İhramcızâde, imanın zâhirî hükümlerini yerine getirerek kulluk hassasiyetine bürünmekle birlikte aslında o, elest bezmindeki ikrarına sadık kaldığı için mana şerbeti içenlerden olmuştur. Ezelde onu tanıdıkları için sevenleri onunla yar olmuşlar, bu âlemde de ona yakın olmuşlardır. İhramcızâde'nin ayağının tozunu gözüne sürme yapan Hulûsi Efendi, onun dünyasına nazar etme imkânı bulan gözlerin hakka'l-yakîn mertebesine eriştiğinden bahsetmektedir. Hulûsi Efendi tasavvuf yolunda elde ettiği kemali varlığını bu yolda yok etmekte bulmuştur. Bu dünyada toprak gibi mütevazı olanların yerini Arş-i Âlâ olarak görmüştür. Hulûsi Efendi'ye göre her sözün sıdkı o sözün haline büründürmektir.²²⁴ Hâle dönüşmeyen sözlerin hepsi yalancılardan kavli mesabesindedir.²²⁵

Tasavvuf yolunda sülûk edenler her türlü istek ve arzularını, talep ve beklentilerini mürşidlerine arz ederler. Bu, mektup vasıtasıyla olduğu gibi, manevî râbitalar yoluyla da olabilir. Mensur olduğu gibi manzum da olabilir. Zaten mürşidler de sâliklerden gelen bu şekildeki taleplere göre onları irşad ederler. Virdlerini, seyr ü sülûkta takip edecekleri usûlleri belirlerler.

Osman Hulûsi Efendi âdetâ bazı taleplerini şeyhine arz ediyor gibidir. Kendileri bu ifadelerle Peygamberimiz'e de hâlini arz etmiş olabilir. Çünkü şiirde geçen Sultandan kasedettiği şeyhi İsmail Toprak da olabilir, Efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.) da olabilir.

*Ol güzeller şâhına benim bu hâlim hoş gelir
Hasretiyle rûz u şeb âh u melâlim hoş gelir*²²⁶

*Derd ü mihnetle tenimde kalmadı tâkat n'idem
Ol gül-i handâna cism-i bî-mecâlim hoş gelir*²²⁷

*Yârımın her îdine kurbânı ben olsam derim
Bu söze hoşnûd olur fikr ü hayâlim hoş gelir*²²⁸

*Nâr-ı hasret cismimi eyler kebâb subh u mesâ
Ana hicr ile geçen rûz u leyâlim hoş gelir*²²⁹

*Ehl-i irfân içre nâ-makbûl ise bu sözlerim
N'eyleyim sultânıma bu kîl ü kâlim hoş gelir*²³⁰

*Hîç kâr u yâ zarâr kayd eylemem Hulûsî'yâ
Yâra bu âmiz-i şekvâ arz-ı hâlim hoş gelir*²³¹

Mürşidine tam bir teslimiyetle teslim olan Osman Hulûsi Efendi mürid olmanın gerçeğini şu şekilde dile getirmektedir:

*Sen mürîdim deme kim istemiş murâd anın
Sen zâkirim deme kim zikr eden o yâd anın
Gamı şâdı bir dem et gam anındır şâd anın
Sen yâr olmasan dahi yârdır sana sevdiğin*²³²

Osman Hulûsi Efendi kendini talep arzusundan geçen bir geda olarak görmüş, her an kendine paye vermekten kaçınmıştır.

*Senden ne isteyem âsitânına durup ne duâ edem
İstemek bilmeyen gedâ senin istenecek duâ senin*²³³

Sevgi, sadakat ve safiyet içerisinde olmalıdır. Seven sevgisine menfaat katmaz, sevgisini birtakım beklentilerle kirletmez. İnsan sevdiğini candan sever. Kişi sevdiğinde değil kusuru kendinde görür. Âşıklar sev-

gilileri uğruna herşeyleri feda kılarlar. Bülbülü güle hasreti hiç dindi mi? Ferhat'e Şirin'e kavuşma hayali hiç tükendi mi? Kerem'in Aslı'ya kavuşma ümidi hiç suya düştü mü? Bahsi geçen sadık âşıklar aşklarında menfaat değil kalite üstüne kalite sağlamışlardır. Bülgülün güle kavuşma iştihakı gibi Mecnun misali âşıklar da gece gündüz ağlamışlar, yanmışlar, eriyip kendilerini dertten derde düşürmüşlerdir. Pervanelerin ışığa olan tutkularıyla kendilerini etrafında döndükleri ateşin içine atmaları gibi âşıklar da baş koydukları aşk ateşinde yanıp küle dönmüşlerdir. Sevgi iddialarla, birtakım söylentilerle veya kimi basit yaklaşımlarla alınacak bir yol değildir. Osman Hulûsî Efendi şiirinde hâk-i pây, toprak, hâk-sâr gibi benzer kavramları kullanarak tenâsüp sanatını icra kılmakta ve bu sıfatlarla şeyhi İhramcızâde'ye telmihte bulunmaktadır.

Saâdetdir o yârın uğruna cânı nisâr etmek

*Kabâhatdır ana cân vermeyip de i'tizâr etmek*²³⁴

Yetirmez âşıkı maksûd-ı vasla gayrının hubbu

*Kabâhatdir yüzün yârın görüp gayrıya pâzâr etmek*²³⁵

Gülün vasl-ı demin yâdıyla bülbül rûz u şeb inler

*Anı hiç gördünüz mü gülden özge şeye zâr etmek*²³⁶

Yanan şem'e dönen pervâneye cân verme derlerse

*Olur mu ona hiç dil bağlayan cân da karâr etmek*²³⁷

Eğer derlerse gel yârın yolunda terk-i cân eyle

*Sana ey dil düşer mi gayrı meydâna güzâr etmek*²³⁸

Hulûsî'ye murâd oldur ki yârın hâk-i pâyına

*Düşüp toprak olup bu cism ü cânı hâk-sâr etmek*²³⁹

Konya'yı terk eden Şems-i Tebrizî'nin ardından ağlayıp yanan, fer-yat ve figana bürünen Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi Osman Hulû-si Efendi de İhramcızâde'nin yollarını gözlemiş, şeyhine olan hasreti

yüreğini dağlamış, İhramcızâde ile görüşme arzusu onun en büyük beklentisi olmuş, herşey ona şeyhini hatırlatır olmuştur. Şeyhine kavuşmayı nimet, şeyhinden ayrılışı azap olarak görmüştür. Fırsatları kollayarak şeyhinin kademine baş koymuş, ayağının tozuna kendini kaptırmış, ömrü boyunca şeyhinin izini takip etmiş, Sivas, Tokat, Çorum, Dağıstan, Mekke, Bağdat ve Şam gibi silsiledeki büyüklerinin hatıralarını her daim canlı kılmıştır.

*Seninle olmak bana cân verir hayât verir
Cândan sarılmak sana gönlüme necât verir*

*Kalem gibi kaşların katlime fermân yazar
Tebessümlü nigâhın afvıma berât verir*

*Mahmûr elâ gözlerin duygulandırır beni
Bilmem ne yapsam ana lutfunu kat kat verir*

*Teşrîfinle sevgilim ihyâ buyurdun beni
Demek ki vaslın hayât firkatın memât verir*

*Ayağına kapandım kölen **Hulûsî** dedim
Ben Sivas'ı istedim o bana Tokat verir²⁴⁰*

Sivas'a ve Tokat'a varan Hulûsi Efendi şeyhin kapısında ne buldu? Mürşidinin huzuruna nasıl vardı? İhramcızâde'nin kapısında ne aradı, ne buldu? Nakşî dergâhında gördüğü seyr u sülûk eğitimi kendisine ne verdi? Şeyhi onu hangi hâle ve ne denli büyük bir derde düşürdü? İşte Hulûsi Efendi bu soruların cevabını verdiği şiirinde İhramcızâde'de ne bulduğunu şu şekilde anlatır bizlere:

*Bugün bâbına geldik müflisânız
Umarız vasla ni'met âcizânız*

*Garîb-i kûy-ı yâriz hicrân içinde
Tarîk-ı Nakş-bend'e sâlikânız*

Yüzümüz yok tehî-dest ü gedâyız

Velî bâb-ı rızâda âşıkânız

Hulûsî derde düşmüş bî-devâyız

*Cemâl-i yâra hayrân râgıbânız*²⁴¹

Karibullah gibi bir mürşid-i kâmile erdikten sonra Hallâc-ı Mansûr'un "Ene'l-Hak" sırrından geçtiğini, Hızır gibi bir payenin âb-ı hayatına muhtaç olmadığını belirten Hulûsi Efendi yolunun taklit değil tahkik, derdinin merasim değil hakikat olduğunu söylemektedir. İhramcızâde'nin elinden bâde içen Hulûsi Efendi, nail oldukları manevî sırların kendilerini mest ettiğini, o aşk şarabını içmeyenin mest ve hayran olamayacağını belirtir. İçilen bâdeyle ne denli özel sırlara mazhar olduğunu söyleyen Hulûsi Efendi, sırrı ifşa etmediklerini, nail oldukları manevî güzellikleri başkalarından gizlediklerini, özeli ifşaya kalkışmadıklarını, ehil olmayanlara bu sırdan bahis açmadıklarını söyler. Onun her kesime ayrı bir dili, herkesin seviyesine uygun bir söylemi varken, hakikatten başka bir derdi olmamıştır. O hırka derdinde, post kavgasında, dervişlik iddiasında bulunmamaktadır. Ârif bir zat olarak hırka geleneğinin merasimine değil hırkanın temsil ettiği hakikatlerin peşindedir. Dindarlığı şekilden, resmiyetten, başkalarının ne diyeceklerinden uzak özel bir tecrübe olarak görmektedir. Karibullah'ı Lokman-ı Hekim mesabesinde hazık hekim olarak görmekte, Karibullah varken Lokman-ı Hekim'i aramanın ne denli fuzuli olduğunu belirtmektedir.²⁴² Şeyhini ilâhî zat nurunun aynası olarak görmekte, şeyhinin sırrına vakıf olduklarını, şeyhinin yanında miraca yolculuk gerçekleştirdiklerini söylemektedir.²⁴³

Kendisini civar kazalardan ziyarete gelen bir zata memleketine dönüş iznini veren Çorumlu Mustafa Rûmî, bir gün sonra onun çarşıda vasıta aradığını görünce; "Ya vesâit de mi aranırmuş. Biz Mekke vadilerinde yalın ayak mürşid-i kâmil arayıp gezdiğimizde ayaklarımızın yarıklarına çekirgeler gizlenirdi. Şimdi siz ucuz buldunuz da kıymetini bilmiyorsunuz." diyerek ziyaretçiyi memleketine yürüyerek harekete mecbur etmişlerdir.

Çorumlu Mustafa Rûmî'nin Mekke'de mürşid-i kâmilî ararken her şeyden soyutlanması gibi, Osman Hulûsî Efendi de yardan ve serden geçerek mürşidinin yoluna nasıl baş koyduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

Ben de bir yosmanın mübtelâsıyam

Benim de yolumu bekleyen vardır

Ben de bir babanın göz cilâsıyam

Benim için de bir inleyen vardır

Benim de annem var kardaşlarım var

Benim de eşim var yoldaşlarım var

Benim de hâlîmla haldaşlarım var

Beni de gönülden özleyen vardır

Hasretlik düşürür merdi ayaktan

Hazin feryat gelir evden ocaktan

Baş koyup secdeye seherde Hakk'dan

Benim de vaslımı dileyen vardır

Gizlice derdim var elemim gizli

Yazamaz derdimi kalemim gizli

Yârim için derd ü gamım gizli

Gizli feryâdımı dinleyen vardır

Hulûsî *sabr idüp eyleme keder*

İnsafsızın gönlü anlamaz haber

Bir gün o da olur elbet derbeder

*Çünkü Hakk'dan böyle dileyen vardır.*²⁴⁴

Hasret ateşiyle yanan Osman Hulûsî Efendi zaman zaman da “yârim” diye andığı şeyhinin yanına gitme arzusunu dile getirmektedir:

Ben bir kuş olsam uçsam varsam yârın kûyuna

Kanatlarım üzülse düşüp o ilde kalsam

Yüz sürerek toprağa eşiğine baş koyup

Dost kapıdan çıkınca yüzüm ayağa salsam

Sorsa yârim hâlimi silip eşk-i âlimi

Kendi özüm unutup ana hayrete dalsam

Âşıkım dese o dem sâdıkım dese o dem

Ayağının altına yüz urup toprak olsam

Dese Hulûsî ki yâr sen bana ben sana yâr

Varım olup târumâr ben dahi kurbân olsam.²⁴⁵

İhramcızâde Gürün'e bağlı bir köyde ihvanla bir sohbet meclisi kurar. Sohbet uzun sürer, o gece orada misafir kalınır. Eskiden imkânlar da bu kadar geniş olmadığı için ev sahibi tarafından birkaç yatak serilir. Öncelikle yaşlı ve ileri gelen ihvan o yataklara yatarlar.

Hulûsî Efendi tevâzu gösterir bir kurt postunun üstünde geceyi geçireceğini belirtir. O gönül sultanının tevâzuu kendini öyle yüceltir ki, o gece rüyasında kutlu bir yerde, mürşidinin gönül köşkünde misafir olduğunu görür. Çeşitli manevî ikramlara mazhar olur. Sabah kalktığında hâlini anlatan şu ilâhîyi kayda alır:

Şermendelik eyledim Hüssüğü'n kapısında

Ağlar iken gülmedim geçti sohbetin demi

Uçdu o devlet kuşu kıymetini bilmedim

Fırsatı fevt eyledim yüklendim derdi gamı

Kurt postunun üstünde yatuban geceledim

Kanat açdı üstüme yâr eyledi keremi

*Bilseniz ey dostlarım ben kime mihmân idim
Söylesem dil söylemez yazsam yazmaz kalemi*

*Firkatının şem'ine cânımı mum eyledim
Vuslatının bezmine da'vet etdi ni'amı²⁴⁶*

Osman Hulûsi Efendi'yi o gece mürşidi gönlünde misafir etmiş, gönlüne alarak daha çok ikramda bulunmuştur. Âdeta “Her yerde olmak gibi bir duan varsa, gönüllere gir. Çünkü sevenler, sevdiklerini gönüllerinde taşırlar.” sırrı zuhûr etmiştir.

İhramcızâde'nin ayrılığı Hulûsi Efendi'ye ağır gelir. Firkat acısı onu derinden etkiler. Üstâdının hicranına dayanamaz. Mürşidine yönelik muhabbeti derin, ona duyduğu özlemi yüreğini dağlar bir hâldedir. Bağrı yanık bir edayla seslendiği şiirinde üstâdının teşrifini arzulamakta ve şöyle seslenmektedir:

*Derdinle gönül başladı zâra
Açıldı dilde nice bin yara
Yüz tutup geldi sen kâmkâra
Gel efendim gel kalma orada
Üftâdelerin ağlar burada*

*Vaslın umarken düşdü hicrâna
Geldik kapına biz yana yana
Te'sîr-i firkat işledi cânâ
Gel efendim gel kalma orada
Üftâdelerin ağlar burada*

*Ey dost bu ilden gel hicret etme
Üftâdelerin terk edip gitme
Derdli ihvânı bunda unutma
Gel efendim gel kalma orada
Üftâdelerin ağlar burada*

Geldi mektûbun bunda okunur
 Derdli sîneye hançer sokulur
 Bu hasret odu câna dokunur
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada

İşimiz cümle cürm ü hatâdır
 Senden isteğim afv ü atâdır
 İsm-i şerîfin Hakkî Baba'dır
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada

Bunda ihvânın kimsesiz kaldı
 Derd-i firâkın hicrâna saldı
 Şâdân dilleri hep elem aldı
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada

Cümle ihvâna vedâ mı etdin
 Vasl-ı likândan cüdâ mı etdin
 Derdimizi bî-devâ mı etdin
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada

Gönül bâğını vîrân eyleme
 Cân u dilimi biryân eyleme
 Derdli ihvânı giryân eyleme
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada

Mazlûm ihvânın garîb mi oldu
 Derd-i hicrân ile yüzleri soldu
 Mecnûn'a Leylâ kokusu geldi
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada

Düşdü firâka Hulûsî ağlar
 Bu hasret odu ciğerin dâğlar
 Bütün ihvânın hep kara bağlar
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada²⁴⁷

İhramcızâde'nin Osman Hulûsi Efendi için kullandığı en özel ifade; “Bizim evlâdımızdır, gözümüzün bebeğidir.”²⁴⁸ değerlendirmesidir. İhramcızâde ile Osman Hulûsi Efendi 1967 yılında birlikte hacca giderler. Bu hacları esnasında İhramcızâde Mekke’de Osman Hulûsi Efendi’ye; “Üzerinize büyük bir vazife intikal ediyor. İhvana sahip çıkın, hizmet edersiniz.” demek suretiyle tasavvufî hilafeti vermiştir. İhvandan Şaban Aydın ve Gemerekli Abdussamed’in de beraber buldukları esnada İhramcızâde Osman Hulûsi Efendi’ye; “Oğlum Hulûsi! Senin ecdâdın bizim ser tacımızdır. Bundan sonra ihvana sen hizmet edeceksin.” buyurmuşlardır.²⁴⁹ İhvana sahip çıkmasına yönelik bu emanetin tevdi kılınması esnasında Osman Hulûsi Efendi mütevazı bir şekilde, “Estağfirullah Efendim!” demiş. Bunun üzerine İhramcızâde sözüne devam ederek; “Bu yükün ağırlığını ancak siz çekebilirsiniz.”²⁵⁰ karşılığını vermiştir.

İhramcızâde'nin Osman Hulûsi Efendi’ye olan muhabbeti oldukça yüksektir. Bir babanın evlâdına duyduğu sevginin ötesinde bir ilgiye sahiptir. Bu durumun bir yansıması olarak şu özel tespitlerini ortaya koymuştur: “Kardeşlerim! Darende bizim ihsanımızın feyiz menbaı, tarikamızın kapısı oldu. Hulûsi küçükken bizden istedi biz de verdik. İşte o Hulûsi. Gidin ziyaret edin, sohbet edin çok aşığımızdır.”²⁵¹

İhramcızâde'nin torunu Necati Toprak'ın Osman Hulûsi Efendi'ye yazmış olduğu mektuptaki şu ifadeler de son derece dikkate şayan-
dır: “Kalplerimiz beraberdir. Eğer bir Efendi'ye, Hazret'ten sonra biat etmek
gerekirse büyüğümüz sizsiniz.”²⁵² Hacı Hasan Akyol'un Osman Hulûsi
Efendi'ye 10 Muharrem 1399/1978 tarihinde yazdığı mektubu şu şe-
kildedir: “Edeb, şeref, ilim, irfan, vefâ ve kemâlde zamanın kâmilisin, bu bîçâre
nâtuvâneye lutfedin. İhsan sizin âdetinizdir. Erbâb-ı ihsan olduğunuza ilelebed
îtikâd ettim.”²⁵³

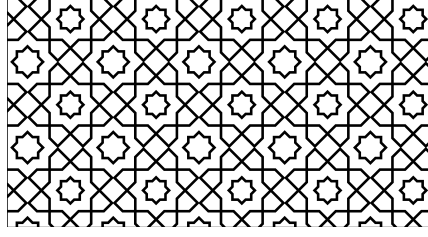
Osman Hulûsi Efendi hakkında İhramcızâde bir başka değerlen-
dirmesinde şu özel tespitlerini ortaya koymuşlardır: “Bizim sulbümüz-
den gelen değil; bizim yolumuzdan giden evlâdımızdır.”²⁵⁴ Bu değerlendirme
çerçevesinde bir gün oğlu Kemal Efendi İhramcızâde'ye; “Efendi Baba;
ben lise mezunuyum. Osman Hulûsi Efendi ise iptidaî okul mezunu. Fakat ben
onun yazmış olduğu şiirleri anlayamıyorum. Bu nasıl bir iştir.” der. İhram-
cızâde'nin gözleri yaşarır; “Oğlum Kemal, o mazhariyet başkadır.” diye bu-
yururlar.²⁵⁵

İhramcızâde 2 Ağustos 1969 tarihinde âhirete irtihal edince, cübbe-
si, gözlüğü, asası, heybesi, saati, nüfus cüzdanı gibi birçok şahsî eşyası
teberrüken Osman Hulûsi Efendi'ye intikal etmiştir.²⁵⁶

Manevî kemâlatını İhramcızâde'nin dergâhında tamamlayan Os-
man Hulûsi Efendi, gündelik hayatının seyrinde aldığı terbiyenin gü-
zelliklerini birbir yansıtmaya başlamıştır. Gönül insanı olmanın tadını
çarşıda pazarda, gençliğinde ve askerliğinde olanca güzelliği ile yansı-
tmıştır. Aldığı vazifeleri hakkıyla yerine getirmiş, bulunduğu ortamlar-
da iyiliğin ve dostluğun öncüsü olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

İHRAMCIZÂDE İSMAİL HAKKI EFENDİ'NİN İSLÂMÎ HASSASİYETİ

Önceki bölümlerde Hâlidîyye Tarikatı ve Mekkî Kolu üzerinde durup bu yolun köşe taşlarından İhramcızâde'nin hayat serüvenini anlatmaya çalıştık. Tasavvuf büyükleri tarihî şahsiyetleri kadar manevî kimlikleriyle de yakından tanınmayı gerektirmektedir. Görünen hayat deneyimleri yanında iç dünyalarındaki inkişafı daha özellikli bir durum arz etmektedir. İhramcızâde de tasavvuf anlayışını İslâmî kaynaklar çerçevesinde temellendirmiştir. Şeriat çizgisi onun tasavvuf anlayışının ana hatlarını oluşturmaktadır. Bu bölümde İhramcızâde'nin şer'î hassasiyetini, Kur'ân'a olan bağlılığını, yüreklerinde coşkun hâle gelen peygamber sevgisini, kulluk hassasiyetini ve benimsedikleri tevhid çizgisini ele almaya çalışacağız.

1. Şer'-î Şerîfe Sadakati

İhramcızâde'nin hayatında şeriatın ödün vermemek ve şer'î çizginin dışına çıkmamak esastır. O, hayatını dinin ölçüleriyle şekillendirmiştir. Zira ona göre, din devre dışı bırakılarak bir yere varılamaz.²⁵⁷ Müridlerinden şeriat hassasiyeti gütmelerini, işlerini şer'î ölçülere uygun olarak yapmalarını isteyen İhramcızâde'ye göre şeriatlı tarikat

olmaz. Şeriat çizgisinin dışına çıkan tasavvuf oluşumlarını reddeden İhramcızâde'ye göre şeriat, bir dervişin başının tacı, sırtında abası ve elinde esasıdır.²⁵⁸ Dervişin varlığı tacı, abası ve esasından ibaretse, dervişin varlık kisvesi de tamamen şeriattan ibarettir. Dervişin şeriattan öte varlık iddiası olamaz. Derviş şeriata uymakla ve şeriatın gereklerini yerine getirmekle hayatını anlamlandırmış olacaktır. Tasavvufî hayatın başını da sonunu da şeriat makamı olarak gören İhramcızâde bu gerçeği şu şekilde dile getirmiştir: “Şeriati gözetiniz, şeriati olmayanın tarikatı olmaz. Bizim yolumuzun evveli şeriat, ortası tarikat, ahiri yine şeriat-tır. Tasavvuf, yok olup sonra var olmaktır. Her hâlini huzur, ibadetini kusur, her gördüğünü Hızır bileceksin.”²⁵⁹

Tasavvuf çizgisini şer’î anlayışa sadakat üzerine oturtan İhramcızâde, şeriatsız tasavvufun bir anlam ifade etmeyeceğini şu yerinde tespitiyle açıklamaktadır: “Gardaşlarım! Bizim tarikatımız ne kadar büyürse büyüsün, ne kadar incelirse incelsin, şeriattan kıl kadar ayrılmasına imkân yoktur.”²⁶⁰

İsmail Hakkı Efendi; “Gardaşlarım, ömrümüz memuriyette geçti, nafilelerimizi bile terk etmedik.” diyerek ihvanını ibadete teşvik ederdi. “Şeriati olmayanın tarikatı olmaz, şeriati gözetmek gerekir. Tarikatımız Hâlidî Hâkî Nakşbendî’dir. Evveli şeriat, ortası tarikat ve ahiri şeriattır.” der ve ihvanından şeriat hassasiyeti isterdi. Osman Hulûsi Efendi de şöyle buyurmuştur: “Şeriat tarikatın kabıdır. Şeriatsız tarikat olmaz. Şeriatsız tarikat, elekle Tohma’dan su taşımaya benzer. Doldur, doldur boş çıkar.” Hulûsi Efendi’nin şu mısraları da bize dalaletten kurtulmanın yolunun şer’î hükümlere uymaktan geçtiğini hatırlatmaktadır:

Şer’-i pâkin başa tâc et bul dalâletden rehâ
Şems-i tâbân-ı hidâyetdir Muhammed Mustafâ
Çâr-yârı sıdk u adl ü hilm ü ilmin menba’ı
Cümle ashâbı hakikatda nücûm-ı ihtidâ.²⁶¹

İhramcızâde dinin merasim boyutundan çok özünü yakalamayı, malumat yığınınından çok ilmin manasını kavramaya davet etmektedir. Zâhirî ilimlerin herbirini önemsemekle birlikte İhramcızâde bizlerden

ilm-i zâhir yanında ilm-i bâtını elde etmeyi beklemektedir. Zâhir ve bâtın ehli olmayı zü'l-cenâhain şeklinde yorumlamaktadır. İhramcızâde amelsiz ilmi sahibine yük olarak görmektedir. Faydasız ilimden Allah'a sığınmakta, ilim ehline sürekli hürmet etmekte, arifleri ve hikmet ehlini örnek almakta, iman ve amellerimizi bilgi temeli üzerine inşa etmektedir. Zâhirî ilimler yanında bâtınî ilimleri, maddî ilimler yanında manevî ilimleri ihmal etmemeye özen göstermektedir. Bu tespitlerden yola çıkarak İhramcızâde, tasavvufun yok olduktan sonra var olma deneyimi olduğundan bahsetmektedir. O bizden her hâlimizi huzurlu kılmamızı, ibadetlerimizi kusurlu görmemizi, her gördüğümüzü Hızır bilmemizi öğütlemektedir. Tarikata girip birtakım acayip ve garip hallerden bahsedilmesini tarikat geleneğinin ruhuna aykırı görmektedir. Tarikata intisap ettiğini söyleyen kimi ham şahsiyetlerin kendilerini ermiş, yetmiş ve seçkin şahsiyetler gibi görmelerini saçma yaklaşımlar tarzında değerlendirmektedir. Onun beyanıyla insana düşen Muhammedî ahlâkla ahlâklanmaktır. Kuldan istenen Peygamber Efendimiz'in yolunu benimsemesidir. Peygamber Efendimiz'e tabi olduğunça ebedî âleme huzurla gidilebilecektir.²⁶²

Bir gün bir müridinin gönlünden geçirdiği bir keramet talebi üzerine İhramcızâde; *"Kerametten Allah'a sığınırız."*²⁶³ buyurmuştur. Yine bir gün o zamanki Ankara Müftüsünün *"Efendim tarikatınız hakkında beni tenvir ediniz."* sözüne; *"Kardeşim bizim tarikatımız ne kadar büyürse büyüsün ne kadar incelirse incelsin şeriatın kıl kadar ayrılmasına imkân yoktur. Şeriatte kıl kadar noksanı olanın havada uçtuğunu görerseniz vurup kanadını kırın."* cevabını vermişlerdir.²⁶⁴

İhramcızâde şeriat ve tasavvufu birbirinden ayrı tutmamış, sıkıntılı dönemlerde dahi azimet yolunu tercih etmiş, tasavvufun şeriat dairesinde ince bir yol olduğunu kabul etmiştir. Şeriatın gereklerini yerine getirme noktasında İhramcızâde, kendisi azimetle amel ederken başkalarını ruhsat ile hareket etmeye davet etmiştir. Şeriatın gözetilmesini tenbih eden İhramcızâde, şeriatı gözetmeyenin tarikatının da olamayacağını belirtmiştir.²⁶⁵

2. Kur'ân'a Bağlılığı

İhramcızâde'nin başlıca evradı Kur'ân tilaveti idi. Muhataplarının Kur'ân'ı öğrenip çokça okumalarını, Kur'ân dinleyerek huzura ermelerini ve Kur'ân'ın buyruklarına harfiyen uymalarını isterdi. Müridlerine en önemli tavsiyesi şu idi: *“Her an abdestli olunuz, devamlı Kur'ân okuyunuz.”*²⁶⁶

Kur'ân-ı Kerim'e olan düşkünlüğünden dolayı İsmail Hakkı Efendi, Kur'ân'ı kalplerinde barındıran hafızlara ayrı bir önem verirdi. Bir hafız meclise geldiğinde ayağa kalkarak onu karşılar, onu başköşeye oturturdu.²⁶⁷ Kur'ân'a hizmet etmeyi gaye edinen İsmail Hakkı Efendi, Ulu Camii Derneği'ne başkanlık yaptığı dönemde birçok hafızın yetişmesine vesile olmuş, böylece Kur'ân-ı Kerim'in nesilden nesle sağlam bir şekilde aktarılmasına katkıda bulunmuştur. Bir defasında Konya'dan Sivas'a Ramazan ayı müddetince imam olmak üzere vazifeye talip bir hafız gelir. Ücretini İsmail Hakkı Efendi bizzat vererek evinde Ramazan müddetince ihvana teravih kıldırmasına müsaade ederler. Ancak Sivaslı bazı hafızların, *“Bu kadar kavi hafız varken İhramcızâde neden bu hafıza ehemmiyet veriyor?”* sualine karşılık, İsmail Hakkı Efendi; *“Kardeşlerim, bu hafızımız Mevlânâ'nın memleketi Konya'dan gelmiştir. Biz bu kardeşimize yardımcı olmazsak Mevlânâ bize güvenmez mi?”* diyerek latif ve manidar cevap vermişlerdir. İhramcızâde aynı zamanda hafız yetiştirilmesi amacıyla Sivas Ulu Camii'nde yatılı Kur'ân kursu açılmasına vesile olmuş ve bu minvalde Sivas İmam-Hatip Lisesi'nin kurucularından biri olmuştur.²⁶⁸

3. Peygamber Sevgisi

İhramcızâde *Mevlid*'inde Peygamber Efendimiz'in fazilet ve yücelikte üstün kılındığını, rehberliği ile insanları doğru yola ilettiğini belirtmektedir. İhramcızâde'ye göre Peygamber Efendimiz cömertlik hazinesi ve nimetlerin efendisidir. Onun soyu en temiz, şerefi pek yücedir.²⁶⁹ Peygamber Efendimiz'in kıymet ve değerini bir şiirinde İhramcızâde şu şekilde terennüm etmektedir:

*Nice bahâr olup yer şen olmasın
 Gül bitirip yer yer gülşen olmasın
 Nice gece gündüz rûşen olmasın
 Onda nice gül-gonca-ı ter yatar
 Fahr-i âlem gibi bir server yatar
 Mûtû kable en temûtû şerbetin
 İçmeyen ne bilir fenâ hâletin
 Hâk olanlar bilir hâkin kıymetin
 Onda bunca sâhip-fenâ er yatar
 Fahr-i âlem gibi bir server yatar

 Nakd-i hâlî olan diller bilirler
 Çürümez hâlisü'l-ayyâr olan zer
 Hakkıyâ solmayıp çü gonca-ı ter
 Yerde bunca cism-i Peygamber yatar
 Fahr-i âlem gibi bir server yatar.²⁷⁰*

İhramcızâde her bakımdan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'i kendisine örnek almıştır. Onun oturup kalkması, yeme içmesi, alışverişi, konuşmaları, insanlarla muamelesi, ibadet ve taatları baştan sona Peygamber Efendimiz'in uygulamalarına ve tavsiyelerine göre şekillenmiştir. Hayatında Peygamber Efendimiz'e benzemeye çalışmıştır. Peygamber Efendimiz'e olan muhabbeti o kadar yüksek ki, onun ismini rastgele ağzına almaktan kaçınmış, onun adını edeple zikredip her anışında salavat getirmeyi âdet edinmiştir. İhvanından birine; "İsminiz nedir?" diye sorduğun da onun; "İsmim Muhammed'dir, Efendim." deyince, "Allah'ını seversen sus, abdestimizi tazeleyelim de ondan sonra adınızı söylersiniz." buyurmuşlardır.²⁷¹

İhramcızâde'ye göre Peygamber Efendimizi sevmek kuru bir iddiadan ibaret değildir. Nitekim kendisi ömrü boyunca sünnet-i seniyyeyi hayata taşımanın gayreti içerisinde olmuştur. Peygamber sevgisini teo-

ride bırakmamış bizzat pratik hayatın seyrinde işlevsel kılmıştır. Oğlu Mehmet Kâzım Toprak'a babası sorulduğunda, “*Onun her hâli Rasûlul-lâh'tı.*” şeklinde tavsif etmiştir. Mevlid-i şerifi olan *Yâre Yâdigâr*'ı böylesi bir sevginin yansıması olarak kaleme almıştır.²⁷²

4. Kulluk Hassasiyeti

Kulluk bir iradenin ve yerinde seçimin göstergesidir. Akli ve kalbi, ruhu ve manası ile kulluk bilincine eren insan, kul olmanın gereklerini yerine getirir. Allah'a kul olan bütün alaka ve kayıtlardan kurtulur. Allah'a kulluk bizleri ölçülü ve dikkatli yaşamaya sevk eder. Kulluk Allah'ın huzurunda bende olmayı gerektirirken, Allah'ın dışındaki her türlü tutkuların uzaklaşmayı sağlar. Kulluk ciddiyet ve devamlılık ister. Kararlı ve gayretli bir şekilde Rabb'imize kul olanlar ilâhî rahmete layık, ilâhî lütfu elde eden insanlar olur. Başımızın selamete ermesi, iç dünyamızın huzur bulması, akıbetimizin hayırlı olması kulluktaki samimiyetimize bağlıdır. “*Allah'ın emirlerini yerine getiriniz. Zira Allah'ın emirlerinin yerine getirilmemesi bir musibettir.*”²⁷³ diyor İhramcızâde, kendimizi her türlü tehlikenin korumanın yolunu kulluk çizgisi olarak görmektedir.

Kul olmanın ne denli zorlu bir meşgale olduğuna İhramcızâde şu şekilde telmihte bulunmaktadır: “*Allahu Teâlâ'ya kul olmak zor, tarikât-ı âliye içinde insan olmak da ne zor. Gardaşları içinde, dışı insan içi hayvan olmak da ne zor.*”²⁷⁴

Ömrümüz dolmadan, ölüm gerçeği vuku bulmadan ve bu dünyadan ayrılmadan önce kulluk gayretini elden bırakmamak gerektiğini İhramcızâde, o nazenin sözleriyle şu şekilde hatırlatmaktadır: “*Okçular cirit oynarken; ‘Ha gayret ay aşmadan, bir ok daha atalım.’ derler. ‘Biz bakâ âleminin yolcusuyuz. Güneş aşıyor, bizi bir daha bulup da noksanlarınızı ikmal eyleyemezsiniz.’*”²⁷⁵

Hatırlatmalarını önce kendi nefsinde uygulayan İhramcızâde kulluk çizgisine ne denli hassasiyet gösterdiğini şu özlü sözleriyle bizlere hatırlatmaktadır: “*Ömrümüz memuriyette geçti, nafilerimizi bile terk etmedik.*”²⁷⁶

İhramcızâde hayatı bir bütün hâlinde ibadet iklimi olarak görmektedir. İbadet olgusunu belirli alanlarla sınırlamamaktadır. Kul haklarına riayet, güzel ahlâklı olmak, helal yoldan geçimimizi sağlamak, anne ve baya itaat etmek, ilim öğrenmek, infakta bulunmak, Müslüman kardeşine yardım etmek, selamlaşmak, sila-yı rahim yapmak kulluk görevlerinin başlıcaları olarak sıralamaktadır. Mürid yapacağı her eylemi, söyleyeceği her sözü Allah'a ibadet bağlamında anlamlı hâle getirmelidir. Bir de yeri ve zamanı, miktarı ve ölçüsü, erkânı ve usulü belli olan temel ibadetler vardır ki onların aksatılmaması gerekmektedir. Bunlardan burada namaz, oruç, zekât ve hac gibi İslâm'ın farzlarını ele alıp konuyu daha anlaşılır konuma getirmek istiyoruz.

4.1. Namaz

İhramcızâde namaz konusunda çok hassastı. *“Kardeşlerim, ömrümüz memuriyette geçti, nafilerimizi bile terk etmedik.”*²⁷⁷ diyerek ihvanını ibadete teşvik ederdi. İhramcızâde'nin en önemli hatırlatması namazların asla terk edilmemesidir.²⁷⁸ *“Şeriatı olmayanın tarikatı olmaz, şeriatı gözetmek gerekir.”*²⁷⁹ der ve ihvanından farzları yerine getirmelerini sıklıkla vurgulardı. İbadetlerin merasime indirgenmesini istemez, ibadetlerin hikmet ve anlamlarını hakkıyla gerçekleştirmeyi isterdi.

İhramcızâde güne teheccüd namazı ile başlar, sabah namazını daima cemaatle evinin yakınında bulunan Sofu Yusuf Camii'nde eda ederdi. Namazdan sonra camiden ayrılmaz, bir müddet hiç kımıldamadan oturarak günlük virdini yerine getirirdi. Genelde işrak ve istihare namazlarını camide kılıp oradan eve dönerlerdi.²⁸⁰

İhramcızâde namazlarını cemaatle camide kılmaya özen gösterirdi. Başta öğle ve ikindi namazları olmak üzere namazlarını bilhassa Ulu Camii'nde kılmaya özel önem verirdi. Camiye vaktinden önce gelir, ezan-ı Muhammediyye'yi camide dinlemeyi çok severdi. Ulu Camii'nde namazını kılarken kimi zaman imamete geçer ve namazı bizzat kendisinin kıldırıldığı olurdu. Evde veya vekâlede namaz kılınacağı zaman zaten namazı bizzat kendisi kıldırırdı. İmam olup cemaate namaz

kıldığı zamanlar birinci rek'atta Alâ Suresi'ni, ikinci rek'atta ise Şems Suresi'ni okurdu. Beş vakit namazın yanında teheccüd, işrak, duhâ ve evvâbîn namazlarını da aksatmaz, bu nafilâ namazların düzenli olarak kılınmasını ihvanına tavsiye ederdi. Vefâtı sırasında son sözlerinin “Namazınızı kılın.” olması, namaza verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir.²⁸¹

Devamlı abdestli olmaya özen gösterir, abdestin ve namazların âdâbına riayet edilmesini, abdestsiz gezilmemesini ihvanından özellikle isterdi. Sabah ve ikindi namazlarından sonra *Evrâd-ı Bahaiyye*'yi okur, günlük olarak 41 defa salât-ı nâriye ile 21 defa salât-ı fâtihîyye okur, ihvanına da okumalarını tavsiye ederdi. İbadetlerin azimetle yerine getirilmesini ister, bununla birlikte ibadetlerde ifrata kaçılmasını da hatırlatırdı. İbadetlerin yerine getirilmesinde azimet sahibi olmayı tavsiye etmekle birlikte, aşırı gidilip insanları incitecek bir hâl alınmasına razı olmazdı.²⁸²

1949 yılında Sivas'ta asker olan Mustafa Kaygusuz, asker arkadaşı Hüseyin'in arzusu üzerine onu İhramcizâde'ye ziyarete götürür. Huzuruna varınca, İhramcizâde; “*Oğul, bundan sonra namazına dikkat edersin.*” diye buyururlar. Birliklerine döndükten sonra arkadaşı bu sözü unutarak, namazlarına devam etmez. Bir gece rüyasında heybetli bir zat ona; “*Allah'ın emri olan namaz sana hatırlatıldığı hâlde niçin kılmıyorsun.*” der. Sabah uyanınca arkadaşı Hüseyin derhal namaza başlar. Ondan sonra ibadetlerine dikkat ettiğini söyler.²⁸³

Bir gün vekalede sohbet sırasında birisi, “*Kaza namazı olanın nafilâ ve sünnet namazları kabul olmaz, diyorlar. Siz ne buyuruyorsunuz?*” dediklerinde;

“*Gardaşlarım! Yarın rûz-i mahşerde ilk sual namazdan olacaktır. Namazın hesabında hesaba ilk defa farz namazları alınacak, ondan sonra noksan kalan kısımları kaza namazları ile tamamlanacak. Ondan noksan kalan kısımları da derecelerine göre sünnetlerle, ondan noksan kalan kısımları da nafilâ namazlarla tamamlanacaktır.*”

Gardaşlarım! Namazlarınızı ihmal etmeyin. Vaktiniz oldukça borcunuz var-

sa kaza namazı ve Rasûlüllah (s.a.v.)'tan intikal yâni gelmiş olup, sizlere bildirdiğimiz sünnet namazlarını kılız.

Gardaşlarım! Akşam namazından sonra ikişer rekâtta altı rekât evvâbin namazı kılanın geçmiş on yıllık günahı af olunur. Ondan sonraki evvâbin namazları için de her birine bir umre sevabı verilir. Teheccüd namazını kılın, iki rekât işrâk ve dört rekâtta duhâ namazı kılın”²⁸⁴

4.2. Oruç

Müridlerini kâmil insanlar olarak yetiştirmeye özen gösteren İhramcızâde, nefsin arzularına zebun olmaktan her zaman çok korkmuştur. Nefsin islahı, arzuların gemlenmesi, tutkuların sınırlandırılması onun dikkat çektiği günlük vazifelerdi. Nefsin terbiyesinde orucun ayrı bir yeri vardı. Mide şehvetinin önüne geçmeyi hatırlatan İhramcızâde müridlerini sadece Ramazan orucunu değil, nafîle oruçları bile özenle tutmaya teşvik eder ve şu hatırlatmalarda bulunurdu: “*Gardaşlarım! Üç aylarda günahların keffareti olarak bir gün oruç tutun, bütün günahlarınızı silip götürür.*”

Üç ayların başlamasıyla özel hazırlıklar gerçekleştiren İhramcızâde Ramazan ayına girince tam bir şevke bürünürdü. Ramazan iklimini fırsat bilir, teravîhler, sahurlar, imsaklar, ikramlar, sadakalar, zekâtlar, virdler, dualar, zikirler ve tesbihlerle dolu dolu bir Ramazan geçirirdi. İftar sofraları açar, yoksulları doyurur, fakirleri kollar, kimsesizlere bir bir kucak açardı. Ramazan'ın hakkıyla değerlendirilmesi için ihvanına şu tavsiyelerde bulunurdu:

“Gardaşlarım! Birbirinizle bir araya geldiğiniz zaman, gönüllerinizi dünya taallukatından âri kılarak hep bir ruh gibi olmaya gayret ile celb-i himmet ve ruhaniyyet eylemeniz iktiza eder. Bunun hilafındaki hareketler, maddî ve manevî işlerinizin bozulmasına ve gönüllerinizin perişanlığına sebep olacağından, şu Ramazan mağfiret nişanından birbirinizle hubben lillâh helâlleşerek, gayet samimi ve ciddi olarak muhabbet eylemenizi eltâf-ı ilâhiyyeden niyaz ederim.”

Ramazan ayında dolu dolu bir hayat yaşayan İhramcızâde Ramazan ayının güzelliklerini kalan mevsimlere taşır, Ramazan ayındaki şevki

diğer günlerde de yaşamaya özen gösterirdi. Özellikle Şevval ayı orucuna çok ehemmiyet verir ve bizleri şu sözleriyle Şevval ayında altı gün oruç tutmaya davet ederdi: “Gardaşlarım! Ramazan 30 gündür. 6 günde Şevval-i Şerif’te oruç tutarsanız 30 gün Ramazan 300 gün, 6 günlük Şevval orucu da 60 gün eder bir senede oruç tutulabilecek gün 360 gündür, bu suretle bir senenin gecesi kaim, gündüzü sâim olmuş oluruz. Biz Şevval-i Şerif’in dokuzunda oruca başlar on beşinde bayram ederiz. Bu suretle eyyam-ı biyd orucunun sevabını da kazanmış oluruz.”²⁸⁵

4.3. Hac

İhramcızâde Haremeyn-i Şerifeyn’in hasretiyle yaşamış, fırsatları değerlendirerek hac ve umre vazifelerini deruhte etmeye çalışmıştır. Haccın oldurucu, erdirici ve vuslata ulaştırıcı imkânına dikkat çekmiş, hac yolculuğunun kutsiyetine ayrı bir ihtimam göstermiştir. Mekke ve Medine onda hasret oluşturmuş, manevî güzelliklerin hacla bir bütün olarak kişide tezahür edeceğine inanmıştır. Hac ibadetinin bir nasip işi olduğunu düşünmüş ve sevenlerine farzıyeti tahakkuk eder etmez haclarını ifa etmelerini istemiştir. Hacı ihmalin ne denli bir felaket olduğunu dile getirirken, haccın erkanına uygun bir şekilde icra kılınmasını istemiştir. Hacı adaylarının ifa eyledikleri ibadetin ruhuna uygun bir şekilde tutum sergilemelerini talep etmiştir. Bir sohbetlerinde üç türlü hacdan bahsetmiş ve bunları şu şekilde taksim eylemiştir:

“Gardaşlarım! Üç türlü hacı vardır, birini Allahu Teâlâ çağırır o orada kalır ve geri dönmez. Birini Rasûlüllah sallallahü aleyhi ve sellem çağırır oradan döner geldiğinde kâmil bir hayat yaşar ve hacı olarak dünyasını değiştirir. Bir hacı da vardır ki; şeytan çağırır döndüğünde eskisinden daha şerli ve eşet (şiddetli) olur. Gardaşlarım! Allahu Teâlâ bizi bu üçüncüsünden eylesin.”

Hacca gidebilmek bir lütuftur. Çok arzulayıp gidemeyenlerin yürek yangınına dikkat çeken İhramcızâde, önemli hatırlatmalarda bulunarak bu âşık-ı sadıklar için şu müjdeyi vermektedir: “Gardaşlarım! Hacca gitmek isteyip de gidemeyenler üzülmesinler. Gidenler yanımızda, gidemeyenler canımızdadır.”

Haccın şartlarına bir bütün halinde dikkat etmek gerektiğini söyleyen İhramcızâde, haccın sıradan bir eylem olmadığını ve böylesi güzide bir yolculuğun bedel gerektirdiğini söylemekte ve haccın şartlarına şu şekilde dikkat çekmektedir: “*Haccın şartı üçtür. Helâl paran olacak, sıhhatin yerinde olacak, iyi bir arkadaşın olacak, beraber gideceksiniz.*”

Herkes gibi kendisinin de her yıl hacca gitmek istediğini dile getiren İhramcızâde, üzerine düşen irşad vazifesinden dolayı nafîle haclarını yerine getirmek için kolay karar veremediğini, manevî terbiyesini üstlendiği ihvanını kendi kaderine bırakarak öylesi mübarek beldelere bile âni kararlar gidemediğini şu şekilde beyan eylemektedir: “*Herkes Mekke ve Medine’ye gitmek ister. Biz de diliyoruz. Ama sizleri bırakıp gidemiyoruz. Biz Mekke ve Medine’yi burası yaptık. Halife-i zadesin, makbulsün. Her neye muhabbetin varsa ona kulsun. Cennete gitsek bile siz vazifenizi yaptıktan sonra biz sizi almadan gidersek cennet bize haram olsun. Biz sizi bırakmayız, yeter ki, siz vazifenizi yapın. Bu dünyadan çıktığınız zaman diliniz Allahu Teâlâ ile teslim-i ruh etmeli, hatta hakkınızda müraî deninceye kadar zikretmeli.*”²⁸⁶

4.4. Zekât

İhramcızâde İslâm’ın temel şartlarından biri olan zekât ibadetine hassasiyet göstermiş, hem kendisi hem de müntesipleri zekâtlarını vermede cömert davranmışlardır. Helal yoldan kazanılan servetin temizliğini zekâtta görmüş ve zekâtı fukaranın hakkı olarak değerlendirmiştir. Zekâtı verilmeyen helal kazanca fakirin hakkının karışmış olduğunu düşünmüş, yılda bir defa verilecek olan zekâtı özenle hesaplamıştır. Fakir ve yoksulun hamisi olarak ömür süren İhramcızâde fakirlerle zenginler arasında köprü kurulmasına gayret etmiştir. Verilen zekâtların başa kâkılmamasını, zekâtların eksiksiz verilmesini, verilen zekâtların malın en kalitesinden gerçekleştirilmesini esas kabul etmiştir. Cemiyet huzurunu zekâtların zamanında ve gereğince ödenmesinde görmüş, zekâtı verilen malın bereketine dikkat çekmiştir. Zekâtın ötesinde sadakalar, infaklar, hayır ve hasenatlar, ikramlar, misafirperverlikler, cömertlik ve fedakârlıklarla yardımseverliğin öncüsü olmuştur.

İhtiyaç içinde bulunanlara ayırım yapmaksızın imkânlar çerçevesinde yardım yapmayı bir vazife bilen İhramcızâde, yardımseverliği ile çevresine örnek olmuş, özellikle kendisine yardım edenleri asla unutmamış, onlara fazlasıyla yardım etmeye çalışmıştır.

Bir sohbet esnasında vekâlede oturan bir misafir, İsmail Hakkı Efendi'nin yanında çok cömert olduğunu, camii yaptırdığını, köprü ve çeşme gibi hayır işleri ile uğraştığını anlatır. Tam bu esnada dışarıdan gelen bir zat ihtiyacı olduğunu söyleyerek, bir çuval un parası ister. İhramcızâde kendi cebinden 10 TL verdikten sonra, yanındaki şahsa dönerek; *“Mademki hayrı seviyorsunuz, bu ihtiyacı olan kardeşimize 5 lira da siz verin.”* teklifinde bulunur. O zat parası olmadığını beyan ederek yardımdan imtina eder. Bu duruma hiddetlenen İsmail Hakkı Efendi, *“Niye yalan söylüyorsun, kardeşim!”* buyururlar. Gariplerin boynunu bükecek, yoksulları mahrum bırakacak, fakirlere kucak açamayacak durumda olanlara üzülmüş, kişinin özüyle sözünün bir olmasını dile getirmiştir.²⁸⁷

İsmail Hakkı Efendi'nin öncülük ettiği başlıca haslet yardımlaşma ve dayanışma ruhu olmuştur. Binilmesi için önünde duran faytonları reddetmez, *“Onların da çoluk çocuğu var, onlar da nasiplensin.”* diyerek faytonlara biner ve ücretlerini fazlasıyla ödemeyi âdet edinirdi.²⁸⁸

Toplumsal yardımlaşmanın daima öncülerinden biri olan İhramcızâde, ihtiyaç içinde bulunanlara ayırım yapmaksızın, imkânlar çerçevesinde yardım yapmayı bir vazife bilirdi. Yardımseverliği ile çevresine örnek olur, bulunduğu ortamlarda birlik ve beraberliğin, kardeşlik ve dostluğun temelini yardımlaşmada görürdü. Onun olduğu meclislerde yetimlerin başı okşanır, fakirlerin karnı doyar, borçluların borcu ödenir, dertlilerin derdine derman olunur, kimsesizlere kucak açılır, yaralar sarılır, acılar dindirilir, umutlar ayyuka çıkar, huzur ve sükûnet anlam kazanırdı. Nakşîlik geleneğinin yardımseverlik örneğini toplumsal anlamda da ortaya koyardı.²⁸⁹

5. Tevhid Düşüncesi

Bir muvahhid olarak İhramcızâde, tüm sözlerinde ve hayatı boyunca sergilediği tutum ve davranışlarında tevhit inancının esaslarından kıl payı kadar bile olsa ayrılmamaya özen göstermiştir. Hulûl ve ittihad gibi sapkın inançların tevhid inancımıza hâlel getirmemesine gayret etmiştir. İlim ve ameli ne kadar yüksek olursa olsun herkesin ilâhî kudrete bel bağlaması, Hakk'ın yüceliğini müşahede etmesi gerektiğini *Katre Şiiri*'nde şu şekilde dile getirmektedir:

*Bunca ilm ü fazl ile bilmez imiş nûr-ı basar,
Her işi eden ettiren Allah değil mi ver haber?
Lîk hulûli ittihazdan eyle gayretle hazer,
Biz hakâyık âşiyânı içre mi'mâr olmuşuz.²⁹⁰*

Dörtlükte bu kadar ilim ve erdem ile görme nurunun anlaşılmayacağı, her işi yapan ve yaptıranın Allah olduğu, hulûl inancından sakınmak gerektiği ve bizlerin hakikatler binasının mimarı olmamız gerektiği vurgulanmaktadır.

Konuyu Allah-âlem-insan ilişkisine, vahdet ve kesret konusuna, ilâhî tecelli düşüncesine yaklaşımları bağlamında ele almak ve açıklığa kavuşturmak istiyoruz.

5.1. Allah-İnsan-Âlem İlişkisi

İhramcızâde'ye göre âlemde var olan herşey birer tecelligâh-ı ilâhîdir. Allahu Teâlâ'nın isim ve sıfatlarıyla kâinatta varlığını izhar eylediğini söyleyen İhramcızâde ilâhî tecellileri müşahede etmek gerektiğine gayet veciz olarak şu şekilde dikkat çekmektedir:

“Ol mahiler ki, derya içredir deryayı bilmezler. Gardaşlarım! Balıklar şahlarına gidip sorarlar ki; ‘İnsanlar bir sudan bahsediyorlar. Bize suyu gösterir misin?’ dediklerinde; ‘Siz bana su olmayan yeri gösterin.’ demiş. İşte sizler de o suyun içinde olduğunuzu bilin ve bunu unutmayın.”²⁹¹

İhramcızâde, yaratılışın özündeki hakikatı keşfetmek için zâhirden kurtulup bâtına yönelmek gerektiğini belirtmektedir. Böyle bir hâli elde eden insan, Allah'ın âlemdeki cemal nurunu görür. O bir şiirinde şöyle der:

*Katremizden hisse al bî-ka'r-ı deryâ olmuşuz
Cümle halka bir bakışla çeşm-i bînâ olmuşuz
Gerçi zâhirde lisân-ı nâs ile güftârımız
Ma'nâ yüzünden soyunup hep mu'arrâ olmuşuz.²⁹²*

Özellikle ilk iki mısradan insanın Rabb'ine karşı fakrını anlaması ve O'nun yarattıklarına Hakk'ın nazarıyla bakarak ayrılıklara takılmaması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

*Gerçi zâhir lisân-ı nâs ile güftârımız
Ma'nâ yüzünden soyunup hep muarrâ olmuşuz*

mısralarında sûfnin zâhirde halkla bâtında Hak'la beraber olma anlayışı vurgulanmaktadır.²⁹³ İhramcızâde, diğer bir dörtlüğünde halk içinde Hak'la beraberliğe şöyle işaret etmektedir:

*Çünkü Kıtımîr olalıdan bu kapıda bu hakîr
Her işi sırr-ı ezelden bildim ve takdîr-i Kadîr
Ol sebepten işimiz cümleye ta'zım ü tekrîmdir
Böylelikle halk içinde Hakk'ı ra'nâ bulmuşuz.²⁹⁴*

5.2. Vahdet ve Kesret İlişkisi

İhramcızâde seyr u sülûk anlayışında yokluk meşrebiyle dikkat çekmiştir. Benimsediği mahviyet bilinci onda vahdet ve melâmet esaslarının ön plana çıkmasına yol açmıştır. İhramcızâde vahdet mertebelerini nazari bağlamda değil tasavvufî hâller çerçevesinde ele almıştır. Sohbetlerinde kimi zaman sükût dersleri vermiş, tefekküre dayalı irfan sohbetlerine koyulmuştur. Şeyhlik payesi ile değil muhabbet iksiriyle arz-ı endam eylemiştir. Ademiyet/yokluk mertebesinden seyre koyul-

muş, varlık kisvesine bürünmekten çok adem yolculuğuna çıkmıştır. Bu gerçeği, “*Yok olunur, var olunur.*” diyerek varlığı yoklukta görmüştür. İnsanın itibarı kendinden değil, Rabb’inden bilmesi gerektiğini dile getiren, bilinmekten ve kendini göstermekten kaçınmayı önemseyen İhramcızâde, “*Yok olun. Yok olursanız, Allahu Teâlâ var olur. (Yok olanlar Allah’ın varlığını müşahede eder.)*”²⁹⁵ demiş ve varlık olarak sadece Hak Teâlâ’yı görmüştür.

Mensup olduğu tarikatı melamet anlayışının adresi, yokluk dersinin mahalli ve hiçlik duygusunun kemali olarak gören İhramcızâde, iddia makamını terk etmek gerektiğini, keramet gösterisini değil istikamet hassasiyetini, varlık kisvesine bürünmeyi değil adem mertebesine ermeyi bir sohbetlerinde bizlere şu şekilde ifade buyurmaktadır: “*Gardaşlarım! Nâci denilen fırka sizlersiniz. Bakarsınız bazı kişiler tarikata giriyorlar. Çok geçmeden acayıpten garaıpten bahsetmeye kalkışıyorlar. Kendilerinin bir adam olduklarını zannediyorlar. Fakat büyük kim, küçük kim, o sonra belli olur. Bizim tarikatımıza gelen kimse uzun yıllar çalışır. Ancak kendi küçüklüğünü (yokluğunu) fark eder. Yetmez mi bu fark. Çünkü keramet (varlık) kulu Allahu Teâlâ’dan uzaklaştırmaya yarar. İnsan, ahlâk-ı Muhammedî ile ahlâklanmalı kuldân istenen budur. İnsan ile ebedî âleme gidecek kazanç da budur.*”

Şeyhlik iddiasında bulunmadığını dile getiren İhramcızâde, kimliğini mahviyet, mücadelesini samimiyet, kazancını teslimiyet olarak görmektedir. Bu hassasiyetini naklettiği şu anekdotla anlaşılır kılacaktır: “*Bir gün bize iki kişi gelip; ‘İsmail Efendi, sen bu şeyhliği buldun mu? Çaldın mı? Aldın mı?’ dediler. Ben de onlara; ‘Ne buldum, ne çaldım, ne de aldım. Hini sabavetimden beri, kendimi bir yokluk içinde ve yok bilirim.’ dedim. Onlar; ‘Haydi, İsmail Efendi, imtihanı kazandın’ dediler.*”

Kendini görmekten, amelini göstermekten, varlığa güvenmekten sakınmamızı isteyen İhramcızâde manevî kazancın yokluk dersini geçmekle mümkün olacağını şu sözleriyle dile getirmektedir: “*Eskiden tarikata intisap için gelenlere, şeyhler ilk önce şunu telkin ederlerdi: ‘Gardaşım, yüz sene önce sen var mı idin? Yüz sene sonra var mı olacaksın?’ Sorulara hayır cevabını veren ihvana; ‘Gardaşım, iki yokluğun arasında olan da ne varlık olursa sen o’sun! Buna göre hareket et!’*”

İhramcızâde yokluk anlayışını tevhit mertebesinin başlangıcı ve sonu olarak görürdü. Tarikatı, yokluktan varlığa giden bir yolculuk olarak değerlendirirdi. Mutlak Varlık'ın ancak Allah olduğunu, O'ndan gayri hiçbir şeyin varlığından bahsedilemeyeceğine dair İhramcızâde;

Cümle âlem zat imiş

Deryayı hikmet imiş

Hak ile vuslat imiş

Allahu Teâlâ'dan gayri yok imiş.

dedikten sonra “Gardaşlarım! Bunu altın harfler ile yazmak lazım.” hatırlatmasında bulunmuştur.²⁹⁶

5.3. İlâhî Tecelli Anlayışı

İhramcızâde gönlünü Rabb'ine vermiş, Rabb'i ile hoşnut olmuştur. Rabb'inden gelen ilâhî tecellileri bir bütün halinde yaşamıştır. Yaşadığı ilâhî tecelliler her defasında birbirinden farklılıklar gösterir olmuştur. İlâhî zâtın nuruna gark olmak arzusuyla Rabb'inin varlığında fânî olmuş, her fırsatta Rabb'ini düşünür olmuştur. Başarının da huzurun da Rabb'imizin lütfuyla sağlanacağını bilmiş, Rabb'inin cezbesine tutulur olmuştur. Onda aşk, cezbe, heyecan ve muhabbet zirve yapmış ve o her fırsatta ulvî âlemlere yükselme çabasına bürünmüştür. İlâhî isim ve sıfatların tecellisini hedeflemiştir. Tevhid-i efâl, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zât tecellisine mazhar olmuştur. İlâhî tecellilerde tekrar olmaz. Bir arif zat olarak İhramcızâde'de her an yeni bir oluş ve seyir hali vücuda gelmektedir.

Allah'ın âlemde isim ve sıfatlarıyla tecellî ettiğine şahit olan İhramcızâde, ilâhî isim ve sıfatların âlemde görünür olduğundan bahsetmektedir. Vahdette kesreti kesrette vahdeti görmenin derdine düşmüştür. Çokluk ve kesret gibi görünen âlemde zerreden küreye herşey ilâhî birliğin bir yansımasıdır. İhramcızâde'nin ısrarla vurguladığı üzere, Allah'ın isim ve sıfatları da onların zıtları da âlem aynasında birlikte görünürler. Her şey zıddıyla belli olur. Çirkin olmadan güzel; yokluk

olmadan varlık; açlık hissi, yeme ihtiyacı olmadan rızık vericilik; affedilecek günahkâr olmadan rahm edicilik; verilecek muhtaçlar olmadan cömertlik kavramlarının belirmesi mümkün değildir. Birincileri kesretin, ikincileri vahdetin sıfatlarıdır. Vahdet, kesreti meydana getirir; kesret vahdeti gösterir, belli eder; karşılıklı aynalardır, birbirine aksettirirler.

5.4. İnsan-ı Kâmil Düşüncesi

Tasavvufî düşüncesini insana saygı esasına oturtan İhramcizâde, bizlere şu önemli hatırlatmayı yapmaktadır: *“Biz hiç kimseyi hor görmeyiz. En günahkâr insan tevbe eder, Allah’ın sevdiği kulu olur. İbadetine güvenen insana varlık gelir ve mahvolur.”*²⁹⁷

İhramcizâde insan hayatını dört mevsimlik bir âleme benzetir. Dört mevsim gibi insanın da bazen ağladığını, bazen güldüğünü, bazen çalıp bazen söylediğini ama bunların hepsinin de geçici olduğunu söyler.²⁹⁸

İhramcizâde’nin gönül dünyasında esas olan harf, cümle ve satır değil, sohbettir, sözdür. İrfan yolu, sohbetle ve kâmil insanın sözüyle açılır, aydınlanır ve mamur hâle gelir. İhramcizâde muhatabına o meşhur hatırlatmasını yapar: *“Gardaşım! Sen kitap ol.”*²⁹⁹

İhramcizâde gibi kâmil insanın sözü ve sohbeti insanı kitaba dönüştürmektedir. İhramcizâde’ye göre insan yaratılışı itibariyle kitaptır ve defterdir. Bilgeler, bu kitabı okumayı ve bu defteri yazmayı öğretir.³⁰⁰

İnsanın suretinden çok manasına nazar eden İhramcizâde, insanı eşref-i mahlûkat olarak görür. İnsan kâinat ağacının çekirdeği mesa-besindedir. Âleme en son zuhur eden varlık olmakla birlikte aslında Hakk’ın tecellisine mazhar olan ilk varlıktır. İhramcizâde eşyanın her birinde Allah’ın bir ismi tecelli ederken, insanda ilâhî isim ve sıfatların bir bütün halinde tecelli ettiğinden bahsetmektedir. Varlık mertebelerinin en sonuncusu olan insan-ı kâmilin ölmeden önce gerçekleştirdiği seyr u sülûk eğitimi sonucu geldiği mana âlemlerine tekrar yükseleceğini belirtmektedir.

6. İlim Ehline Muhabbeti

Bir ilim âşığı olan İhramcızâde ömrü boyunca ilme doymamıştır. İhramcızâde Kur'ân ve sünnetin anlatıldığı, vatan ve ilim aşkıyla dolu insanların yetiştireceğine inandığı Sivas İmam-Hatip Lisesi'nin açılması için elinden gelen her şeyi yapmıştır. İmam-Hatip Lisesi'nin dernek başkanlığını üstlenerek bu okulun açılmasını sağlamış ve öğrencilerinin dertleri ile tek tek ilgilenmişlerdir.

İhramcızâde'ye göre muhabbet manevî ilimle hasıl olur. Onun beyanıyla Almanya'da bir arabayı yedi, Amerika'da otuz yedi günde yapıyorlar. Zâhirî ilim artacak. Fen daha ilerleyecek. Uzak yeri yakın edecek. Kişi üstüne giydiği elbisenin düğmesine basacak istediği yere gidecek. Başka bir sohbetinde ise devamla fen o kadar ilerleyecek ki, nefesi biten kişiyi sağlığındaki gibi hareket ettirecekler. Fakat bu zâhirî ilmin sonu olacak. Ancak manevîyatın üstünlüğü devam edecek. Mü'min, geçen nebilerin ve velilerin sesini kendi ağzından duyacaktır.³⁰¹

İhramcızâde'ye göre en faziletli ilim, ilm-i hâl; en faziletli amel huzur-ı hâl'dir.

İhramcızâde ilmin başını sabır, sabrın başını ise yokluk olarak görmektedir. Yok olana taş değmeyeceğini söyler.

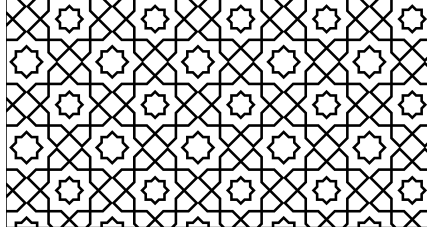
İlim ve amel bütünlüğüne önem veren, bilgeliği ilmiyle amil olmakta gören İhramcızâde kitap yazmadıklarını, ama kitap yazdırdıklarını beyan etmiştir. Muhataplarına yegâne tavsiyesi, “Gardaşım! Sen kitap ol.”³⁰² hatırlatmasıdır. Sivas'ta kurulan ilim ve irfan meclisleri varlığını Osman Hulûsi Efendi ile birlikte Darende'de varlığını göstermiştir. İlim ehlini himaye eden ve ilme yatırımlar yapan Osman Hulûsi Efendi manevî terakkinin yolunu bir rubaisinde şu şekilde belirtmektedir:

İlm ü irfana çalış sa'y-ı belîğ göster kim

Sebeb-i ma'rifet ile olasın ehl-i kemâl

Hüneri ma'rifeti hem edebi olmayanın

*Olması fâide vermez sâhib-i hüsn ü cemâl*³⁰³

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHRAMCIZÂDE İSMAİL HAKKI EFENDİ'NİN TOPLUMSAL HASSASİYETİ

İslâmî şahsiyeti ile ömrü boyunca Kur'ân hadimi, Peygamber âşığı, din-i mübinin sevdalısı, insan sarrafı, tevhid eri ve manevîyat yolcusu olarak İhramcızâde, dindarlığı sadece bireysel bir eylem olarak görmemişlerdir. İhramcızâde bireysel ahlâk kadar sosyal ahlâkın da tekâmül etmesine çaba göstermiştir. Bu bölümde onun sosyal kimliğine, toplumsal duyarlılığına, cemiyet hizmetine ve insanlığın kurtuluşuna yönelik gayretlerine yer vermeye çalışacağız.

1. Aile Hayatının Ehemmiyeti

Evliliğe ve aile hayatına çok fazla ehemmiyet gösteren İhramcızâde, kadınları Allah'ın emaneti olarak görmekte, erkeklerin hanımlarıyla iyi geçinmelerini istemektedir. Aile reisi olarak erkeklerin eşlerinden şikâyetçi olmamalarını hatırlatmaktadır.³⁰⁴ Erlik makamında erkeklik ve dişilikten bahsedilemeyeceğini ifade eden İhramcızâde, ihvanından kadınların manevî mertebelerini beyan sadedinde şu tespitlerini ortaya koymuştur: *“Aslanın dişisine de aslan derler. Bizim öyle kadın ihvanlarımız vardır.”*³⁰⁵

İhramcızâde'nin manevî tekâmülünde annesi Ayşe Hanım'ın doğrudan tesiri bulunmaktadır. Askerî eğitimini yarıda bırakıp İslâmî eğitim almanın çabasına bürünmesinde, şeyhi Mustafa Hâkî Efendi ile tanışıklığında annesinin özverili katkısı oldukça büyüktür. Evlât hasreti çeken Ayşe Hanım bu hasretini Ravza-i Mutahhara'daki münacaatında Hakk'a arzeder. İhramcızâde kendi varlık serüvenini annesinin duasına borçlu görmekte ve bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

*Vâlidem merhûme açmıştı bize bir kutlu fâl,
Ravza-i pâki ziyârette demişti: Ey Kerîmü'l-Müteâl,
Bu Habîb'in hürmetine ver bana ferzend-i bî-melâl,
Andan aldığı libâsı bunda iksâ olmuşuz.* ³⁰⁶

Rahmetli annesi uğurlu bir dilekte bulunur. Peygamber Efendimiz'in mübarek türbesini ziyarette tevessülde bulunur ve “*Ey ihsanı Yüce Allah'ım! Bu sevgili kulun Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) hürmetine bana, sıkıntı vermeyecek bir evlat ver.*” der. İhramcızâde o mübarek makamda alınan elbiseyi burada giyinme bahtıyarlığına erdiğini belirtmektedir.

İhramcızâde'nin terbiyesinde annesi Ayşe Hanım'ın doğrudan etkisi hissedilmektedir. Çocukluk dönemi hatıralarında İhramcızâde annesi ile olan hatıralarına ayrı bir ehemmiyet göstermiştir. İhramcızâde annesini şu kısa cümle ile özetlemektedir: “*Anam bir Osmanlı kadını idi.*” Annesinin yüksek ahlâk üzere olduğunu, tarikata intisabına sebep olanın da yine annesi olduğunu söylerdi. Ayşe Hanım, İhramcızâde'ye hamile iken hacda Safâ ve Merve'yi sa'y ederken şu beyitleri dilinde sürekli terennüm ederdi:

*İsmail'im Âzam sensin
Gül yüzlü tazem sensin
Dört kitabın hakkı için
Gönlümde gezen sensin.*

Maddî ve manevî sıkıntılar anında, “*Oğlum İsmail, mazhariyetin çok büyük, ben sana abdestsiz süt vermedim gönlünü hoş tut, dünya için babanla*

kötü olma bir ihtiyacın olursa benden iste; denizde kum bende para, sarı sarı liralalar minderin altında.” nasihatleri hayatının önemli düsturlarıdır. Bu türlü bir manevî koruma altında tutulan İhramcızâde, çok küçük yaşta ibadete başlatılmıştır. Öyle ki, vücudunda Allahu Teâlâ'nın zikrini duymaya başladığı rivayeti vardır.

İhramcızâde annesine karşı o kadar çok saygı ve hürmet gösterirdi ki, sevgisinden dolayı annesinin ayaklarını öperdi. Ayşe Hanım oğlunun nail olduğu mazhariyeti hakkında; *“Oğlum mazhariyetin çok büyük, dağ taş evlâdın olsun.”* diye dua etmiştir.

İhramcızâde, annesi hakkında şu değerlendirmeyi yapardı: *“Annem bizi sever, iyi olmamızı isterdi.”*³⁰⁷ Kendisinin manevî kemale ermesini annesine olan muhabbetinden hasıl olan bir kıymet olarak görürdü. Bu gerçeği de şöyle ifade ederdi: *“Gardaşlarım! Biz anamızın ayağını çok öperdik.”*

İhramcızâde sohbet meclislerinden çok geç saatlerde eve dönermiş. Geldiğinde de annesini uyur bulunca, muhabbet ve hürmetle ayaklarının altını öpermiş ve o anda annesi uyanırmış. Hep ona şöyle dua edermiş: *“Dağ taş evlâdın olsun.”* Zaman içinde gün gelip İhramcızâde bu hatırayı anlattıktan sonra şöyle demiştir: *“Vadiler dolusu ihvanımız oldu.”*

İhramcızâde bir gün annesine; *“Babama söyle de bana sarık alsın.”* der. Annesi de; *“Oğlum sen sarık ol, âlem seni başında taşıyın.”* buyurmuştur. Bir başka gün ise, *“Babama söyle bana koku alsın.”* demesi üzerine, *“Oğlum sen koku ol, bütün âleme tüt.”* buyuran annelerinin bu güzel sözlerini ihvanına anlatan İhramcızâde, annesinin; *“Oğlum mazhariyyetin büyük.”* sözlerini naklederdi.³⁰⁸

Annesi İhramcızâde'nin ısrarla cami hizmetkârı olmasını istemiştir. Bu nedenle İhramcızâde'nin maişetini temin edecek bir devlet memuriyetine girmesi annesi tarafından pek de hoş karşılanmamıştır. Bu hassasiyet kısa sürede meyvesini vermiş ve İsmail Hakkı Efendi, Mustafa Hâkî ve Mustafa Takî Efendi ile tanışarak onların manevî terbiyesine ve sohbet halkasına dahil olmuştur.³⁰⁹

İhramcızâde çocukların yegâne sığınağı idi. Şükrü Sefa Dalak bu durumdan şu şekilde bahsetmektedir:

“Evimiz, Mehmetpaşa Mahallesinde idi. Devlethâneye yakın bir mesafede olduğundan çocukken yaramazlık edince dedemlere kaçır, şefkatli kucığına sığırdım. Babaannem bizi, Efendi Hazretleri’ne şikâyet ederdi. Dedem ise ‘Valide, valide! Sen düşünme, onun sonu iyi olacak.’ der ve bizi korur, bize güven verirdi. Ben küçüktüm. Efendi Hazretleri, kahvaltıyı saat 10.00–10.30 da yaparlardı. Haziran ayı idi. Bir gün yine sabah kahvaltısını arka odada yaptık. Kale Camii yanında Tan Sineması vardı. Yanında da üstü açık yazlık sinema vardı. Orada taş plaktan şarkı çalardı. Dedemlere sesleri geliyordu. Dedem; ‘Sesler nereden geliyor?’ deyince, Ben de; ‘Efendi Hazretleri ileride sinema var ya, oradan geliyor.’ dedim. O sırada Hafız anne; ‘Sefa sinemaya gidiyor musun?’ diye sordu. Ben de gitmiyorum mu desem, gidiyorum mu desem diye düşünürken, Efendi Hazretleri durumumu fark edip; ‘Giden, giden oğlum.’ dedi. ‘Ben de evin tavuklarının yumurtalarını 3 kuruşa, 5 kuruşa satar, Hacivat ve Karagöz’e giderdim.’ deyince dünyalar benim olmuştu.”

İhvanın çocukları olup isim koyması talebi ile huzurlarına geldiklerinde İhramcızâde getirilen çocukların kulağına ezan okur ve adını koyardı. Tükürüğü veya tatlı bir şeyle tahnik yapardı. Adlarda genellikle ehlibeytin, sahabenin veya pîrân-ı izâmın adlarını tercih ederdi.

2. Çalışma Hayatının İncicamı

Nakşî-Müceddidî-Hâlidî-Mekkî-Hâkî geleneğinde ön plana çıkan en önemli hususiyet, el emeği ve alın teridir. Helal kazanç ve alın teri kutsal kabul edilmiştir. Mustafa Hâkî Efendi çevresinde “Melek Hafız” olarak tanınmış, ilim ve ahlâk âbidesi bir şahsiyet olarak temayüz etmiştir. Tokat’ın manevîyat adresi Ali Paşa Camii’nde yıllarca imamlık yapmış, Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde Tokat Milletvekiliği görevinde bulunmuş, İstanbul’da kaldığı dönem Fatih Camii İmam-Hatipliği görevini yerine getirmiştir. Mustafa Hâkî Efendi üreten, koşturan, gayret edip çabalayan kişiliği ile tanınır olmuştur.

Mstafa Hâkî Efendi'den sonra Mustafa Takî Efendi postnişin olmuştur. Siyasî, ilmî, dinî ve içtimaî faaliyetlerinde öncü isim olarak görev yapan Mustafa Takî Efendi memuriyet hayatına Adliye Teşkilâtı'nda başlamış, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "Sivas Milletvekili" olarak görev yapmış, Sivas Sultanîsi'nde milletvekilliğinin ardından Arapça ve Tefsir hocalığı vazifesini deruhte etmiştir.

Mustafa Hâkî ve Mustafa Takî Efendilerin emanetlerini üstlenen İhramcızâde en zorlu zamanda irşad vazifesini hakkıyla yerine getirmiş, memuriyet hayatında başarılı ve takdire şayan görevleri ifa etmiş, el emeğini çok önemsemiş, kimseye minnet etmemiş, kimseye yük olmamış, alın teri ve helal kazançla hem kendi ailesinin geçimini hem vekâlenin ihtiyaçlarını bizzat karşılamıştır. Resmî görevlerde bulunarak görevlerini hakkıyla yerine getirdikten sonra emekli olan İhramcızâde komisyonculuk yaparak emeklilik sonrasında da hayatında atalete yer vermemiştir. El emeği ile elde edilen rızkın helalliğine talip olmuş, herkesin alın teri dökerek helal kazanç sağlamasını istemiştir.

Ticaret hayatında güvenilir ve dürüst bir tüccar olarak görev yapan, ticaret hayatıyla ibadet hayatını birlikte götürmenin derdine düşen, gençlik yıllarında aile bütçesine katkı sağlamak için diyar diyar dolaşan Osman Hulûsi Efendi emeğe saygının en güzel örneği olmuştur. Ticarî hayatı sonrasında bir dönem fahrî ve daha sonra resmî olarak yürüttüğü Hamid-i Velî Camii İmam ve Hatipliği görevinde mihrabın hakkını vermiş, minberden mü'minlere muhabbet lisanıyla hitap etmiştir. İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermek, ilmî ve kültürel çalışmalarla insanları doğruya ve güzele yönlendirmek için okulların açılmasına vesile olmuş, hayır kurumlarını harekete geçirmiş, camilerin, tarihî eserlerin tamiri için uğraşmıştır.

Yunus misali kimseyi dışlamayan, ağırbaşlı, az konuşan, vatan sevdalısı, temiz, fedakâr, misafirperver, şiir ve söz üstâdı İhramcızâde incinse de incitmemenin derdine düşmüştür. Tembelleğe ve vurdumduymazlığa karşı tavır sergilemiştir. O tatlı sohbetlerinde;

Hüsnü zan velâyettir, sû-i zan cinayettir.

Ne incit ne incin. İncitmemek kolay da incinmemek zor.

Bu vücudum mülkü elden çıkmadan,

Çarh-ı devran bu binayı yıkmadan,

Suretle mana bir arada iken,

İki âlemde fırsat elde iken

Gel hubb-ı dünyayı gönlünden gider.

Alasın can âleminden bir haber.³¹⁰

hatırlatmasında bulunmaktadır.

İhramcızâde dinî hükümlerin hayata geçirilmesi hususunda son derece titiz davranmasına ve etrafındakilerin de yaşantılarına hassasiyet göstermeleri gerektiği yönünde sık sık telkinlerde bulunmasına rağmen, insanı darda bırakacak ve onun hayatını sıkıntıya sokacak davranışlardan da kaçınmıştır. Nitekim kendisi Tokat'ta Duyûn-ı Umûmiye'de müskirat dairesinde memur olarak vazifelendirilmiş ve bu vazifesini devam ettirmiştir. Hatta hocası Mustafa Takî kendisine latife yollu olarak "İsmail Efendi, memur olduğun yerdeki müskiratın tadına da bakıyor musun?" şeklinde sormuş ve ardından da kendisini rahatlatıcı şu sözleri söylemiştir: "Gardaşım! İçkinin katresi haramdır. Fakat çoluk çocuğunun nafakası için çalışırsanız, Allah'ın affedeceği umulur... Fakat sen yine de paranı değiş tokuş yap." demiştir. İsmail Efendi de hocasının bu tavsiyesine uyarak başkasından borç para alırdı. Devletten aldığı maaşı da bu paraya mahsuben borçlu olduğu kimseye öderdi. Burada azimet ve ruhsatın bir arada uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Zira kişinin nafakasını temin etmesi ve bu yolla geçimini sağlaması zaruriyattandır. Bu gibi hâllerde darda kalan kimsenin belli miktarda yani zaruretin gerektirdiği ölçülerde aslı itibarı ile dinen yasak fiilleri dahi işlemesi mübah görülmesine rağmen İsmail Hakkı Efendi, kendi emeği karşılığında elde ettiği kazancın bile şaibeden uzak olması için ihtiyat yolunu tercih etmiş ve parasını değiş tokuş yoluna gitmiştir.³¹¹

3. Yöneticilerle İrtibatı

Yöneticilerden halkın her kesimine hitap eden İhramcızâde, etrafında toplumun farklı zümrelerine yer vermiştir. Gündelik olayların etkisinde kalmadan ve herhangi bir siyasî yapılanmaya alet olmadan hak ve hakikat davasını gütmüştür. Gerek irşad faaliyetleri gerekse sosyal hizmetlerinin hepsi bir ince siyasetin eseri olmakla birlikte o siyasetle politikayı her zaman birbirinden ayırmıştır. Gündelik siyasî tartışmaların içine girmemiş, her siyasî yelpazeden isimlerle irtibat kurmuş, toplumun sevk ve idaresinde hayrın ikame edilmesine, şerrin engellenmesine öncelikli olarak katkı sağlamıştır. Kendisini politik hesapların içine çekmek isteyenlere fırsat vermemiştir. Bu çizgisini ifade eden en önemli sözü şu olmuştur: *“Gardaşlarım! Herkesin bir siyaseti vardır. Bizim siyasetimiz siyasete karışmamaktır. Bu da ayrı bir siyasettir.”*³¹²

İhramcızâde, bütün partilere karşı aynı uzaklıkta kalmış herhangi bir siyasî parti hakkında yakınlık belirten bir söz söylememiştir. Hatta 1954 seçimlerinde gelen misafirlerden birisinin, *“Efendi yakında seçim var. Biz reyimizi hangi partiye vereceğiz?”* demesi, İhramcızâde'nin canının sıkılmasına sebep olmuş ve *“Gardaşlarım! Allahu Teâlâ herkese göz vermiş görmek için; kulak vermiş duymak için.”* buyurmuşlardır. İşaret parmağıyla başını göstererek, *“Allahu Teâlâ bir de akıl vermiş, gözünüzle görüp kulağınızla işitip aklınıza danışacaksınız, aklınız ne diyorsa onu yapacaksınız. Biz, siyasetle asla uğraşmayacağımızı söyledik. Siyasetle uğraşmayacağımıza dair, Duyûn-ı Umumiye Memurluğumuzda imza verdik. Bizim o taahhütnamemiz hâlen câridir. Gardaşlarım! Zâhîrde senet verdik, ervâh-ı ezelde de söz verdik. Bizim siyasetle alâkamız yoktur. Benim bir reyim var. Kime verirsem vereyim, başkasını ilgilendirmez. Her kim ki, ‘Efendi oyunu filan partiye veriyor.’ diye konuşursa bizim semtimize uğramasın, onunla bizim alâkamız kesilmiştir. Gardaşlarım! İnsan beşer, hata eder üçer beşer. Hata işlemeyen kul olmaz, hükümete gelince olmayan hükümetten, olanın en kötüsü yine iyidir. Memleketimize sahip olun. Dünyada Türkiye, Türkiye’de Sivas, kıymetini bilin. Gardaşlarım! Sizler ne niyetle oy verirseniz verin. Oylar sandıkta Allahu Teâlâ'nın melekleri tarafından layık olduğunuz yönetimin gelmesi için değiştirilir.”*³¹³

İhramcızâde'ye göre devlet; milletin hükmi şahsiyet kazanması için, kurduğu bir hukukî müessesedir. Hedefi insanların mutluluğudur. Anayasada devletin “kuvvetler ayrılığı esasıyla” yürütülmesi şart koşulmuştur. O kuvvetler, yasama, yürütme ve yargı organlarıdır. Devlet, vatan toprağımız üzerinde kaim olmaktadır. Vatan sevgisi ise bir toprağın maddî olarak sevilmesi değildir. Vatan sevgisi, milletin yaşadığı, devletin üzerinde kurulduğu toprakların tümünü mübarek ve mukaddes sayıp uğruna ölmeye hazır olunarak, onun bütün hizmetlerinin eksiksiz yapılması demektir.

Bayrak; geniş manada, bir milletin ifadesidir. Milletin topyekûn istiklâl, hürriyet ve asırlarca devam eden tarihinin, şerefının sembolüdür. Bayraksız bir millet düşünebilmek mümkün değildir. Bayrağımızın rengini şehitlerimizin kanı veriyor. Ay yıldız ise Türk milletinin asırlardır devam eden millî birlik ve beraberliğini temsil ediyor. Bayrak sevgisi dediğimiz zaman, hepimiz şunu anlıyoruz: Önce bayrağa saygı duymak, sonra ile'l-ebed hür kalacak vatan toprakları üstünde bayrağımızın dalgalanmasını temin etmek ve onu her sabah o hür dalgalanışıyla görmek.

İhramcızâde daima devlet ricâli ile temasta bulunur ve hizmetlerde onların desteğini alarak, hem Hakk'a hem halka hem de amme hizmetlerine yardımcı olurdu. Ulu Camii'nin tamiratına başladığı yıllarda Sivas Belediye Başkanı olan Rahmi Günay'ın hem desteklerini hem de ilgi ve hürmetini kazanmıştır. Ulu Camii'nin tamiratı bittikten sonra Vakıflar Genel Müdürlüğünden gelen bir müfettiş, İhramcızâde'ye acı konuşup, “*Efendi, caminin motifini bozmuşsunuz, sizi mahkemeye vereceğim.*” deyince, müfettişle aynı mecliste bulunan Belediye Reisi Rahmi Günay'ın hiddetli bir şekilde, “*Müfettiş Bey! Bana bak bana! Camiye köpekler kunnayıp, harabe hâldeyken, siz neredeydiniz? İsmail Efendi bu mabedi Sivas'ımıza kazandırdı.*” demesi üzerine müfettiş de durumu anlayışla karşılayıp özür dilemiştir.³¹⁴

1960 ihtilalinden sonra Sivas Valisi olarak aynı zamanda Belediye Başkanlığını da yürüten Vali Mehmet Varinli ile memleket hizmetlerin-

de el ele veren İsmail Hakkı Toprak Hazretleri'nin bir hatırası şöyledir: “Sivas'ta kendi adına bir camii yaptırılması şartıyla İhramcızâde'nin başkanı bulunduğu Hayırseverler Derneği'ne 20 dönümlük bir arsa bağışlayan bir hanımın arzusu istikametince dernek vasıtasıyla Dikimevi civarında bir camii yaptırılıp ismi de Zehra Hanım Camii olarak konur. Bilâhere bir avukat ile evlenen Zehra Hanım, yeni kocasının da tazyikiyle eski bağışlanmış olduğu arsanın çok para edeceğini düşünerek, yapmış olduğu bağıştan vazgeçip, hatta İhramcızâde hakkında da bazı gereksiz sözler sarf ederek arsanın tekrar kendine verilmesini sağlar. İsmail Hakkı Toprak Efendi'nin dernek hizmetlerine engel teşkiliyle ve kendilerini meşgul eden bu hadiseyi dışarıdan duyan Vali Mehmet Varinli Belediye Başkanı da olması hasebiyle adı geçen 20 dönümlük arsayı haksız tutumdan dolayı Belediye Meclisi maharetiyle kıymet takdir komisyonu vasıtasıyla 27.000 liraya Belediye adına istimlak eder. Ve İsmail Hakkı Toprak Efendi'ye, ‘Benim hasretini çektiğim, gerçek din adamı sizsiniz. Size yapılan bu haksız davranışa gönlüm razı olmadı, bu arsanın yine Sivas'a bir hizmet olarak dönmesini amaçladık.’ der. Bu yakınlaşmadan sonra yine valinin destekleriyle Ulu Camii'nin etrafının açılması sağlanmıştı. Ve İhramcızâde'nin girişimiyle Sivas tarihî Kale Camii yanındaki “Yalçın Sineması”nın buradan valinin talimatıyla kaldırılması sağlanmıştı. İhramcızâde hiçbir zaman devletinin aleyhinde olmamış, daima kanunlara uymuş, bu hâliyle de çevresine örnek olmuştur.”³¹⁵

İsmail Hakkı Toprak, bir sohbetlerinde şöyle buyurmuşlardır: “Kardeşlerim, bizim siyasetle alâkamız yoktur. Cumhuriyet'in ilanından sonra tekke ve zaviyeler kapatılıyordu, bize dediler ki: ‘İsmail Efendi siz şeyhsiniz. Tekke ve zaviyeler kapatılıyor, siz irşat faaliyetlerinize devam edecek misiniz?’ Biz de, ‘Evet, gök kubbenin altı bizim tekkemiz. Ay, güneş ve yıldızlar tekkemizin kandilleridir.’ dedik. Siyasetle uğraşıp uğraşmayacağımızı sordular. Biz de, siyasetle asla uğraşmayacağımızı söyledik, siyasetle uğraşmayacağımıza dair imza verdik. Kardeşlerim, zâhirde senet verdik, ervâh-ı ezelde de söz verdik. Bizim siyasetle alâkamız yoktur. Benim bir reyim var. Kime verirsem vereyim, başkasını ilgilendirmez. Her kim ki ‘İsmail Efendi oyunu filan partiye veriyor.’ diye konuşursa bizim semtimize uğramasın, onunla bizim alâkamız kesilmiştir.”³¹⁶ buyurmuşlardır.

Hac sırasında “Şapkalı Şeyh” gelmiş diye alay eden bir gruba karşı, “Benim şapkamı getirin, benim bayrağım gibi bayrak, benim devletim gibi devlet yoktur.” diyerek, devletine bağlılığını, bayrak sevgisini ve kanunlara saygısını dile getirmiştir. Bir sohbetlerinde, “Dünyada Türkiye selâmet, Türkiye’de de Sivas selâmet” buyurmuşlardır.³¹⁷

İdare ilmini öğrenmeyi tavsiye eden İhramcızâde’ye göre insan kızıncı şeytanın malı olur. İhramcızâde’ye göre siyaseti olmayan bir cemiyet, çökmeye mahkûmdur. Herkesin bir siyaseti vardır. İhramcızâde siyasetlerini siyasete karışmamak olarak beyan etmektedir. Böylesi bir yaklaşımı ayrı bir siyaset olarak nitelemektedir.³¹⁸

İhramcızâde’nin siyasetle nispeti, merakı ve alâkası yoktu. Bazı akşamlar etraftan, çeşitli mahallelerden, köylerden, hatta çevre vilayetlerden akın akın gelen insanlar “Büyük Oda”da kemâl-i edeb ile boyun büküp otururlar, sadece Allah’ı hafiyen zikretmekle meşgul olurlardı. Bazen sıra dışı misafirlerin geldiği de olurdu. Uzakdoğu İslâm ülkelerinden gelen seçkin simalar, imkân buldukça Kâbe’de delillik görevini yapan kişilerin vesilesiyle görüştüğü önemli şahsiyetler vardır. Vilâyet ve emniyetin, istihbarat görevlilerinin arı kovarı gibi işleyen bu beşerî hareketliliği fark etmemesi mümkün değildi; onlar da muayyen bir hürmet mesafesinde durmaya dikkat göstererek varlıklarını hissettirmemişlerdir.³¹⁹

İsmail Hakkı Efendi, temsil ettiği misyonun son derece farkında bir zat olarak; neyi yapması gerektiğini ve neyi yapmaması gerektiğini çok iyi belirlemişti. Oldukça hassas bir dönemde yaşamasına rağmen kendi gücünü ve imkânlarını aşacak çabalar içerisine girmeyerek, yaşadığı süre içerisinde hem kendisine hem de ihvanlarına zarar getirebilecek davranışlardan kaçınmış, yürürlükteki kanunlar ne ise ona uymaya azamî gayret göstermişti. Bu nedenle İsmail Hakkı Toprak Efendi’nin hayatında, kendine bağlı olan insanların iradelerine ipotek koyacak şekilde siyasî bir yönlendirme yapmadığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim bir keresinde kendisine 1954 seçimlerinde hangi partiye oy vermeleri gerektiğini soranlara karşı “canının sıkıldığı ve buna akılları doğrultusunda karar vermeleri gerekirken niçin başkasının görüşüne ihtiyaç hissettikleri” siteminde bulunduğu ilgili hatıratlarda yer alır.³²⁰

4. Toplumsal Barışa Katkısı

Toplumun her kesimine hitap eden, eşyaya hak nazarıyla bakan, toplumun birlik ve dirliğine ehemmiyet veren İhramcızâde, kimseyi hor görmemiştir. Müridlerinden her gördüklerini Hızır bilmelerini istemiştir.³²¹

Kusur gören, kem gözle bakan, başkasını beğenmeyen, kimseyle geçinemeyen, uyumsuz ve geçimsiz insanların içine düştükleri illetten kurtulmanın reçetesini muhabbet iksiri olarak gören İhramcızâde, sağlıklı ilişkinin seyrini şu şekilde ifade buyurmaktadır: *“Muhabbet gözüyle bakan noksan görmez.”*³²²

Kusursuz insan olmaz. Her insan hata ve günahlarla maluldür. Bizden istenen hiç günah işlemememiz değil, günahlarımızda ısrar etmemek ve günahlarımıza tevbe etmektir. İhramcızâde başkalarının hatalarını ifşa etmeyip gizlememizi istemekte ve kulaklarımıza küpe olacak şu hatırlatmasını yapmaktadır: *“Gardaşlarım! Kimsenin kusurunu aramayın ve görmeyin, gördüğünüz zaman da üzerini örtüp geçin.”*³²³ Bu noktada takip edilmesi gereken ölçüyü İhramcızâde şu şekilde ortaya koymaktadır: *“Gardaşlarım! Gayride görülen hatadan kişi mahşerde mahcup olur. Gayrinin hatası dağ kadar, kendi hatan mercimek tanesi kadar olsa, gözünüzün bebeğine kendi hatanızı tutun, gayrinin hatasını görmeyin.”*³²⁴

Herkesin kendi nefsinin dev aynasında gördüğünden rahatsızlık duyan İhramcızâde her an nefsimizi muhasebe eğitiminden geçirmemiz gerektiğini şu şekilde belirtmektedir: *“Herkes yanımıza nefsimizi yendik diye gelirler. Hele bir dokun bakayım, işin aslı nasıldır bir göresin.”* Bir gün İhramcızâde'nin huzurlarına bir adam gelir; *“Efendim otuz beş senedir tehecüd namazımı aksatmadım.”* demesi üzerine İhramcızâde buyurur ki: *“Ne o namazı kılsaydın ne de bu sözü söyleseydin. Bunda varlık kokuyor, Gardaşım!”*

İhramcızâde'nin en büyük korkusu benlik korkusudur. İnsanın kendini görmesi, kendine payeler vermesi, sevap ve iyiliklerinin arkasına saklanması kendisini aldatmaktan başka bir şey değildir. İyiliklerimizi gözümüzün önünde büyütmenin değil hatalarımızı görmenin, günah-

larımıza ağlamanın ve kusurlarımızı telafi etmenin çaresine bakmalıyız. “Varlıktan Allahu Teâlâ’ya sığınırız. Biz hiç kimseyi hor görmeyiz. En günahkâr insan tevbe eder. Allahu Teâlâ’nın sevdiği kulu olur. İbadetine güvenen insana varlık gelir ve mahvolur.”³²⁵ diyen İhramcızâde mahviyet ehli bir şahsiyettir. Nefsine karşı melâmet, başkalarına karşı muhabbet besleyen bir Allah eridir.

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi, etrafındaki bağlılarına zikir ve edep öğretirken doğal bir kimlikle davranır, her türlü yapmacık hareketten kaçınır, gönülden taşan sevgi ve hürmetle çevresindekileri bağrına basardı. Onun tarikat liderliği son derece doğaldı. Merasim, tezahürat ve gösterişe asla fırsat vermezdi. Doğal bir lider olarak toplumda asil bir kanaat önderi olmayı başarmış bir değerdi. İnsanlarla, ziyaretçileriyle ve bağlılarıyla hiç bir protokole bağlı olmaksızın görüşen, konuşan, dinleyen bir adamdı; hastalıkları haricinde her gün evden çıkıyor, sokağa, caddeye, kalabalığa karışıyor, camiye vekâleye devam ediyor, ziyaretlerde bulunuyordu. Etrafında dünyevî veya tasavvufî herhangi bir teşkilatın hiyerarşisi yoktu. Yenilerin tabiriyle “organik”, tasannû’a bulaşmamış, buna mukabil eskimez tabirle sahih ve hakikatli bir adamdı. Ona alçakgönüllü demek yakışık almaz; kendi tabii muhitinde bir bardak su, bir dilim ekmek gibi tabii duran bir insandı demek daha doğru olur.³²⁶

Adem Güçer Bey bir hatırasını naklederken bizzat kendisinin İhramcızâde hakkında Hafız Mehmet Sevinç Hocaefendi’nin şu tespitlerini bize aktarmaktadır: “Yıllar önce bir gün İstanbul’da Azim Dağıtım’ın sahibi Kenan Yabanigül’ün yanına uğramıştım. İçeri girdiğimde odasında sakallı biri oturuyordu. Ben içeri girince Kenan Bey bu da Sivash diyerek beni gösterdi. Yaşça benden büyük olan o kişi, benim İhramcızâde İsmail Efendi’nin memleketinden olanlara özel hürmetim var dedi ve ona teberrüken ayağa kalktı. Merhabalaşıp tanıştıktan sonra bana Efendi’yi tanıyıp tanımadığımı sordu. Ben de tanıdığımı ama o zamanlar Sivaslıların tabiriyle söyleyeyim cıncık oynama çağında olduğumuzdan istifade edemediğimizi hatta babalarımızın, büyüklerimizin onu görünce derlenip toparlanıp ona hürmet ettiklerini bile anlamakta zorlandığımı söyledim.

O zat hoş beşten sonra Efendi ile aralarında geçen bir hatırasını nakletti:

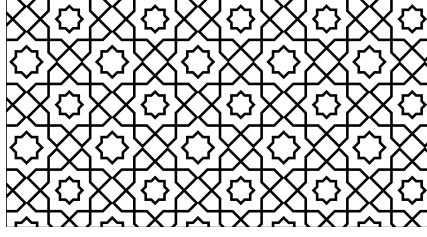
- Bizim oralarda Efendi Hazretleri'nin çok seveni vardı. Onun kerametlerinden çok bahsedilirdi. Benim babam da ehl-i tarik bir insandı. Çoğu zaman tesbihatlara ben de katılırdım. Takriben 14-15 yaşlarındaydım. Ehl-i tarik bir ailenin çocuğu olmam, devamlı zikir halkalarına katılmama rağmen bende o sıralar depreşmiş bir saz çalma ve söyleme hastalığı vardı. Herkesten habersiz kâh çalıyor, kâh söylüyordum hoşuma da gidiyordu.

Bir gün bir hatmeden sonra dendi ki Sivas'a Efendi Hazretleri'ne ziyarete gidilecek hep beraber. Herkeste bir sevinç bende ise tam tersi bir korku. Allah dostlarının kerametlerini dinleye dinleye büyüdüğümüzden benim korkum bizim çevrelerimizde hiç de tasvip görmeyen, ailemin de bilmediği bir hâlimin ortaya çıkması idi. Zira onların haberi olmadan bir saz alıp kendi kendime çalmayı öğrenmişim, bu hâlimin ifşa edileceğinden korkuyordum. Kendi kendime tamam artık Sivas'ta bu gizli işlem ayan olacak diyordum. Sivas'a geldik Efendi Hazretleri'ni ziyaret ettik, artık geri dönüyorduk devlethaneden çıkarken Efendi Hazretleri de bizleri uğurluyordu, ben bilerek bizim cemaatin en sonuna kaldım ki Efendi'ye hâlim ayan o da bir şeyler söylese bizinkiler duymasın. Bir yanında Bekir Efendi dedikleri birisi bir yanında Hasan Efendi dedikleri kişiler duruyordu ve kimseye elini öptürmüyordu. Sıra bana gelince hem elini öptürdü hem de diğer elini omzuma koyarak 'Evlâdım ne üzülüyor korkuyorsun, insan hayatı dört mevsimlik bir âleme benzer, bazen ağlar bazen güler, bazen çalar bazen söyler ama bunlar geçicidir, üzülme yavrum, sen hafızlık gibi bir devlet sahibi olmuşsun bunların hepsi gelir geçer.' dedi.

Ve bu söylediklerine bir de 'Allah seni âlî mertebelere yüceltsin.' diye bana dua etti. İşin en ilginç yanı hem benim hafız olduğumu, hem de çalıp söylediğimi bildi hem de korkularımı giderdi. Efendi'ye elbette kimse benim hafız olduğumu da çalıp söylediğimi de söylememişti, zaten gizliden çalıp söylüyordum, ama bizim hâlimiz ona böyle ayan olmuştu. Birlikte geldiğimiz müridleri bana Efendi Hazretleri'nin benimle ne konuştuklarını soruyorlardı, hiç söyler miydim, ben dersimi almıştım. Allah onun mekânını cennet etsin, dedi. Bu zat İstanbul'da Süleymaniye Camii İmam Hatibi Hafız Mehmet Sevinç Hocaefendi'dir."³²⁷

Bir gün Sivas'ın sarhoşlarından biri gecenin mahmurluğunu bile hâlâ üstünden atamamışken eski Sümerbank'ın yokuşta karşıdan İsmail Efendi'nin geldiğini görür. İçinden bu kadar kötü fiil işliyor günah kazanıyoruz. Bari şu mübareğe bir selam vereyim de bir sevap kazansayım, bugünkü kazancım bu olsun, der. Tam selam vermeye hazırlanıp aynı hizaya geldiklerinde aralarına bir fayton girer. Selam veremez. Tabii artık içinden ne dedi bilmeyiz ama fayton geçince kendisinin yanından geçip gittiğini zannettiği İhramcızâde'yi birden karşısında bulur. Daha o selam veremedi İhramcızâde elini omzuna dokunarak "Aleyküm selâm, oğlum aleyküm selâm!" der.³²⁸

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İHRAMCIZÂDE İSMAİL HAKKI EFENDİ'NİN

TASAVVUFÎ İRŞAD YÖNTEMİ

Hâlidiyyenin Mekkî Yolu'nda yetişen bir değer olarak İhramcızâde her daim hayatın içinde olmuştur. Cemiyetin intizamını, toplumun hayatiyetini ve sosyal hayatın insicamını öngören yaklaşımlarıyla bir sivil önder olarak üzerine düşen vazifeleri icraya koyulmuştur. Temiz bir toplum meydana getirmek için temiz insan olmak gerektiğini, sağlıklı bir gelecek için mutlu birey olarak yaşamanın zorunluluğunu öngörmüştür. Tasavvuf önderliğiyle birey ve toplumun ıslahı çerçevesinde tasavvufî terbiye usullerini yerinde kullanmıştır. Müridlerini irşad ederken nefis terbiyesini, vuslat eğitimini, gönül tasfiyesini ve düşüncenin safiyetini gerçekleştirmenin derdine düşmüştür. Muhabbet yolu, hakikat dili, sohbet usulü, rabıta bağı, terbiye usulleri ile kâmil insanlar yetiştirme gayretine bürünmüştür. Bu bölümde İhramcızâde'nin insana sahip çıkma yöntemlerini ve dervişlerini yetiştirme yöntemlerini ele almaya çalışacağız. Herşeyden önce o bir mürşid-i kâmil, sevenleri de birer müridtir. Konuyu mürşid ve mürid ilişkisi bağlamında tahlil edeceğiz.

1. Mürşid-i Kâmile Duyulan İhtiyaç

İhramcızâde mürşid-i kâmillerin kıymet-i harbiyelerini Katre şiiirinde şu şekilde ifade etmektedir:

Katremizden hisse al bî-ka'r deryâ olmuşuz.

Cümle halka bir bakışta çeşm-i bînâ olmuşuz.

Gerçi zâhirde lisân-ı nâs ile güftârimız,

Ma'nâ yüzünden soyunup hep muarrâ olmuşuz.³²⁹

Dörtlükte bahsedilen mürşid-i kâmillerin birinci özelliği her an farklı ilâhî tecellilere mazhar olmalarıdır. Onlar ilâhî rahmet deryasına dalmış ve ilâhî feyze doymayan seçkinlerdir. Katre miktarınca bile olsa muhataplarının ilâhî rahmet deryasından faydalanmalarına öncülük ederler. Onların dergâhı ümitsizlik dergâhı değildir. Kapılarına her gelene bir vesileyle faydalı olmaya çalışırlar.

İkinci ana özellikleri, insanların tamamına hak nazarıyla bakmalarıdır. Halkın bakış açılarını düzeltmeye çalışan, insanları kem gözlerden korumaya çabalayan, kötülükleri gören değil güzelliklere aşına bir bakış açısına sahip olmaya çalışmalarıdır.

Üçüncü temel özellikleri ise görünüşte halk dili ile konuşmaları, mana âleminde üzerlerindeki atıp tertemiz olmuşlardır. Onlar zâhirde halk âleminde iştigal eyleseler de manada Hak âlemine dalmışlardır.

İhramcızâde aslını soranlara kendi aidiyetini açık ve seçik olarak sunmakta, özünün mürşidi Mustafa Hâkî Efendi'ye bağlı olduğunu belirtmektedir. Özünde de sözünde de bir değişim olmadığını, Mustafa Hâkî Efendi'nin çizgisini devam ettirdiğini, onun dönemindeki tasavvufî irşat usulünü sürdürdüğünü dile getirmektedir. Kendisi onun zamanına uygun olarak düşünüp söylediğini ifade etmektedir. Mustafa Hâkî Efendi her nereye baksa kendisinin de oraya bakacağını, ezelde mürşidiyle birlik olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

*Kühümü bilmek dilersen sırr-ı Hâkîdir özüm,
Anun edvârıncadır dâim özüm ve sözüm
Her neye baksa basar-ı Hâkîdir bakan gözüm,
Zira evvelden anınla tek ü tenhâ olmuşuz.³³⁰*

Mürşidi Mustafa Hâkî Efendi'nin oğlu Bahâüddin Efendi'ye 15 Re-bû'l-evvel 1347/1928 tarihli mektubunda İhramcızâde, kalblerinin kendilerine duydukları muhabbet derdiyle yandığını söylemektedir. Aradığını şeyhinde bulduğunu, bu fânî dünyada şeyhi sayesinde manevî zevke erdiğini belirtmektedir. Suretlerinin gözleri önünden kaybolmadığını, suretlerinin hayallerini gönüllerinden çıkaramadığını, nuraniyetlerinden ve manevî hâllerinden oldukça faydalanıp feyizlendiğini, kimya iksirine benzeyen nazarlarından yoksun kaldığını belirtmektedir.³³¹

Malum olsun ki mürşit, müride ihsan tevcihi bereketiyle mürid terakki edeceği cihetle, evvelâ tâlibin letaifine ilk zikir için teveccüh eder. Şeyh kendi kalbini tâlibin karşısında tutup Cenâb-ı İlâhî'ye iltica ve meşâyih-ı kirâmdan istimdâd ve “Dîvân-ı kibârdan benim kalbime vâsıl olan envâr-ı zikir şu tâlibin kalbine erişe.” diye düşünür ve duâ ile tâlibin kalbi tarafına teveccüh ve himmet buyurur.

2. Mürid-i Sadık

İhramcızâde dervişliği dağı delmek kadar zor ve meşakkatli bir yolculuk olarak görmektedir. Kimilerinin ise dervişliği bir sigara kâğıdını iğne ile delmek kadar kolay addettiklerinden de yakınmaktadır.³³²

Mürşid-i kâmiller tarikatlarına kabul edecekleri taliplerden öncelikle tasavvuf yoluna istidatlı olup olmadıklarını öğrenmeye çalışırlar. Meşâyih her talibe ders vermez, meşrep ve istidatlarına bakar. Tarikatın mürşidinden feyiz istidadına sahip olursa tarikata kabul edilip mürid olurlar. Aziz Muhamud Hüdâyî ve Akşemseddin gibi pek çok tarikat talibinin ağır imtihanlardan geçtikten sonra dergâha kabul edil-

dikleri görülmektedir. Bir gün İhramcızâde'nin huzurlarında sohbet esnasında, orada hazır bulunanlardan birkaçı;

“Efendim! Size gelen herkese, tefrik etmeden ders veriyorsunuz; bunun hikmeti nedir?” diye sorarlar. O da; *“Kardeşlerim! Eskiden medrese, tekke gibi ilim irfan yerleri vardı. Camiler aslî mekânlardır; tâlî mekânlar kalmadı. Târikata girme hevesiyle gelenleri biz boş çeviremeyiz; fakat bizim bir gönül dairemiz vardır ki, bizce malumdur. O ders verdiğimiz kimse hiçbir şey yapmayıp da kötü ahlâklarından vazgeçse, bu da bir kâr değil midir?”* diye cevap verir. Allah insanı ahsen-i takvim üzere yaratmıştır. İhramcızâde her insanın bir iyi tarafının olduğunu, o iyi açıdan bakılması gerektiğini işaret eder. Bir başka değerlendirmesinde ise şöyle der: *“Bir kimse bostanına karpuz eker. Karpuzları büyüdükten sonra, bir bölümünü satıp para kazanır. Kalanın bir bölümünü eşine, dostuna ve aile efradına ikram eder. Geriye kalanını da hayvanlarına yedirir. O bostan ekenin bunda bir zararı var mı? Gardaşlarım! O ders verdiğimiz kimse hiç bir şey yapmayıp da kötü ahlâklarından vazgeçse, bu da bir kâr değil midir? Gardaşım en azından beş vakit namazını bırakmaz.”* İhramcızâde de muhataplarını yaratılışına uygun bir çizgide yetiştirmeye çalışmıştır. İnsanlık potansiyelini ortaya çıkarmak gayesiyle İhramcızâde kendisine müracaat edeni boş çevirmemiştir.

İhramcızâde'ye göre derviş olmaktan maksat Peygamber Efendimiz'in ahlâkıyla ahlaklanmaktır. İhramcızâde'nin müridlerinden beklediği sünnet-i seniyyeye uygun hareket etmeleridir. Müridlerinin kerametlerle oyalanmamalarını, ibadetlerine güvenmemelerini, kendilerine paye vermekten sakınmalarını istemiştir. İhramcızâde elinden tuttuğu dervişlerini asla kendi kaderlerine bırakmaz, onlarla birebir irtibat kurar, manevî hâllerinde kayma olmamasına özen gösterir, sıklıkla durumlarını kontrol ederdi. Bir zat İhramcızâde'den ders alır ve köyüne döner. Günlerden bir gün arkadaşları onu ısrarla içki sofrasına davet ederler. O zat ziyafette içki kadehini ağzına yaklaştırdığı an, kolu uyuşup kalır. Hemen bir vasıta ile Sivas'a getirilir. İhramcızâde'nin huzuruna varır varmaz kol eski hâline döner. İhramcızâde; *“Bizim ihvanımızın uzaklığı yakınlığı yoktur, her an onlarla beraberiz.”* buyururlar.³³³

3. Rabıta

Dünyada herkesin bir bamteli var. Herkesin gönlünde bir aslan yatmaktadır. Herkes kendi emellerinin peşinde koşmaktadır. Uğruna baş koyulan bu temayüller kimi zaman başa bela kimi zaman cana şifa olmaktadır. Sebepler dünyasında yaşıyoruz. Hedefe giden yolculukta kimi vasıtalar ve imkânlar başvurmaktayız. Umudunu dünyaya, maddeye, eşyaya, basit insanlara ve ihanet mekanizmalarına bağlayanlar sonunda ağlayanlar ve perişan olanlardır. Kimsenin kendini toplumdandan, hayattan ve sosyal kimlikten soyutlama imkânı yoktur. Umuda umut katan, beklentilere karşılık veren ve kendilerine bel bağlanan yakın veya uzak kesimler güven duyanların başlıca irtibat adresleridir. Alaka, irtibat, bağ ve yakınlık kurmak anlamına gelen rabıta kavramı ile herkesin bir şekilde ilgisi bulunmaktadır. Rabıtasız insan yoktur. Kiminin gönlünü çelen madde, servet, altın ve gümüşdür. Kiminin hayallerini süsleyen makam, mevkii ve itibardır. Kiminin ilgisini çeken şöhret, şan ve kendini gösterme çabasıdır. Kiminin hayallerini süsleyen kıymetlerden, ahlak, edep, din ve imandır. Kimilerine umut olan hayranlık adresi âlimler, ârifler, hâkimler, cömertler, mücahitler, şehitler, âbidler, zâhidler, mütefekkirler, meşâyih, ashab-ı kirâm, peygamberler, Kur'ân-ı Kerim ve Kâbe-yi Muazzama gibi mukaddes değerlerdir. İhramcızâde, rabıtanın ne olduğunu değil nasıl yapılması ve kime veya neye rabıta kurulması gerektiğini düşünmeye bizleri davet etmektedir. Rabıtada önemli olan süflî ve sefih adreslere değil de ulvî ve kutsî duygu, değer ve adreslere bağlanmaktır.

İhramcızâde'ye göre rabıta; müridin kalbini ilâhî sıfatlarla muttasıf kâmil bir mürşide bağlaması, tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak mürşidiyle birlik hâlinde olması anlamına gelmektedir. Râbıta yapılacak mürşidin şuhûd ve ayân makamına ulaşmış kâmil bir şeyh olması gerekmektedir. İlahî ve zâtî sıfatlarla muttasıf, müşahede mertebesine ermiş kâmil bir şeyhe kalbi bağlayıp huzur ve gıyabında o şeyhin sûreti, sireti ve özellikle rûhâniyetini hayâlen kendisi ile birlikte farzederek, yanındayken takındığı tavrı, gıyaben de sürdürmeye çalışmak demektir.

Râbita; müridin “fenâ fillâh” makamına ulaşmış olan şeyhinin sûretini hayâlinde saklamak sûretiyle, onun rûhâniyetinden feyz almak ve istimdad dilemekten ibarettir. Müridin kendini her zaman mürşidinin huzurunda düşünmesi ve onun kendisinden ayrılmadığına ve sürekli kendi ile beraber bulunduğuna inanması ve hareketlerini buna göre ayarlaması beklenmektedir. Rabita bir muhabbet yansımasıdır. Kişinin değer verdiği, itibar ettiği, hürmet gösterdiği, hayran kaldığı bir şeyhe, elinden tutan, kendisini hayra kanalize eden, sünnet-i seniyye üzerine yaşamasında kendisine öncülük eden, hayallerini süsleyen mürşide gönülden bağlanmasıdır. Buna göre râbita, kişiyi sevdikleriyle beraber kılan, örnek almak ve kendilerine benzemek istenen rol modelleri belirlemek, huzurda iken gösterilen edebi gıyaben de göstermek ve şeyhin boyasına boyanmak demektir.

Rabitasız insanı kör ve sağır olarak niteleyen³³⁴ İhramcızâde, râbitayı şu şekilde tanımlamaktadır: “Râbita, mürşidin eliyle müridin kalbinden geçirilip dergâh-ı izzete bağlanan haberleşme ipidir.”³³⁵ Bu tarife göre mürşid-i kâmile yapılan râbita, onun boyasına girip onun vasıtasıyla Hakk’ın tecellilerine mazhar olmaktır.³³⁶ İhramcızâde kendilerine intisap için bir zatı sınadıktan sonra buyurur ki: “Gardaşım! Bu muhtar mührü değil ki, hemen verelim. Biz de bir şey yok, Allahu Teâlâ bize, biz de size vereceğiz.”³³⁷

4. Zikir

Evradı olmayanın varidatının da olmayacağını düşünen İhramcızâde, insanı insan eden kıymetin ancak zikir olduğunu söylemektedir. İnsanlık idealine sahip olmak isteyenlerin de her zaman namaz ve viridlerine devam etmelerini istemektedir. Her şeyin bir cilasının olduğunu hatırlatan İhramcızâde, kalbin cilasını zikir olarak görmektedir.³³⁸

Zikrin safasına bürünen İhramcızâde, Allah’ı zikirle elde ettiği zevke insanların, cinlerin ve meleklerin muttali olamadıklarını haber vermektedir. Zikrullahın derdine düştüğünde kader imtihanına tabi tutulduğunu ve çok sıkıntılar çektiğini söylemektedir. Cenâb-ı Hakk’ı

anlamanın ve rızasını kazanmanın yolunu, O'nu sürekli zikretmekte görmektedir. Allah'ı zikretmek suretiyle kendilerinin manevî âlemde gezinip ders aldıklarını bizlere şu şekilde beyan kılmaktadır:

*Bilmediler zevkimi cümle ins ü cin melek,
Derdine düştüm bana neler çektiirdi felek,
Hâl-i Hakk'ı bulmaya beyim zikrim dâim gerek,
Zikr-i Hakk, seyr u sebakla ders-i yektâ olmuşuz.*³³⁹

İhramcızâde tarikat dersi bağlamında düzenli olarak gerçekleştirilen zikir uygulamalarının kişide uzun soluklu nasıl bir değişim gerçekleştirdiğini şu şekilde dile getirmektedir: “*Gardaşlarım! İnsana tarikat-ı âliyyede kalbden bir ders verirler. Çeke, çeke kalb ıslah olur. Kalb ıslah olunca da bütün vücuda dağılır. Vücut ıslah olunca, bütün kâinat ve mükevvenat ıslah olur.*”

Müridlerini kendisine tevdi kılınan manevî emanet olarak gören İhramcızâde, bir mürşid-i kâmil olarak müridlerini kendi durumlarına göre nasıl terbiye ettiğini ve tarikat derslerinin herbir müride özgü bir şekilde nasıl gerçekleştirildiğini şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur: “*Gardaşlarım! Kuşlar, balıklar zikirde düşünce av olurlar. Başımızda şemsiyeyim, eğer her hâlinizi bilmez isek, Allahu Teâlâ şeyhliği elimizden alsın. Her nefes ve alışverişinizden haberdarım. Biz şimdi bir kestirme yol bulduk, gönülden gidiyoruz. Bu vücut, bir gemidir. Bu gemiyi deryada yüzdürmek lazım. Kul beşerdir. İnsan namazına ve dersine devam etmeli, yatarken, kalkarken ve yerken daima abdestli olmalıdır. Yemede ve içmede bir şey yoktur, nefsi körletmek içindir. Asıl mesele ruha gıda vermektir. Nefs, daima ruhun peşinden getirmelidir. İnsan, zikre başladığı zaman zikre girmeli, kendisi yok olmalı, top atılsa duymamalıdır. Zikirde kendisini almamalıdır.*”

Kulluk vazifesinin yerine getirilmesinde hassasiyet gösterilmesini isteyen İhramcızâde verdiği derslerin ehemmiyetine şu şekilde dikkatimizi çekmektedir: “*Cenab-ı Allahu Teâlâ'ya karşı kulluk vazifemizi yapamıyoruz. Allahu Teâlâ, Kur'ân göndermiş, Rasûl göndermiş. Kitap, sünnet, icma-i ümmet; utanıyoruz. Allahu Teâlâ derse, ben Allahu Teâlâ'ya ne cevap vereyim. Söylesek olmaz, söylemesek olmaz. Ben daima şeyhimle beraberdim. Siz de, daima şeyhinizle*

beraber olun. Gardaşlarım! Hepinizi Allahu Teâlâ'ya emanet ettik. İnsan yok olması, bu da laf ile değil, hâlle olacak. İnsan dört şeyden mürekkeptir. Hava, su, toprak ve ateş. İnsanda bir et parçası var o da kalptir. En mukaddes şey. Gardaşlarım! Soyadımızı Toprak koymuşlar ama toprağa bakıyorum da utanıyorum. Dirimizi, ölü-müzü ve gıdamızı hep o muhafaza ediyor. Biz toprak gibi tevazulu olamıyoruz.”³⁴⁰

İhramcızâde bir şiirinde zâkirlerin kavuştukları imkânı bizlere özlü bir şekilde çok güzel özetlemektedir:

Şol cennetin gülzârına
Girsin bu gün Allah diyen
Kanmağ için enhârına
Ersin bu gün Allah diyen

Aşk bağına er gel beri
Ol gamlardan eyle beri
Zevk-i şarâb-ı Kevser'i
Sürsün bu gün Allah diyen

Tahsîl için feyz-i cezâ
Nûş eylemek için selsebîl
Can ile başı fi-sebîl
Versin bu gün Allah diyen

Pâk eyleyenler meşrebi
Tensîm içer rûz-ı şebi
Hakkı mukarribler gibi
Görsün bu gün Allah diyen

Olmağa dostun bülbülü
Kokmağa bir hoş sünbülü
Bâğ-ı tecellînin gülü
Dersin bu gün Allah diyen³⁴¹

Kişinin bu âleme inişinden sonra aslına duyduğu özlemine ancak zikir ile tatmin edebileceğine işaretle İsmail Hakkı Efendi şöyle der:

*Bilmediler zevkimi cümle ins ü cinn ü melek
Derdine düştüm bana neler çektiirdi felek
Hâl-i Hakkı bulmaya zikrin beyim dâim gerek
Zikr-i Hak seyr ü sebaklahâce zikri ders-i yektâ bulmuşuz.*³⁴²

Her an Allah'ın huzurunda olduğunu hissederek hâl ve davranışını muhafaza etmek zikrin insana sağladığı bir haslettir. Zikir meclislerinin ne denli kazanım adresleri oluşuna İhramcızâde şu şekilde dikkat çekmektedir: “*Hatm-i hâce'ye altı saatlik yerde dahi olsa gidiniz.*” Hatm-i hâce zikrine bu kadar ehemmiyet vermesinin sebebi, zikri kalbin cilası olarak görmesidir. O der ki: “*Her şeyin cilası ve gıdası vardır. Kalbinki ise zikirdir. Bunun kıymeti ise, sonra anlaşılır.*” İhvanını hatme meclislerine davet eder ve şu sözleriyle bu davetini ilan eder: “*Nerede hatim okunuyor, nerede zikir varsa oturun. Biz dört koldan oradayız.*”

Zikrin insana ne denli değer kattığını İhramcızâde, bir sohbetlerinde şu şekilde izah eder: “*Gardaşlarım! Amellerin efdali zikirdir. Fakat çalışmıyoruz. Kul daima Allahu Teâlâ ile olmalıdır. Vefâtında bile. Gardaşlarım! Piyasada tonlarca kâğıt var. Bunların belirli bir kıymeti var. Ama kâğıda imza atılıp mühür vurulduğu zaman para oluyor. Kâğıdı para yapan mühür ile imzadır. İnsanı insan eden zikirdir. Allahu Teâlâ'yı zikir edin. İnsan, namazını ve dersini hiç bırakmamalıdır. Her şeyin cilası ve gıdası vardır. Kalbinki, ise, zikirdir. Bunun kıymeti sonra anlaşılır.*”³⁴³

Zikrin kalplerdeki öze dönüş özlemine gidererek huzura erdireceğine işaretle âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: “*Kalpler ancak Allah'ın zikriyle tatmin olur/huzur bulur.*” (13/Ra'd, 28) Her an Allah'ın huzurunda olduğunu hissederek hâl ve davranışını muhafaza etmek zikrin insana sağladığı bir haslettir. İsmail Hakkı Efendi amellerin ihlâs ile yapılmasına çok önem verirdi. Dostlarına da böyle hareket etmelerini tavsiye ederek bu uygulamalarını âdet hâline getirmelerini öğütlerdi. Bu anlamda bir dörtlüğünde şöyle der:

*Herkesin miktar-ı ihlâsınca fi'li eder zuhur
Sen çalış ol muhlisândan çıkmasın senden kusur
Gayrıda görsen hatayı setredip ondan al huzur
Bunu adet edinip bir dürr-i yektâ bulmuşuz.³⁴⁴*

5. Hizmet

İhramcızâde insana, her türlü canlıya, yerli ve yabancıya, tanıdık ve tanımadık yardıma muhtaç herkese el uzatmıştır. İnsanlığa hizmeti kendisine şiar edinmiştir. Bu noktada onun en temel ahlâkı îsâr sahibi olmasıdır. Kendisi muhtaçken kardeşlerinin ihtiyacını gidermek için kendini unutan bir isimdir. Onun bu konudaki ilkesi, “*Muhabbeti olan hata görmez, görse de göz yumar.*” sözüdür. “Kasketli Şeyh” diye ileri geri konuşanların nazarlarına aldırmadan, memuriyet hayatında çalıştığı kurumdan dolayı taşıyanlara takılmadan, belli bir siyasal zümrenin güdümüne girmediği için politik hesapları altüst eden İhramcızâde, ayyaşlara ders vermiş, gayr-i müslimlere yardım etmiş, yolunu şaşırana kılavuzluk etmiş, çaresizlere çare, kimsesizlere sığınak ve mazlumlara kol kanat germiştir.³⁴⁵

İhramcızâde önden giden atlılardandır. Kuru kalabalıkların arasında kaybolmamış, öncü şahsiyetler sınıfından biri olarak içerisinde yaşadığı topluma öncülük etmiştir. Eşine, dostuna, ahababına, yaranına, müridlerine ve muhiplerine kol kanat geren, yanlış ve sakat işlere kapılanları düzelten, iyilik ve erdemde bulunmalarına katkı sağlamış bir şahsiyettir. Çoğunluk yanlış yaparken o ısrarla doğruluk ve erdem yolunu tutmuş, kötülük karşısında iyiliği takviye etmiş, herkes uyurken o uyanık kalmış, çoğunluk atalet ve statik bir dokuda çakılıp kalmışken o hareket ve dinamik bir tavra bürünmüştür.

Halkın arasında Hak ile beraber olmaya çalışan, ilâhî ölçülerden taviz vermeyen, halkın anlayacağı bir üslupla din-i mübini tebliğ eden, halkın derdiyle dertlenen, çevresindeki insanların sevincine ortak olan, ayrıca dostlarına karşı her zaman vefâkârlık ve fedakârlık göstermiş birisidir. O

hayatın içinde olup toplumdan kopuk değildir. Yaratanın ötürü yaratılanı hoş görmüştür. Onun bu konudaki düsturu şu sözüdür: “İdare ilmini öğrenin, insan kızınca şeytanın malı olur.”³⁴⁶ O, politikanın netameli gidişatı karşısında, “Gardaşlarım! Herkesin bir siyaseti vardır. Bizim siyasetimiz siyasete karışmamaktır. Bu da ayrı bir siyasettir.”³⁴⁷ diyerek şahsiyetli bir duruş sergilemiştir.

İhramcızâde bir mürşid-i kâmil olarak aktif ve hareketli bir hayat yaşamıştır. Rehberliği, irşadı ve yaşantısıyla İslâm’ın şanına layık bir duruş sergilemeye çalışmıştır. Vakıf insanı olarak infakı şiar edinmiş, almanın değil vermenin, sevilmenin ötesinde sevmenin, başkalarının kendisine gelmesinden ziyade bizzat kendisi giden bir toplum adamıdır. Öncü, rehber ve misyon sahibi bir kişi olarak o büyük bir ruh sahibidir. Kendini milletin geleceğine, cemiyetin huzuruna, toplumun geleceğine adayın sivil örgüt lideridir. O bir yandan dinî ve tarihî eserlerin mimarî dokusunu inşa ve imar etmenin hizmetine koyulurken diğer yandan da gönüller arasında köprüler kurmuştur. Bir yandan kurduğu derneklerle köylerde köprülerin inşasına, köy ve kasabalara su getirmeye, çeşmeler ve sebiller inşa etmeye çalışırken bir yandan da gönüller arasında köprüler oluşturmuş, kalblere ferahlık suyu serpmiş ve hakikat çeşmesinden insanların kana kana içmesini sağlamıştır.

Köprü kurmak, çeşmeler ve sebiller inşa etmek, onun vakıf insan oluşunun birer göstergesidir. Bunların içerisinde en önemlisi, eğitime yaptığı hizmetlerdir. Nitekim onu, İmam-Hatip Lisesi’nin kuruluşunda öncü olarak görüyoruz. Sivas İmam-Hatip Lisesi, binlerce din görevlisinin yanında, nice kültür, sanat, ilim ve devlet adamı yetiştirmiştir. Bunların hepsinde, İhramcızâde’nin hizmeti vardır. İhramcızâde hizmeti minnet bilmemizi ve aynı zamanda minneti de hizmet bilmemizi istemektedir.³⁴⁸

Çayboyu Köyü’nün imam hatibi Ahmet Hoca’nın oğlu Prof. Dr. Bilal Kemikli babasından duyduklarına dayanarak şu hususu dile getirmektedir: “İhramcızâde, İmam-Hatip’ten önce, yetişkin din adamlarını resmî kadroya hazırlayan İmamlık Kursu’nun da hâmilelerinden birisidir. Din eğitiminin resmi kurumlarca verilemediği dönemlerde, köylerde kurulan gayr-i resmî

ilim halkalarında yetişen yüzlerce din hizmetçisi bu kurslardan geçerek resmî görev almıştır. Yıldız Köyü'nde okuyan babam, köylerde fahrî imamlık yaparken bu kurslara katılmış, İhramcızâde'nin himayesini görmüş ve eğitimini tamamlayarak kadroya atanmıştır. Bu bakımdan İhramcızâde'nin benim kişisel hayatımda da önemli yeri vardır. Onun himmetinden müstefîd olmayan kim var? Çoğu kimse, açık yüreklilikle gördüğü himayeyi ve himmeti ifade etmekten kaçınır. Ama şunu belirtmek isterim ki, hepimiz, bütün Sivas'lılar, bir şekilde onun maddî veya manevî sofrasından nasiplenmişizdir.”³⁴⁹

Bir şeyhe hizmetin kalitesi ve ciddiyetini görmek için Osman Hulûsi Efendi'nin şeyhi İhramcızâde'nin davasına hizmette kusur etmeyeşine bakmamız gerekmektedir. İhramcızâde her ne zaman Darende'yi teşrif etseler Osman Hulûsi Efendi'nin evinde ikamet ederlerdi. İhramcızâde'nin her teşriflerinde Osman Hulûsi Efendi de Hacı Naciye Hanım da tüm varlıklarıyla hizmette bulunurlardı. Hizmetlerinde edebe riayet ederler, çağrılmadıkça huzura çıkmazlar ve sormadıkça cevap vermezlerdi. İsmail Hakkı Efendi'nin Darende'yi teşriflerinde olduğu gibi, Osman Hulûsi Efendi her ne zaman Sivas'a gitse gerek “vekaledede” gerekse “devlethanede” sürekli İhramcızâde'nin hizmetinde bulunurdu. Kâh mutfakta çalışır, kâh çay dağıtır, kâh temizlik yapar, kâh eşya taşırdı. Öyle ki, İsmail Hakkı Efendi ve misafirlerinin olduğu mekâna pek girmez, rahat hizmet edebilmek için çoğu zaman odanın kapısının yakınında otururdu. Sivas'a ziyarete gittiğinde, cebindeki harçlığı bitinceye kadar orada kalır ve hizmete devam ederdi. Ne zaman ki harçlığı biter; o zaman izin ister ve bir arkadaşından yol parasını borç alarak Darende'ye dönerdi.³⁵⁰

6. Sohbet

Benimsedikleri Nakşî usulünün sohbet esası üzerine bina edildiğini beyan eden İhramcızâde müridlerinden katıldıkları sohbetlerde edeblerine sahip olmaları tembihinde bulunmaktadır.³⁵¹ İhramcızâde iki konu üzerinde ısrarla dururdu. Bunlar; hatm-i hâcegân ve sohbettir. Bu çerçevede özellikle şu hatırlatması onun hassasiyetini göstermektedir: “Gardeşlerim! Sohbetlerinizde edebinize, muhabbetinize sahip olun. Her sohbette vuslat

vardır. Hiç vuslatsız sohbet olmaz. Hiç bir şöret afatsız olmaz, öyleyse şöhretten kaçmın."³⁵²

İhramcızâde sohbetin dört edebine dikkat edilmesini isterdi. Bunlar da terk et dünyayı bul ukbayı, terk et ukbayı, bul Mevlâ'yı ve terki terk eyle. Sen seni terk ettikten sonra kendini çalışarak ara. Tam beş yüz senelik yoldur. Bir perde vardır. Bu perde ise, kalbde gözle görülmeyecek kadar ufaktır. Bir nokta kadardır. İhramcızâde sohbeti ihvanın tesiri altında değil, ihvanı sohbetin tesiri altında görürdü.

İhramcızâde'nin sohbetlerde *Hafız Dîvânı*, *Bostan ve Gülistan*, *Mesnevî*, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Niyazî Dîvânı*'ndan ilâhîler okuttuğu belirtilmiştir. O bunların yanında *Yunus Emre Dîvânı*, Yazıcıoğlu Muhammed'in *Muhammediyesi*, *Fuzulî Dîvânı*, *Suzî Dîvânı* ve Osman Hulûsi Efendi'nin de ilâhîlerinden okuturdu. Sohbetlerde en çok *Niyazî Dîvânı* ve Osman Hulûsi Efendi'nin ilâhîlerinden okutan İhramcızâde, Hulûsi Efendi'nin yazdığı ilâhîlerle ilgili olarak; "*Bu sözler Allah'a ve Rasûlü'ne söylenmiş sözlerdir. Fena fi'l-ihvan olduysanız bu sözler ihvana, fena fi'ş-şeyh olduysanız bu sözler şeyhe, fena fi'r-Rasûl olduysanız bu sözler Rasûlullah'a, bekâbillah olduysanız bu sözler Allah'a söylenmiştir.*"³⁵³ buyururlardı. İsmail Hakkı Efendi'nin okuttuğu ilâhîler arasında Hulûsi Efendi'nin ilâhîlerinin mümtaz bir yeri vardı. Yazılan ilâhîlerin birleştirilerek *Dîvân hâline* getirilmesi emrini de kendileri vermiştir.³⁵⁴ Hulûsi Efendi'nin ilâhîlerinden en çok sevdiği ve okuttuğu ilâhîler ise şunlardır:

1. İlâhi

N'ideydim âlemi âlemde hayrânın olaydım yâr

N'ideydim âdemi âdemde kurbânın olaydım yâr

N'ideydim hûr u gilmânı n'ideydim bâğ-ı Rıdvânı

N'ideydim başka seyrânı sana seyrân olaydım yâr

N'ideydim devlet-i câhı n'ideydim izzet-i şâhı

N'ideydim mihr ile mâhı sana mihmân olaydım yâr

N'ideydim yâr u ağıyârı n'ideydim bülbül-i zârı
 N'ideydim gül ü gül-zârı sana giryân olaydım yâr
 N'ideydim yârın olsaydım n'ideydim varın olsaydım
 N'ideydim zârın olsaydım sana nâlân olaydım yâr
 N'ideydim zülf-i leylâyı n'ideydim çeşm-i şehlâyı
 N'ideydim başka sevdâyı sana sûzân olaydım yâr
 N'ideydim şânına lâyık **Hulûsî**'n olmasa âşık
 N'ideydim olmayı ayık sana mestân olaydım yâr.³⁵⁵

2. İlâhi

Kûşe-i vahdetimiz halvetimiz yâr iledir
 Sarmışız sînemize vuslatımız yâr iledir
 Sorma zâhidlere bilmez “len terânî” sırrını
 Tûr-ı Eymen'de nihân sohbetimiz yâr iledir
 Okuduk Mushaf-ı hüsnündeki “ev ednâ”yı
 Ol sebebdan nazar-ı rü'yetimiz yâr iledir
 Dağılıp varlığımız cümle tarîk-ı aşkda
 Pây-mâl oldu olan rif'atımız yâr iledir
 Nere baksa görünen dost yüzüdür dîdemize
 Vechin âşüftesiyiz hayretimiz yâr iledir
 Kapısı kulluğudur başda saâdet tâcı
 Bir hakîr bendesiyiz izzetimiz yâr iledir
 Nazar-ı himmetidir yoksa **Hulûsî** anın
 Biz kimiz bu lutf-ı bî-minnetimiz yâr iledir.³⁵⁶

3. İlâhi

Ben bir kuş olsam uçsam varsam yârın kûyuna

Kanatlarım üzülse düşüp o ilde kalsam

Yüz sürerek toprağa eşiğine baş koyup

Dost kapıdan çıkınca yüzüm ayağa salsam

Sorsa yârım hâlimi silip eşk-i âlimi

Kendi özüm unutup ana hayrete dalsam

Âşıkım dese o dem sâdıkım dese o dem

Ayağının altına yüz urup toprak olsam

Dese **Hulûsî** ki yâr sen bana ben sana yâr

Varım olup târumâr ben dahi kurbân olsam³⁵⁷

4. İlâhi

Hâtır şen olmuş ol n'idem

Dil gül-şen olmuş ol n'idem

Yârsız geçerse bir demim

Cânsız ten olmuş ol n'idem

Halvet deme şol halvete

Olmuş izâfet kesrete

Vahdet deme şol vahdete

Hep sen ben olmuş ol n'idem

Dost gayrını yâd etse dil

Dil deme dil adını sil

Bir yârdan özgeye gönül

Kim mesken olmuş ol n'idem

Varlık libâsın soymaya
 Hem âr u ırzı koymaya
 Bir pîre cândan uymaya
 Hâs ma'den olmuş ol n'idem

Fer'inden asla yetmemiş
 İcmâli fasla yetmemiş
 Dil mezraında bitmemiş
 Bir harman olmuş ol n'idem

Sahrâda Kays-ı zû-fünûn
 Aşk derdine olmuş zebûn
 Yardıkça Ferhâd bî-sütûn
 Hep şîven olmuş ol n'idem

Âşık merd oğlu merd gerek
 Cân ten ser-â-pâ derd gerek
 Dost zülfüne dil-bend gerek
 Ter dâmen olmuş ol n'idem

Yâr derdi olmayan beden
 Rûhsuz gezer giymiş kefen
 Cân mürgüne urmuş resen
 Bir reh-zen olmuş ol n'idem

Saçdın **Hulûsî** bir güher
 Toplar anı ehl-i hüner
 Cân sevdiğinden bî-haber
 Ten yek ten olmuş ol n'idem³⁵⁸

5. İlâhi

Bülbül-i âşüfte miyim sen gül-i handâna göre
Bilmem aceb beste miyim kâkül-i reyhâna göre

Derdim anın mest gözünün cân ile kurbânı olam
Cân sana lâyık ola mı hançer-i müjgâna göre

Zülfüne dil bağlayalı fark edemem seni beni
Kim çöze dîvânesini uslana dîvâne göre

Derdim açarsın yüzünü herkese ammâ güzelim
Her göz anı gördü senin etdiğin ihsâna göre

Her dil-i dîvâne senin bağladı zülf-i resenin
Bağladığın kurtulamaz zülf-i perîşâna göre

Hulûsî'ye şânın eğer olmasa ihsânın eğer
Kulluğa şâyeste değil sen şeh-i hûbâna göre³⁵⁹

6. İlâhi

Her demde sürülmez bu devrân-ı Rasûlu'llâh
Her demde kurulmaz bu dîvân-ı Rasûlu'llâh

Her dîdeye yüz açmaz her göz o yüze kaçmaz
Her merhaleden geçmez kervân-ı Rasûlu'llâh

Bin yıllık ömür değmez bir lahzasını anın
Her cânâ nasîb olmaz ihsân-ı Rasûlu'llâh

Deryâ-yı maârifden dürr al dil-i ârifden
Pür-hikmet-i sârifden der kân-ı Rasûlu'llâh

Erkân-ı Karîbu'llâh bürhân-ı Karîbu'llâh
Her şân-ı Karîbu'llâh hep şân-ı Rasûlu'llâh

Her emre itâatda her vech ile tâatda

Meydân-ı sadâkatda merdân-ı Rasûlu'llâh

Hulûsî ne devletdir bin lutf u inâyetdir

Olmak ne saâdetdir kurbân-ı Rasûlu'llâh³⁶⁰

İhramcızâde; “Bizim yolumuz sohbet üzere kurulmuştur!” diyerek soh-
bete verdikleri önemi dile getirmişlerdir. “Gardaşlarım! Her sohbette
vuslat vardır, vuslatsız sohbet olmaz. Sohbetlerde edep ve muhabbetinize sahip
olun.” diyerek sohbet âdâbının önemini belirtirlerdi.³⁶¹

İhramcızâde sohbetlerde murakabeyi sever; “Sükûtumuzu anlamayan,
sohbetimizi hiç anlayamaz.” der ve ekler; “Söz ile olsaydı bu işi herkese söyler-
dik.” Bazen “Uzaktan, yakından geliyorsunuz. Alamazsanız size ayıp, vermez-
sek bize ayıp.” buyururlardı. Sohbetlerde “edep” ve “muhabbete” sahip
olunmasını isterdi. Her sohbette vuslat olduğunu ve vuslatsız sohbet
olamayacağını söylerdi.³⁶²

Bir mürşid-i kâmil olarak İhramcızâde müridlerini sohbet yolu ile
irşat edip kemâle eriştirmeye çalışırdı. Onun sohbetlerinde manevî
hâller husule gelirdi. İhramcızâde sohbetleri, gönüllere şifa sunan
manevî bir ilaçtı. İhramcızâde’ye göre derviş, saf ve berrak bir aynaya
bakmadan, yüzündeki bir lekeyi fark edemediği gibi, ahlâkî olgunluğa
ermiş kimselerle düşüp kalkmadan da, kusurlarını görüp düzeltemez.
Sohbetlere yaz kış devam edilirdi. Kışın sohbetler çoğunlukla Çorapçı
Han’daki vekâlede bazen de devlethanede yapılırdı. Yazları ise soh-
bet için Yılkırkan, Tekke Önü ve Kepenek Suyu civarında sahraya
gidilirdi. İhramcızâde açık havada tabiatın derinliğini seyrederek hoş
bir sohbet ortamı oluşturmak, aşk ve muhabbet dolu zamanlar ge-
çirmek gayesiyle mevsim şartları müsait olduğu zamanlarda sık sık
sahraya giderlerdi. Sohbetlerde edep ön planda tutulur, yol ve yaşta
büyüklere hürmet edilip onlara her hususta öncelik tanınırdı. Örne-
ğin İsmail Hakkı Efendi, arkadaşı Peşkircizâde’ye kendisinden bir süre
önce Mustafa Hâkî Efendi’ye intisap etmiş olmasından dolayı kendi-
si irşat makamında olmasına rağmen hürmet eder, yanına geldiğinde

ayağa kalkar ve yer gösterirdi. Sohbet sırasında diz üstüne oturulur, konuşmak isteyen izin isteyerek konuşur, erken ayrılmak isteyen de huzuru bozmadan sesizce ayrılırdı. Sohbetlerde ilahîler okunur, arada sâkîlerin semaverde yaptıkları çaylar kıtlama usûlü içilir, ardından tekrar sohbeta gönül birliği içinde devam edilirdi. Sohbet denilince akla çay gelir, çay içmek sohbetin ana özelliklerinden biri olarak kabul edilirdi. İhramcızâde bir sohbet esnasında murakabeye dalıp yaklaşık yarım saat sonra başını kaldırarak, etrafındaki ihvanları tek tek gözden geçirdikten sonra; *“Kardeşlerim, o gün bu gün el eleyiz. Sizler de ashab-ı Rasûlullâh’ın sohbet faziletine nail olan kimselersiniz. Bize de ihsan olarak Rasûlullâh’a ve Allah’a kurbîyyet verildi.”*³⁶³ buyurdular. İhramcızâde der ki: *“Gardaşlarım! Bizim tarikatımız sohbet tarikatıdır. Sohbetten âri olmayın, sohbetlerinizde konuşacak bir şey bulamazsanız, bizim gıybetimizi yapın.”*

Hatimde ve sohbette dünya ve âhiret işlerimizi Cenâb-ı Hakk’ın hal-ledeceğinden bahseden İhramcızâde der ki: *“Gardaşlarım! İki ihvanımız bir araya geldiklerinde üçüncüsü pirândır.”* Sohbette ne zuhur ederse, ona kanaat edilmesi tavsiye olunur. Sohbet, tecrübeli kimse ile yapıldıkta ihvana yardımcı olur. İhramcızâde sohbetine *“Gardaşlarım!”* diyerek başlardı. Önemli bir kelâmı üç defa tekrar ederdi. Sohbetlerden sonra, *“Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.”* atasözünü hatırlatırlardı. İhramcızâde sohbette oturur iken çaylar gelir. Bir süre rabîta eder. Sonra başını kaldırır; *“Gardaşlarım! Bu dünya bir âlem. Allahu Teâlâ’dan geldik. Allahu Teâlâ’ya gideceğiz.”* Sonra biraz murakabe eder, daha sonra *“Gardaşlarım, çay içerken, kulağımız bir ses ister.”* der, güzel okuyuşlu bir ihvana ilâhî okuturdu.³⁶⁴

Sohbet esnasında İhramcızâde için manevî bir makam hazırlanır. Pîrânın manevî makama teşrif edecekleri bir hakikât olduğuna itikat edilirdi. Sohbette oturuş namaz oturuşu gibi, rahatsızsa rahat edeceği şekilde yerde oturulur. Sohbette çay içmek sohbetin ana özelliklerindedir. Çay için semaver kurulur. Sohbette içilmiş çayın tortusu çiçek dibine, toprağa dökülür, lavabo gibi uygunsuz mekânlara dökülmez. Çayı sâki adı verilen kişi hazırlar ve çayları dağıtmada yardımcı kişiler bulunur. Çaylar kıtlama usulü ile içilir. Bu usulün tercihi ortamın

kaşık sesleri ile huzuru bozmaması içindir. Çay içilirken sessiz, fokurdanmadan, bardak tabağına konurken sessiz bir şekilde konulmasına dikkat edilir. İhramcızâde veya herhangi bir büyük varken o içmeden çaya başlanılmaz. İhvanın sair zamanlarda sigara içmesi men edildiği gibi, sohbet mekânında ihvan olmayanın sigara içmesi de hoş karşılanmazdı. Sohbet halkasından ayrılmak sessizce olur, giderken, “*Ben gidiyorum.*” gibi kelimeler söylenmez. Ayrıca saate bakmak gibi bıkkınlık ifade eden hareketlerden kaçınılır. Sohbetinde edebe çok önem verilir. Cezbeli hâli olanlar uyarılır veya büyükler o hâlden geçmesi için gerekli manevî terbiyenin usulleri ile ihvandaki bu hâli terk ettirir. Çünkü bağırarak ve nara atarak yol başında görülen zayıf hâllerdendir.

İhvan ister sohbetinde, ister başka bir yerde olsun kendinden önce bu yola sülûk edene karşı saygı göstermesi gerekir. Sohbet yerinde sülûk görmüşler, görmeyenlerden, ihtiyarlar gençlerden, dersi önceden alanlar sonra alanlardan daha üst köşeye, konuşmada önceliğe, sohbetin idaresine hak sahibidir. İhramcızâde dahi bulunduğu sohbetlerde kendinden önce ihvan olmuş kişiler gelince yerinden kalkar onları kendi yerlerine buyur ederdi. İhvanın büyükleri söz söylerken dikkatle dinlenir. Büyüklerin yüzlerine cebhî bakış kerih görülür. Eğer ilâhî okunuyorsa dışardan gelen kişi, ilâhî bitiminde mekâna dâhil olur. Söz söyleyecek ise, izin isteyerek söze başlar.³⁶⁵ Bir ihvanı İhramcızâde'nin sohbet meclisine dair hatırasını bizlere şu şekilde aktarmaktadır:

“1966 yılı haccında Efendi Hazretleri ile bulundum. Haccdan sonra vekâleye, Efendi Hazretleri'ni ziyarete gittiğimde Hacı Bekir Efendi yüksek sesiyle,

*Cânân ilinin güllerinin bağı göründü
Dost ikliminin lâlesinin dağı göründü
Envâr-ı Muhammed doğuben tuttu cihanı
Şakku'l kamerin mu'cize parmağı göründü

Kaygu gecesi gitti kamu kalmadı korku
Eyyüb'a dahi sıhhatinin çağı göründü*

Dil hastasının derdine dermanı erişti

Şemsî'ye bu gün dostunun otağı göründü

ilâhîsini söylüyor ve ağlıyordu. Şeyhimiz Efendimiz Hazretleri buyurdu ki: 'Gardaşlarım! mahşerde böylece toplanacağız. Rasûlüllah sallallahü aleyhi ve sellem Havz-ı Kevseri'nin başında bütün tevhit ehli ehlullah cem olacağız cemâle tevhit sesleriyle gideceğiz. Tevhit ehli Ehlu'llâh'a, Nâci Fırkası'na yakınlığa vesile tayin olduk. Gardaşlarım! Tevhîd ehlisiniz. Nâci Fırkası sıratı görmeyecek. Hesapta sorulmayacak. Mahşere gidiş yokuştur.' dedi elinde tesbihi dik tuttu 33 Sübhâna'llâh'ı tarif etti. 'Sırat düzdür.' dedi 33 Elhamdüli'llâh'ı düz tutarak tarif etti. 'Cenneti cemâle gidişimiz iniştir.' dedi 33 Allah-u Ekber'ı aşağı tutarak tesbihini tarif etti. 'Her namazın sonunda tefekkürle okuruz.' buyurdu. Biraz sükûttan sonra başını kaldırdı, buyurdu ki: 'Gardaşlarım! Ölümü, berzâhı mahşeri tefekkür edin. Namaz kılarken Beytu'llâhı, salavât-ı şerife okurken de Ravza-ı Rasûlüllah sallallahü aleyhi ve sellemi tefekkür edin ve hatırlayın. Gayri zamanda bizi hatırlayın. Yolunuz düşerse Mekke'ye Medine'ye gidin. Fakat bizi unutmayın. Bizi Sivas'ta bulursunuz. Gardaşlarım! İhvanımız bizi unutmaz. Bizde ihvanımızı almadan cennete gidersek, cennet bize haram olsun.' deyince ihvan gözyaşıyla ayağa kalktı Şeyhimizde ayağa kalktı elini öpen her ihvana 'Fî-emâni'llâh!' dedi. En son eline uzandım. 'Fî-emâni'llâh!' dedi ve ilâve olarak; 'Allahu Teâlâ'dan temiz geldik, emaneti ehline temiz teslim edelim.' buyurdu. Şeyhimden duyduğum son söz oldu."³⁶⁶

İsmail Hakkı Efendi, ihvanını bir Nakşî geleneği olan sohbet halkalarında yetiştirmiş ve bu muhabbeti o sohbetlerde aşlamıştır. Sohbetler, manevî alışverişin bazen farkında olunmadan yapıldığı zamanlardır. Şah-ı Nakşebend, her fırsatta sohbeti ihtiyar eder, sohbetlerinde ilim ve ahlâka büyük önem verirdi. "Tarikımız sohbettir." derdi. Bu sebepledir ki İsmail Hakkı Toprak da her fırsatta sohbet yapmıştır. Bu bazen geleneksel usuldeki dergâhın diğer bir adı olan "vekâle" dediğimiz mekânlarda, bazen de kır sohbetleri şeklinde olurdu. İsmail Hakkı Efendi'nin özellikle kır sohbetlerini her fırsatta yapması, onun gerçek tekkeyi "yer ve gök kubbe, ay, güneş ve yıldızları da tekkenin kandilleri" olarak kabul etmesinde yatıyordu. Sıcak yaz günlerinde ara sıra İhramcızâde ihva-

nı toplar. Yukarı Tekke dibindeki mesire yerine “sahra”ya gidilir, bir at arabasına kilimler, seccadeler, halı, yastık ve minderler yüklenirdi. Böyle günlerde pirinçten mamul devasa bir Rus semaveri mutlaka yükün başını çekerdi. İhvanlar çay içip “demlenirler” ve çaya “küçük derviş” derlerdi. Oğlu Kazım Toprak Efendi der ki: “Kepeneğin Gözü’ne *sahraya* gittiğimizde ikinci namazından sonra Kemal Ağabey’im gelip kamyonu ile ihvanı götürürdü. Biz ise Efendim’le beraber Seyran Tepesi’nden yaya olarak şehre dönerdik. Efendim yüksek sesle Evrad-ı Behaiyye’yi okurdu. İsmail Hakkı Toprak Hazretleri sohbetlerde murakabeyi sever; ‘Sükûtumuzu anlamayan, sohbetimizi hiç anlayamaz.’ der ve eklerdi: ‘Söz ile olsaydı bu işi herkese söyledik. Bazen uzaktan, yakından geliyorsunuz. Alamazsanız size ayıp vermezsek bize ayıp.’ buyurlardı. Sohbetlerde ‘edep’ ve ‘muhabbete’ sahip olunmasını isterdi. Her sohbette vuslat olduğunu ve vuslatsız sohbet olamayacağını söylerdi.”³⁶⁷

7. Tezkiye-yi Nefis

Hayatı boyunca benlik duygusuna bürünmekten kaçınan İhramcizâde, Müslüman olarak kendimizde varlık görmemeyi, kendimize paye vermemeyi, ibadetlerimize ve yaptığımız iyiliklere güvenmemeyi, kendimizi başkalarından üstün olarak değerlendirmemeyi şu meşhur sözüyle dile getirmektedir: “*Biz hiç kimseyi hor görmeyiz. En günahkâr insan tevbe eder, Allah’ın sevdiği kulu olur. İbadetine güvenen insana varlık gelir ve mahv olur.*”³⁶⁸

İhramcizâde’nin beyanıyla herkes Allahu Teâlâ’dan korkarken, kendilerinin nefislerinden korktuklarını belirtmektedir. İnsanın herşeyden önce haddini bilmesi gerekmektedir. O bu gerçeği şu şekilde ifade etmektedir: “*Kendini bilmek, kendine gelmek, kendini bulmak, kendine ermek, nerden gelip gittiğini anlamaktır.*” Ruhumuzun safiyetine ve nefsimizin adavetine dikkat çeken İhramcizâde; “*Nefsimiz düşmanımız, ruhumuz dostumuzdur ki, asla bizden ayrılmaz. Ölüm ahir olmayınca.*”³⁶⁹ değerlendirmesinde bulunmaktadır.

8. Tasfiye-yi Kalb

İhramcızâde'nin müntesiplerine en büyük tavsiyesi şudur: “Gönlünüze sahip çıkın.” Gönül insanın en büyük hazinesidir. Gönül Hakk'ın tecelligâhı, yere göğe sığmayan Rabb'imizin nazar kıldığı mekandır. Gönül sonsuzdur. Gönül sadece Allah'a tahsis edilmesi gereken insanın merkez noktasıdır. Bu nedenle İhramcızâde de gönle sahip çıkılmasını istemektedir. Gönle şeytanın, nefsin ve şer odakların tasallutuna fırsat verilmemesini istemektedir. Madem gönle Hak nazar kılmakta, o zaman Hakk'ın nazar kıldığı bu gönül sahiplerini incitmemek, gönülleri kırmamak gerekmektedir. Bu minvalde İhramcızâde kadın ve erkek tüm ihvanın temel düsturunu şu şekilde ortaya koymaktadır: “Gardaşım! Erkek ihvanın ilk vazifesi incinmemek ve incitmemek, kadın ihvanların ilk vazifesi kocasına hizmet etmektir.”³⁷⁰

Gönül kazanmak kolay değildir. Gönülleri şaduman eylemek güzeldir ama o seçkin gönüllerin tarumar olmasına yol açmak da o kadar sorunlu bir durumdur. Gönüller paramparça edilince onun tamiri kolay olmamaktadır. Bu duruma İhramcızâde şu şekilde dikkat çekmektedir: “Gökten düşenin parçası bulunur, gönülden düşenin parçası bulunmaz.”

Başkalarının gönlünü incitenlere, bir türlü başkalarından memnun olamayanlara, her defasında karşındakilerden rahatsız olanlara İhramcızâde sert tavır sergilemektedir. Önüne geleni beğenmeyen, kendisinden başkasına paye vermeyen ve el âlemi kendisine kul köle zannedenlere İhramcızâde ölçüyü koymakta ve başkasını kendisine şikâyete gelene şöyle seslenmektedir: “Gardaşım! O zat Allahu Teâlâ'nın kulluğundan da mı çıktı?”

Müslümanların birbiriyle didişmelerinden, başkalarının gönülleri- nin kırılmasından, kendisini haklı çıkarmak pahasına öteki kardeşlerinin kalblerini kırıp geçirenlerden bizar olan İhramcızâde, hepimizi şu tavsiyesiyle insafli olmaya davet etmektedir: “Gardaşlarım! Sakın müna-kaşa yapmayın. Allahu Teâlâ bilir deyin, işin içinden çıkın.”³⁷¹

İslâm'ın en büyük amacı, iyi insan yetiştirmektir. Onun için Müslüman, çevresindeki insanlara güven verir. O, kendi mutluluğunu asla başkalarının mutsuzluğu üzerine bina etmez. İşte tasavvufî ahlâkın amacı da budur. Bundan dolayı İhramcızâde, gerçek anlamda kardeşliğin ilk vazifesi; incinmemek ve incitmemek derdi. Gerçekten bu ilke, aile ve sosyal hayatta gözetilmiş olsa, o toplum Asr-ı Saadet toplumu-na dönüşür. Bu sebeple o, kendisine ve mensuplarına karşı her türlü hakareti yapanlara bile daima bu amel-i ahlâk örneğini sergilemiştir.³⁷²

Gönül tasfiyesi bir temizlik ameliyesidir. Gönlün pak kılınması her türlü mâsivâ duygusundan arındırılmasına bağlıdır. Gönül bir havuzdur. Göz, kulak, ağız, dil, burun, el, ayak ve her türlü organ bu havuzu dolduran adeta birer su kanallarıdır. Havuzun temiz olması bu kanallardan beslenen havuza temiz su akıntısının sağlanmasına bağlıdır. Dolayısıyla önce şebekenin temiz olmasına dikkat edilmelidir. Gönlün temizliği öncelikle çevrenin ve bedeninin temizliğine bağlıdır. İnsan bir bütündür. Manasının nezih olması için önce maddesinin temiz ve pak olması gerekmektedir. Temizlik İslâm'ın en temel şiarıdır.

İhramcızâde mutluluk ve huzurun esasını da temizlik olarak görmektedir. İbadetlerin başlangıcı kadar insanlık kemalinin temelidir temizliktir. O gönül temizliğine, hanelerin temizliğine, bedenlerin temizliğine, çevre temizliğine, akıl ve fikir temizliğine ayrı bir hassasiyet gütmektedir. Bu gerçekten hareketle bizlere, "*Taharet üzere yaşayınız. Takva üzere olunuz.*"³⁷³ tavsiyesinde bulunmaktadır. "*Her an abdestli olunuz, devamlı Kur'ân okuyunuz.*"³⁷⁴ hatırlatmasında bulunan İhramcızâde, temizliğin en güzel kıvamını abdest olarak görmektedir.

Abdestli olmayı şeytan ve nefse karşı silahlanma olarak görmekte, ibadetlere başlangıç addetmekte ve hatta abdestin bizzat kendisini ibadet telakki etmektedir. Abdest nurdur, insanı görünen ve görünmeyen kirlerden temizler, Allah'ın en-Nûr isminin kulda tecellisidir. O nedenle İhramcızâde de müridlerine en-Nûr isminin tecellisini sağlamak için sürekli abdestli olmaya davet etmektedir.

Kendisine “Cünüp iken yemek yenir mi?” diye soranlara İhramcızâde; “Gardaşlarım! Benim ihvanım, abdestsiz yemek yemez.”³⁷⁵ karşılığını vermiştir. İhramcızâde her türlü temizlik hususunda son derece hassastı. Elbisesinin, bedeninin, mekanının, ortamının ve çevresinin temizliğine ayrıca özen gösterirdi. Cuma günleri onun ayrı bir telaşı olurdu. Cuma günü onun nazarında özeldi. Gecesinden sabahına, gündüzünden akşamına Cuma gününde hem kendini hem de ihvanını seferber ederdi. Cuma günleri ihvanı ile hamama gider ve cumaya hazırlık yapardı. Bedenlerini arındırırken hamamda dahi gönülleri yapmanın çabasına bürünürdü. Hamamda kendilerine hizmet edenlerin parasını öder, harçlıklar ve ikramlarda bulunur, kendileri ile hoş sohbetler yapar, onların hâl ve hatırlarını sorarak gönüllerini alırdı. Cumaya hazırlıkları adeta bir heyecan oluştururdu. İhvandan saç sakalı dağılanlara saç ve sakallarını düzeltmelerini, saç ve sakallarının bakımına özen göstermelerini tavsiye ederdi. İhvanın eli ve yüzünün düzgün ve temiz olmasını isterdi. İhvanın hamama erken veya geç saatlerde gitmelerini hoş karşılamaz, uygun saatlerin gözetilmesini isterdi. Hamamlarda avret mahallerinin korunmasına, mahremiyet duygusunun tersyüz edilmemesine, edep yerlerinin açılmamasına, edep ve haya ölçülerine riayet edilmesine özen gösterirdi. Tırnaklarının kesilmesinde pürdikkat kesilen İhramcızâde, koltuk altlarının ve avret mahallinin temizliğine özen gösterir, temizliği İslâm’ın şiarı olarak görür, bedeni Allah’ın bize emaneti kabul eder, sağlığına ve bedeninin sıhhatine ayrı bir özen gösterirdi.

İhvanı ondaki hassasiyeti bildiği için vekâleye gelirken mümkün mertebe önce hamama giderler. Boy abdesti alırlar, İhramcızâde’nin huzuruna tertemiz varmayı uygun görürler. Yıkanıp temizlenen, elbiseslerini temiz ve düzenli kılmaya çalışan, güzel kokulara bezenen ihvan İhramcızâde’nin huzuruna varınca İhramcızâde kendilerine bir başka hatırlatmayı yapardı: “Hacı, hacı temizlik yokluktur. Yok olarak geleceksin. Kalbteki bütün varlığını atacaksın ki, temiz olasın.”³⁷⁶ Temizlik duygusu ile yokluk bilincini bir bütün olarak değerlendirmekte, maddî temizliğin yanında gönül temizliğinede hassasiyet gösterilmesini istemektedir.

9. Âdâb ve Erkân

İhramcızâde tasavvuf ilmini baştan sona edebe bürünme çabası olarak görmektedir. Her yerde ve her durumda dervişin edebine yaraşır bir tutum sergilemesini istemektedir. Ona göre tasavvuf nezaket, letafet ve estetik dünyasıdır. Dervişin hayatında kabalık ve hırçınlık olmaz. Edeb çizgisi ilmin de irfanın da esasıdır. Dervişin öncelikle edebe riayet etmesi gerekmektedir. Tasavvufî eğitimde belirli âdâb ve erkâna riayet etmek şarttır. Kul olarak Rabb'imize karşı edebimizi en güzel şekilde yerine getirmemizi, ümmet olarak Rasûl-i Zîşân Efendimiz'e karşı edebimizde kusur etmememizi, kardeşlik edebine riayet edip ihvan olabilmeyi, komşuluk ve akrabalık edebine riayet etmeyi, anne ve babamıza karşı edepli davranmamızı, büyüklerimize ve mürşid-i kâmillere karşı edebe uygun hareket edilmesini istemektedir. İhramcızâde'ye göre tarikatın iki edebi bulunmaktadır. Bunlardan biri olduğu gibi görünmek, bir diğeri ise görüldüğü gibi olmaktır.³⁷⁷

İhramcızâde dervişliği dağı delmek kadar zor ve meşakkatli bir yolculuk olarak görmektedir. Kimilerinin ise dervişliği bir sigara kâğıdını iğne ile delmek kadar kolay addettiklerinden de yakınmaktadır.³⁷⁸ Dervişlik edebinin başında kardeşlik gelmektedir. İhvan olarak kardeşlerine karşı edebe uygun davranmak esastır. Bu noktada konuya İhramcızâde şu şekilde yaklaşım sergilemektedir: “*Siz birbirinizi Allah için severseniz, gayretullah zuhur eder, Allahu Teâlâ'da sizleri sever.*”³⁷⁹

Sevginin karşılıklı olduğuna, dostluk ve kardeşliğin bir edep çizgisi olduğuna dikkat çeken İhramcızâde'ye göre dervişlik edebinde büyükler küçükleri sevdiği için küçükler de büyüklerine sevgi ve hürmet beslemektedirler. Gökyüzünde ay ve yıldızlar ne kadar muhteşem ise ihvan topluluğunda da muhabbete vesile olan semaverle ayrı bir huzurun yakalandığından bahsetmekte ve şöyle demektedir: “*Sema aysız, ihvan semaversiz olmaz.*” Dervişlik âdâbı meclis ortamında gerçekleşir. Sohbet meclislerinde halka teşekkül eder. Her derviş nereye oturacağını bilir. Derviş kendisine hizmet edilmesini beklemeden kendisi herkese hizmet etmenin zevkine ermek ister. Semaverin kaynatıldı-

ği, herkese ikramların yapıldığı, tatlı sohbetlerle içilen çayların zevke dönüştüğü, karşılıklı nazarlarla hâl transferinin yaşandığı, gönüllerin teskin edilerek konuşulacak sözlere, takınılacak tavırlara, gerçekleşecek hizmetlere dikkat edilmesi dervişlik erkânında riayet edilmesi gereken edep kurallarıdır. Dervişlik ortamında incitmek, incinmek, öfke ve telaş yoktur. Dervişlik âdâbında Allah için sevmek ve Allah için kızmak esastır. Dervişlerin birbiriyle hâlleşmesi, kaynaşması, anlaşması ve dostluk tesis etmesini Rabb'imizin lütfu olarak değerlendiren İhramcızâde dervişliği dost olma sanatı olarak görmektedir. İhvanın birbirini sevmesinin temelini şu sözleriyle açıklığa kavuşturmuştur: “*Ervah-ı ezelde ruhlar beraber olmuşlar, onun için burada beraberiz.*”³⁸⁰

Kardeşliğin esasını muhabbet iksiri olarak gören İhramcızâde, Allah'ın kulunu sevmeyi de o kulda kusur görmemeye bağlamaktadır. Başkasında kusur görenin ise kendinde varlık göreceğinden bahsetmektedir.³⁸¹ Müslümanlığın kardeşliğindeki sevgi onların birbirini Allah için sevmeleridir. Allah için gerçekleşen sevgide gayretullah zuhur edecektir. Gayretullahın zuhuruyla ise Allah bizleri sevecektir.³⁸² Kardeşliğin mayası muhabbettir. Seven sevdiğini her haliyle benimser. Kardeşlerin birbiriyle hataları yüzünden irtibatı koparması söz konusu olamaz. Gülü seven dikenine katlanır. Kardeşler de birbirlerinin hatalarını gözlerinde büyütmeden kardeşliklerine gölge düşürmemelidir. Rahmet nazarıyla bakanlar hatalarından dolayı kardeşlerini dışlamayı değil hatalarından dönmeleri konusunda iştihakla yardımcı olurlar. Neden? Çünkü, muhabbeti olan hata görmez, görse de göz yumar.³⁸³

İhramcızâde dervişlerini birbirlerinde fânî olmalarını istemektedir. Onun meclisinde dervişler kendilerini değil öncelikle dergâh arkadaşlarını düşünürler. Dervişlik âdâbında hiçlik duygusu esastır. İnsanın nefsini görmesi, kendisini ön plana çıkarması ve menfaat devşirmesi söz konusu değildir. Nefsânî arzuların yok edilmesi istenmekte ve bu durumu da şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur: “*Yok olun, yok olursanız, Allahu Teâlâ var olur.*” Dervişlik âdâbında dostlar birbirini karşılıksız sever. Gönülleri yakın olanlar için mesafeler ve uzaklıklar bir engel

teşkil etmez. Tıpkı İhramcızâde'nin dediği gibi: *“Bizi sevenler, Yemen’de de olsa dizimizin dibindedir. Sevmeyen ise, dizimizin dibinde de olsa Yemen’dedir.”*³⁸⁴

“Bizim ihvanımızın uzaklığı yakınlığı yoktur, her an onlarla beraberiz.” diyen İhramcızâde fiziki beraberlikten çok gönül birlikteliğini önemsemektedir. Sevenlerin birbirini unutması mümkün değildir. Dervişlik âdâbında kısa süreli veya çıkara dayalı kardeşlik tesis edilemez. Kurulan kardeşlikler mezara kadar devam eder. Sevenlerin birbirinden ayrı kalması, ilgilerini kesmesi, desteklerini esirgemesi söz konusu edilemez. Dervişlik edebinde ayrılık gayrılık olmaz.

Dervişlikte birlik ve beraberlik esastır. Yürekler ortak atar, sevinçler birlikte hissedilir, acılar birlikte hafifletilirdi. Her fırsatta ortak hareket edilirdi. Bu gerçeği İhramcızâde şu şekilde ifade etmektedir: *“Biz, dünyaya ve âhirette maddî ve manevî işlerinizde beraberiz, biriz.”* Dergâh atmosferinde sevgi ve ilgi sadece ihvana gösterilmezdi. Dergâh ortamında bulunan herkes bu muhabbetten istifade ederdi. Dergâhın bulunduğu mahallede yaşayanlar, dergâha gelen ayende ve ravende herkes bu şefkat ve merhametten faydalanırdı. Dergâhın âdâbınca sadece insanlar değil çevredeki hayvanlar da yardım ve ilgiden nasiplerini alırlardı. Tıpkı İhramcızâde'nin dediği gibi; *“Biz, değil ihvanımıza, ihvanımızın kapısındaki kedisine, köpeğine de sahip çıkarız.”* İhramcızâde dostlarını çok severdi. Onlarla sürekli irtibat kurardı. Düğünler, doğumlar, cenaze merasimleri, şölen ve törenler vesilesiyle dostlarıyla sevinçlerini ve acılarını paylaşırdı. İhramcızâde ile tanışmak bir şerefti ve İhramcızâde'den vazgeçmek kolay olmazdı. İhramcızâde şöyle derdi: *“Biz, ihvanın ismini geç öğrenir, geç unutturuz.”*³⁸⁵

İhramcızâde ihvanını gözbebeği mesabesinde görürdü. İhvanının terk edilmesine dayanamaz onları yalnızlık girdabından kurtarırdı. İhvanını mertebelerine göre değil insanlıkları bağlamında değerlendirir, selamlaştığı dostlarıyla her fırsatta hâlleşirdi. Bu durumun mahiyetini şöyle dile getirirdi: *“Bizim ihvanımız, devlet malı gibi değerlidir. Her yerde tanınır.”*³⁸⁶

27 Zilhicce 1366/12 Kasım 1947 tarihli bir mektubunda İhramcızâde, dostların birbiriyle irtibat kurmasını istemektedir. Dostlar arasında yakınlaşmanın, kaynaşmanın, irtibatın ve haberleşmenin kesilmesinden rahatsızlık duymaktadır. Hayatın muhabbet merkezli bir yaşama dönüştürülmesini ve dostların içli dışlı bir hayat sürmesini istemektedir. Gözden irak kalarak gönüllerden uzak düşmemeyi bizlere şu şekilde hatırlatmaktadır:

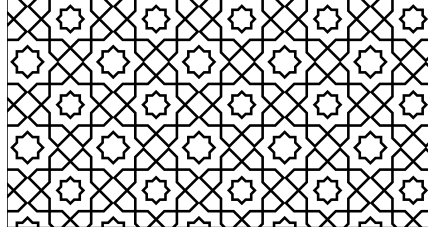
*Dîdeden oldunsa nihân
Dilde sen ey cân-ı cihân
Cândan ırağ olma hemân
Ey gül gülzâra buyur.*³⁸⁷

Dervişlik âdâbında ihvanın birbirini Allah için sevmesi esastır. Mecnûn'un Leylâ derdiyle divane olması gibi dostların da birbirinin derdine ortak olması gerekmektedir. Leylâ arzusu her zorluğun üstesinden gelmesini sağladığı gibi kardeşlik hassasiyeti de yoldaki her türlü engeli ortadan kaldırmalıdır. Mecnun ile Leylâ'nın durumundan bahisle İhramcızâde gönüllerin perçinleşmesini istemektedir. Şöyle ki: *Benim gönlüm şimdi bir Leylâ buldu, yürü Leylâ ki, ben Mevlâ'yı buldum, Leylâ Leylâ derken Allah'ı buldum. Bu hâl ile olun, Gardaşlarım! Bu âlem bir hayaldir. Allahu Teâlâ için birbirinizi sevin. Biz sizi Allahu Teâlâ için seviyoruz. Karıncayı da Allahu Teâlâ için seviyoruz. Dışarı çıkıyorum, bakıyorum, ne görüyorsak Allahu Teâlâ'yı görüyoruz. Sizi de gördük Allahu Teâlâ'yı gördük. Biz Allahu Teâlâ'ya sarılmışız ki, siz bize sarılıyorsunuz.*³⁸⁸

Tarikat dersi alan ihvanından evrad ve ezkara riayet, ibadet ve taate devam, tarikat vazifelerini yerine getirmek kadar insanca davranmaya, kardeşçe yaşamaya, muhabbetle perçinleşmeye ve karşılıklı huku-kumuza riayet etmeye davet eden İhramcızâde bizlere şu tavsiyelerde bulunmaktadır: *“Gardaşlarım! Ders alan birinin oruç ve namazdan önce gözü kör, kulağı sağır, dili peltek ve eli ayağı kötürüm olmalıdır. Gardaşlarım! İhvan olmak kolay, insan olmak zor. Gidersin bir mürşide ders alırsın eve ihvan dönersin. Ama insan olmak öyle değil. Şeyhimden ders aldıktan sonra, şeyhimin*

boyasına boyanmışım. İşte bu sizin gelmeniz, şeyhimin himmetidir. Himmet verilmez alınır. Himmeti vermeli, almalı. Biz verebiliyor muyuz siz de alabiliyor musunuz? Biz Allahu Teâlâ'nın hiçbir işine karışmadık. Naz makamında dahi olmadık. İhvan vaktin oğlu olmalıdır. İhvan ihvanlığı ile avama karşı gururlanmamalı ve riyaya gitmemelidir. Yolumuzun dört esası vardır. Devam-ı sohbet, devam-ı sünnet, devam-ı zikir ve seyr u sülûk. İhvanda huşu ve huzur birleşmezse zevk alamaz. İhvan iki kısımdır. Birinin her gün yediği baldır, balı bilmez. Diğeri de şekli ve şemailini bilmez. Bal baldır, tadından ayrılmaz. İhvan özürsüz üç hatmi terk ederse ihvanlıktan terk edilir. İhvan Allahu Teâlâ için bakarsa Allahu Teâlâ ona ölmez bir göz verir. Dinlerse, ölmez bir kulak verir. Hâsıl insan bütün azasını Allahu Teâlâ'ya verirse, Allahu Teâlâ ona ölmez bir vücut verir ve ruh olur. Edeb, ihlâs ve muhabbet bir ihvanda bulunmaz ise, ilerleyemez.”³⁸⁹

BEŞİNCİ BÖLÜM

İHRAMCİZÂDE İSMAİL HAKKI EFENDİ'NİN TASAVVUFÎ TERBİYE ÖLÇÜTLERİ

İhramcizâde'ye kimi kendini bilmezler ulu orta konuşarak, onun emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker görevini yapmadığı, uyarı vazifelerini yerine getirmediği, sünnete yakışan tavır sergilemediği gibi iddialarda bulunmuş olmalılar ki o da kendisinin vazifeden geri durmadığını ve Peygamber yolunun ne denli takipçisi olduğunu özlü bir şekilde bizlere şu şekilde dile getirmektedir.

Emr-i mâ'rûf münkeri bilmez miyiz?

Anlar ile biz amel kılmaz mıyız?

İsm-i pâk-i Ahmed'i bilmez miyiz?

Şimdi ızmâr eyleyü biz râh-ı ma'nâ olmuşuz.³⁹⁰

İhramcizâde dörtlükte özetle bizlere meramını şu şekilde dile getirmektedir: Dinî bakımdan yapılması gereken işlerle yapılmaması gereken işleri bilmez miyiz? Biz onlar ile amel kılmaz mıyız? Peygamber Efendimiz'in tertemiz yolunu, gidişatını bilmez miyiz? Şimdi bunları gizleyerek mana âleminin yolu olmuşuz.

Tasavvuf ilmîni ihsan terbiyesi olarak gören İhramcızâde, kulluğunu en güzel şekilde gerçekleştirmeye, en güzide davranışlar sergilemeye, en salâhiyetli bir tutum takınmaya özen göstermiştir. İhsan terbiyesi gereğince imanını kavi, ibadetlerini içtenlikli, ahlâkını güzel eylemiştir. Bizlere kendimizi sevdiğimizle bir ve beraber bilmemizi tavsiye ederken, Allah'ın her an bizimle beraber olduğunu hatırlatmaktadır. Her an Allah'ı görüyormuşçasına Rabb'imizle beraber olmamızı tembih etmektedir.

İhramcızâde mensup olduğu ekolün tasavvuf anlayışından bahsederken; *“Nakşendiyye-yi Hâlidîyye-yi Hâkiyye olan tarikatımızın evveli şeriat, ortası tarikat, âhiri (sonu) ise şeriattır.”*³⁹¹ değerlendirmesinde bulunmaktadır. İhramcızâde muhataplarını tüm insanlık, tekkelerini yeryüzü olarak görmüştür. Dar çerçeveden ve gündelik siyasetle olaylara yaklaşmamıştır. Olayların ve şahısların güdümüne girmemiş, hayata bir bütün olarak bakmıştır. Tasavvufî çizgisini zor zamanlarda kısır döngü tartışmalara kurban etmemiş ve şöyle demiştir: *“Gardaşlarım! Bizim siyasetle alâkamız yoktur. Cumhuriyet'in ilanından sonra tekke ve zaviyeler kapatılıyordu, bize dediler ki; 'Efendi siz şeyhsiniz. Tekke ve zaviyeler kapatılıyor, siz irşat faaliyetlerinize devam edecek misiniz?' Biz de, 'Evet, gök kubbenin altı bizim tekkemiz. Ay, güneş ve yıldızlar tekkemizin kandilleridir.' dedik.”*³⁹²

İhramcızâde'nin tasavvuf anlayışında zâhirle bâtın, ilimle amel, dünya ile âhîret bir bütündür. Zâhirde kalmayı önemsemez, işin sadece zâhirî yönü ile meşgul olmaz. Konunun zâhir boyutu kadar batınına da ehemmiyet verirdi. Söylemlerini ve yaklaşımlarını sadece rüya boyutuna indirgemez, rüyalarla gizemli bir hava oluşturmaktan kaçınırdı. Her fırsatta öze inmeyi, meselenin künhüne vakıf olmayı, istikamet çizgisinden ayrılmamayı önemserdi. Onun tasavvuf anlayışında istikamet çizgisi şer'î anlayışa riayetden geçerdi.³⁹³ Ankara Müftüsü Avni Doğan bir defasında İhramcızâde'yi ziyaret eder. Kendisinden tarikatları hakkında aydınlatıcı bilgi vermelerini ister. O da cemaatini kastederek, *“Şu topluluk size bir şey ifade etmiyor mu?”* karşılığını verir. Müftü Efendi daha açık konuşulmasını isteyince İhramcızâde şu cevabı vermiştir:

“Kardeşim, bizim tarikatımız ne kadar büyürse büyüsün, ne kadar incelirse incelsin, şeriatın kıl kadar ayrılmasına imkân yoktur.” Bu cevap Müftü Efendi’yi tatmin etmiş ve huzurdan memnuniyetle ayrılmıştır.³⁹⁴ Havada uçmayı, suda yürümeyi ve harikalar oluşturmayı büyük bir mesele gibi gösterenlere, keramet tellallığı yapanlara, olağanüstü olaylara merak salanlara istikametsiz kerametın olmayacağını, şeriatsız hakikate erişilemeyeceğini her fırsatta dile getirip şöyle demiştir: “Şeriatta kıl kadar noksanı olanın, havada uçtuğunu görürseniz, vurup kanadını kırın. İstidraçtan başka bir şey değildir.”³⁹⁵ buyururlardı.

Saat-ı vahidedir ömr-i cihân

Saati taate sarfeyle hemân

dizeleriyle cihanın ömrü bir saat kadar bile kalsa o bir saati bizden Allah’a kulluğa sarfeylememizi istemektedir. Onun tasavvuf anlayışında şeriat ve tarikat bir bütündür. Şeriat asıl, tarikat tercihtir. Şeriati gözetmeyen tarikatının da olmayacağını vurgulayan İhramcizâde, sohbetlerinde tarikatın ince bir yol olduğuna, tarikat anlayışlarının şeriat dairesi içerisinde yer aldığına, şeriatta mekruh olanın tarikat çizgisinde haram mesabesinde addedildiğine, şeriatta sadece farzları değil sünnet ve nafileleri de tarikatta titizlikte yerine getirdiklerine, ihvanından dini esaslara sımsıkı riayet etmelerine özen göstermelerini istediğini görmekteyiz.³⁹⁶

İhramcizâde’nin tasavvuf anlayışında kendini bilmek, kendine gelmek, kendini bulmak, kendine ermek, kendini anlamak, ne olduğunu ve bu âleme niçin geldiğini idrak etmek tarikatın en temel esaslarıdır.³⁹⁷

1. Tевbe

Günah ve isyanlarımız taşınması zor yüklerimizdir. Hak yolunun yolcusunun sırtındaki bu günah yükünden sıyrılmadan hakikat koşusunda hedefe ulaşması zordur. Dünya hayatında günah ve isyanları şeytan ve nefsimiz bizlere süslü göstermekte, içine zehir katılmış bal ikramına benzetmektedir. Ne kadar süslü ve cazibeli olsa da günah yollarının çirkinliğini aklımız ve firâsetimizle kavramalı, olabildiğince

günah işlerden kaçınmalıyız. Tıpkı İhramcızâde'nin dediği gibi: “Siz hoş görünse de günahlardan ve fenalıklardan sakınınız.”³⁹⁸

İnsan hata ile maluldür. İhramcızâde'nin “Beşerdir; hata işler, üçer beşer.”³⁹⁹ dediği gibi, hata etmek insan olarak temel özelliğimizdir. İnsanın günahsız olması değil günahlarında ısrar etmemesi ve tevbe etmesi istenmektedir. Kimsenin de hatasından ve günahından dolayı dışlanmaması istenmektedir. Kardeşlerimizi hatalarıyla başbaşa bırakmak değil, hatalarından kurtulmaları ve doğruyu yapmaları için yardımcı olmamız gerekmektedir.

Günahlara nedamet, kusurlarımızdan arınmak en büyük gayrettir. Tevbe düştüğümüz yerden kalkmanın, Rabb'imizle irtibatımızı güçlendirmenin, Rabb'imize bağlılığın adıdır. Tevbe arınmaktır. Tevbe suyu ile kalbini yıkayanlar her türlü günah kirinden temizlenmenin safiyetine ererler. Tevbe-i nasuh, kul olarak bizlerin her daim riayet etmemiz gereken bir vazifedir. Tevbe acziyetimizi ifade, günahlarımızdan duyulan sancı ve kötülöklere karşı konulan bir vazifedir. Mü'min nefsinde emin olamaz. Nefsi onu her fırsatta yanlışa sürükleyebilir. Tevbe ederiz ama nefsimize güvenmeden Rabb'imizin lütfunu umarız. İlâhî inayetle tevbelerin kabulünü niyaz eden İhramcızâde der ki: “Her daim tevbe üzereyiz ve Allah'ın yardımını talep ederiz.”⁴⁰⁰

Gaflet hastalığı insanın tevbe edip tedavisini sağlaması gereken en önemli rahatsızlığıdır. Gaflet insanın kendi eliyle kendine kıymasının adıdır. Gaflet insanın idrakini, izanını, düşüncesini ve havsalasını yitirip pusulasını şaşırmasıdır. Derviş uyanık insandır. Dervişin basîretli, firâsetli ve erdemli hareket etmesi gerekmektedir. Bu gerçekten hareketle gaflet çukurundan kurtulmaya yönelik İhramcızâde bizlere şu çağrıda bulunmaktadır: “Allah, dünyada hayrı da şerri de insanın ihtiyarına/tercihine bırakmıştır. Kendinizi gafletten koruyunuz.”⁴⁰¹

İhramcızâde müridlerini her fırsatta arındırmaya ve uyandırmaya çalışmaktadır. Müridlerinin asil olup kurtuluşa ermelerini istemektedir. Hayatlarını kulluk şuuru içerisinde geçirip Allah'a layık bir duruş sergilemelerini öngörmektedir. Gafletle fırsatları kaçıran, günahlarla

ömürlerini karartan, isyanla gönüllerini perişan eden kimseler olmalarını değil gözyaşı dökerek arınan, tevbe ederek uyanmalarını istemektedir. Zikrullahı itiyat hâline getirerek uyanışa eren kimseler olmalarını hedeflemektedir. Bu gerçeklerden hareketle İhramcızâde müridleri hakkında şu yerinde değerlendirmeyi yapmaktadır: *“Benim ihvanım, abdestsiz ve gafletle yemek hazırlamaz.”*⁴⁰²

Ruhun arındırılmasını, nefsin tezkiyesini ve kalbin tasfiyesini sağlamaya çalışan İhramcızâde latifelerimizin açılmasına büyük önem vermektedir. Kalb, ruh, sır, hafa, ahfa latifelerinin işlevsel hâle gelmesini, iç alıcılarımızın sonuna kadar açık olmasını, enfûsî âlemde insicamlı ve uyumlu bir kişilik sergilenmesini istemektedir. Bunun için de şu hatırlatmada bulunmaktan kendini alıkoyamamaktadır: *“İnsan ruhundan ve kalbinden bir an gafil olmamalıdır.”*⁴⁰³

Ömür sermayesi beyhude bir şekilde harcanamaz. Vaktin gereğini yerine getirmek asıldır. Farkındalık bilinci ile geçmişin muhasebesini ve geleceğin hazırlığını yerli yerinde yapmak esastır. Anı yaşamak, içerisinde bulunduğumuz zaman diliminin hakkını vermek, uyanmak, silkinmek, hatalarımızdan arınmak, gözümüzü açmak, gerçeklerle yüzleşmek ve kendi kusurlarımızı gidermek gerekmektedir. Hakikat kervanı yol alırken geride kalmak felakettir. Gaflete dalmak, umursamaz edalara bürünmek, gözün ve gönlün donuk hâle gelmesi acınacak bir durumdur. Gaflet uykusu ölümden beter bir durumdur. Tıpkı İhramcızâde'nin dediği gibi: *“Kıymetli ömrü, kıymetsiz işlerde sarf etmek doğru mu? Nevm-i gaflet, nevm-i mevtanın daha fevkindedir. Gafilin uykusu ölünün uykusundan üstündür. Zamanı değerlendirin.”*⁴⁰⁴

2. Ahlâk-ı Hamide

İhramcızâde'nin müntesiplerine kazandırmak istediği en temel haslet, onları Muhammedî ahlâkla ahlâklandırmaktı. Onun ifadesiyle kuldân istenen de Muhammedî ahlâkla ahlâklanmaktır. Ona göre insan ile ebedî âleme gidecek olan da budur.⁴⁰⁵ İhramcızâde tarikata girmekten maksadın ahlâk-ı Muhammedî ile ahlâklanmak olduğunu

ve insan ile ebedî âleme gidecek kazancın ancak bu olduğunu belirtir ve keramete önem vermezdi. Kerâmet, insanı yoldan geri koyar, derdi. ⁴⁰⁶ İhramcızâde bizzat kendisi bir ahlâk abidesi olarak temayüz etmiş ve müridlerin ahlâkî ölçülere azamî düzeyde riayet etmelerini istemiştir. İhramcızâde ibadetlerin ahlâkî yansımasının gereğine inanmış, inananların Müslüman ahlâkına yaraşır bir tutum sergilemelerini istemiştir. Birey olarak iyi huylu, hâlim ve selim, uyumlu ve saygılı, kul haklarına riayet eden, doğru sözlü, güvenilir, vefâlı, onurlu ve izzetli olunmasını elzem görürdü. Gördüğü ahlâkî bozuklukları düzeltmeye çalışır, çevresindeki yanlışlıklara karşı yerinde ve zamanında müdahale ederek müspet yönde gelişme sağlanmasına çalışırdı.

İhramcızâde'nin yanlış ve kötü âdetlere asla tahammülünün olmayışından Osman Hulûsî Efendi bir hatırasında şu şekilde bahsetmektedir: *“Darende’de eski ihvanlardan, iki kişi sigara içerlermiş. Biri Sivas’a ziyarete gidiyormuş, diğeri tembih etmiş, ‘Hüseyin Efendi, Efendi’nin huzuruna varınca, şu melaneti gönlüne al bakalım ne diyecek. Bir türlü bırakamadık.’ demiş. O da Sivas’a varmış; Efendi Hazretleri’ni ziyaret etmiş. Vekâlede oturulurken, bir çocuk gelmiş. Efendi Hazretleri’nin elini öpmüş. Ağlayarak; ‘Efendim, bana himmet et, beni okuldan atıyorlar.’ demiş. Efendi Hazretleri Sivas İmam-Hatip Lisesi’nin okul aile birliği başkanıydı. O çocuk da İmam-Hatip Lisesi’nde okuyormuş. Efendi Hazretleri sormuş: ‘Oğlum ne yaptın ki seni okuldan atıyorlar.’ Öğrenci; ‘Efendim ben sigara içiyordum, öğretmenim gördü, beni disipline verdi. Onun için okuldan atıyorlar.’ demiş. Efendi Hazretleri çocuğu okşamış; ‘Bir daha yapma, ben okul idaresine söyleyirim.’ demiş. Çocuk gidince Pîr Efendimiz, Hüseyin Ağa’ya dönerek; ‘Hüseyin Efendi görüyor musun, maddîyatın kabul etmediğini, manevîyat nasıl kabul etsin, gardaş!’ diye buyurmuş. Hüseyin Efendi tevbe etmiş; oradan çıkınca hemen sigara tabakasını ırmağa atmış. Darende’ye gelince, arkadaşına olanları anlatmış. O da tabakasını ırmağa atmış. Bir daha sigara içmemişler. Oğul bizim ihvanımız sigara içmez.”⁴⁰⁷*

3. Dile Hâkimiyet

Doğruluğu şiar edinen, vefâ duygusuna bürünen ve istikamet çizgisine sahip olan İhramcızâde için aslının dile hâkimiyetten geçtiğini düşünür. Kişinin diline sahip olmasını o şu şekilde öğütlemektedir:

Bu tarikat âleminde olmak istersen sûd-mend

Sen de bu hâlde olup halktan lisânın eyle bend

İşte budur âcizânem hubb-ı fi'llâh sana pend

*Hayr-hahân-ı cihân sîmurg u ankâ olmuşuz.*⁴⁰⁸

Konuştuklarımıza, verdiğimiz sözlere, yaptığımız anlaşmalara ve belirlediğimiz ölçülere riayet etmenin gereğini dile İhramcızâde, en çok sözün eri olmaya davet etmektedir. Konuşurken ölçülü konuşmaya, boş ve yersiz konuşmamaya, anlamlı ve yerinde söz söylemeye, söz söylemenin bir sanat olduğuna dikkat çekmektedir. Sözlerimizin eri olmaya ne kadar da çok muhtaç olduğumuzu şu şekilde açıklamaktadır: “Öl söz verme, eğer söz verdin ise, o sözden dönme.”⁴⁰⁹

İhramcızâde tatlı dilli, güleryüzlü, mütebessim çehreli, muhabbetli bir insandı. Diriltici nazara, ıslah eden yaklaşıma ve hayra kanalize eden tavsiyelere sahipti. Her hâliyle örnek bir insandı. Laf kalabalığını, söz güzellemelerini, sözün uzatılmasını, konuşmaların gösterişe dönüştürülmesini asla istemezdi. Yeri geldiği zaman az ve öz konuşurdu. Sükût hâliyle her gelene adeta irfan dersi verirdi. Sıklıkla andığımız şu sözünde de bu konumunu bizzat kendisi şöyle izah ederdi: “Sükûtumuzu anlamayan, sohbetimizi hiç anlayamaz. Söz ile olsaydı, bu işi herkese söyledik.”⁴¹⁰

Konuyla ilgili bir hatırasını Zekeriya Akgül şu şekilde anlatmaktadır: “Bir gün Şiran ve Kelkit’e doğru yolculuk yapıyordum. Bir camiye namaz için girdim. Camide bir kişi de namaz kılıyordu. Sonra o kişi ile aynı otobüste yolculuk ettik. Hoşbeşten, hâl hatır sualinden sonra nereli olduğumu anlayınca, İhramcızâdeyi tanıyor musun, dedi. İntisabım onadır deyince, memnuniyetini izhar edip başından geçen şu olayı anlattı: ‘Sivas bir Mevlânâ’yı kaybetti. Efendi’yi üç defa ziyarete gittim. Hiç birinde de başarılı olamadım. Her defasında faytoncuların azizliğine uğradım. Sonunda bir vesileyle huzura çıktım. Efendi Hazretleri’ni o an tefekkür içinde sükût ederken gördüm. Biraz bekledikten sonra içimden; ‘Şu kadar da yol geldik. Biraz sohbet etse de istifade etsek.’ diye geçirdim. Efendi Hazretleri bana hitaben ‘Müftü Efendi! Sükûtumuzdan ne

anladınız?’ diye sordu. Benim Kelkit Müftüsü olduğumu kimse kendisine söylemedi. Bizzat bana ‘Müftü Efendi’ diye hitap etmesi hâlimin kendisine malum olduğunu gösteriyordu.”⁴¹¹

İhramcızâde sükût hâlinde tefekküre yoğunlaşmayı mürşidinden tevarüs edinmişti. Şeyhi Mustafa Hâkî Efendi de sükût üzere olma edebini şeyhi Şiranlı Mustafa Efendi’den devralmıştı. Onların sükûtu kuru kuruya bir sükût değil, tefekkür ve muhasebe boyutundaki akıl sıçraması diyebileceğimiz basîret ve firâsetin açılması durumuydu. İhramcızâde hatm-i hâcegân zikrini icra etmeden önce uzun soluklu bir sükût hâline koyulur, derin tefekküre dalar ve ulvî düşüncelere kendini kaptırırdı. Sükût hâlini yaşadıkdan ve tefekkürle iç dünyasını aydınlattıktan sonra zikrin ne kadar tesirli olduğuna dikkat çekerdi. İhramcızâde sükût eğitimiyle kişinin aynı zamanda dilini tutmaya kendini alıştırdığından bahsederdi. Peygamber Efendimiz’in tavsiyesiyle konuşması gerektiği zaman hayır söyler, susması gerektiği zaman da tefekküre daldı. “Söz gümüş ise sükût altındır.” ilkesini kendine şiar edinirdi. İhramcızâde şu mısralarında da kişinin diline sahip olmasını öğütlemektedir:

*Bu tarikat âleminden olmak istersen sûd-mend
Sen de bu hâlde olup halktan lisanın eyle bend
İşte budur acizanem hubb-ı fi’llah sana pend
Hayr-hakan-ı cihân simurg u anka olmuşuz*⁴¹²

4. Sıdk

Bir dava adamı olan İhramcızâde doğruluğun, sadakatin, istikamet çizgisinin ve dürüstlüğün bir örneğidir. Bir sohbet esnasında ihvanından birisi; “Efendim Allah sizden razı olsun, huzurunuzda gelip gidiyor istifade ediyoruz.” deyince, İhramcızâde; “Peki oğlum, ne öğrendiniz?” karşılığını verir. Bunun üzerine ihvanı; “Doğru olun, dürüst olun, bu iki sözü öğrendim Efendim.” der. İhvanına cevap olarak İhramcızâde; “Bu sözü yaşayabilirsen ne mutlu sana.” demiştir.⁴¹³

Sıdka bürünen ve vefâ duygusuna sahip olan İhramcızâde istikamet çizgisinde karar kılmayı hedeflemektedir. İhramcızâde'nin tasavvufî kimliğinde esas olan istikamettir. Keşfen gördüklerini, keramet diye anlatılanları, rüya âlemindeki seyr u seferlerini ön plana çıkarmaz. Onun için elzem olan İslâm'ın ahkâmına uygun bir dinî hayat yaşamaktır. Tasavvufun kuramı ya da felsefesini değil yaşanmasını isteyen bir gönül eridir. İnsanların geçimli, uyumlu ve muhabbetli olmasının yolu ona göre güzel ahlâklı olmaktır. Yapılan her işin ya da söylenilen her sözün meleklerin ilhamı ya da şeytanların vesvesesi ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğunu düşünür. Müridlerinden kimine yazdığı şu mektuplarında bu kanaatini şöyle açıklamaktadır: *“Her işte melâike de şeytan da müessirdir. Adamına göre bazı kimse melâikeden ilham ve bazı şahıs şeytandan vesvese alır. Biz ise muvazene ile yola gideriz. Her kim melâikeye mukarin olursa işlerinde ilham, şeytana yaklaşırsa vesveseden istilzam alır.”*⁴¹⁴

Günaha, yanlış ve isyana dalmanın doludizgin hâle geldiği bir dönemde İhramcızâde her fırsatta doğruların öncüsü olmuştur. Kimsenin hakkı haykırmaya cesaret edemediği ve doğrulukta sebat edemediği bir dönemde o, hakkı haykırarak ve hakkı tutup ayağa kaldırmıştır. Allah yolunda olmanın zorlu hâle geldiği bir dönemde Allah'a çağırma görevi addetmiştir. İrşad mahalli konumundaki dergâhlar kapatılınca o, yeryüzünü dergâh, gökyüzünü o dergâhın kubbesi, semadaki yıldızları ise mektebinin kandilleri olarak görmüş, durup dinlenmeden muhabbet yoluna devam etmiştir. Hayrın, iyiliğin ve güzelliğin öncü şahsiyeti olarak davası uğruna malını ve mülkünü feda etmiş, davasına canla ve başla sarılmış, hakikatin ortaya çıkması uğruna hiçbir engelle takılmamıştır.⁴¹⁵

Eğri davrananların doğru netice alamayacaklarını, yanlış gidişata koyulanların doğru sonuç alamayacaklarını, sağa sola yalpalayanların menzil-i maksuda eremeyeceklerini, yaşantısı bozuk olanların düzgün bir seyir gerçekleştiremeyeceklerini İhramcızâde şu şekilde dile getirmektedir: *“Eğri ayağa eğri ayakkabı yaparlar.”*⁴¹⁶

5. Ahde Vefâ Duygusu

Sadakat İhramcızâde'de vefâ duygusunun zirve yapmasını sağlamıştır. Öyle ki şeyhine olan sadakati onda şeyhinin akrabasına ve çokluk çocuklarına hürmet etmesine yol açmıştır. Şeyhine hizmet ettiği kadar şeyhinin herbir akrabasına da özenle ve saygıyla hizmette kusur etmemiştir. Şeyhine olan muhabbeti onun Tokat'tan gelen misafirlerine ayrı bir muamelede bulunmasına yol açmıştır. Tokat'tan gelen misafirlerine;

Tokat bir dağ içinde, gülü bardağı içinde

Tokat'tan yar sevenin, yüreği yağ içinde

türküsünü okumayı âdet edinmiştir.

İhramcızâde torununa Mustafa Hâkî adını vermiş, şeyhinin ismini taşıdığı için bu torununa torun sevgisinin ötesinde sevgi beslemiş, hayatı boyunca ondan ne alâkasını ne de sevgisini esirgemmiştir. Adına hürmeten bu torununa nazar ederken şeyhine nazar ediyormuşçasına duygulanmıştır. Bu çerçevede; “*Bu ad bizden bize kaldı.*”⁴¹⁷ hatırlatmasında bulunmuştur.

Ondaki vefâ ve sadakat duygusu yaşadığı şehre bende olmasını sağlamıştır. O herkesi dünyada Türkiye'nin Türkiye'de ise Sivas'ın kıymetini bilmeye davet etmiştir. Komşularına, akrabalarına, dostlarına ve ihvanına son derece düşkün olan İhramcızâde, Sivas'ın tarih ve kültür bağlamındaki tüm hatıralarını canlandırmanın derdine düşmüştür.

Dünya hayatı gelip geçicidir. Kısa ömürlü dünya hayatımızda kimsenin hakkına girmeye, kimseyi üzme ve kimseyle didişmeye yeltenmemek gerekmektedir. İyi huylu, hoş sohbet, geçimli, faydalı ve hayırlı insan olmamız gerekmektedir. Toplum içerisinde dürüstlüğümüz, vefâkarlığımız ve doğruluğumuz ile temayüz etmeliyiz. Bir gün kıyamet ansızın kopacak, ya da bir gün ölüm bizi aniden yakalayacak. O nedenle yarına ne götüreceğimizin hesabını, yarın yargılanacağımızın hazırlığını yapmalıyız. Bu gerçekten hareketle İhramcızâde der ki:

“Kıyamet muhakkak gelicidir. Mahşerde mahcup olacak her şeyden sakınmayı manevîyatta ve vefâda da sevmeyi sevmeyi burada mizân etmelidir.”⁴¹⁸

6. Sehâvet ve Îsâr

Müslüman ahlâkının görünen bir siması olan İhramcızâde ileri düzeyde diğerkâmlık hasletine sahip bir isimdir. O kendisi için değil adeta başkaları için yaşamış bir fedakârlık örneğidir. O hayatı boyunca elinde ve gönlünde ne varsa çevresiyle paylaşmış, madden ve manen cömertliğin şahikası olmuştur. Hakk’a yürüdüğünde geride sadece bir ahşap evle cebinden çıkan 49 TL miras bırakmıştır. Hayatı boyunca onun fakir ve fukaraya dağıttığı paranın haddi ve hesabı bulunmamaktadır. Kendisinden yardım talebinde bulunan elleri geri çevirmemiş, alan el değil daima veren el olmayı tercih etmiştir. Hak’tan aldığını halka dağıtmanın çabasında olmuş, kendini nebevî ahlâkla payidar kılmıştır.⁴¹⁹ Konunun bir örneğini sevenlerinden biri şu şekilde anlatmaktadır: “Bir Çarşamba günü vekâlede sohbette oturan İhramcızâde Hazretleri’nin yanına yardıma muhtaç üç kişi gelir. Efendi Hazretleri elini oturduğu minderin altına sokarak oradan para çıkarıp verir ve gelenlerin ihtiyaçlarını görür. Öğle namazı yakın olduğu için abdeste kalktılar. Ben de merak edip minderin altında para var mı diye iyice karıştırdım. Paranın olmadığını gördüm. Abdestten sonra Efendi Hazretleri yine gelip minderlerine oturdular, o sırada bir yakını hastanede olan ve paraya ihtiyacı olan biri geldi. İhramcızâde elini minderin altına sokup o gelene de para verdiler. Ben gönlümden orayı biraz önce kontrol ettiğimi, paranın olmadığını geçiriyordum ki Efendi Hazretleri; ‘Kardeşlerim bir tarihte hapse düşmüştük. Mürşidim Mustafa Hâkî Efendi beni kader arkadaşımız Arap Şeyh’e emanet etti. Hapishaneden çıkacağım zaman Arap Şeyh’in yanına gidip elini öptüm. Günlerden çarşambaydı Arap Şeyh bana; ‘Oğlum İsmail, nereye elini atarsan Allahu Teala senin elini boş çevirmesin, bugün günlerden çarşamba ya, o zatın duasıyla Allahu Teala bizi boş çevirmez.’ buyurdular. Ben mahcup bir şekilde çıkarken, onun tebessümlerine mazhar oldum.”⁴²⁰

İhramcızâde’nin evi misafirlerle dolup taşardı. Yakından ve uzaktan gelen bu can dostlarına her fırsatta ikramda bulunur, onları bizzat

kendi elleri ile ağırlar, gelene gidene ikram ederdi. Peygamberimiz'in müjdelediği gibi misafirin on rızıkıyla geldiğine, birini yiyip dokuzunu ev sahibine bırakarak gittiğine inanırdı. Evinde misafirin eksik olmasını istemezdi. Dostlarını ağırlamayı, onlara ikramda bulunmayı ve yemeği birlikte yemeği çok severdi. Misafirlerinin herbirini sevgi ve candanlıkla karşılar, gülererek uğurlar ve herbirine bizzat kendi elleri ile ikram ederdi. “*Gelen gelsin saadetle, giden gitsin selâmetle.*” derlerdi. “*Misafirin üç hakkı vardır: İstirahat ettiriniz, karnını doyurunuz ve hamama gönderiniz.*” buyururlardı.⁴²¹

Hanesinde yalnız başına yemek yemeyi sevmezdi, sofrasında mutlaka birileri ağırlanırdı. Dışarıdan gelen misafirlerinin barınma, yeme içme ve temizlenme gereksinimlerini karşılamada özen gösterir, gelen misafirlerini hamama göndermek onun âdeti olurdu. Misafirlerinin karşılanmasında aksaklık yaşanmasını istemezdi. Tren garından karşılanacakları bizzat aldırır, uğurlanacakları yine ya bizzat veya bir ihvanı vasıtasıyla gönderirdi. Bazen;

*Giden yolcu dayan dur
Hâlim sana beyandur
Gelişine can kurban
Gidişin ne yamandır.*

dörtlüğünü okur sevincini ve mutluluğunu izhar ederdi.⁴²²

Bir sohbetlerinde; “*Kardeşlerim, günde buraya otuz kişi ziyarete gelir. Bunlardan onu bizi tetkik için, onu yemek içmek için, kalan ondan sekizi dünya işi, ikisi ise Allah rızası için ziyarete gelir.*”⁴²³ buyururlardı. Misafire hizmet hususunda; “*Hizmeti minnet bil, minneti hizmet bilme.*” hatırlatmasını yapardı.⁴²⁴

Gelen misafirlerine sofraya açıp yemek yedirmek onun ihtimam gösterdiği bir husustu. Çay ikramına ise ayrı ehemmiyet verirdi. İhramcızâde bir yere misafir olmuş. Orada kendilerine çay ikram edilince sevincini şu şekilde dile getirmiştir: “*Gardaşlarım! Bize çayı içirdiler. Mü-*

barek, canım! Karnımız aç diyemedik. Onun için gelen misafirlerimize karnınız aç mı diye soruyoruz.”⁴²⁵

O çevresine misafirden gocunmamayı öğretti. Misafirlerin karnını doyurmayı, binitlerine bakmayı, gönüllerini almayı, sevindirmeyi ve memnun olmalarını sağlamayı hedefler ve şöyle derdi: “*Gardaşlarım! Hepimiz misafiriz. Misafir aç olmayacak, ev sahibine güç olmayacak misafirliğimizi bilmeliyiz. İnsan bar (yük) olmamalı, yar olmalı, yani hizmet ehli olmalıdır.”⁷⁸⁰*

7. Tevazuu

İhramcızâde'nin en bariz vasfı tevazu sahibi olmasıdır. Onun soyadının “Toprak” olması adeta şahsiyetiyle bütünlük arz etmektedir. Her türlü kirli maddeler üzerine atılsa da topraktan hep temiz şeyler çıkmaktadır. Toprağın arıtan ve temizleyen bir özelliği bulunmaktadır. İhramcızâde toprağın bu özelliğine hayran kalmakta ve toprak kadar mütevazı olamadıklarından şu şekilde bahsetmektedir: “*Gardaşlarım! Soyadımızı ‘Toprak’ koymuşlar, ama toprağa bakıyorum da utanıyorum. Dirimizi, ölümüzü, gıdamızı hep o muhafaza ediyor. Biz, toprak gibi tevazulu olmuyoruz...*”⁴²⁶ Toprak gibi mümbit ve faydalı olmak gerektiğini, toprak gibi yüksünmeden yapmamız gereken vazifeleri yerine getirmenin lüzumunu belirtmektedir.

Bir gün İhramcızâde'nin huzurlarına bir adam gelir. Otuz beş sene dir teheccüd namazını aksatmadığını söyler. O da bunun üzerine, “*Ne o namazı kılsaydın, ne de bu sözü söyleseydin. Bunda varlık kokuyor gardaşım.”* der ve “*Varlıktan Allah’a sığınırız. Biz hiç kimseyi hor görmeyiz. En günahkâr insan tevbe eder, Allah’ın sevdiği kulu olur. İbadetine güvenen insana varlık gelir ve mahvolur.”⁴²⁷* diye de ekler. Bu sebeple, ‘benlik ve enaniyet’ gibi ahlâk-ı zemimeden uzak durmak gerekir.

Kimileri vardır ki onlar kutup yıldızı gibidir. İnsanların çoğu bu şahsiyetlere bakarak yollarını bulurlar. Topluma hizmeti görev sayanlar, hem kendilerine hem çevresindekilere faydalı olanlar her devirde çok az bulunurlar. İşte böyle az bulunan zatlardan birisi olan İhramcızâde

de soyadı gibi alçakgönüllü, bilgisi arttıkça gururu eksilen müşid-i kâmil birisidir.⁴²⁸

Çeşitli vesilelerle kullandığı Garîbullah ve Karîbullah mahlasları İhramcızâde'nin kemalatına ve irfan dünyasına işaret etmektedir. O, çok konuşmayan, gereksiz yere söz söylemeyen, yersiz yaklaşımlardan kaçınan bir isimdir. Oturuşu, kalkışı, yürüyüşü, konuşması ve ilişkileri ile son derece mütevazı bir tutum sergilemiştir. Hikmet ve irfan kalitesi olan sözlere kulak vermiş, gözlerini güzelliği ve kaliteyi görmek için ayarlanmıştır. Bütün bunlara rağmen o, “*Gardaşlarım! Adam olamadık, adam olmak meğer ne zor imiş.*”⁴²⁹ diyerek mütevazılığını ortaya koyarak herkese örneklik etmiştir.

8. Şefkat ve Merhamet

İhramcızâde merhamet ahlâkının bir âbide şahsiyetiydi. Tasavvufun temel ilkesi olan “Yaratan’a hürmet, yaratılmışlara şefkat...” ölçüsüne ömrü boyunca bağlı kalan bir isimdi. Allah’a kulluğunu mahlûkata gösterdiği şefkat ve merhametle taçlandırır. Kesilen kurbanın incitilmemesi, kullanılan eşyanın kaldırılıp atılmaması, çevremizdeki hayvanlara zarar verilmemesi, bitkilerin ve ağaçların korunması, gripilerin korunup kollanması, fakirlere hamilik yapılması, kimsesizlerin sığınağı olunması, griplerin teselli edilmesi ve yetimlerin başının okşanması gibi hususlar onun başlıca hassasiyetlerindendi.⁴³⁰

Onun dünyasında incinmemek ve incitmek esastı. Hiçbir canlıya kaba davranılmaması, her varlığın ilgi ve desteği ihtiyacı olduğu, korumasız ve çaresiz varlıklara hamilik yapılması insanlık gereği idi. Kadın ve erkeğin birbirinin hukukuna riayet etmeleri, özellikle erkeğin eşine karşı zarafet ve nezaketi elden bırakmaması onun başlıca hatırlatmalarındandı. O şöyle derdi: “*Gardaşım! Erkek ihvanın ilk vazifesi incinmemek ve incitmek, kadın ihvanların ilk vazifesi kocasına hizmet etmektir.*”⁴³¹

İhramcızâde bu dünyada hoş bir seda bırakmanın derdindeydi. Gönül kırmanın, yuvaları dağıtmanın, huzuru kaçırmanın, vurdumduymaz

bir hayat sürmenin felaketine inanırdı. Menfaat uğruna, çıkarlarının hesabına, nefsin tasallutu ve cehaletin girdabıyla karşınızdakilere kaba ve hırçın davranılması onun dünyasında yer edinemezdi. Nerede bir inleyen varsa imdadına koşar, nerede bir hasta varsa ziyaretine gider, nerede bir cenaze olmuşsa önce o yakınlarına taziye ziyaretinde bulunur, nerede bir çocuk varsa ona tebessüm eder, nerede bir garip varsa yuvasını o yapardı. Sevenlerini de hep gönüller yapmaya davet ederdi. Şöyle ki: *“Gökten düşenin parçası bulunur, gönülden düşenin parçası bulunmaz.”*⁴³²

İnsanların birbirleri ile olan kırgınlıklarına, küskünlüklerine, dargınlıklarına ve düşmanlıklarına tahammül edemezdi. Müslüman birinin diğer Müslümanlarla cedelleşmesine, kavga ve gürültüye koyulmalarına karşı çıkardı. Müslüman insan merhamet çağlayanıdır. Müslüman Müslümanı ihmal etmez, Müslüman Müslümana kastetmez, Müslüman Müslümanı aldatmaz, Müslümanlar arasında çatışma ve kavga olmaz. Müslümanlar birbirini Allah için severler, birbirlerine Allah için yardım ederler, birbirlerinin imdadına koşarlar. İhramcizâde kendisine başkasını şikâyete geleni; *“Gardaşım! O zat Allahu Teâlâ'nın kulluğundan da mı çıktı?”* diye cevap verirdi.

Müslümanların birbiriyle didişmesine anlam veremezdi. Müslüman toplumun insicam içerisinde, kardeşçe ve mutlu olarak yaşamasını isterdi. Müslüman toplumda yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik esastı. Sohbetleri hep Müslümanların birbirleriyle kaynaşmasına dönüktü. Gerek kendi içimizde gerekse cemiyet hayatımızda huzur ve sükûnun sağlanmasına gayret ederdi. İhvanın birbirlerine karşı merhamet ve şefkat yumağına dönüşmesini, aralarında kavga ve nizaya kalkışmalarını, canlarının, mallarının, namuslarının ve onurlarının birbirlerine emanet edildiğini şöyle hatırlatırdı: *“Gardaşlarım! Sakın münakaşa yapmayın. Allahu Teâlâ bilir deyin, işin içinden çıkın.”*⁴³³

İhramcizâde'nin en büyük derdi cemiyete adam kazandırmaktı, insan-ı kâmil yetiştirmektir ve insanların kemale ermesine imkân hazırlamaktı. O Sivas'ta adeta her bir gönle özel yatırım yapmış, her bir kalbe ayrıca dokunmuş ve her bir Sivaslı'ya ayrıca ve özel olarak nazar etmişti. Kavgaları, kırgınlıkları, anlaşmazlıkları giderip muhabbet iklimi-

minin oluşmasına imkân hazırlamıştı. Modern hayatın nemelazımcılık anlayışını reddetmiş, seküler dünyanın çıkarıcı ve bencil tabiatına karşı koymuş, kapitalist ve materyalist anlayışların değerlerimizi altüst etmesine müsaade etmemiştir. İhvanının kazandığı olgunluklarıyla çevresindeki insanlara güven telkin etmesine özen göstermiştir. Sohbetlerinde muhataplarına kendi mutluluklarını asla başkalarının mutsuzlukları üzerine bina etmemelerini tembih etmiştir. Bundan dolayı İhramcızâde'nin nazarında gerçek anlamdaki kardeşliğin ilk vazifesi; incinmemek ve incitmemek derdi olmuştur. O böylesi bir ilkeyle 20. yüzyılda Asr-ı Saadet toplumunun teşekkülüne gayret göstermiştir. Kendilerine karşı kem gözle bakanların bile insafa gelmelerine, kendilerine düşmanlık besleyenlerin bile özür dilemesine, kendilerine kasıtlıya yeltenenlerin bile tevbe etmelerine imkân ve fırsat sağlamış, gönüllerin yumuşamasına çalışmış, kalblerin yakınlaşmasını hedeflemiş, muhabbetli bir toplum inşa etmiştir.

İhramcızâde'nin gönül bağında bir hakikat bülbülü hâline gelen Osman Hulûsi Efendi şeyhinin tavrına bürünmüş, şeyhinin açtığı çığırda yürümüş, şeyhinin gönül derdini telkin kılmaya çalışmıştır. Şeyhi gibi o da halkın arasına karışmış, toplumun seçkin bir ferdi olmaya çalışmış, halkın derdiyle dertlenmiştir. Oğlu Mahmud Kemal'e gönderdiği mektubunda oğluna en temel tavsiyesi şu olmuştur: *"Sana evvelâ Allahu Azîmü'ş-şân Hazretleri'nin ve O'nun Habîb-i edîbi, Rasûl-i necîbi, Sertâc-ı enbiyâ, Muhammedini'l-Mustafa-Aleyhi's-salâtü ve's-selâm-Hazretleri'ne kemâl-i imân ile inanmanı ve Allah'ın emirlerine tâzim ve nehiyelerinden ictinâp etmekle beraber bütün mahlûk-ı Hudâ'ya şefkat etmeni tavsiye ederim. Allah'a imandan sonra mahlûk-ı Hudâ'ya şefkat umdesi kadar güzel bir şey yoktur."*⁴³⁴

9. Zühd

Dünya hayatı bir imtihan yurdudur. Konup göçülen bir diyardır. Dünya hayatı âhiretin tarlası, âhret yurduna göçenlerin konağıdır. Ebedi hayat âhret yurdu olduğuna göre, bu zorlu yolculukta âhiretin azığını dünyadayken hazırlamak gerekmektedir. Dünya hayatının sü-

süne ve alayışine aldanmamak gerektiğini İhramcızâde şu veciz sözlerle ifade buyurmaktadır: “*Bu dünya fânîdir; misafirhanedir, âhiretin tarlasıdır. Âhirete hayırlı ameller götürmek lazımdır.*”⁴³⁵

Dünyada yaşarken âhirete hazırlanmak, dünyanın gidişatına kapılıp da âhireti unutmamak gerekir. Kâinat kitabını okuyabilen, âleme hak nazarıyla bakabilen, dünyada anlamlı bir seyir gerçekleştirebilen insan ebedî huzuru yakalamanın çabasını güder. “*Yeter ki, bu âlemden bu âdem ayrılmasın, dünyaya dalıp da âhireti unutmasın.*”⁴³⁶ sözleriyle İhramcızâde baba şefkatiyle müridlerine âhiret hassasiyetini kazandırma gayretinde olmuştur. İhramcızâde der ki:

*Bu vücudum mülkü elden çıkmadan
Çarh-ı devran bu binayı yıkmadan
Suretle mana bir arada iken
İki âlemde fırsat elde iken
Gel hubb-ı dünyayı gönlünden gider
Alasın can âleminden bir haber.*⁴³⁷

Söylediklerini kendi hayatında bizzat yaşamaya özen gösteren İhramcızâde hayatı boyunca tam bir zahid olarak yaşamış, dünya malına tenezzül etmemiş, elindekilerle oyalanmamış, imkânını Hak yola sarf etmiştir. Bu gerçeği bizzat kendisi şu sözleriyle beyan eylemiştir: “*Dünya malına tenezzül etmedim. Tenezzül etse idik, hâlimiz nice olurdu.*”⁴³⁸

Dünya hayatının beyhude geçirilemeyeceğini hatırlatan İhramcızâde, dünyanın bir imtihan yurdu olduğunu, burada herkesin ne yapıp ettiğine, ne hayırlar işleyip ne tür kötülöklere daldığına dikkat etmesi gerektiğini sohbetlerin açıklıkla dile getirmektedir. Şöyle ki: “*Amelleriniz tartılmadan önce, kendinizi hesaba çekiniz. Hakikat ve hidayet yolundan ayrılmayınız. Cenâb-ı Hakk’a ihlâs ile ibadet etmenizi tavsiye ederim. Allahu Teâlâ, dünyada hayrı da şerri de insanların tercihine bırakmıştır. Sakın ha kendinizi gafletten koruyunuz. Size hoş görünse de fenalıktan, günahlardan sakınız. Allahu Teâlâ’nın emirlerini yerine getiriniz, çünkü emirlerin yapılmaması*

bir felâkettir. Ölüm yolunu kolaylaştıracak yegâne şey, sizin amellerinizdir. Size tebliğ edilen emirlere ittibâ ediniz. Taharet üzere yaşayınız. Takva üzere olunuz. Her teşebbüsünüzde Cenab-ı Hakk'ın size yardım etmesini ve geçmiş günahlarınızı affetmesini niyaz ediniz. Tevazu ve sabır, takva ve sıdk şiarınız olsun. Hesaba çekilmeden kendilerini hesaba çekenler büyük mükâfatlara nail, bunu ihmal edenler ise, büyük zararlara düşer olurlar. Her türlü musibet ve belâlar, kişinin tekâmül sebeplerindedir. Bunlar da nefs-i emmâreden raziye ve marziyeye kadar gider. Çoğu zaman nefs-i levvâmeye uğrarlar. O zaman kul kendi günah ve hatalarıyla uğraşır. İnsanın kendi hatasını görmesi kadar güzel irfan olmaz. Bunların hepsini unutup kulluk vazifesinde bulunmak, yani cismindeki canı gibi, dostu canında bulmak. Bu dünya fânidir, ademdir, misafirhanedir, âhiretin tarlasıdır. Âhirete hayırlı ameller götürmek lazımdır. Sen, seni sevdiğinle bil. Gardaşlarım! İnsan dünyada bir yolcu gibi veya bir misafir gibi, ya da bir kiracı gibi olmalı. Yolcu veya misafirin nesi olur ki, konar, geçer o kadar.”⁴³⁹

Zâhidâne yaşamının yansıması olarak İhramcızâde her daim terk bilincine sahip olmuştur. Terk-i dünya, terk-i ukba, terk-i hestî ve terk-i terk şeklinde sıralanan terk düşüncesinin herbirini söylemlerinde ve yaşantısında işlevsel hâle getiren İhramcızâde, dünyanın geçiciliğine inanmış ve fânî dünyanın geçici zevklerine aldanmamamızı istemiştir. Dünyanın keyif mahalli değil, imtihan yurdu olduğuna dikkat çekmiş, âhiret için yatırım yapmamızı istemiştir. Dünyalık heveslerden geçebilmenin erdem olduğu kadar âhiret kaygısından da kurtulmak gerektiğini, cennet ümidiyle de cehennem tasası ile de ibadet etmememiz gerektiğini vurgulamıştır. Âhiret yurdu önemli ama Mevlâ'ya olan iştiyâkımız herşeyden öncedir. Dünya ve ukbadan geçebilmek kadar, terk-i hestî makamı da ayrı bir öneme sahiptir. Terk-i hestî benlik duygusundan, desinler hevesinden, gösteriş ve riyadan, kendi nefsimizden de geçebilmektir. Daha da önemlisi terk-i terk makamıdır. Öyle ki terk ettiğimiz duygusundan da sıyrılmak esastır. Tüm bu esasları oldukça veciz bir hâlde İhramcızâde şu şekilde nazma dökmektedir:

Terk et dünyayı, bul ukbayı

*Terk et ukbayı, bul Mevlâ'yi.*⁴⁴⁰

10. Fakr

İhramcızâde olanca gayretiyle kendi gerçekliğini ve içindeki saklı benliği ortaya çıkarmanın derdindedir. O suret insanı olmayı değil özünde insan olmayı düşünmektedir. Kendi nefsinin, âlemin yaratılışının, varlık dünyasındaki cümbüşün anlam dünyasına giriftar olmanın derdindedir. Hakk'ın yaratmadaki esrarını, âlemdeki cümbüşü ve eşyanın perde arkasındaki gerçekliğini yakînen görmenin derdindedir. Bunun için de zâhirden kurtulup batına ermeye, şekilden sıyrılıp içtenliğe bürünmeye, merasimlerden geçip anlam haritasını bulmaya çalışmaktadır. Böylesi bir gayretle cemal nurunu görmeyi hedeflemekte ve ilâhî tecellileri okumaktadır.

Katremizden hisse al bî-ka'r-ı deryâ olmuşuz

Cümle halka bir bakışla çeşm-i bînâ olmuşuz

Gerçi zâhirde lisân-ı nâs ile güftârımız

Ma'nâ yüzünden soyunup hep mu'arra olmuşuz

dizeleri zenginliği maddede değil manada, mutluluğu ten dünyasında değil ruhun serüveninde bulmaya çalışmaktadır. Allah ile var olmayı, Allah'a vasil olmakla zengin olmaya, Allah'ı bulmakla ötesine aldirmaya çalışmaktadır. Onun arzusu Allah'tır, O'nun kavuşmak istediği tek varlık Hak Teâlâ'dır. Allah'tan başkasıyla oyalanmaktan kaçınmakta, başka sevdalara bürünmekten uzaklaşmakta, beyhude duygulara kapılmaktan kaçınmaktadır. Rabb'i ile beraber olan neye muhtaç olsun? Allah'ın zikrine koyulan dilinde ve gönlünde başka hangi zevki yakalasin? Onun Rabb'ine olan özlemi daimidir. Rabb'inden gelen ilâhî tecellilere kanmamaktadır. O her haliyle Rabb'ine muhtaç ve bendedir. Rabb'inin lütfu, ihsanı, yardımı ve desteği onu bahtiyar kılmaktadır. Dünyalara sahip olsa da elindeki herşeyi emanet olarak görür. Sahip olduklarıyla gururlanmaz, elde ettiklerine bel bağlamaz, kendinde bir varlık görmez. O nedenle İhramcızâde fakr makamını maddî fakirlik olarak değil manevî fakirlik bağlamında ele almaktadır. Bir Nakşî şeyhi olarak elinin kârda gönlünün yarda olmasını esas kabul etmektedir.

Başkalarıyla ilişkiler kursa, çarşı-pazar dolaşsa, yaptığı komisyonculukla alıp satsa da o her dünyevî meşgalesinde dahi gönlünü bir an olsun Rabb'i'nden ayrı düşürmemeye çalışmaktadır. Halk içinde Hak ile beraber olmuş, görünüşte sıradan bir hayat yaşarken iç dünyasında çağlayanlar oluşmuş, fırtınalar kopmuş, âlemleri seyre dalmıştır. Dıştan bakılınca sükûnetini korurken iç dünyasında değişimler yaşamıştır. İhramcızâde diğer bir dörtlüğünde Halk içinde Hak'la beraberliğe şöyle işaret etmektedir:

Çünkü kıtmir olalıdan bu kapıda bu hakir

Her işi sırr-i ezelden bildim ve takdir-i Kadir

Ol sebepten işimiz cümleye tazim ü tekrimdir

*Böylelikle halk içinde Hakk'ı rana bulmuşuz.*⁴⁴¹

İhramcızâde'nin en önemli hasleti mahviyet sahibi olmasıdır. O asla kendinde bir kıymet görmemiş, nefesine hiçbir zaman paye vermemiş, başkalarının ne diyeceklerine aldırmamış, yaptığını Allah için yapmış, ıvazsız ve garazsız Allah'ın kullarına hizmet etmiş, yaptığı her hayırlı işinde bir beklenti içerisinde olmamış, hasbîlik duygusu içerisinde gönüllülük prensibini esas almıştır. Bir çeşmenin yapımı için kendisine para getiren ve yapımın sonunda adının da çeşmeye yazılmasını isteyen kişiye, İhramcızâde'nin; *"Biz yaptığımız işlere adımızı yazmayız."* demesi bunun en açık misalidir. O âhiret yatırımı yaparken, asla dünyalık beklentisine koyulmamış, nam ve şan edinme emelinde olmamıştır.⁴⁴²

11. Tefekkür

İhramcızâde ahlâkın güzelliğini tefekkürün derinliğinde görmektedir. Müntesiplerinden akıllarını en güzel şekilde kullanmalarını, eşyanın künhüne varmalarını, eşyanın perde arkasını idrak etmelerini, duyarlı, dikkatli ve iştiaklı Müslümanlar olmalarını istemektedir. Onun dünyasında kaba, hırçın, bağınaz, köhne, hantal, atıl ve anlayışsız bir derviş kimliğine yer yoktur. Anlayışı güçlü, kavrayışı yüksek, idraki yerinde ve olaylara bakışı yerli yerinde olan bir derviş kitlesi hedefle-

mektedir. Hayatı, ölümü, kâinatı, varlıkları ve Hakk'ı tefekkür etmeye davet eden İhramcızâde bizleri şu sözleri ile tefekküre davet etmektedir: *“Ölümü, kabri, kalkışı, mahşeri tefekkür edin. Tefekkürü dünya sevgisine kalkan yapın. Dünya zülden ibaret. Âhiret ise, ebediyettir.”*⁴⁴³

İhramcızâde akıl ve irfan sahibi olmayı öncelikli olarak yer vermektedir. Aklını kullanamayan, yerinde ve gereğince düşünemeyen, işin başını ve sonunu bilemeyen, neyi ve niçin yaptığından habersiz olanlara veryansın etmektedir. Gündelik hayatın sorumluluklarını yerine getirirken zekâmızı kullanmaya, akıllı, kaliteli ve seviyeli bir yaklaşım sergilemeye bizleri davet etmektedir. Ahmaklık ve idraksizlikten çok yakınmaktadır. Bu çerçevede bizlere şu hatırlatmayı gerekli görmektedir: *“Alamayacağıın yere borç para vermek günahdır.”*⁴⁴⁴

İhramcızâde gören göze ve idrak eden akla sahip olmayı büyük nimet olarak değerlendirmektedir. Görme yetisinin sadece baş gözünden ibaret olmadığını düşünmektedir. Basîret, firâset, akıl gözü ve gönül gözü sohbetlerde işlevsel kılınmasını istediği insanî ve manevî yetilerdir. Olaylara ve düşüncelere his gözüyle bakmanın ötesinde akıl penceresinden yaklaşım sergilemeyi, yerinde düşünmeyi, akleden, fikreden ve tefekkür eden idrak sahiplerinden olmayı önemsemektedir. Allah'ın sevdiği kullarına verdiği en önemli görme yetisinin kalb gözü olduğunu söylemekte ve kendilerinde de bu hasletin ne denli işlevsel olduğunu şu şekilde belirtmektedir: *“Bizim bir gözümüz daha vardır, onu da Cenâb-ı Hak nasip etmiş.”*⁴⁴⁵

Aklı başında olan insan nefesine uymaz. Aklını yerli yerince kullanan kişi yanlışla gitmez. Akıl doğru ile yanlışın ayırt edilmesini sağlayan bir ölçüttür. Akıllı insan âhiretine yatırım yapar, kulluğunun gereğini yerine getirir, şeytana uymaz ve nefsinin zebunu olmaz. Akıl Allah'ın bir lütfudur. İnsan akıl kandiliyle karanlıkları aydınlatır, aklın verileriyle cehaletten kurtulur. İhramcızâde aklın gücünden bize şöyle bahsetmektedir: *“Akıl nefsin yularıdır, başına takılırsa her türlü fenalıktan emin olur.”*⁴⁴⁶

12. İhlâs

İhramcızâde gönlünü Rabb'ine vermiş, Allah'tan gayri herşeyden uzaklaşmış, Allah için ve Allah'ın rızasına uygun yaşamayı hedeflemiştir. Mâsivânın tasallutundan kurtulmayı hedefleyen İhramcızâde, her türlü kaydı, alakayı ve engeli ortadan kaldırmayı öngörmüş ve bir şiirinde şöyle seslenmiştir:

Gel beri gel mâsivâdan uzlet et

*Ba'dehu Mevlâ ile var sohbet et.*⁴⁴⁷

Zikrullah ile Allah'a vuslatın tadını çıkararak İhramcızâde, Hak ile ünsiyeti, Allah'a olan kurbiyeti ve Mevlâ ile dostluğu perçinlemeye çalışmıştır. Sâlikin manevî yolculuğunda Hakk'a ulaşması için mâsivâ kayıtlarından kurtulmasını şu şekilde talep etmektedir:

Sivâ kaydından azâd olmaya sa'y eyle erkenden

*Ki zira râh-ı itlak için mâni'dir kuyud ey dil.*⁴⁴⁸

İhramcızâde en çok riya ve gösterişten korkmaktadır. İbadetlerinde, hayır ve hasenatında, sosyal ilişkilerinde kişinin gösterişten ve kendini beğendirmekten kaçınması gerekmektedir. İlâhî rızanın dışında bir gayenin güdülmesini felaket olarak addetmektedir. Dervişlerinden dalalet ve bâtil yollara sapmadan, yanlış ve sakat görüşlere meyletmeden hak yolda kararlı bir duruş ve seyir gerçekleştirmelerini istemektedir. İslâmî hassasiyetten ödün vermeden, ihlâs ve samimiyeti elden bırakmadan, içtenlik ve coşku ile Allah'ın emir ve yasaklarına titizlikle uyulmasını talep etmektedir. İhlâsla yoğrulmuş salih amellerin işlenmesi bağlamında İhramcızâde şu hatırlatmayı yapmaktadır: “*Hakikat ve hidayet yolundan ayrılmayınız. Allah'a ihlâslı bir şekilde ibadet etmenizi tavsiye ederim.*”⁴⁴⁹

İhramcızâde'ye göre herkesin işi ve ameli; ihlâsı, samimiyeti ve içtenliği oranında ortaya çıkmaktadır. İhramcızâde dervişlerine çalışıp çabalamalarını, gayret edip koşuşturmalarını ve ihlâs sahiplerinden

olmalarını dilemektedir. Dervişlerinden kusurlarını, eksikliklerini ve noksanlıklarını gidermelerini, Hakk'ın rızasına ters düşecek işlerden kaçınmalarını söylemektedir. İhramcızâde der ki: “Başkalarında hata, yanılma görürsen onları gizleyerek mutlu ol, huzura kavuş.” Kendileri bütün bu özellikleri âdet edinip eşi benzeri olmayan bir inci hâline geldiklerini bizlere şu şekilde dile getirmektedir:

Herkesin mikdâr-ı ihlâsınca fi'li eder zuhur.

Sen çalış ol muhlisândan çıkmasın senden kusûr,

Gayrıda görersen hatâyı setr edüp andan al huzur,

Bunu âdet edinip bir dürr-i yektâ olmuşuz.⁴⁵⁰

İhramcızâde hayatı boyunca muhlis ve muhlas bir şahsiyet olarak yaşamış, yaptıkları her şeyi Allah için yapmayı şiar edinmiştir. Allah'ın rızasını herşeyden öte ve öncelikli kılmış, O'nun hoşnutluğunu kazanmanın derdine düşmüştür. O bu yoldaki yolculuğunu “*Sen seni sevdiğinle bil. O seninledir.*”⁴⁵¹ düsturu ile gerçekleştirmiştir.

İhramcızâde dervişlerinden ibadetlerinin kemmiyetini değil keyfiyetini dikkate almalarını ve amellerini ihlâs ile yapmalarını istemiştir.

13. Takva ve Vera'

Ruhsatlarla değil azimetle amel etmeye, fetva düzeyinde dindarlıktan ziyade takva düzeyinde dindar olmaya, İslâm'ın yaşanmasında hassas ve ölçülü davranmaya davet eden İhramcızâde, “*Taharet üzere yaşayınız. Takva üzere olunuz.*”⁴⁵² tavsiyesiyle bizleri takva ehli olmaya teşvik etmektedir.

Hız. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı, ruhsatlardan çok azimetlere sarılan, lüksten uzak sade bir hayat yaşayan, nafîle ibadetlere düşkün, dilinden zikir düşmeyen bir takva adamıydı. Onun ibadetlere düşkünlüğünü, vefâtından hemen önce söylediği “*Namazınızı kıldınız mı?*” sözü özetlemektedir.⁴⁵³

İhramcızâde'nin kızı Hayriye Hanım bir defasında gece namazına (teheccüt) kalkamadığı için üzüntüsünden ağlamakta idi. Babası kendisini ağlar vaziyette görüp, sebebini sorduğunda “teheccüt namazını geçirdiği” cevabını alınca, kızını teselli ederek demiştir ki; “Kızım, Allah’a yalvarırız, bunun için afv dileriz. Üzülme!” şeklinde mukabelede bulunmuştur.⁴⁵⁴ Burada, olayın kendisinden ziyade mantığı çok daha önemlidir. İsmail Hakkı Efendi manevî terbiyesini üstlendiği insanlara öyle bir ibadet şevki aşlamıştır ki, bırakın farzları eksik yapmayı, nafileleri bile geçirdiğinde üzüntüsünden ağlayacak bir ruh hâli ortaya çıkmıştır. Öte yandan kendileri de, nafile de olsa, kılınamayan bir namazdan neşet durumu hafife almamış; nefislerini ibadet ve Allah’a kulluk etme konusunda sağlam bir vaat sahibi kabul ederek, bunun bir şekilde aksatılmasını vaadine sadık kalamama olarak değerlendirmiş ve bu hâl sebebiyle Allah’a tevbe etme gereğini hissetmiştir. Esasında bu tür tevbeler bir başka yönüyle şükrün ifadesidir.

Dili her an zikirle, gönlü her an ilâhî sevdıyla, zihni her daim tefekkürle yoğrulan İhramcızâde adeta zikirle dirilmiş, zikirle yoğrulmuş ve zikirle kemale ermiş bir mürşid-i kâmil di. Bir konuşmalarında her an Allah’a sürekli kulluk yapılmasını şu şekilde izah etmektedir: “... İnsanı insan eden zikirdir. Allah’ı çokça zikredin. İnsan, namazını ve virdini hiç bırakmamalıdır. Her şeyin bir cilası vardır. Kalbin cilası da zikirdir...”⁴⁵⁵

İbadetlere olan düşkünlüğü, ibadetlerini hakkıyla yerine getirme azmi, ibadet zevkini tatma arzusu hac ibadetini yerine getirirken de kendisinde görülmektedir. Hacca gidebilmenin liyakati bağlamında o bize şunları söylemektedir: “Hacca gidebilmenin şartı üçtür: Helal para, sıhhatli bir beden ve iyi bir yol arkadaşı...”⁴⁵⁶

Zâhir ile bâtını, suret ile hakikati, şekil ile manayı bir bütün olarak değerlendiren İhramcızâde ibadetlerin şartlarına ve yapılış şekillerine çok özen gösterir aynı zamanda ibadetin ruhunu işlevsel kılmaya da ayrı önem verirdi. Zikir ile şevke gelmeyen gönülle, zikirle yoğrulmuş gönlün ibadet ederken ki hâlet-i rûhiyesinin bir olmayacağını belirtmektedir. Zikirden yoksun kalbin ibadetlerinde zorlanarak ve kuru bir

merasimle ibadetini gerçekleştirirken, zikirle dirilmiş kalbin ibadetlerinde bir derinlik, bir sıcaklık ve hissiyat vardır. İbadetten gayenin de Allah'a kurbiyet olduğunun altını çizmektedir. Bundan dolayı İhramcızâde, hacca gidecek kişinin helal para ve sıhhat şartları yanında iyi arkadaşa da sahip olmasını önemsemiştir. Salihlerle beraber olmak, sadıklarla yolculuk yapmak ve kâmil insanlarla birlikte hareket etmek yolculuğun sıkıntısını giderdiği gibi muhabbetli bir ortamın hâsıl olmasını sağlar. Hac yolculuğunu cefaya değil sefaya dönüştürür.

İhramcızâde bizzat kendisi azimet yolunu seçerken, çevresindekilerin ruhsatlarla amel etmesini isterdi. Kendisi takva düzeyinde bir yaşam sürerken camiasının en azından şer'î ölçülere tam uymalarını arzulardı. Belki ahlâklarında müspet yönde bir değişiklik olur, belki ibadet hayatları düzene girer veya inanç ve itikatlarında düzelme olur diye vekâleyle intisap etmek için gelip de geri çevirdiği kimse olmamıştır. Böylece zamanla takvaya ulaşmalarını arzulamıştır. Kimi zaman etrafında İslâmî hassasiyeti olmayanların veya farklı ideolojilere sahip kişilerin bulunması ve farklı kesimlerin kendisine karşı muhabbet duygusundan dolayı kimi İslâmî kesimler bu durumu yadırgamış, İhramcızâde hakkında ileri geri konuşmuşlardır. Hâlbuki kâinatı kapsayacak şekilde gönlünü herkese açması bugün de özlenen bir yaklaşım tarzıdır. O der ki: *"Gardaşlarım! Ders verdiğimiz o kimseler, tasavvufla alakalı hiçbir şey yapmasalar da kötü ahlâklarından vazgeçseler, bu da bir kazanç değil midir? En azından beş vakit namazlarını bırakmazlar."*⁴⁵⁷ İhramcızâde bölücülere tavır koyan, bütünleşmenin yollarını açan bir şeyh efendidir. Kırgınlıkları değil kardeşliği, ayrışmayı değil bütünleşmeyi, tefrikayı değil camaati, etnik kavgaları değil ümmet bilincini ön plana çıkaran bir kıymettir.

Ömrü boyunca hizmet ettiği Ulu Camii etrafındaki dilenciler onun merhametine sığınmışlardır. Dilencilüğün meslek hâline getirilmesinden çok rahatsızlık duyar, ihtiyacı olmadıkları hâlde başkalarından dilenerek yüzü suyu dökmenin fecaatine inanır, bu işin ticaretini yapanla gerçekten muhtaç olanları ayırt etmeye çalışırdı. Ancak o yüzü suzleri

bile terslemeye yeltenmezdi. Bu dilencilere her fırsatta *“Aslında onlara para vermek içimden gelmiyor ama vermeden de edemiyorum.”*⁴⁵⁸ diyerek sadaka vermekteydi. Bu durum kim olursa olsun hiçbir kimseyi kırmaya gönlünün elvermediğini göstermektedir.

İhramcızâde'ye göre kişinin ameline güvenmesi son derece yanlıştır. İbadetlerini ve taatlerini gözünde büyütmesi bir handikaptır. İşlenen amellerin kesretinden çok kalitesi önemlidir. Amele ilmin eşlik etmesi bir vecibedir. Allah'ın yoluna sevk etmeyen ilim ve amel beyhudedir. İlâhî huzura götüren ilim ve amel Allah'ın merhametini celbeder. Bu gerçeği İhramcızâde şu şekilde dile getirmektedir: *“En faziletli ilim ilm-i hâl, en faziletli amel huzur-ı hâldir. Kul rah-ı Hakk'ta buluna, rahimdir Allah kuluna.”*⁴⁵⁹

Salih ameller bizlerin âhiret azığıdır. Amel-i salihlerde bulunarak ölüm yolculuğumuz kolaylaşmaktadır. Bulutlar nasıl yağmurun habercisi ise salih amellerimiz de ilâhî rahmetin birer habercisi konumundadır. İhramcızâde bu durumu ne güzel ifade etmektedir: *“Ölüm seyahatini kolaylaştıracak yegâne şey, sizin amellerinizdir. Size tebliğ edilen emirlere uyunuz.”*⁴⁶⁰

Örnek yaşantısıyla herkesin rehberi konumunda bulunan İhramcızâde asla yanlışta tahammül edemezdi. Haram yollara tevessül edilmesine müsamaha göstermez, günah işlenilmesine gönlü razı olmaz ve kötülöklere müsaade etmezdi. Her fırsatta çevresindekileri kötülöklere karşı uyarır ve yanlıştan dönmelerini sağlardı. Kötülöklere önünü almak bağlamında şu uyarıları yapardı: *“Amelleriniz tartılmadan önce kendinizi hesaba çekiniz. Hakikat ve hidayet yolundan ayrılmayınız. Allah'a ihlâslı bir şekilde ibadet etmenizi tavsiye ederim. Allah, dünyada hayrı da şerri de insanın tercihine bırakmıştır. Kendinizi gafletten koruyunuz. Size hoş görünse de günahlardan ve fenalıklardan sakınınız. Allah'ın emirlerini yerine getiriniz. Zira Allah'ın emirlerinin yerine getirilmemesi bir felakettir. Ölüm seyahatini kolaylaştıracak yegâne şey, sizin amellerinizdir. Size tebliğ edilen emirlere ittiba ediniz. Taharet üzere yaşayınız. Takva üzere olunuz. Her daim tevbe ediniz ve Allah'ın yardımını isteyiniz. Bu dünya fânîdir; misafirhanedir, âhiretin tarlasıdır. Âhirete hayırlı ameller götürmek lazımdır.”*⁴⁶¹

14. Sabır ve Şükür

İhramcızâde hayatı boyunca nice zorluklar ve sıkıntılarla karşılaşmış, yaşadığı acı olaylar karşısında bile metanetini elden bırakmamış ve sıkıntılara sabırla göğüs germiştir. Örneğin oğlu Kemal Toprak'ın geçirdiği tren kazasında vücudu paramparça olmuş, vücudunun parçaları toplanıp bir torbaya konulmuş ve sonra defnedilmişti. İhramcızâde oğlunun vefâtını teslimiyet duygusuyla karşılamış ve olanlara büyük bir sabır örneği sergilemiştir. Bu durumu; “*Rabb’ime, oğlumun vefâtında bana sabır verdiği için şükrediyorum.*” şeklinde ortaya koymuştur.⁴⁶²

Tasavvufta riyâzet ve mücâhede eğitiminin büyük bir sabır gerektirdiğini ifade eden İhramcızâde, seyr u sülûk eğitiminin sabırla yürütülmesinin önemini ifade etmektedir. Ona göre sâlikin kimi zaman manevî hayatını sarsacak olaylarla karşılaşması ve iç dünyasında şiddetli sarsıntıların yaşanması mümkündür. Gerek iç dünyasında gerekse dış dünyasında kendisine yönelik hücumlarla karşılaşabilir. Dervişlerinden bu tür taarruzları kabz ve bast bağlamında yorumlamalarını istemektedir. Manevî darlık hâli dediğimiz kabz hâlinde meydana gelen sıkıntılara sabredildiği takdirde manevî rahatlama hâli dediğimiz bast hâlinin yaşanabileceğini belirtmektedir.⁴⁶³ O dervişlerinden seyr u sülûk esnasında karşılaşabileceği sıkıntılar karşısında ümitsizliğe düşmemelerini istemektedir.⁴⁶⁴

Bu dünyanın imtihan yurdu olduğuna dikkat çeken İhramcızâde, başımıza gelen her musibet ve karşı karşıya kaldığımız her imtihan durumunun bu dünyada insanı olgunlaştıracağından bahsetmektedir. Yüce Mevlâ'm onu her kula nasip etmez diyerek, başımıza gelen imtihan durumunu karşılığı olmayan bir nimet ve saadet olarak kabul etmemiz gerektiğini vurgulamaktadır. Kendilerinin bunu görüp geçirerek tertemiz olduklarından şu şekilde bahsetmektedir:

*İbtîlâ âlemde var ikmâldir etme cedel,
Her kula nasîb etmez anı Hudâ izz u cell,
Başa gelse bil ânı devlet u nimet bî-bedel,
Biz anı görmüş ve geçirmiş pâk u musaffâ olmuşuz.*⁴⁶⁵

Hasta olan bir ihvanına gönderdiği mektubunda afiyet dileklerini beyan ettikten sonra, hastalığa sabrın önemine dikkat çekmekte, hastalığa sabrın kişide manevî derecelerin artmasına sebep olacağını belirtmektedir. Onun beyanıyla manevî mertebesi yüksek olanlar en büyük imtihanlara maruz kalmışlardır. Mana erleri maruz kaldıkları ilâhî imtihanları bela olarak değil ilâhî lütuf olarak görmüşlerdir. Yeğâne Sevgili olan Hak Teâlâ'dan geleni hoş görmüşler ve her hâllerine şükretmişler, Allah'ın kahrını da lütfunu da bir görmüşlerdir.⁴⁶⁶

Her an imtihan olacağımızı ve o nedenle hazırlıklı olmamızı öğütleyen İhramcızâde, karşılaştığımız sıkıntılar nedeniyle moralimizi bozmamamızı istemektedir. Dayanıklı, dirayetli, metanetli ve güçlü olarak zorlukların üstesinden gelinmesini arzulayarak der ki: *“Bundan önceki iptila geçtiydi, bu da geçer diye sabrediniz.”*⁴⁶⁷

İhramcızâde hayatın her anında imtihan edilmenin farkında olmuş, gerek yakınları gerekse farklı çevrelerin kendisini anlamakta zorlanmaları nedeniyle nice sorunlu anlar yaşamıştır. O kendisine yönelik bu tepkisel tavırların hepsini sabır ve sebatla karşılamış, sıkıntıları sabırla aşmanın çabasına bürünmüştür. Oğlu Kemal Toprak bu gerçeği şu tespitiyle de bizzat ortaya koymaktadır:

*“Baba seni biz evliya etik. Ben ettim sabrettin, annem etti sabrettin, Allah sana bu makamı bahşetti.”*⁴⁶⁸ *“Oğlumun vefâtında Allah'a bana sabır verdiği için şükrediyorum.”*⁴⁶⁹ değerlendirmesinde bulunmuştur.

İhramcızâde ihvanını irşat ederken, onları kırmadan ama anlayacakları bir üslupla terbiye ederdi. Bir sohbet esnasında dervişlerden biri izinsiz ilâhî okumaya kalkışır. Destursuz hareket etmenin ve sohbet insicamını bozacak aceleci tavrın sıkıntısını anlasın diye, mecliste hazır bulunan Kara Mustafa Çetin ve Mustafa Kaygusuz'a dönerek duvarda asılı bulunan bir levhayı işaret ederek;

*“Kardeşim! Belki siz okuyamazsınız, şu levhada ‘Men sabere zafere.’ yani ‘Sabreden zafere ulaşır.’ yazılıdır. Sabırlı olmak gerekir.”*⁴⁷⁰ diye hatırlatmada bulunmuşlardır.

Her önemli meşgale özen ister, her güzel adım sebat ister, her hayırlı amel istikrar ister. İhramcızâde özellikle ilim meşgalesinde yolun sabırla katedileceğini düşünür. İlmin uzun soluklu ve büyük emek isteyen bir gayret süreci olduğundan bahseder. Benlik duygusuyla ilim gibi seçkin makamların elde edilemeyeceğini söyler. Şöyle ki: *“İlmin başı sabırdır. Sabrın başı yokluktur. Yok olana taş değmez.”*⁴⁷¹

İhramcızâde zor zamanlarda yaşamış, hakkındaki tezviratları savmanın gayretine bürünmüş, türlü türlü entrikalara sabretmiş, çevresindekilerin hesaplarını her defasında bozmayı başarmıştır. Bu minvalde Ankara’dan teftiş için gelen bir müfettiş İhramcızâde hakkındaki gizli takibatını bitirdikten sonra İhramcızâde’ye itirafta bulunmak zorunda kalır. Gözlemlerini aktarırken; *“Efendi Hazretleri! Siz müstesna bir insansınız. Bu kadar insan, nefisini düşünüp dünya menfaati için etrafınızda yuvalanıp nemâlanmışlar.”* dediğinde, İhramcızâde; *“Gardaşım! Biz bunların hepsini ve durumlarını biliyoruz.”* cevabını vermiştir.⁴⁷²

İhramcızâde ihvanından sabır ve sebatla Müslüman ahlâkını kemale erdirmelerini istemiştir. Verdiği sabır eğitimi ile dervişlerinin öfkelerini kontrol etmelerini sağlamıştır. İhvanına her fırsatta yol gösteren, mutlu ve başarılı olmanın yöntemini öğreten İhramcızâde, özellikle ibadetlerini nefislerine zor da gelse düzenli bir şekilde ve sabırla yerine getirmelerine ehemmiyet vermiştir. Herkesi nefislerini kontrol etmeye, iradelerine hâkim olmaya, azim ve gayretle ahlâkî erdemleri gerçekleştirmeye davet etmiştir. Kişinin kendisini sabır ve teenni ile dizginleyeceğini düşünmektedir. Seçkin bir gönül terbiyecisi olan İhramcızâde, rahle-i tedrisinden geçen ihvanına öncelikle sabır eğitimi vermiştir. O her fırsatta ihvanına her şeyin başının ve sonunun sabır olduğunu, sabrın da Allah’ın en güzel isimleri arasında geçtiğini telkin etmiş, sabırlı olarak İslâmî ahlâkın kıvamına ermelerini belirtmiştir.⁴⁷³

Tasavvufun uzun ve ince bir yol olduğundan bahseden İhramcızâde, tasavvuf erbabının geçmişte manevî hayatlarını sarsan büyük olaylarla karşılaşmalarına rağmen, sabırlı ve azimli bir tutum sergilediklerini belirtmektedir. Kabz ve bast hâlinin seyrini anlayanların başımıza ge-

len sıkıntılarının da yaşadığımız şevk hâllerimizin de anlam dünyasını kavrayacaklarını dile getirmektedir. Manevî darlık hâlinde meydana gelen sıkıntılara ve kabz halindeki her türlü sarsıntılara sabreden kula Allah'ın (c.c.) bast hâlindeki ilâhî huzur kıvamını bahşedeceğini belirtmektedir. Seyr u sülûk eğitiminin küçük ve büyük her türlü imtihanı kolaylıkla ve yerinde yaklaşımlarla aşma çabası olduğunu belirtmektedir.⁴⁷⁴

15. Tevekkül

Sebepler dünyasında yaşıyoruz. Allah âlemde herşeyi bir sebebe bağlı yaratmıştır. Sebeplerin hikmetini anlayıp sebepleri değil sebeplerin müsebbibini görmek gerekmektedir. Sebeplere değil müsebbibü'l-esbâba yapışmak elzemedir. Sebepleri takılıp da eşyanın künhünü görememek âlemde yaşanan cilvegahı sezmemektir. Her türlü tedbiri aldıktan sonra işin sonucunu Allah'a bırakmak mü'minin Hakk'a tevekkülüdür. Tedbir almak Peygamber Efendimiz'in sünnetiyken, tevekkül Peygamber Efendimiz'in siretidir. İhramcızâde bu gerçeklerden hareketle Hasan Hüseyin Karataş Efendi'ye hitaben; *"Gardaşım! Büyüklükler, 'Sebeplere sizi terk etmeden, siz sebebi terk etmeyin.' diye buyurmuştur."*⁴⁷⁵ hatırlatmasında bulunmuştur.

İhramcızâde'nin gözünde de gönlünde de Allah vardır. Onun dünyasını bahtiyar kılan, ona imkânlar dünyasını nasip eden, âlemdeki her türlü oluşun seyrini gerçekleştiren Allah'tır. Güç ve kuvvet de O'ndan, başarı ve zafer de O'ndan, mutluluk ve saadet de O'ndandır. İhramcızâde der ki: *"Eden eyleyen Allah, velâ havle velâ kuvvete illâ billâh."*⁴⁷⁶

İhramcızâde'nin terbiye atmosferinde rızıkımıza kefil olan Allah'tır. Müridlerine rızıklarından endişe duymamalarını istemektedir. Rızıkımızı helalinden sağlamaya, temiz rızıkla beslenmeye, rızıkımız peşinde koşarken ihtirasa kapılmamayı öğütlemektedir. Rızık veren Allah'tır. Rızık miktarı ve zamanı Allah'ın takdiriyledir. Bu çerçevede İhramcızâde şöyle seslenmektedir: *"Gardaşlarım! Bedenimiz helal rızıkla gıdala-*

nıp, temiz kılıf olursa ruhumuz memnun olursa bu âlemde bedenimizi toprakta korur. Hem de ebedî âlemde tez bulur. Berzâh âleminde bedenimiz ruhumuzla beraber bekleyecek. Ebedî âlemde tekrar dirileceğimiz zaman ruhumuz bizi bulacaktır.”⁴⁷⁷

Yokluk günlerinde hâlinden asla şikâyet etmeyen İhramcızâde, başına gelen sıkıntıları metanetle geçiştirmenin çabasını gütmüştür. Kaygı psikolojisinden uzak kalmış, endişe kültürüne kapılmamış, asude ve huzurlu bir hayat yaşamıştır. Allah bes baki hevest bilinciyle yarın endişesi gütmemiştir. İhramcızâde gibi Osman Hulûsi Efendi de teslimiyet ruhuna sahip olmuş, tevekkül anlayışını içtenlikle yaşamış, başarı ve tevfiği Allah'tan görmüştür.

*Sûfî bizim bu râhımız
Semt-i yâra doğru gider
Arşa çıkan bu âhımız
Semt-i yâra doğru gider*

*Tevfik-i Hak'dır pîrimiz
Oldur yâr-ı sâdıkımız
El-hak bizim tarîkımız
Semt-i yâra doğru gider*

*Yolundadır yolluğumuz
Hâliyledir hâlliğimiz
Herkes bilir kulluğumuz
Semt-i yâra doğru gider*

*Aşk-ı Hak'dan kıldık yerağ
Gayırmayız yakın ırağ
Alnımız açık yüzümüz ağ
Semt-i yâra doğru gider*

*Hakk'a itâat kılmışız
Derdini ni'met bilmişiz
Râh-ı savâbı bulmuşuz
Semt-i yâra doğru gider*

*Demiyedir devrânımız
Dost yüzüdür seyrânımız
Çekilüben kervânımız
Semt-i yâra doğru gider*

*Mürşid-i Hak'dır pîrimiz
O oldu dest-gîrimiz
Hep ganî vü fakîrimiz
Semt-i yâra doğru gider*

***Hulûsî** pâkdir özümüz
Yolunda hâkdir yüzümüz
Duyar ise her sözümüz
Semt-i yâra doğru gider.⁴⁷⁸*

16. Muhasebe

İhramcızâde'ye göre içimizde ve dışımızda çok sayıda düşman saldırılarına maruz kalmaktayız. Mücâhede yoluna devam edilmelidir. Kabz ve bast hâlleri bizlere bahşedilen ayrı kanatlardır. Her iki kanadı birlikte kullanarak derviş, manevî hâl ve makamlarını ikmal eder, zâhir ve bâtın pek çok imtilhanın üstesinden gelir.⁴⁷⁹

İhramcızâde atalet, meskenet, statik ve donuk yaşamın sürekli karşısında olmuştur. O herkesi su gibi akıp mecrasını bulmaya, akan su gibi berrak olmaya, arı ve duru kalmaya davet etmektedir. Allah'ın en temel emri olarak cihada koyulmaya, cihad eri olmaya, mücadele adamı olarak her türlü zulme ve haksızlığa karşı tavır sergilemeye çağır-

maktadır. Kişi ile İslâm arasındaki engelleri bir bir ortadan kaldırma azmini cihat olarak tanımlamaktadır. Hadis-i şeriflerden telmihle sohbetlerinde ilim yolunda olmayı, helal rızık peşinde koşmayı, hak davayı haykırmayı, ana ve babaya itaati, Müslümanların acısını dindirmeyi, düşmanla cenk etmeyi cihadın yansımaları şeklinde değerlendirmektedir. Dünya Müslümanlarının dertleriyle dertlenmeyi, İslâm beldelerine yönelik her türlü saldırılara karşı mücadele etmeyi telkin etmektedir.

Dış dünyada düşmanla, hasımlarımızla, saldırgan güçlerle savaşın sadece askerî güçle yapılamayacağını kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasal bütün boyutlarıyla bireysel ve toplumsal bağlamda mücadeleyi sürdürmek gerektiğini ifade etmektedir. Harici düşmanlarımızla gerçekleştirilen bu mücadeleyi cihad mükellefiyeti olarak nitelerken dâhilî düşmanlarımızla yapılacak mücadeleyi mücâhede olarak değerlendirmektedir. Dâhilî düşmanlarımız şeytan, nefis ve onların takviye güçleridir. Nefisle cihadı cihad-ı ekber olarak nitelemekte, nefisle cihadın her zaman ve kesintisiz bir şekilde sürdürülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Nefisle mücadelenin bir mürşid-i kâmil kontrolünde ve her an yeni taktiklerle sürdürülen zorlu bir mücadele olduğuna işarette bulunmaktadır.

Müridlerini olaylara, şahıslara ve topluma karşı bakış açılarında ölçülü olmaya davet eden İhramcızâde başkalarının hatalarıyla meşgul olmak yerine onları hatalarının vahametini düşünmeye davet etmektedir. Başkalarının hatalarını dilimize dolamak yerine kendi hatalarımızın bizleri ne türlü sıkıntılara maruz bırakacağını düşünmeye davet etmektedir. Herkesi kendi hatalarının muhasebesini yapmaya şu sözleriyle dikkat çekmektedir: *“Gardaşlarım! Başkasında görülen hatadan kişi mahşerde mahcup olur. Başkasının hatası dağ kadar, kendi hatamız mercimek tanesi kadar olsa bile, gözünüzün bebeğine kendi hatanızı tutun, gözünüzün bebeğine kendi hatanızı tutun, başkasının hatasını görmeyin.”*⁴⁸⁰

Âhiret haktır. Mahşer günü herkes hesaba çekilecektir. Dünya hayatında hiç kimse başıboş bırakılmadığı, dünya hayatı her hâliyle imtihan yurdu olduğu için bir gün hesap sorulacaktır. Malımızın ve mülkümü-

zün, evlâd u ıyâlimizin fayda vermediği o büyük günde amellerimizle başbaşa kalacağız. Sevap ve günahlarımızın tartıldığı o dehşetli günde herkes yaptıklarının hesabını verecektir. Hüner o gün amellerimizin tartılacak olması değil asıl hüner o günün bilincini her an yaşayabilmektir. O gün gelmeden daha bu dünyada yaşarken seyrimizin farkında olmak, kendi hesabımızı kendimizin görebilmesi, nefsimizi kontrol altında tutmak, amellerimizi tartabilmektir. İhramcızâde konuyu öz bir şekilde şöyle beyan eder: *“Amelleriniz tartılmadan önce kendinizi hesaba çekiniz.”*⁴⁸¹

Biz Allah'ın kuluyuz. O'nun huzurunda ve O'nun divanındayız. O'nu asla bizden irak kabul edemeyiz. Sözlermize, davranışlarımıza, duygu ve düşüncelerimize her zaman giriftar olan O'dur. O'nun her an bizi gördüğünü düşünerek yapıp ettiklerimizden mahşer gününde hesaba çekileceğimiz bilinciyle yaşamalıyız. Önemli olan da hesaba çekilmeden önce kendi nefsimizi kendimizin hesaba çekebilmesidir. Hz. Ömer her gece yatmadan önce “Bugün Allah için ne yaptım?” sorusunu kendine sorup kendi yaptıklarını ölçüp biçmiştir. İhramcızâde'nin tefekkürü dalıp gitmeler değildi. Kendini, âlemi ve insanlığın seyrini müşahede idi. O her an kozmik âlemdeki tecellileri düşünür dünya genelinde olan bitenleri hesap eder Müslümanlar olarak atılması gereken adımları ve yerine getirilmesi gereken vazifeleri düşünürdü. Bireysel olarak da kendi gerçekliğini hesap eder kendinin ve müridlerinin müs-pet anlamda değişimlerini sağlamaya çalışırdı. Kişinin amellerini ilâhî terazide tartmasını, hatalarının farkında olmasını, yanlışlarını gidermesini ve salih ameller işlemeye kendisini uyarlamasını isterdi.

17. Muhabbetullah

İnsan sevdiğiyle beraberdir. Sevdiğinin kıymetini bilince kendisi kıymet kazanır. Rabb'ini can u gönülden seveni Allah yalnız bırakmaz. Bu gerçekten hareketle İhramcızade de şöyle der: *“Sen seni sevdiğinle bil. O seninledir.”*⁴⁸²

Sevgidir acıları bal eyleyen, sevgidir kusurları izale eden, sevgidir insanı olgunlaştıran, sevgidir yanlış ve hataları ıslah eyleyen. Allah

mü'min kullarının kalbinde sevgiyi özel olarak yaratmıştır. Hakk'ı seven Hakk'ın yarattığı her şeyde bir kemal olduğunu, Hakk'ın yüceliğini, kahrının da rahmetinin de hoş olduğunu, celal tecellilerinin de cemal tecellilerinin de ayrı bir güzel olduğunu sezer. Sevgi ile yoğrulan insan iyiliğe meftun, salihlere hayran, güzelliklere tercüman olur. Sevgi ikliminde büyüyen insan kem gözle bakmaz, içten pazarlıklı olmaz ve kalbinde dostlarına karşı zerrece kin ve garaz olmaz. Tüm bu gerçekleri sıklıkla vurgulayan İhramcızade; *“Muhabbeti olan hata görmez, görse de göz yumar.”* hatırlatmasında bulunmaktadır.

Muhabbet noksanları tamam eyler, kusurları izale eyleyip insanı kamil eyler. Muhabbet nazarıyla bakan insan her yerde ve her zaman bir muhabbet âbidesine dönüşür. Muhabbet nazarı diriltten, düzelten, inşa eden ve ihya eden bir nazardır. İnsan ancak muhabbetle tamam olur, muhabbet besledikçe sevmeye başlanır. *“Muhabbet gözüyle bakan, noksan görmez.”* diyen İhramcızade, etrafında muhabbetleşen bir cemaat oluşturmuş, kavga ve anarşilerin nüksettiği günlerde bir muhabbet ikliminin hasıl olmasına çabalamıştır. İhramcızade'ye göre insan sevdiği ile beraberdir. Sevdikleri insanı çepeçevre kuşatır. İnsan sevdikleriyle beraber olmaktan mutluluk duyar. Sevdiklerimiz bizleri kendi kıvamlarına, kendi renklerine ve kendi zevklerine büründürür. Sevdiklerimizin seviyesi ve sevdiklerimizin ortamı bizi onlara benzer ve kendileriyle aynileşmiş hâle getirecektir. *“Neyi seversen, onunla kalırsın, ne ile meşgul isen, o'sun.”*⁴⁸³ sözleriyle İhramcızade, kimleri sevdiğimize dikkat etmemizi istemektedir. Sevgi ne paraya ne pula değişilebilir. Sevgiyi kazanmak için can suyu dökmek, göz zevkine bürünmek ve gönül esintisine kavuşmak gerekmektedir.

Sevgilerin en temizi, sevgilerin en hası, sevgilerin en zirvesi Allah sevgisidir. İlâhî sevgi gönüllerimizi ısıtan, umutlarımıza umut katan, hayra ve güzelliğe bizleri sevk eden en berrak sevgidir. Allah sevgisi gayedir. Allah sevgisi ulvîdir. Allah sevgisi candandır. Allah sevgisi ile kişi hayatın seyrini, davranışların kıvamını, eşyanın hikmetini öğrenir. Diğer sevgilerin de Allah sevgisi ekseninde ifrat ve tefrite bürünmeden, yerli yerince ve kıvamınca gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İh-

ramcızade üzerine basa basa bu gerçekliği şu şekilde izah eder: “Siz birbirinizi *Allahu Teâlâ* için severseniz, *gayretullah* zuhur eder. *Allahu Teâlâ* hepinizi sever. Muhabbeti olan hata görmez, görse de göz yumar. Her işte beraberlikten *Allahu Teâlâ* razı olur. İdare ilmini öğrenin, insan kızınca şeytanın malı olur.

İdare, müdâra ve dubâra.

*Nefis çok mübarektir. Ruha âşık olmuştur. Aşkın kıymeti çok büyüktür. Âşık olmayan insan, insan değildir. Asıl mesele nefsi, ruha tâbi kılmaktır. Nefsin dediğine gitmemektir. Ne ararsan insanda mevcuttur. Bir şeyh (Şeyh Sena) Rum papazının kızına âşık olmuş. Ruh şeyhtir, Nefiste Rum papazının kızıdır. Hepinizi *Allahu Teâlâ*'ya emanet ettik. Biz de zaten *Allahu Teâlâ*'ya emanetiz. Cenâb-ı *Allahu Teâlâ*, hepinize mazhar-ı tevfiğ buyursun. Tarikatta bir şey varsa, o da insanın gözü ayağının ucuna bakmasıdır.” İhramcızade bir sohbetlerinde; “*Allahu Teâlâ*, Tur-i Sina'da, Musa aleyhisselâma buyurmuşlar ki, ‘Ya Musa benim için sen ne yaptın.’ Hz. Musa aleyhisselâm; ‘Ya Rabb'i namaz kıldım, oruç tuttum, zekât verdim’. buyurunca, *Allahu Teâlâ* buyurur ki; ‘Onlar senin için Ya Musa, karşılığını elbette vereceğim, benim için sen ne yaptın.’ sualine Hz. Musa aleyhisselâm, ‘Ya Rabb'i, sen bilirsin.’ demesi üzerine *Allahu Teâlâ*; ‘Ya Musa, benim için bir kul sevdin mi?’ buyurmuşlardır. Onun için kul, *Allahu Teâlâ*'yı sevmeli, her şeyi de Allah için sevmelidir. Gardaşlarımız! Biz hepinizi Allah için seviyoruz. (Yerde giden karıncayı göstererek) ‘Şu karıncayı da, Allah için seviyoruz.’⁴⁸⁴ demiş, Hz. Musa örneğinde bizleri Allah için sevmeye davet etmiştir.*

İhramcızade ihvanı ile olan birlikteliğini muhabbet üzerine kurmuştu. İhramcızade ihvanını muhabbet mayası ile yoğurmuştu. Onun meclislerinde kimse bir başkasına kem söz söyleyemez, kem nazarla bakamaz ve kem duygular beleyemezdi. Onun dergâhında muhabbet iksiri ikram edilir, onun vekâlesinde muhabbet havası solunur, onun bahçesinde muhabbet gülleri açar, onun yetiştirdiği ihvanında muhabbet meyveleri devşirilirdi. Onun ihvanı çehrelerinde muhabbet gamzeleriyle birbirlerini Allah için severlerdi. Onun sohbetlerinde politikanın kirli hesaplarına yer verilmezdi, onun dergâhında klikler,

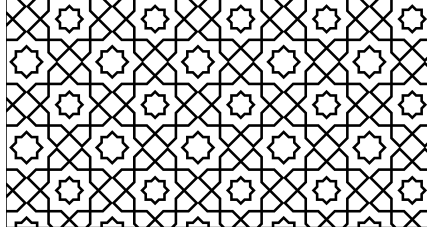
külüpler, partiler ve guruplar ayırıştırılmazdı. Onun dergâhı kesretin değil vahdetin adresiydi. Uzaktan ve yakından dergâhına gelen siyasilere bile efendi ve hürmetkâr davranmaya mecbur kalırdı. Dergâhında bağlılarını muhabbet aşısıyla doyuran, sevenlerini muhabbet deryasında yıkayan, farklı niyetlerle ve hatta çirkin hesaplarla gelenlerin bile muhabbet nazarından irkilip dirilmesini sağlayan İhramcızade idi. Onun bakışları adeta bir simya etkisi yapardı. Gelenlerin üzerinde gezdirdiği gözleri sıradan insanları zamanla kemal sahipleri, sokaktan gelen o garibanları istikamet caddesinde yol alan kıymetler haline dönüştürdü. O bir insan sarrafı idi. Esnafından çiftçisine, akademisyeninden öğrencisine, amirinden memuruna, siyasetçisinden seçmenine herkesi ve her kesimi çeken bir cazibe merkezi idi. Onun meclisine gelenler insanlık ortak paydasında buluşur ve Müslümanlık kalitesiyle yoğrulurdu.⁴⁸⁵

Bir muhabbet fedaisi kesilen İhramcızâde, her yönüyle bir insan-ı kâmil idi. Onun dünyasında kin ve garaza, öfke ve hırçınlığa, kötülük ve fenalığa yer yoktu. O hayatı boyunca menfi yaklaşımlardan uzak bir şekilde her zaman bardağın dolu tarafına bakardı. Aralarından birinin kemale erebileceği umuduyla binlerce insanın kabalığına ve hırçınlığına sabrederdi. Kötü niyetli, hırçın tabiatlı, çirkin tabiatlı insanların bile veli olmasalar da kötülüklerinin asgariye indirilmesine ve iyiliklerinin çoğaltılmasına çaba sarf ederdi. Halka hizmet götürmek, vatandaşın derdiyle dertlenmek, memleketindeki insanın imdadına koşmak için çırpındığı bir anda bile iftiraya kurban gitmiş, kendisine; *“Bu adam seni ihbar edip hapis yatmana sebep oldu, sen de ona elbise yaptırarak ikramda bulunuyorsun.”* diyen eşine söylediği şu sözler onun neden bir muhabbet fedaisi kesildiğini göstermektedir. Taif’te taşlanırken Cebrail (a.s.)’in iki dağ arasındaki Taif’i helak etmek için geldiğini söylemesi, Hz. Zeyd b. Harise’nin Taiflilere beddua etmesini istemesi üzerine Peygamber Efendimiz bu talepleri geri çevirmiş ve ilerinde aralarından birinin Müslüman olabileceği umuduyla acılara sabretmiştir. İşte Peygamber Efendimiz’in bu ahlâkına yaraşır bir vaziyette modern dönemde de İhramcızade eşinin bu sözlerine şu veciz cevabı ile karşılık vermiştir:

*“Hapishanede irşat ve islah olacak kimseler varmış. Biz orada bu vazifeyi ifa ettik. Şoför de bu işe sebep olduğundan dolayı kendisine ikramda bulunduk.”*⁴⁸⁶

Sohbetlerinin teması kadar faaliyetlerinin esası, sosyal ilişkilerinin temeli, ibadetlerinin ruhu, planlarının gayesi hep muhabbeti. İhramcızade cemaatini muhabbetle bir arada tutmuş, onların halkasını muhabbetle genişletmiş, cemaatini muhabbetle geliştirmiştir. Toplumda birlik ve beraberliğin, müsamaha ve kardeşliğin ancak muhabbetle sağlanacağını belirtmiştir. Onun öncelik olarak yaptığı en temel iş, sevgisizliğe yol açan nedenleri ortadan kaldırmak olmuştur. Bu sebeple İhramcızade, *“Siz birbirinizi Allah için severseniz, gayretullah zuhur eder, Allah da sizleri sever. Siz bizi sevmeyiniz. Biz sizi seviyoruz ki, bizi seviyorsunuz.”* derdi.⁴⁸⁷

SONUÇ

Hâliidiyye Tarikatı'nın Mekkî kolu ahlâk ve edep çizgisinin belirgin hâle geldiği bir hakikat arayışı olmuştur. Abdullâh Mekkî, Yahya Dağıstânî, Mustafa Rûmî Şirânî, Halil Hamdi Dağıstânî, Mustafa Hâki Tokâdî, Mustafa Takî Sivâsî, Hacı Ahmed Niksârî, İhramcızâde İsmail Hakkı ve Osman Hulûsî Efendi çizgisiyle temsil edilen Mekkî kol Anadolu'da manevî hayatın tekâmülüne doğrudan tesir eden bir yol olmuştur. İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi ve Osman Hulûsî Efendi Hâliidiyye'nin ana esaslarını hakkıyla temsil etmenin gayretini gütmüşlerdir. Hâliidiyye'deki şeriat hassasiyeti, ehl-i sünnet çizgisine sadakat, ilme verilen önem, insan-ı kâmil yetiştirme çabası, muhabbet seyri, rabita bağı, sohbet meclisi, hizmet usulü, seyr u sülûk esasları, Müslümanların dertleriyle derlenme ve toplumun yaralarını sarma, toplumda kardeşlik ve dayanışma ruhu İhramcızâde'nin ehemmiyet verdiği ölçüler olmuştur. Hâliidiyye esaslarını bir bütün hâlinde yerine getirmeye çalışan İhramcızâde, bir Hâliidiyye şeyhi olarak hayatın içinde yer almış, topluma öncülük ve önderlik yapmış, tevazu ve içtenliği şiar edinmiş, ilim erbabını koruyup kollamıştır.

İhramcızâde mensup olduğu tarikatı; “Nakşî-Hâlidî-Hâkî” olarak nitelemiş, benimsediği çizgi başkaları tarafından da saygı görmüş, onun yürüttüğü şeyhlik vazifesi şaibelerden uzak bir yaklaşımla benimsenmiştir.

İhramcızâde ömrü boyunca mahviyet ehli olmuş ve melâmî bir tavırla kendisini gizlemenin çabasını gütmiştir. İslâmî vazifelerini hakkıyla yerine getirmenin derdine düşmüş, kendisi azimet yolunu seçerken çevresine ruhsatlarla amel etmeyi telkin etmiştir. Bıktırmadan, bunaltmadan ve herkese anlayacağı dilden konuşarak çevresindekilerin zamanla manevî olgunluğa ermelerini sağlamıştır. Sohbetlerinde, tarikat usulünün zorlu ve ince bir yol olduğunu hatırlatmıştır. Haramlardan kaçınmak elzem olduğu kadar mekruhlardan bile uzaklaşmanın esas olduğunu vurgulamıştır. Haramlara, şüphelilere ve mekruh amellere karşı dikkatli ve uyanık olunmasını telkin etmiş, günahlardan kaçınmak hususunda müridlerini titiz olmaya alıştırmıştır.

Mustafa Hâkî Efendi'nin yanında iman kalitesi kazanan İhramcızâde, şeyhinin yanında itikadî bakımdan sağlam ve sağlıklı bir çizgiye büründüğünü hatırlatmaktadır. Allah'ın rububiyetine inanıp kendisinin ubudiyet çizgisinde karar kılışına işaret etmektedir. Müslüman ve mü'min olmanın en büyük paye, en güzel nişane, en yüksek makam olduğuna dikkat çekmektedir. Allah'a imanını kavi kıldığı kadar Mustafa Hâkî Efendi'den aldığı terbiyenin kendisini Peygamber âşığı bir insan konumuna dönüştürdüğünü, sünnet-i seniyyeye bağlı olmaya sevk ettiğini, Peygamber Efendimiz'in ahlâkı ile ahlâklandığını söylemektedir. Vekâlede aldığı terbiyenin onu bir yandan Peygamber âşığı hâline dönüştürürken, bir yandan da Peygamber Efendimiz'in ehl-i beytine ve ashab-ı kiramına bağlı kıldığını ve onlara candan muhabbet eylediğini dile getirmektedir. Peygamber'e duyulan muhabbetin onun getirdiği pak şeriata bağlılıkla orantılı olduğunu, şer-i şerife sadakatle gönlünün ağâh olduğunu ifade etmektedir. Ulûhiyet, nübüvvet ve âhiret inancının kişiyi velayet mertebesine eriştireceğini dile getirmektedir.

Hayata muttaki bir Müslüman kimliğiyle bakan İhramcızâde derişliği ölmeden önce ölme sanatı olarak görmüştür. Ona göre ölüm bir son değil bir başlangıçtır. İnsanoğlunun hayatı bu dünyadan ibaret değil, âhiret yurdunda da devam edecek olan uzun soluklu bir yaşamdır. Ölümle bu dünyadan ayrılırken neler götürdüğümüze ve ölüm yolculuğuna ne tür azık hazırladığımıza bakmamız gerekmektedir. En büyük sermayemiz kulluğumuzdur. İhramcızade'ye göre ölüm seyahatini kolaylaştıracak yegâne şey, amellerimizdir.

İhramcızâde kendisini dinleyenlere anlayacakları seviyede konuşmuş, cemaatin takatini zorlamadan imam olarak namaz kıldırılmayı önemsemiş bir önderdir. Şeyhlik vazifesinin ağırlığını derinden hissetmiş, yerli yerince gerçekleştirilmesini önemsemiştir. Müntesiplerinin ilim ehli olmalarına, dinî birikimlerinin sağlam hale gelmesine, akıllarını kullanmalarına, sağlıklı düşünce terbiyesinden geçmelerine özen göstermiştir.

İhramcızâde'ye göre insan sevdiklerinin kıymetini bilmeli, sevdikleri ile beraber yaşamının zevkine ermeli, sevdiklerini kırmanın, birlikte yaşıadığı insanlara öfkelenmenin, muhataplarını rencide etmenin yersizliğini idrak etmelidir. Öfkenin kişiyi şeytanın maskarası hâline getirdiğini dile getiren İhramcızade, kişinin kendisini sevdiğiyle bilmesini, sevdiğinin de kendisiyle beraber olduğunu idrak etmesini ve idare ilmini öğrenmeyi tembih etmektedir.

Mezhep farklılıklarını, tarikat ayrılıklarını, meşrep seçimlerini, etnik yapıları, sosyal statüleri, toplumsal yetkileri ayrılık ve kavganın değil bir kilimin desenleri gibi farklılıklarımızı zenginlik olarak görmemizi önemsemiştir. İhramcızâde, insanları, diline, etnik kökenine ve inancına göre değerlendirmediği gibi mezhebine göre değerlendirmemiştir. O, bütün insanlara Âdemin çocukları olarak bakmıştır. Bunun için onun ziyaretine Alevîsi de gelir, Sünnîsi de gelir, yerine göre bir başka dinden, mezhepten olan insanlar da gelirdi. Herkes ondan bir şeyler alıp giderdi. Ayrılıklar ve kavgalarımızın başlıca sebebinin cehaletimiz olduğundan bahsetmiştir. Cahilin şekerli helvasını yemek-

tense kâmilin zehrini içmeyi tercih etmiş ve kâmil ve âlim zatların zararını bile cahillerin faydasından öte görmüştür.

İhramcızâde'nin tasavvuf çizgisi dostluk halkası üzerine kurulmuştur. Çalışmamız boyunca da sıklıkla vurguladığımız üzere uzun soluklu dostlukların kurulmasını hedeflemiştir. Çiçekler arasında gülün yeri nasıl başka ise arkadaşlar arasında da dostların yerini hep farklı olarak görmüştür. İhramcızâde dostlarının davetine hayır dememiş, dost meclislerinden irtibatı koparmamış, dostlarının teklifini geri çevirmemiş, sevdiklerinin hem kendilerinin hem de yakınlarının hasta olmaları durumunda sıklıkla onları ziyaret etmiş, dostlarına ikramda bulunmayı âdet edinmiştir. İhramcızâde dostlukların ikamesi adına bedeller ödemiş, fedakârlıktan asla kaçınmamış ve dostluk halkasını samimiyet üzerine kurmuştur. Dostların kolay kazanılmadığı gibi kolay kolay da kaybedilemeyeceğini düşünmüştür. İhramcızâde dostlarının ismini geç öğrenip geç unuttuğundan bahsetmiştir. Öyle ki hayatta sahip olduğu tek değer olan gönlünü de dostuna verdiğinden söz etmiştir. İhvanına sıklıkla dost olmalarını tavsiye eden İhramcızâde sohbetlerinde şu dörtlüğü dilinden hiç düşürmezdi:

Cevher var iken pul neye yarar,

Aczini bilmeyen kul neye yarar.

Herkes bir yol tutturmuş gider

Mevlâ'ya gitmeyen yol neye yarar.

İhvanın birbiriyle kardeşlik şurunu perçinlerken aynı zamanda zikrullah ile kemâl yolculuğuna çıktığından bahseden İhramcızâde tarikat derslerini yerine getirmenin ne kadar önemli olduğuna sıklıkla vurgu yapmaktadır. Ders çekmeyen dert çekeceğinden dem vurmaktadır. Okunan virdler, çekilen zikirler, tilavet edilen Kur'ân âyetleri, yapılan tesbihler müridi benlik duygusundan kurtarıp Hakk'ın rızasında karar kılmaya sevk etmektedir. İhramcızâde'nin öngördüğü tasavvuf terbiyesinde derviş yok olduktan sonra var olmaktadır. Ona göre kişi kötülüklerinden sıyrılmadan iyiliklerle donanamaz. İhramcızade, nef-

sânî duygulardan sıyrılmayı, benlik davasından vazgeçmeyi, kötü sıfat ve hasletlerden soyutlanmayı fenâ hâli olarak nitelemektedir. Ortadan kaldırılan kötü sıfatlar yerine iyi hasletlere bürünmeyi, kendi süflî arzularımız yerine ulvî duygulara bezenmeyi, ilâhî iradeye ve hükme bende olacak şekilde hayat sürmeyi, Hak'ta karar kılıp hak ve hakikatten ayrılmamayı bekâ hâli olarak görmektedir.

Çalışmamızda İhramcızâde'nin varlık tasavvurundan bahsederken, insan-ı kâmil konusunu işlerken ve tecelli anlayışını anlatırken onun mihver kavramının hakikat-i Muhammediyye terimi olduğunu gördük. İhramcızâde *Mevlidi*'nde Hz. Âdem'in daha cennetteyken Peygamber Efendimiz'in nurunu gördüğünü, peygamberlerin efendisi, iyilik kaynağı ve vefalı olan o nuru kim taşırsa onu tanıyacağını dile getirmekte ve şöyle seslenmektedir:

*Âdem atamız cennetten indi
Nûr-ı Ahmed'i alında gördü.*

*Babadan oğula ol nûr-ı celîl
Gelmesine olmuş bir güzel delil*

*Seyyidü'l-enbiyâ ol Mustafa'nın
Kân-ı kerem hem ol bâ-vefânın*

*Kim hâmil ola ol nûr-ı evhad
Herkes tanırdı kalmazdı bir ferd*

*Ona bizden her nefes yüz bin selâm
Âl ü ashâbına tâ yevmi'l-kıyâm.*

Her bir peygamber manevî şahsiyetinde belirli hikmet ve hakikatın zirve şahsiyetyken Peygamber Efendimiz cevâmiu'l-kelîm ve hakikatü'l-hakâik özelliği sebebiyle diğer peygamberlerin temsil ettikleri hakikatleri bir bütün halinde kendisinde toplamaktadır. Kur'ân diğer peygamberleri furkan adıyla tanıtırken, Peygamber Efendimiz'in

bütünleştiren özelliğine dikkat çekmektedir. Bu gerçekten hareketle İhramcızade hakikat-i Muhammediyyeyi; Âdem'in temizliği, Nuh'un yüceliği, Eyyüb'ün sabrı, İbrahim'in sevdası, Yusuf'un güzelliği, Yakub'un müjdesi, İsmail'in dili, Davud'un sesi, Yahya'nın takvası, İsa'nın cömertliği ve âlemlerin övüncü olarak nitelemektedir. Hakikat-i Muhammediyyeyi nebilerin makamı olarak gören İhramcızade, hakikat-i Muhammediyye ile bütün denizlere rahmet saçıldığını belirtmektedir.

İhramcızade âlemlerin efendisi Muhammed Mustafa (s.a.v.)'ya bağlılığının ezelden beri olduğuna dikkat çekmektedir. Unsurlar dünyası olan bu şahadet âlemine geldiğinden beri onun aşkına düştüğünü, ona âşık olduğunu belirtmektedir. Bu tespitiyle o âyân-ı sâbite gerçeğine telmihte bulunmaktadır. Suretleri bakımından hadis olan tüm varlıkların hakikatleri bakımından ezeli ilm-i ilâhîde varlıklarını sürdürdüklerini, bu kesret âlemine her eşyanın vahdet âleminde geldiğini haber vermektedir. İlâhî tecelliler âlemde varoluşun seyrini belirlemektedir. Her bir tecelli ile bir ilâhî ismin yansıması eşyada zuhur ettiğini belirtmektedir. İlâhî zatın zat tecellisi ile ilâhî isimler hakikat-i Muhammediyye mertebesinde bir bütün olarak tecelli ederken, feyz-i mukaddes tecellisi ile ilâhî isimler ayân-ı sâbite mertebesinde ayrı ayrı hakikatler olarak zuhur etmiştir. Hakikatü'l-hakâik olarak ayân-ı sabitedeki hakikatler hakikat-i Muhammediyyede bütünlük arz etmektedir. Diğer varlıklar ayân-ı sâbitedeki bir veya birkaç hakikatin mazharı iken insan-ı kâmil bütün hakikatleri kendinde tecelli ettirerek hakikat-i Muhammediyyenin mazharı olabilmektedir. Hubbî teveccüh anlayışıyla âlemdeki zuhur aşkın nişanesidir. O nedenle İhramcızade aslına yani hakikat-i Muhammediyyeye ne denli âşık olduğunu belirtmektedir. Kavs-i nüzûl sürecinde âlemde zuhur eden İhramcızade, kavs-i urûci seyri ile Hakk'a yolculuğunu gerçekleştirmiş, geldiği asla dönembilmek için çok ağlamış ve sürekli arayış derdinde olmuştur. Benimsemediği devir nazariyesi çerçevesinde zât tecellisinin hayranı olmuş ve sürekli Allah'ın sevgisini arar olmuştur.

Mevlâna yaratılıştaki bu sırrı neyin dilinden şöyle anlatır: *“Dinle neyden nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları (nasıl) anlatıyor. Özlem derdini anlata-*

bilmem için ayrılıktan dilim dilim olmuş bir yürek isterim. Kendi aslından uzak kalan herkes, yine kavuşma zamanını arar.” Yani her şey aslına özlem duyduğu gibi insan da özüne dönmek için hasret çeker.

Yaratılışın özünde hakikat-ı Muhammediye vardır. Ruhlar âleminde Allah bu bağlılık için özümüzden söz aldı. Bu sebeple insanda her zaman ruhlar âleminde verilen o söze sadakat özlemi vardır. İçinde bulunduğu âlemin alâkalarından kurtulmak suretiyle özdeki hakikat keşfedilmelidir. İsmail Hakkı Efendi bu durumu şu dörtlüğünde ifade etmektedir:

*Tâ ezelden olduğundan intisabım âlemin seyyidine
Düştüme aşkına gelelden bu anâsır bendine
Çok aradım, ağladım yüz tutup Hakk'ın kendine
Âlem-i devrân içinde hubb-i Mevlâ bulmuşuz.*

İhramcızâde'nin *Katre* şiirini okuduğumuzda onun bizi daima hakikat arayışına davet ettiğini görmekteyiz. Deryanın kıymetini bilmeyen balıkları misal göstererek mirasyedi zihniyetindeki Müslümanların da ne denli nadan olduklarını söylemektedir. İsmail Hakkı Efendi, yaratılışın özündeki hakikatı keşfetmek için zâhirden kurtulup bâtına yönelmek gerektiğini belirtmektedir. Böyle bir hâli elde eden insan Allah'ın yarattıklarındaki cemal nurunu görür. O bir şiirinde şöyle der:

*Katremizden hisse al bî-ka'r-ı deryâ olmuşuz
Cümle halka bir bakışla çeşm-i bînâ olmuşuz
Gerçi zâhirde lisân-ı nâs ile güftârimiz
Ma'nâ yüzünden soyunup hep mu'arrâ olmuşuz.*

İsmail Hakkı Efendi, diğer bir dörtlüğünde halk içinde Hak'la beraberliğe şöyle işaret etmektedir:

*Çünkü Kitmîr olalıdan bu kapıda bu hakîr
Her işi sırr-ı ezelden bildim ve takdîr-i Kadîr
Ol sebepten işimiz cümleye ta'zım ü tekrîmdir
Böylelikle halk içinde Hakk'ı ra'nâ bulmuşuz.*

İhramcızade marifet ilmini ilm-i hâl olarak görmekte, irfanî bilginin kişiyi huzur-ı hâl içerisinde amel etme zevkine erdirdiğini söylemektedir. İlm-i hâli öğrenen ve huzur-ı hâl içerisinde amel edenlerin rah-ı Hak'ta yol alacaklarını belirtir. Hak yolunda kaim olmak da kişiyi ilâhî lütfu mazhar kılacaktır. Ona göre en faziletli ilim ilm-i hâl, en faziletli amel huzur-ı hâldir. Kul rah-ı Hakk'ta buluna, rahimdir Allah kuluna. İhramcızade'nin de belirttiği üzere, ârif-i billâh olanlar, dünyada hiç gam çekmezler.

Çalışmamız boyunca İhramcızâde'nin bizi insanlık cevherine sahip çıkmaya, insanlık potansiyelini ortaya çıkarmaya ve Hazret-i İnsan olmaya davet ettiğini gördük. İhramcızade insan hayatını dört mevsimlik bir âleme benzetirdi. Dört mevsim gibi insanın da bazen ağladığını, bazen güldüğünü, bazen çalıp bazen söylediğini ama bunların hepsinin de geçici olduğunu söylerdi. Tasavvufî düşüncesini insana saygı esasına oturtan İhramcızâde, bizlere hiç kimseyi hor görmemeyi tavsiye etmektedir. Ona göre en günahkâr insan tevbe eder ve Allah'ın sevdiği kulu olur. İbadetine güvenen insana varlık gelir ve mahvolur.

Çalışmamızda İhramcızâde'nin tasavvufî ahlâkın zirvesini muhabbetullah olarak gösterdiğinden bahsettik. İhramcızâde'ye göre tasavvuf ilâhî rızayı kazanma sanatıdır. Allah'ın rızasından öte ulvî duygu yoktur. Kişi sevdiği ile beraberdir. Allah'ı hoşnut eden kul pişman olmaz. Dünya ve âhirette kurtuluşun yolu Allah'ı hoşnut edebilmektir. Kalbimizde Allah'ın rızasından başka bir duygunun olmaması gerektiğinden bahseden İhramcızâde bizlere Allah'ın rızasını kazanmayı, gönlümüzü arındırmayı, amellerimizi ilâhî rızayı kazanmaya dönük uygulamayı tavsiye etmektedir. İhramcızâde'nin tasavvuf anlayışında her şeyde Rabb'imizin rızasını gözetmek esastır. İhramcızâde ihvanından insanlar arasında Allah sevgisini gözetmelerini istemektedir. İhramcızâde Allah'ın kahrını da lütfunu da bir görmekte, hayata böylesi bir nazarla bakmaktadır. Allah'ın lütfuna mazhar oluşunun sevincini yaşayan İhramcızâde, Hakk'ı her şeyde ayân gördüğünü bizlere şu şekilde açıklamaktadır:

*Hakk'ı her şeyde ayân görmüş ve bilmişlerdeniz
Ol sebebden halk katında hubb-ı Mevlâ gözleriz.
Kahr u lütfun cümlesin bir bildim ve tuttum ey azîz,
Hamdülillah biz bu lütfâ mazhar-ı mücellâ olmuşuz.*

Sonuç olarak İhramcızâde Cumhuriyet Dönemi'nde Anadolu'nun önemli bir maneviyat önderi olmuştur. Hayatının her karesini İslâm'ın gereklerini yerine getirerek yaşamıştır. İrfan sohbetlerinde sükûtu tercih etmiş, derin tefekkürlere dalmış, uzun soluklu murakabe derslerini yürütmüş, her fırsatta nefsinin muhasebe etmiş, gözyaşı dökmüş, ilâhîler dinleyip gönlünü coşkunun hâle dönüştürmüş, Kur'ân tilavetleriyle ruhunu yıkamış, tatlı sözlerle gönüller kazanmıştır. Tasavvuf terbiyesinde dervişlerini özlerine dönmeye ve fitratlarını korumaya davet etmiştir. Kişinin bu âleme inişinden sonra aslına duyduğu özlemine ancak zikir ile tatmin edebileceğine işaretle İsmail Hakkı Efendi şöyle der:

*Bilmediler zevkimi cümle ins ü cin ve melek
Derdine düştüm bana neler çektiirdi felek
Hâl-i Hakkı bulmaya zikrin beyim dâim gerek
Zikr-i Hak seyr u sebakla ders-i yektâ bulmuşuz.*

İhramcızâde sözü ahvâli önemsememiş, melâmet hırkasını giyip teslimiyet yolunu seçmiş, tarikatın merasim boyutundan çok hakikat arayışını önemsemmiştir. Bizde çalışmamızı onun şu anlamlı çağrısıyla sonlandırmak istiyoruz:

*Cennet içinde cennete
Girmek istersen gel beri
Nîmet içinde nîmete
Ermek istersen gel beri

Cennet sana hazır durur
Mevlâ sana nâzır durur
Vechi katı zâhir durur
Görmek istersen gel beri*

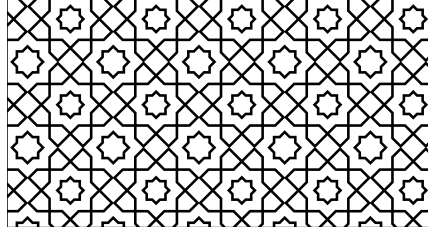
*Aşka eriş bul kurbeti
Sıdka eriş bul vuslatı
Defter gibi şol firkatı
Dürmek istersen gel beri*

*Vâsıl ola Hak'tan selam
Hâsıl ola yüz bin kelam
Zevk-i meyi vasl-ı müdâm
Sürmek istersen gel beri*

*Ey Hakkı tut mürşit elin
Gözle izinden Hak ilin
Hak bağının miski gülün
Dermek istersen gel beri.*

İhramcızâde'nin makamı cennet, emaneti payidar olsun. Rabb'im bizleri onun baş koyduğu iman davasında karar kılanlardan eylesin. Okuduğumuz Fatihalar, Yasinler ve hatimlerle Mevlâm ruhunu şâd eylesin.

KAYNAKÇA

AĞIRMAN, Cemal, “İhramcızâde İsmail Hakkı'nın Hocası Mustafa Tâki Efendi”, *Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınevi, Sivas 2010.

AKPINAR, Ali, “Sivas'ta Bir Kur'ân Adamı İhramcızâde”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, Ağustos 2010.

ALGAR, Hamid, *Nakşibendilik*, haz. A. Cüneyt Köksal, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.

ALICI, Lütfi, *İhramcızade İsmail Hakkı Toprak Efendi Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001.

ALKAN, Ahmet Turan, “İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010.

ALTUNTAŞ, İsmail Hakkı, *Nakşibendi Şeyhi İsmail Hakkı Toprak'ın Hayat ve Menkabeleri*, Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahîyat Fakültesi, Ankara 1992.

----, ----, *Gavsü'l-Âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakk Toprak Nakşî-Hâkî Tarikatı ve İlm-i Ledün Sırları*, Gözde Matbaacılık, Ankara 2007.

ASLANOĞLU, İbrahim, *Sivas Meşhurları*, BMS Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., Sivas 2006.

ATEŞ, Es-Seyyid Osman Hulûsi, *Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2013.

----, ----, *Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.

----, ----, *Şeyh Hamid-i Veli Minberinden Hutbeler*, haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.

AYNÎ, Mehmed Ali, *Hacı Bayram Velî*, İstanbul 1343/1924.

EL-AZZÂVÎ, Abbas, “Mevlâna Hâlid en-Nakşibendî”, *Mecmei'l-âlemi'l-ilmiiyi'l-kürdî*, II.

EL-BAĞDÂDÎ, Muhammed b. Süleyman, *el-Hadikatü'n-Nediyye fî Âdâbi't-Tarikatî'n-Nakşibendiyye ve'l-Behcetî'l-Hâlidiiyye*, Kahire 1313.

ÇINAR, Fatih, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak'ın Tokatlı Üstâdı: Mustafa Hâkî Efendi”, *Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010.

----, ----, “Sûfi ve Manevî Hareket İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.) Örneği”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 202, Ağustos 2017.

----, ----, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.)'ın Peygamber Sevgisi ve Sünnet Anlayışı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 106, Ağustos 2009.

EBU MANNEH, B., “Halidiliğin Yükselişine ve Gelişimine Yeni Bir Bakış”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarikatlar-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014.

ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, IV.Baskı, İstanbul 1990.

----, ----, “İsmail Hakkı Toprak”, Somuncu Baba ve es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri 2, Ankara 1997.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977.

GÖZTEPE, Yüksel, “Mûr (Mor) Ali Baba Hazretleri”, *Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010.

GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet - Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1983.

GÜNGÖR, Zülfikar, “Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 176, Haziran 2015.

GÜRER, Dilâver, *Abdülkâdir Geylânî –Hayatı, Eserleri, Görüşleri-*, İnsan Yay., İstanbul 1999.

EL-HÂLL, Muhammed, *Şeyh Ma’ruf en-Nodehî el-Berzencî*, Süleymaniye, 1381.

EL-HÂNÎ, Abdülmecid, *el-Hadâiku’l-Verdiyye fî Hakâik-i Ecillâi’n-Nakşibendiyye*, İstanbul 1308.

EL-HÂNÎ, Muhammed b. Abdillâh, *el-Behcetü’s-Seniyye fî Adâbi’t-Tarikati’l-Aliyyeti’l-Hâlidîyye*, İstanbul 1989.

HAYDARÎZÂDE, İbrahim Fasih, *el-Mecdü’t-Tâlid fî Menâkıb-ı Şeyh Hâlid*, İstanbul 1292.

HOCAZÂDE, Ahmed Hilmi Efendi, *Hadikâtü’l-Evliyâ*, İstanbul 1318.

İHRAMCIZÂDE, *İhramcızâde Mevlidi*, haz. Âlim Yıldız & Recep Toparlı, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2020.

-----, *İhramcızade’den Özlü Sözler ve Katre Şiiri*, haz. Recep Toparlı, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2019.

KAHRAMAN, Abdullâh, *Gönül İlim ve İrfan Ehli Darendeli Hacı Hasan Akyol Efendi*, Nasihat Yayınları, Malatya 2015.

KEMİKLİ, Bilal, “Yolda Olmak İhramcızade’nin Çağrısı”, *Bir Gönül Eri*

İhramcızade İsmail Hakkı, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010.

----, ----, “İhramcızâde (k.s.)’nin Çağrısı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, Ağustos 2012.

KESENCELİ, Rasûl, “Mütefekkir Olarak Mustafa Takî Efendi’de Mebus Olmanın Nitelikleri”, *Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı, Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi*, Kasım-Aralık 2000, Yıl: 7, Sayı: 29.

MEMİŞ, Abdurrahman, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu’da Hâlidilik*, Kitabevi, İstanbul 2000.

NECMÜDDİN-İ KÜBRÂ, *Usûlu Aşere- Risale İle’l-Hâim-Fevâihu’l-Cemâl-Tasavvufî Hayat*, haz. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.

ÖZKÖSE, Kadir, “Osman Hulûsi Efendi’nin (k.s.) Tasavvuf Anlayışında ‘Mürşid-i Kâmil’”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 200, Haziran 2017.

----, ----, “Mustafa Takî Efendi’nin İlmî Şahsiyeti”, *Yenidünya*, Yıl: 25, Sayı: 296, Haziran 2018.

ÖZKÖSE, Kadir, & ŞİMŞEK, Halil İbrahim, *Altın Silsile’den Altın Halkalar*, Nasihat Yayınları, Ankara 2009.

PALAKOĞLU, İsmail, *Gönüller Sultanı es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

----, ----, “Tasavvuf Yolunda Mürid”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 51, Temmuz-Ağustos 2004.

ER-RUHÂVÎ, Muhammed, *el-Envârü’l-Kudsiyye fî Menâkibi’s-Sâdâti’n-Nakşibendiyye*, Mısır, trs.

SÂHİB, Es’ad, *Buğyetü’l-Vâcid fî Mektûbât-ı Mevlânâ Hâlid*, Dımaşk 1334.

Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyum Tebliğleri, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yay., Ankara 1997.

ŞİMŞEK, Halil İbrahim, “Örneklerle Osman Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Tasavvufî Görüşleri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 116, Haziran 2010.

----, ----, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufî Görüşleri”, *Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010.

ŞÜKRÜ, Hasan, *Menâkıb-ı Şemsü’ş-Şümûs*, İstanbul 1302.

TEKTAŞ, Musa, “Gönüllere Nakış Vuranlar”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 149, Mart 2013.

----, ----, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efenedi (k.s.)’den Menkıbeler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, Ağustos 2012.

----, ----, “İlim ve İrfan Üzere Çalışmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 85, Kasım 2007.

----, ----, “Örnek İnsan”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl:8, Sayı 37, Mart-Nisan 2002.

----, ----, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, Ağustos 2010.

----, ----, “Şehirlerin Yolu Gönle Düşünce”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 73, Kasım 2006.

TOPAL, Şevket, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Kötülük Yollarının Kapatılması Bağlamında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010.

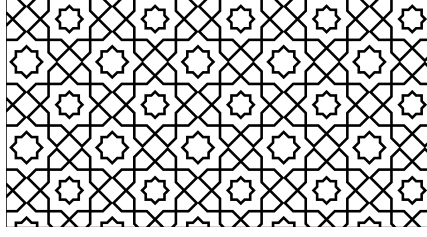
TOSUN, Necdet, “Nakşbendiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2018.

YILDIZ, Âlim, “İhramcızâde’nin Bilinmeyen Şiirleri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 63, Ocak 2006.

YÜCEL, Ebubekir, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010.

YÜCER, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan yayınları, İstanbul 2003.

DİPNOTLAR

1. Necdet Tosun, “Nakşebendiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2018, s. 651-652.
2. Bkz. Haydarizâde İbrahim Fasih, *el-Mecdü’t-Tâlid fî Menâkıb-ı Şeyh Hâlid*, İstanbul 1292, s.50-69; Muhammed b. Süleyman el-Bağdâdî, *el-Hakikatü’n-Nediyye fî Âdâbi’t-Tarikati’n-Nakşebendiyye ve’l-Behcetü’l-Hâlidiyye*, Kahire 1313, s.66-80; Muhammed b. Abdillâh el-Hânî, *el-Behcetü’s-Seniyye fî Adâbi’t-Tarikati’l-Aliyyeti’l-Hâlidiyye*, İstanbul 1989, s. 82; Abdülmecid el-Hânî, *el-Hadâiku’l-Verdiyye fî Hakâik-i Ecillâi’n-Nakşebendiyye*, İstanbul 1308, s. 258-275; Hasan Şükrü, *Menâkıb-ı Şemsü’ş-Şümûs*, İstanbul 1302, s.125-137; Muhammed er-Ruhâvî, *el-Envârü’l-Kudsiyye fî Menâkibi’s-Sâdâti’n-Nakşebendiyye*, Mısır, trs., s.260; Hocazâde Ahmed Hilmi Efendi, *Hadikâtü’l-Evliyâ*, İstanbul 1318, s.146-147; Muhammed el-Hâll, *Şeyh Ma’ruf en-Nodehî el-Berzencî*, Süleymaniye 1381, s.48-51; Abbas el-Azzâvî. “Mevlâna Hâlid en-Nakşibendî”, *Mecmei’l-âlemi’l-ilmiiyi’l-kürdî*, II/ 182-219; Abdurrahman Memiş, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu’da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000, s.127-130.
3. Es’ad Sâhib, *Buğyetü’l-Vâcid fî Mektûbât-ı Mevlânâ Hâlid*, Dımaşk 1334, s.138-140, 230-231, 828 ve 75. mektup.
4. Hamid Algar, “Osmanlı Türkiyesi’nde Hâlidî Nakşibendîlerin Usûl ve Âdâbı”, *Nakşibendilik*, haz.: A. Cüneyt Köksal, ter.: Zeynep Özbek, İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 238.
5. Algar, “Osmanlı Türkiyesi’nde Hâlidî Nakşibendîlerin Usûl ve Âdâbı”, *Nakşibendilik*, s. 248.
6. Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan yayınları, İstanbul 2003, s. 780-781.
7. Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 39.
8. Tosun, “Nakşebendiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar*, s. 651-652.

9. İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1983, s. 69.
10. B. Ebu Manneh, “Hâlidiliğin Yükselişine ve Gelişimine Yeni Bir Bakış”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarikatlar-Edebiyat-Mimari-İkonografi-Modernizm*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2014, s. 346.
11. Manneh, “Hâlidiliğin Yükselişine ve Gelişimine Yeni Bir Bakış”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, s. 346-347.
12. Tosun, “Nakşendiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar*, s. 651-652.
13. Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 39.
14. Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 717.
15. Tosun, “Nakşendiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar*, s. 628.
16. Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 328-329
17. Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, s. 330-334.
18. Hacı İsmail Hakkı Altuntaş, *Gavs-ül Âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Nakşî-Hâkî Tarikatı ve İlm-i Ledün Sırları*, Gözde Matbaacılık, Ankara 2007, s. 39-43.
19. Lütfi Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 1-2.
20. Ebubekir Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 125.
21. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri*, s. 117-122.
22. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 3.
23. Ahmet Turan Alkan, “İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 163.
24. İhramcızâde, *İhramcızâde’den Özlü Sözler ve Katre Şiiri*, haz. Recep Toparlı, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2019, s. 67.
25. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 45-46.
26. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 2; Şevket Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Kötülük Yollarının Kapatılması Bağlamında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 293.
27. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri*, s. 117-122.
28. Ali Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, Ağustos 2010, s. 7.
29. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 6.
30. İbrahim Aslanoglu, *Sivas Meşhurları*, BMS Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., Sivas 2006, c. I, s. 379.
31. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 17.
32. Yüksel Göztepe, “Mûr (Mor) Ali Baba Hazretleri”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail*

- Hakkı, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 36-37.
33. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 2.
34. Musa Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efenedi (k.s.)’den Menkıbeler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, Ağustos 2012, s. 27.
35. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri*, s. 120-123.
36. Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efenedi (k.s.)’den Menkıbeler”, *Somuncubaba*, Sayı: 142, s. 27.
37. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri*, s. 120-123.
38. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 17-18.
39. Halil İbrahim Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufî Görüşleri”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 278-279.
40. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 69.
41. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 71.
42. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri*, s. 120-123.
43. Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efenedi (k.s.)’den Menkıbeler”, *Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, s. 27.
44. Fatih Çınar, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak’ın Tokatlı Üstâdi: Mustafa Hâkî Efendi”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 83-84.
45. Es-Seyyid Osman Hulûsi Ateş, *Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 123.
46. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 18-19.
47. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 69.
48. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 18-19.
49. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufî Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 278-279.
50. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri*, s. 126.
51. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri*, s. 126.
52. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 5.
53. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Tasavvufî Görüşleri”, *Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, s. 59.
54. Bilal Kemikli, “İhramcızâde (k.s.)’nin Çağrısı”, *Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, s. 54.
55. Çınar, “Sûfî ve Manevî Hareket İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.) Örneği”, *Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 202, s. 43.
56. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, *Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı:

- 118, s. 7.
57. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 81-82.
58. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 81-82.
59. Bilal Kemikli, “Yolda Olmak İhramcızâde’nin Çağrısı”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 24.
60. Musa Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, Ağustos 2010, s. 30.
61. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 30.
62. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 30.
63. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 30.
64. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 31.
65. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 31.
66. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 31.
67. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 31.
68. Mehmed Ali Aynî, *Hacı Bayram Velî*, İstanbul 1343/1924, s.103.
69. Kemikli, “İhramcızâde (k.s.)’nin Çağrısı”, s. 56.
70. Kemikli, “İhramcızâde (k.s.)’nin Çağrısı”, s. 56.
71. Kemikli, “İhramcızâde (k.s.)’nin Çağrısı”, s. 53.
72. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 31.
73. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 9-14.
74. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 9-14.
75. Kemikli, “Yolda Olmak İhramcızâde’nin Çağrısı”, *Bir Gönül Eri*, s. 20.
76. Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, s. 31.
77. Kemikli, “Yolda Olmak İhramcızâde’nin Çağrısı”, *Bir Gönül Eri*, s. 20.
78. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, *Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, s. 7.
79. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 9-14.
80. Kemikli, “Yolda Olmak İhramcızâde’nin Çağrısı”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, s. 21.
81. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 9-14.
82. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 51-54.
83. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 51-54.
84. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 55-58.
85. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 55-58.
86. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 7.
87. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 26.
88. İsmail Palakoğlu, *Gönüller Sultanı es-Seyyid Osman Hulusi Efendi*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 93.

89. Kemikli, “Yolda Olmak İhramcızâde’nin Çağrısı”, *Bir Gönül Eri*, s. 26-27.
90. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri*, s. 130.
91. Kadir Özköse & Halil İbrahim Şimşek, *Altın Silsile’den Altın Halkalar*, Nasihat Yayınları, Ankara 2009, s. 417-419; Cemal Ağırman, “İhramcızâde İsmail Hakkı’nın Hocası Mustafa Takî Efendi”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınevi, Sivas 2010, s. 107-111; Kadir Özköse, “Mustafa Takî Efendi’nin İlmî Şahsiyeti”, *Yenidünya*, Yıl: 25, Sayı: 296, Haziran 2018, s. 28-31.
92. “TBMM I. Dönem Sivas Milletvekili Mustafa Takî’nin Kısa Olumluluğu” ismiyle faydalandığımız arşiv belgesi.
93. Takî, “*Hitâbe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, Sayı:487, Yıl:1337, s.204.
94. Takî, “*Hitâbe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, Sayı:487, Yıl:1337, s.204.
95. Takî, “*Hitâbe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, Sayı:487, Yıl:1337, s.203.
96. Takî, “*Hitâbe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, Sayı:487, Yıl:1337, s.204.
97. Takî, “*Hitabe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, Sayı:487, Yıl:1337, s.181.
98. Takî, “*Târîh-i Nûr-u Muhammedî*”, 17. cüz, İsra ve Miraç, s.1.
99. Takî, “*Hitâbe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, sayı: 479, yıl:1337(1919), s.181.
100. Takî, “*Hitâbe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, sayı: 479, yıl:1337(1919), s.226.
101. Takî, “*Hitâbe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, sayı: 479, yıl:1337(1919), s.227; Özköse, “Mustafa Takî Efendi’nin İlmî Şahsiyeti”, *Yenidünya*, Yıl: 25, Sayı: 296, s. 28-31.
102. Örneğin, Takî, “*İslâm Fedakarlığı*”, Sebilü’r-reşat, c.20, sayı: 527, yıl:1339(1921), s.218-219; Takî, “*İlk Müslümanların Fedakarlığı*”, Sebilü’r-reşat, c.20, sayı: 517, yıl:1338(1920), s.266-267.
103. Takî, “*İslâm’da Cihad*”, Sırat-ı Müstekîm, c.7, sayı:172, yıl:1337, s.246.
104. Takî, “*Diyânetin Medeniyete Lüzûmu I*”, Beyânü’l-Hak, c.1, sayı:26, Yıl:1327(1909), s.604.
105. Takî, “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu II*”, Beyânü’l-Hak, c.2, sayı:27, Yıl:1327, s.636; Kadir Özköse, “Mustafa Takî Efendi’nin İlmî Şahsiyeti”, *Yenidünya*, Yıl: 25, Sayı: 296, Haziran 2018, s. 28-31.
106. Takî, “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu II*”, Beyânü’l-Hak c.2, sayı:27, Yıl:1327, s.636.
107. Takî, “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu III*”, Beyânü’l-Hak c.2, sayı:28, Yıl:1327, s.654.
108. Takî, “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu IV*” Beyânü’l-Hak, c.2, sayı:29, Yıl:1327, s.685.
109. Takî, “*Diyânetin Medeniyete Lüzumu IV*”, Beyânü’l-Hak c.2, sayı:29, Yıl:1327, s.685.
110. Takî, “*Hitâbe*”, Sebilü’r-reşat, c.19, sayı:487, yıl: 1337(1919), s.203-204.
111. Takî, “*Kırk Hadis*”, s.1; Özköse & Şimşek, *Altın Silsile*, s. 422.
112. Takî, “*Kırk Hadis*”, s.6-7.
113. Takî, “*Kırk Hadis*”, s.7.
114. Takî, “*Artık Uyanmalıyız*”, Sebilü’r-reşat, c.19, Sayı: 479, Yıl: 1337, s. 115.
115. Takî, “*Kırk Hadis*”, s. 7-8.
116. Takî, “*Kırk Hadis*”, s. 32-33.

117. Takî, “*Kırk Hadis*”, s.116.
118. Takî, “*Hitâbe*”, s. 203.
119. Takî, “*Hitâbe*”, s. 226.
120. Takî, “*Hitâbe*”, s. 203.
121. Sarıkoyuncu, “*Milli Mücadele*”, c.II, s.84.
122. Çoker, “*Parlamento*”, s. 890, Sarıkoyuncu, “*Milli Mücadele*”, c. II, s. 85.
123. Örneğin “İcra Vekilleri Suret-i İntibahına Dair Kanun Tasarısı” üzerinde yapılan görüşmelerde-hemen şunu belirtelim ki birçok vekil böyle bir kanunun yasalaşmasından yana değİllerdir- kanun tasarısının birinci maddesi üzerinde söz alır ve şunları söyler: “Konu çok büyük öneme haizdir. Onun için iki vekalet kurulmalıdır ve birisi “Sihhat” diğeri “Muavenet-i İçtimaiye” işlerine bakmalıdır.” Zabıt Ceridesi, Devre:I, C.1, s.167-170; Kanun tasarısı ve üzerindeki görüşmelerle ilgili olarak bkz. Yavuz Aslan, “*TBMM Hükümeti, Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)*” Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s. 42-60.
124. Bu makaleleri ile ilgili bilgi eserleri bölümünde geçtiğı için burada sadece bununla yetinmek istiyoruz. Geniş bilgi için bkz. Ceyhan, “*Fihrist*”, s. 141-142, 419; Çınar, “*Mustafa Takî*”, s. 91-92.
125. 5 Mayıs 1336 “*Hâkimiyet-i Milliye*”, No: 27.
126. Takî, “*Rusya’da Tazyik-i İslâm’a Lüzum Gösterenler*”, Sırat-ı Müstekîm, c:6, Sayı: 156, Yıl: 1327(1909), s. 412-413.
127. Takî, “*Rusya*”, s. 413.
128. Takî, “*İslâm’da Cihad*”, Sırat-ı Müstekîm, c. 7, Sayı:172, Yıl: 1327, s. 245.
129. Takî, “*Hitâbe*”, Sebülü’r-reşat, c.19, Sayı: 487, Yıl: 1327, s. 203.
130. Takî, “*Hitâbe*”, s.182.
131. Takî, “*Hitâbe*”, s. 226.
132. Takî, “*Hitâbe*”, s. 227.
133. Takî, “*Hitâbe*”, s.182.
134. Takî, “*Hitâbe*”, s. 227.
135. Hakkında geniş bilgi için, Rasûl Kesenceli, “*Mütefekkir Olarak Mustafa Takî Efendi’de Mebus Olmanın Nitelikleri*”, Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı, Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi, Kasım-Aralık 2000, Yıl: 7, Sayı: 29, s. 15-16.
136. Geniş bilgi için bkz., Takî, “*Mebus Nasıl Olmalı?*”, Sırat-ı Müstekîm, c.7, Sayı:180, Yıl: 1327(M.1909), s.412-415; Kesenceli, *agm*, s.14-17.
137. Takî, “*Kırk Hadis*”, s.6; Özköse & Şimşek, *Altın Silsile*, s. 422-423
138. Takî, “*Kırk Hadis*”, s. 9.
139. Takî, “*Kırk Hadis*”, s.10.
140. Takî, “*Kırk Hadis*”, s.11.
141. Takî, “*Kırk Hadis*”, s. 49.
142. Takî, “*Kırk Hadis*”, s. 41.
143. Takî, “*Kırk Hadis*”, s. 66.

144. Takî, “Kırk Hadis”, s. 70.
145. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 14-15.
146. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 461-467.
147. Abdullâh Kahraman, *Gönül İlim ve İrfan Ehli Darendeli Hacı Hasan Akyol Efendi*, Nasihat Yayınları, Malatya 2015, s. 55-126.
148. Kahraman, *Hacı Hasan Akyol Efendi*, s. 126-128.
149. Kahraman, *Hacı Hasan Akyol Efendi*, s. 174-188.
150. Kahraman, *Hacı Hasan Akyol Efendi*, s. 171-174.
151. Kahraman, *Hacı Hasan Akyol Efendi*, s. 144.
152. Kahraman, *Hacı Hasan Akyol Efendi*, s. 152.
153. Kahraman, *Hacı Hasan Akyol Efendi*, s. 149.
154. Kahraman, *Hacı Hasan Akyol Efendi*, s. 188-209.
155. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 98-99.
156. Ateş, *Dîvân*, s. 298.
157. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 98-99.
158. Musa Tektaş, “İhramcızâde Hazretlerine Yazılan Şiirler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, Ağustos 2010, s. 29.
159. Ateş, *Dîvân*, s. 184.
160. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 100-102.
161. Ateş, *Dîvân*, s. 118.
162. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 149-150.
163. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 100-102.
164. Rasûl Kesenceli, “Allah Dostlarına Dost Olmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 25, Sayı: 222, Haziran 2018, s. 52.
165. Ateş, *Dîvân*, s. 7-8.
166. Ateş, *Dîvân*, s. 90.
167. Ateş, *Dîvân*, s. 168.
168. Ateş, *Dîvân*, s. 99.
169. Ateş, *Dîvân*, s. 184.
170. Ateş, *Dîvân*, s. 119-120.
171. Ateş, *Dîvân*, s. 96.
172. Ateş, *Dîvân*, s. 94.
173. Ateş, *Mektûbât*, s. 218.
174. Ateş, *Mektûbât*, s. 296.
175. Ateş, *Mektûbât*, s. 165-167.
176. Ateş, *Mektûbât*, s.167.
177. Ateş, *Mektûbât*, s. 185-186.

178. Ateş, *Mektûbât*, s. 17-20.
179. Ateş, *Mektûbât*, s. 17-20.
180. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 159.
181. Ateş, *Dîvân*, s. 247.
182. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 155-156.
183. Can kuşunun, ruhumun ismini hep ezberinde tuttuğu, ismini hep andığı ey Allah'ın yakın dostu Efendim, senin yüzünün güzelliğine meftunum. Seni gördükçe içerimde güller açılmakta, senin efsunlu gözlerinden bana hikmet nazarları saçılmakta. Ruhum seni fikrettikçe sana olan rabitam arttıkça seninle oluyorum, seninle doluyorum. Sana yaklaşmakla Allah'a yaklaşıyorum.
184. Ezel bezminde İlahî varlık hazinesinden alacağını almış, maneviyatla donanmış ve imanını o ân orada ikrar etmiştir. Manevî güzellikleri ezel âleminde seyreden, görme şerefine ulaşan, Allah'a yakın, Allah dostu mürsidim efendimin yüzünü seyrettikçe ben o güzelliklerin yansımaları müşahede ediyorum.
185. Efendimin sözleri hep dinin hükümlerine Kur'ân ve sünnete uygundur. Davranışları hep tasavvuf geleneğine göredir. Manevî halleri ruhunun yüceliği, Hakkın esrar perdesini açan, Allah'a yakınlaşan bir makamdadır.
186. Ateş, *Dîvân*, s. 273-274.
187. Ateş, *Dîvân*, s. 86.
188. Ateş, *Dîvân*, s. 76.
189. Ateş, *Dîvân*, s. 324-325.
190. Ey Efendim! Gönüm, senin gibi gönül alıcı bir sevgiliye meyl etti. Sen benim gönlümü biliyorsun. Bu bakımdan derdimi anlatmak için sana dil dökmeye ne gerek var.
191. Benim gözlerim her neye baksa, seni hatırlamakta, sana olan sevgim, özlemim artmaktadır. Nereye baksam gözüm seni görür. Bunun için gözlerim senin dışında kimseye nazar etmez Efendim.
192. Ey Efendim! Senden ayrı olmanın verdiği ateş, gönül hânemi yakıp tutuşturmaktadır. N'olur efendim, benim gönlümdeki bu ateşlere çare oluver.
193. Benim bu zayıf vücudum yüreğimde de nice yaralar açmaktadır.
194. Ey Efendim! Bülbül, gül bahçesindeki güllere nasıl bakıp ah vah etmekteyse, âşık da dâima sevdiği kişiye yüzünü çevirmektedir. Yani bülbülün güle hayrân olduğu gibi ben de sana hayrânım efendim.
195. Ey Efendim! Sağlam neyim varsa, senden ayrı kalmanın sıkıntıların, tahribâtın tamir sana kalmıştır. N'olur efendim, ağlayıp inleyen bu fakire yetiş de tamir ediver.
196. Ey Efendim! Bakışlarındaki feyizden bu kulunu irak eyleme. Duygularımı çekinmeden dile getiren bu Hulûsî'ye lutf et de feyzinden mahrûm bırakma.
197. Aşkın yaktı beni, ateş eyledi. Ağlayıp inlemekten başka yapacak işim kalmadı. Başkalarının, içine düştüğüm aşktan ötürü beni ayıplamaları umurumda değil; bu anlamda utanma nedir bilmem, ey sâdık sevgili. Ey sevgili, en sevgili.
198. Gönüm, güzelliğin karşısında hayret makamındadır. Ağlamaktan gözyaşlarım çağıl çağıl akmakta; canım sana kurbandır, ey sâdık sevgili. Ey sevgili, en sevgili.
199. Çaresiz kıldın gönlümü, perişan ettin kalbimi. Hasta ettin sen beni, ey sâdık sev-

- gili. Ey sevgili, en sevgili.
200. Bu gözler sana ermek, seni görmek ister. Bu gözler ayaklarına yüz sürmek ister, ey sâdik sevgili. Ey sevgili, en sevgili.
201. Ey iyilikler, cömertlikler sahibi, şanı yüce olan! Bu can sana iştıyaklı, bu can seni özlemekte. Bu can sana can atmakta. Derdinle hâlim perişan, ey sâdik sevgili. Ey sevgili, en sevgili.
202. Hulûsî'nin utancından sana bakacak yüzü yok. Her an ağlayıp sızlamakta. Bu kara yüzü ile huzuruna nasıl gelsin, ey sâdik sevgili. Ey sevgili, en sevgili. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 42.
203. Ateş, *Dîvân*, s. 43.
204. Gözleri görmeyenler, kalbi mühürlü olanlar onun güzelliğini bilemezler, çünkü onlar bu yüce kıymeti bilecek erginliğe ulaşmamışlardır. Seçkin insanlar onun güzel erkânını bulup, Allah'a yakın olmanın yollarına ulaşmışlardır.
205. Muhabbetin eseri olarak, ilahî sevginin sırları hep onun gönülünü aydınlatmış, böylece onu rehber edinenlerin de yüz aydınlığı, gönül ışığı olmuştur.
206. Ateş, *Dîvân*, s. 273-274.
207. Ateş, *Dîvân*, s. 101.
208. Ateş, *Dîvân*, s. 199.
209. Ateş, *Dîvân*, s. 436.
210. Zülfikar Güngör, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 176, Haziran 2015, s. 12-13.
211. Onun kavisli kaşlarından başka yönelecek bir mihrâbımız, yönümüz yoktur. Bu hususta bizi kınayanlara da sadece eyvAllah, "öyle olsun" sözümüz vardır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 86.
212. Güngör, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", *Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 176, s. 12-13.
213. Pîrimiz misk kokulu zülfü koklatmaz ve yanaktan büse/öpücük vermezse; kıyâmete kadar dinmeyecek candan bir inleyişimiz vardır.
214. Güngör, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", *Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 176, s. 12-13.
215. Bize ve yolumuza yabancı olanlar, bizi bilmeyenler ne derlerse desinler onlardan çekinecek bir durumum yok. Sevgilinin mahremiyetine/esrârına ermiş olan gönülümüzde, belirlenmiş bir yolumuz vardır.
216. Güngör, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", *Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 176, s. 12-13.
217. Ey Hulûsî, dostlar, sevgilinin diyarına mezarımızı kazsalar; çok olsa onun yolunda öldüğümüzü söylerler; bundan başka ne günâhımız vardır?
218. Güngör, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", *Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 176, s. 12-13.
219. Ateş, *Dîvân*, s. 66.
220. Ateş, *Dîvân*, s. 66.

221. *Hudâ'ya bin şükür bir mü'miniz Allah'ımız vardır*
Şehâdet eyleriz ancak Rasûlu'llâh'ımız vardır. Bkz. Daredevî, *Dîvân*, s. 86.
222. Kadir Özköse, "Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Mürşidi İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s.)'ye Bağlılığı", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 25, Sayı: 222, Haziran 2018, s. 35.
223. Daredevî, *Dîvân*, s. 152-153.
224. *Zihî devlet ki şol dil kurb-ı Rabbü'l-Âlemîn olmuş*
Düşüp hâke erişmiş lâ-mekâna bî-mekîn olmuş. Bkz. Daredevî, *Dîvân*, s. 119-120.
225. Özköse, "Osman Hulûsi Efendi'nin Mürşidi İhramcızâde'ye Bağlılığı", *Somuncubaba*, Yıl: 25, Sayı: 222, s. 36-38.
226. Bütün güzellerin şâhı olan efendimin hasretiyle gece gündüz âh vâh edip onun için üzülmem, onun derdiyle yanıp tutuşmam kendisine hoş gelmektedir.
227. Nitekim onun için çektiğim dertler ve sıkıntılar benim vücudumda tâkat bırakmamıştır. Ancak benim çekmekte olduğum bu hasret ve elem yüzünden güçsüz kalan bu vücûdum, o gülen güller gibi güler yüzlü olan efendime gayet hoş gelmektedir.
228. Bütün bu eziyetlere rağmen sevgili dostumun her bayramında kurbanı olmak isterim. Aslında benim hayâlime böyle düşünceler gelmesinden de hoşnut olmaktayım.
229. Her ne kadar hasret ateşiyle sabah akşam benim vücudum yakıp kavrulmakta ise de, o sevgiliye duyduğum bu ayrılık ızdırâbıyla geçen gecelerim ve gündüzlerim bana hoş gelmektedir.
230. Benim bu şekilde sözler söylemem irfan ehli tarafından hoş karşılanmazsa da ne yapayım her hâlde sevgili sultânım benim böyle kıl ü kâl yani dedi-kodu mâhiyetinde sözler söylememi hoş karşılar ümidindeyim.
231. Ey Hulûsî! Ben böyle sözler söylemekle hiçbir şekilde kâr-zarar hesabı yapmam. Ben sevgili efendime hâlimi arz eder, ona olan hasretin beni düşürdüğü bu karma-karışık şikâyetleri, çeşitli durumları samîmî olarak terennüm ederim. Her hâlde benim kendisine yaptığım bu arz-ı hâl ona da hoş gelir. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 78.
232. Ateş, *Dîvân*, s. 151.
233. Ateş, *Dîvân*, s. 156.
234. İnsanın sevdiği kişi uğruna canını fedâ etmesi onun için en büyük mutluluktur. Eğer böyle canını seve seve vermeyip de çeşitli özürler beyan ederek bu fedâkârlıktan kaçınması onun için kabahattir, ayıptır.
235. Bir âşıkın, sevdiği kişinin yanında başkalarını da sevmesi, onlara da yönelmesi, onun gerçek muhabbet besleyip, hakîkaten âşıkım dediği zâta ulaşmasına mâni-dir. Nitekim sevgilisinin yüzünü, cemâlini görüp de başkalarıyla pazarlık etmek de onun için kabahattir.
236. Bülbül, güle kavuşma ümidiyle gece gündüz inleyip durmaktadır. Siz hiç bülbülün gülden başka bir şey için ağlayıp sızladığını duydunuz mu?
237. Geceleri yanan mumların, lambaların etrafında dönüp duran kelebeklere, "Sakın bu ışıkların etrafında dönüp canını verme." denilir mi? Bir şeye gönlünü bağlayıp da o sevgide karar kılanın, sevgilisi uğruna can vermesi bir hiç sayılır mı?

238. Ey aşıkım, seviyorum diyen kişi! Sana “Gel sevdiğin uğruna bu canını terk et.” denilirse, senin başka yollara gidip, başka sevdalara düşmen uygun olur mu?
239. Hulûsinin arzu ettiği, istediği odur ki, muhabbet duyduğu, sevip saydığı zâtın ayağının toprağına kapanıp, toz toprak içinde kalarak cismini de, canını da onun yolunda fedâ edip, toprak olmaktır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 139.
240. Ateş, *Dîvân*, s. 90.
241. Ateş, *Dîvân*, s. 94.
242. Ateş, *Dîvân*, s. 96.
243. Özköse, “Osman Hulûsi Efendi’nin Mürşidi İhramcızâde’ye Bağlılığı”, *Somuncubaba*, Yıl: 25, Sayı: 222, s. 36.
244. Ateş, *Mektûbât*, s. 30-31.
245. Ateş, *Dîvân*, s. 195.
246. Ateş, *Dîvân*, s. 298.
247. Ateş, *Dîvân*, s. 258-259.
248. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 14.
249. İsmail Hakkı Altuntaş, *Nakşebendi Şeyhi İsmail Hakkı Toprak’ın Hayat ve Menkabeleri*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahîyat Fakültesi, Ankara 1992, s. 39.
250. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 15; Musa Tektaş, “Gönüllere Nakış Vuranlar”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 149, Mart 2013, s. 29; Mehmet Uçuralp, “İsmail Hakkı Toprak Efendi (k.s.)’nin Ardından”, *Somuncu Baba Dergisi*, S. 27, s. 7.
251. Selçuk Eraydın, “İsmail Hakkı Toprak”, *Somuncu Baba ve es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri 2*, Ankara 1997, s. 145-149.
252. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 122.
253. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 122.
254. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 106.
255. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 106-107.
256. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 15; Rasûl Kesenceli, “Orta Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari Adli Eserin İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Adli Bölümüne Düzeltme ve Tenkit”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 10, Sayı: 49, Mart-Nisan 2004, s. 37.
257. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, *Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, s. 7.
258. İhramcızâde, *İhramcızâde’den Özlü Sözler ve Katre Şiiri*, haz. Recep Toparlı, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2019, s. 35.
259. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 38.
260. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 33.
261. Dalalekten kurtulmak için Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şeriatını başına tâc et. O kurtuluş güneşi ve aydınlıkların kaynağı olan övülmüş ve seçilmiş Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)’nin dini ve şeriatıdır. (İslâmdır.) O, Sıdk, adalet, hilm ve ilim gibi

vasıflara sahip yardımcıları olan ve “Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine yapışırırsanız, sizi kurtuluşa götürür.” buyuran bir peygamberdir.) denilmektedir. Bkz. Es-Seyyid Osman Hulûsî Darendevî, *Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2013, s. 369.

262. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, *Somuncubaba*, Sayı: 118, s. 8.
263. Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi (k.s.)’den Menkıbeler”, *Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, s. 28-29.
264. Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi (k.s.)’den Menkıbeler”, s. 28-29.
265. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 314.
266. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 59.
267. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 283.
268. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 67-68.
269. İhramcızâde, *İhramcızâde Mevlidi*, haz. Âlim Yıldız & Recep Toparlı, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2020, s. 19-33.
270. Âlim Yıldız, “İhramcızâde’nin Bilinmeyen Şiirleri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 63, Ocak 2006, s. 37.
271. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 67.
272. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 67.
273. İhramcızâde, *Özlu Sözlere ve Katre Şiiri*, s. 51.
274. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 291.
275. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 309.
276. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 309.
277. İhramcızâde, *Özlu Sözlere ve Katre Şiiri*, s. 22.
278. İhramcızâde, *Özlu Sözlere ve Katre Şiiri*, s. 22.
279. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Tasavvufi Görüşleri”, *Somuncubaba*, Sayı: 118, s. 60.
280. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Tasavvufi Görüşleri”, *Somuncubaba*, Sayı: 118, s. 60.
281. Alıcı, *İhramcızâde*, s. 68-69.
282. Alıcı, *İhramcızâde*, s. 68-69.
283. Alıcı, *İhramcızâde*, s. 68-69.
284. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 335-336.
285. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 350.
286. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 327.
287. Alıcı, *İhramcızâde*, s. 80.
288. Alıcı, *İhramcızâde*, s. 80.
289. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 287-288.
290. İhramcızâde, *Özlu Sözlere ve Katre Şiiri*, s. 73.

291. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 328.
292. İhramcızâde, *Özli Sözler ve Katre Şiiri*, s. 66.
293. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Tasavvufi Görüşleri”, *Somuncubaba*, Sayı: 118, s. 60.
294. İhramcızâde, *Özli Sözler ve Katre Şiiri*, s. 71.
295. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 258.
296. Altuntaş, *İhramcızâde*, s. 299.
297. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 29.
298. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 25.
299. Kemikli, “Yolda Olmak İhramcızâde’nin Çağrısı”, s. 25.
300. Kemikli, “Yolda Olmak İhramcızâde’nin Çağrısı”, *Bir Gönül Eri*, s. 25.
301. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 352.
302. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 307.
303. Musa Tektaş, “İlim ve İrfan Üzere Çalışmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 85, Kasım 2007, s. 47.
304. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 23.
305. Altuntaş, *Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 291.
306. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 67.
307. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 275.
308. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 80.
309. Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri*, s. 292.
310. Fatih Çınar, “Süfi ve Manevî Hareket İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.) Örneği”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 202, Ağustos 2017, s. 45.
311. Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri*, s. 293-294.
312. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 39.
313. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 344-346.
314. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 76-78.
315. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 76-78.
316. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 76-78.
317. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 76-78.
318. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 312.
319. Ahmet Turan Alkan, “İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 164-165.
320. Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Kötülük Yollarının Kapatılması Bağlamında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, s. 292-293.

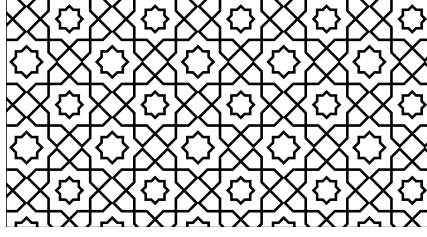
321. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 38.
322. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 44.
323. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 46.
324. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 302.
325. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 337.
326. Alkan, “İhramcızâde”, s. 164.
327. Adem Güçer, “Taniyanların Dilinden İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 168-170.
328. Güçer, “Taniyanların Dilinden İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri*, s. 171.
329. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 66.
330. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 69.
331. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 49.
332. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 23.
333. Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efenedi (k.s.)’den Menkıbeler”, s. 28.
334. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 70.
335. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufi Görüşleri”, s. 284.
336. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufi Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 284.
337. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 328.
338. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 47.
339. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 78.
340. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 352-353.
341. Yıldız, “İhramcızâde’nin Bilinmeyen Şiirleri”, *Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 63, s. 37.
342. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’in Tasavvufi Görüşleri”, s. 61.
343. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 332-333.
344. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufi Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 282-283.
345. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, *Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, s. 9.
346. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, s. 10.
347. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, s. 10.
348. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 305.
349. Kemikli, “İhramcızâde (k.s.)’nin Çağırısı”, s. 54.
350. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 100-102.
351. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 22.
352. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 346-347.
353. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 101.
354. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 101.

355. Ateş, *Dîvân*, s. 45-46.
356. Ateş, *Dîvân*, s. 84.
357. Ateş, *Dîvân*, s. 195.
358. Ateş, *Dîvân*, s. 195-196.
359. Ateş, *Dîvân*, s. 250.
360. Ateş, *Dîvân*, s. 268.
361. Fatih Çınar, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Peygamber Sevgisi ve Sünnet Anlayışı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 106, Ağustos 2009, s. 66.
362. Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efenedi (k.s.)’den Menkıbeler”, *Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, s. 28.
363. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 302.
364. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 640-641.
365. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 642-646.
366. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 642-646.
367. Ebubekir Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 127-128.
368. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 29.
369. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 309.
370. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 331.
371. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 340.
372. Ramazan Altıntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 160.
373. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 45.
374. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 59.
375. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 296.
376. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 327.
377. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 314.
378. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 23.
379. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 311.
380. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 302.
381. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 26.
382. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 28.
383. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 60.
384. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 296.
385. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 296.
386. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 296.
387. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 50.

388. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 316.
389. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 329.
390. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 74.
391. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 351.
392. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 351.
393. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 69-70.
394. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 69-70.
395. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 69-70.
396. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 69-70.
397. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 69-70.
398. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 50.
399. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 57.
400. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 62.
401. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 42.
402. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 296.
403. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 306.
404. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 307.
405. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 32.
406. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 129.
407. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 404-405.
408. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Tasavvufi Görüşleri”, s. 60.
409. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 309.
410. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 313.
411. Güçer, “Tanyanların Dilinden İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri*, s. 174.
412. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufi Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 280-282.
413. Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi (k.s.)’den Menkıbeler”, s. 30.
414. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufi Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 280.
415. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, s. 10.
416. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 301.
417. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 284-285.
418. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 307.
419. Altuntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri*, s. 157-158.
420. Güçer, “Tanyanların Dilinden İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri*, s. 173-174.
421. Çınar, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Peygamber Sevgisi ve Sünnet Anlayışı”, s. 66.
422. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 79-80.

423. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 79-80.
424. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 79-80.
425. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 283-284.
426. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, s. 10.
427. Altuntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri*, s. 160.
428. Güçer, “Tanıyanların Dilinden İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri*, s. 171.
429. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, s. 8.
430. Altuntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri*, s. 159.
431. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 331.
432. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 303.
433. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 340.
434. Ateş, *Mektûbât*, s. 1.
435. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 53.
436. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 55.
437. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 298.
438. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 300.
439. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 322.
440. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 41.
441. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufî Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 280-282.
442. Altuntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri*, s. 157.
443. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 309.
444. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 291.
445. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 296.
446. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 291.
447. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufî Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 283-284.
448. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufî Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 283-284.
449. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 49.
450. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 75.
451. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, s. 9.
452. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 45.
453. Akpınar, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, s. 9.
454. Şevket Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Kötülük Yollarının Kapatılması Bağlamında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, s. 294-296.
455. Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri*, s. 294-296.

456. Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri*, s. 294-296.
457. Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri*, s. 294-296.
458. Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri*, s. 294-296.
459. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 37.
460. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 58.
461. Tektaş, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efenedi (k.s.)’den Menkıbeler”, s. 30.
462. Çınar, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Peygamber Sevgisi ve Sünnet Anlayışı”, s. 66.
463. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak (k.s.)’ın Tasavvufi Görüşleri”, s. 60.
464. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 62.
465. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 76.
466. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 53.
467. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 298.
468. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 78-79.
469. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 78-79.
470. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 78-79.
471. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 305.
472. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 342.
473. Altuntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri*, s. 160-161.
474. Şimşek, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufi Görüşleri”, *Bir Gönül Eri*, s. 280.
475. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 334.
476. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 301.
477. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 328.
478. Ateş, *Dîvân*, s. 90-91.
479. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 62.
480. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 43.
481. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 48.
482. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 36.
483. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 308.
484. Altuntaş, *İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, s. 343-344.
485. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 127.
486. Altuntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri*, s. 157.
487. Altuntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri*, s. 159.

MEVLİDİ'N-NEBÎ ALEYHİSSELÂM

BİSMİHİ SÜBHÂNEHÜ NES'ELÜHÜ İHSÂNEHÜ

1. *Elhamdülillâh Elhamdülillâh*
Çün ekrem etdin bizleri ey şâh
2. *Hem ol Nebîyy-i âhir-zamâne*
Ümmetlik ile verdin nişâne
3. *Ana hem âl ü eshâbına her ân*
Olsun salât ü selâm firâvân
4. *Onlar ki etdi bu dîni ihyâ*
İzlerince gitdi eslâfım ammâ
5. *Bu âciz Hakkı bilmem ne etsem*
Râh-ı selefde bir adım atsam
6. *Derdim dem-â-dem aczim bilirdim*
Lâkin o Hâdî dâimdi virdim
7. *Târîh-i hicret olmuşdu tâ ki*
Bin üç yüz elli ve hem de iki
8. *Rebiülevvel on dokuzuncu*
Çarşamba günü silk etdim inci

9. *Râh-ı selefde bir adım atdım
Hamden ve hamden bu lutfâ yetdim*
10. *Yatmışdım der-rûz kaylûleye ben
Gördüm menâmda bir zât-ı ahsen*
11. *Der ismim Teyfîk sana verildim
Son seferinde ben sana erdim*
12. *Her emrine Hak etti müheyyâ
Lâkin sen oku bir hoşça ma'nâ*
13. *Elimde buldum bir dürr-i mevzûn
Andan okudum ve oldum mahzûn*
14. *Mevlûd-i pâk-i Rasûlu'llâhı
Görsem n' olurdu ol yüzi mâhı*
15. *Derken uyandım kendimi buldum
Dürr-i mensûrula çok meşgûl oldum*
16. *Üstâdım Takî aleyhi'r-rahme
Yazmışdı mensûr etmişdi tuhfe*
17. *Geldi dile ben eyledim cür'et
Aldı beni çok hüzn ile haclet*
18. *Şikeste-beste dürr-i mensûrdan
Okudum nazm etdim nûr-ı mevfûrdan*
19. *Âdem atamız cennetden indi
Nûr-ı Ahmedi alnında gördü*
20. *Babadan oğula o nûr-ı celîl
Gelmesine olmuş bir güzel delîl*
21. *Seyyidü'l Enbiyâ ol Mustafâ'nın
Kân-ı kerem ol bâ-vefânın*
22. *Kim hâmile olsa ol nûr-ı evhad
Herkes tanırdu kalmazdı bir ferd*
23. *Ona bizden her nefes yüz bin selâm
Âl ü ashâbına tâ yevmü'l-kıyâm*

KASİDE-İ MEVLİD-İ ŞERİF

1. Bize lütf-ı Mecîd oldu bu mevlûd-ı Muhammed'dir
Yine uşşâka îd oldu bu mevlûd-ı Muhammed'dir
2. Ferişteler bi-izni Rab nüzûl eyler yere bu şeb
Sunarlar câm-ı vahdet hep bu mevlûd-ı Muhammed'dir
3. Küşâd olur dürr-i rahmet nisâr olur dürr-i vahdet
Ayân olur nice hikmet bu mevlûd-ı Muhammed'dir
4. Yine şehr-i Rebî' geldi yine kadr-i refî' geldi
Bize Hakdan şefî' geldi bu mevlûd-ı Muhammed'dir
5. Çü doğdu nûr-ı "erselnâ" pür oldu nûr ile dünyâ
Güm oldu Lât ile Uzzâ bu mevlûd-ı Muhammed'dir
6. Yıkıldı köşkü Kisrâ'nın ocağı söndü Gebrâ'nın
Beli büküldü şeytânın bu mevlûd-ı Muhammeddir
7. Sınıp putları tersânın çekildi suyu Îrân'ın
Nizâmı geldi dünyânın bu mevlûd-ı Muhammed'dir
8. Selâmi kabr-i hâkine riyaz-ı ıtır-nâkine
Salât et rûh-i pâkine bu mevlûd-ı Muhammed'dir
Salâtullâh Selâmullah Aleyke Yâ Rasûlallah
24. Gerek erkek olsun gerekse kadın
Âşık olurlardı sorarlardı adın
25. Yağmur duâsı gibi bir âfet için
Andan istişfâ' ederler bütün
26. İşte bu şöhret tutdu âlemi
Geldi dünyâyâ eb-i Nebevî
27. İsmi Abdullâh kavmi Mudarî
Zevcesi Âmine hâmil-i Nebî
28. Altı ay bilmedi hamillîğini
Melekler ederdi âmillîğini
29. Nûrlar içinde kalmışdı ol mâh
Ulemâ tebşîr ederdi gâh gâh

30. Doğacak Muhammed (s.a.v.) o şâh-ı âlî
Medh ederler anı âlem-i ma'âlî
31. Ana hem âl u ashâba müdâm
Bizden olsun her nefes yüz bin selâm
32. Ol vakte kadar ism-i Muhammed
Arab'da tesmiye edilmemişti ebed
33. Bir çokları düşdü ulu sevdâya
Bu azîz gelseydi bizden dünyâya
34. Doğan çocuklara Muhammed ismi
Koyup tecessüse düşdü bir kısmı
35. Lâkin o dürr-i meknûn ser-â-ser
Nâsiye-i Âmine'de olmuşdu ber-ser
36. Vakti gelince on iki Rebî'
Pazartesi gecesi ve şehri-şefî'
37. Hem Nisan ayının yirminci günü
Belirdi nice alâ'im-i kevnî
38. Ol alâmetler Âmine mâhı
Havf ettirirdi gâhi vü gâhi
39. Kuşlardan ona tebşîr ererdi
Kanatlarıyla sırtını sığardı
40. Kalmazdı havf ü haşyetden eser
Mübarek terleri misk idi anber
41. Uzun boylu güneş yüzlü çok kızlar
Âsiye ve Meryem anlar pek özler
42. Ol nûr-ı kâmile iverler idi
Yanlarında hûblar görürler idi
43. Âmine'nin gözlerinden perde açıldı
Maşrık ile mağrib arasın gördü
44. Yerden göğe kadar bir beyâz atlas
Asılmış gördü dünyâ ve herkes
45. Gûyâ bu velîmeye pây-endâz olmuş
O meclis-i mağbût-ı arş rahmetle dolmuş

46. *Yine o Âmine analar hâsı
Görürdü Şâm köşklerinde raksı*
47. *Dahi üç alem biri maşrıkda
Biri Ka'be üzerinde biri mağribde*
48. *Görenler dediler bu dîn-i pür-tâz
Cihânda imtiyâz bula pek mümtâz*
49. *Cenâb-ı Âmine bir zülâl içdi
Anınla bütün varlıktan geçdi*
50. *Zülâli vermişdi Âsiye ve Meryem
Sığarlar idi batn-ı şerîfesin hem*
51. *Bismillâhi ehrace biiznillâh
Dediler o anda ol iki mâh*
52. *Şefî'u'l-ümem ser-tâc-ı Âdem
Zübde'-i mahlûkât ol rûh-i efram*
53. *Âlem-i şuhûdî teşrîf etdiler
Arz u semâ ve kain'ât gör ki n'itdiler*
54. *Tekbîrât ü tehlilât, salavât ile
Doldu kamu âlem tahiyât ile*

Allahu ekber Allahu ekber, lâ ilâhe illâlahu Allahu ekber, Allahu ekber ve lillâhi'l- hamd

Essâlatü v'esselâmu aleyke yâ Rasûllallah, essâlatü v'esselâmu aleyke yâ Habîballah, essâlatü v'esselâmu aleyke ya Seyyid'el-Enbiyâi ve'l-Mürselîn

Ve salli ve sellim alâ cemî'i'l-Enbiyâi ve'l-Mürselîn ve âli küllin ve sahbi küllin ecmaîn ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn

EÛZÜ BİLLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİ'R-RACÎM

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Mâ kâne Muhammedün ebâ ehadin min ricâliküm velâkin Rasûlallahî ve hâteme'n-nebiyyine ve kânellâhu bi külli şey'in alîmâ.

NA'T- I ARABÎ

1. *Es-subhu bedâ min tal'atîhi
Ve'l-leylü decâ an vefratîhi*
2. *Fâka'r- rüsulâ fadlen ve ulâ
Ehde's-sübulâ bi-delâletîhi*
3. *Kenzü'l-keremi mevlâ'n-niami
Hâdi'l-umemi li-şerâtîhi*
4. *Ezke'n-nesebi a'le'l-hasebi
Küllü'l-Arabi fî hidmetîhi*
5. *Saati'ş-şeceru nataka'l-haceru
Şakka'l-kameru bi-işâretîhi*
6. *Cibrîlü etâ leylete İsrâ
Ve'r-Rabbu da'â li-hazretîhi*
7. *Nâle'ş-şerefâ v'Allâhu afâ
Ammâ selefâ min ümmetîhi*
8. *Fe-Muhammedunâ hüve seyyidünâ
Fe'l-izzu lenâ li-icâbetîhi**
9. *Tıfl-ı mes'ûd aleyhisselâm
Geldi dünyâyâ neşretti selâm*
11. *Ve hem o anda andi ümmetlerini
Hudâ'ya arz etdi minnetlerini*

* (Bu sekiz beyit İmam-ı Bûsîrî'den alınmıştır.)

12. *Koyup başın yere secde eyledi
Cihân pür-nûr oldu felek oynadı*
13. *Necîb ümmet buldu o an râhatı
Duâsının kabulünün idi nûr alâmeti*
14. *Umûm parmakların örtük tutardı
Şehâdet parmağıyla tevhîd ederdi*
15. *İşbu işâretler olmuşdu kabûl
Ki ortaya geldi bir dîn-i makbûl*
16. *Dîn-i Muhammed'dir bu tâk-ı evvân
Hakk'ın celâliyle gösterdi bürhân*
17. *O anda hem dedi Allahu Ekber
Ve sübhânallahı ederdi ezber*
18. *Yine bir nûr anda feverân etdi
Maddî ve manevî cihânı tutdu*
19. *Göründü o anda Şâm çarşuları
A'nâk-ı ibilin tâ karşıları*
20. *Hâzin-i cennet Rıdvan geldi etdi tebşîr
Dünya görmemişdi sen tek nezîr ü beşîr*
21. *Ulûm-ı Enbiyâ sana verildi
Cennet bahçeleri senden dirildi*
22. *Akîb-i tulû'da o şems-i enver
Bir avuç toprak aldı arzı kıldı münevver*
23. *Mekke ukalâsı dediler hemân
Ehl-i arza gâlib oldu bî-gümân*
24. *Çünkü ol Âmine ol sedef-pâye
Cümle yıldızlarla cevvi-i semâye*

25. Âşinalık ile nigâh ederdi
Aşk ile şevk ile hem âh ederdi
26. Gökyüzünde gezen kuşlar melekler
Minkârları zümrüd yakûta benzer
27. Bunlardan birisi gelüp ol nûra
İşâret eyledi durdu huzûra
28. Şecâat ve nusret anahtarları
Verilmiştir sana felek-mazharı
29. Azamet in göklere vaz' etdiler
Her kim anı görür yüreği titrer
30. Bir güvercin kuşu göründü nâgâh
Minkâryla fem-i sa'âdet edildi âgâh
31. Tatdırdı ana şarâb-ı lâhût
Görmemişdi mislin âlem-i nâsût
32. Gûyâ ol şeyden daha isterdi
Mubârek parmağı ile ağzın gösterdi
33. Hazret-i Âmine ol nûr-ı cevval
Göründü gözüne nurânî ricâl
34. Elllerinde yeşil zümrütten leğen
Diğerinde ibrîk ve şâl-ı me'men
35. O vücûd-ı es'ad anda yıkandı
Kendisinden hemân bir nûr parladı
36. Sardılar vücûdun harîrler içre
Götürdüler ervâh-ı enbiyâ içre
37. Cemî'-i enbiyâ ervâh-ı güzîn
Öpdüler sevdiler o nazik yüzün

38. *Husûsâ İbrâhîm Halîl-i Hudâ*
Ve Hazret-i Âdem o büyük ata
39. *Sînesine basdı ettiler du'â*
Ki zîrâ olmuşdu “urvet'ül vüskâ”
40. *Dünyâ âhiret izz ü şerefî*
Anınla fahreder umûm selefî
41. *Ana hem âl u ashâba müdâm*
Bizden olsun her nefes yüz bin selâm
42. *Ketf-i sa'âdetde bir dürr-i meknûn*
Görenler oldular bî-tâkat meftûn
43. *Ricâl-i rûhânî zevât-ı şerîf*
Vücûd-ı sa'âdetle etdiler teşrîf
44. *Gözlerine sürme çekdi gitdiler*
Dahi koku sürdü ta'zîm etdiler
45. *Hevâdan bir bulut yere oturdu*
Vücûd-ı es'adı alup götürdü
46. *Gözden nihân oldu sehâb-ı enver*
Umûm şarkı garbı gezdirin yer yer
47. *Diye bir nidâ-yı hâtîfî geldi*
Atlas libâslarla geriye döndü
48. *İkinci bir sehâb-ı latîf-i enver*
Vücûd-ı es'adı götürdü tekrâr
49. *İşidildi derhâl insanlar sesi*
Tutmuşdu âlemi at kişnemesi
50. *Âdem'in safveti Nûh'un rif'ati*
İsmâ'il lisânı İbrâhîm hilleti

51. *Yûsuf cemâli Ya'kûb beşâreti*
Eyyüb sabrı Dâvud savtı
52. *Yahyâ zühdü Îsâ keremi*
Verildi sana ey avâlim muhteremi
53. *Denildi ve bulut münkeşif oldu*
Cihân o vücûdun nûruyla doldu
54. *Mu'ahharen bir beyaz nûr-ı latîf*
O hazreti kucakladı etdi taltîf
55. *Enbiyâ makâmı ona açıldı*
Cümle deryâlara rahmet saçıldı
56. *İşitildi bir sadâ-yı rûhânî*
Anı habîb etdi zât-ı Subhânî
57. *Dördüncü def'a yine bir kıt'a-i nûr*
Aldı götürdü oldu gözden dûr
58. *Bu def'a ziyâde kaldı semâda*
Diyâr-ı rûhânî ve Mesîhâ'da
59. *Büyük bir harîre sarılı geldi*
O harîrden âb-ı zülâl damladı
60. *Dünyâ kabzasına tav'-i rağbetle*
Dâhil oldu dendi bir mehâbetle
61. *Nevzâd-ı risâlet Hâteme'n-Nebî*
Süt akdı ve emdi parmaklarını
62. *Mevlîd-i sa'âdet o âlî mekân*
Dört alem dikildi ve dendi hemân
63. *Dört köşe olmuşdur cihân bu zâta*
Nere dönse erer çok fütûhâta

64. *Siyâdeti ana tebşîr edildi*
Mahşerde ümmetin senindir dendi
65. *Velâdet gecesi yıldızlar tamâm*
Arza meyl etdiğin gördü sakfî nâm
66. *Ve hîn-i vaz'da hânenin içi*
Nûrlandı demişdir o hatun kişi
67. *Doğunca aksırdı dedi Elhamdülillâh*
Mevlûd-i mufahham ol Rasûlüllâh
68. *Abdu'r-rahman ibn-i Avf'ın anası*
İsmi Şifâ Hatun ol nûr paresi
69. *Aksırınca o nevzâd-ı Kureyşî*
İşitdim hâtifden sadâ-yı arşî
70. *Dedi ve hem Şâm'ın saraylarını*
O nûr ile gördüm alaylarını
71. *Bülûğ u bi'seti etdi intizâr*
Nüzûl-i vahyde îmân eyledi izhâr
72. *Safîyye binti Abdulmuttalib*
Kâbilelik etdi tayyib muttayib
73. *Kaldırınca secdeden başın Rasûl*
Allah birdir dedi ben oldum Rasûl
74. *Göbeği kesilmiş sünneti tekmîl*
Cismi münevverdi ve yunmuşdu bil
75. *Cenâb-ı Âmine ol perî-haslet*
Ana ne denmişdi eyle sen dikkat

76. Üç gün tamâm melâ'ike ziyâret
Etmedikçe beşere yokdur ruhsat
77. Bu meâlde gâ'ibden bir ses işitdi
Cümle hâdimleri yanından gitdi
78. Abdulmuttalib gör ki ne etdi
Safâ'dan geçerek Merve'ye gitdi
79. Hâne üzerinde gördü beyâz kuş
Kanatları Mekke dağların tutmuş
80. Takarrüb etdikçe bir beyâz bulut
Yakînen gördü ve etdi sükût
81. Aceb rü'yâ mıdır hayâl midir bu
Dedi ve hem aldı bir güzel koku
82. Kendisin âlemden tecerrüd etmiş
Zann etdi ki cennet bağına gitmiş
83. Kapıyı urdu içeri girdi
Cenâb-ı Âmine'yi pek za'îf gördü
84. Alnındaki nûru göremeyince
Bilmedi hikmeti düşündü ince
85. Dedi yâ Âmine korkdum çâk oldum
Ka'beyi titrer gördüm ben helâk oldum
86. Putlar yere düşdü Ka'be doğruldu
Makâm-ı İbrâhîm nûr ile doldu
87. Muhammed doğdu diye bir sadâ geldi
Bu sesle Hudâdan bir atâ geldi
88. Acele ol nev-zâdı göreyim
Rahmet kokusunu andan alayım

89. Cenâb-ı Âmine dedi şimdi görülmez
Çünkü üç gün beşer yanına girmez
90. Beni helâk mı edeceksin nerde dedi
İçeri girdi yalın kılınç bir şahıs gördü
91. Bir zât-ı rûhânî gâyetle mühîb
Görünce havf etdi Abdulmuttalib
92. Âmine'nin sözün o zât söyledi
Abdulmuttalib hazretleri sabr eyledi
93. Nâsa söylemek isterse o ced
Olurdu ebkem dudağı hem sed
94. Bu mâcerâ kendisine kâr etdi
Üç gün tamâmına intizâr etdi
95. Ulemâ-yı nücûm ve Yahûdîler
Peygamber-i âhir zamân geldi dediler
96. Kızıl yıldız doğduğunu görenler
Dediler tevellüd etdi Peygamber
97. Mecûsî'den Nasârâ'dan Yahûd'dan
Bir çokları geçdi hâç ile putdan
98. Cemî'-i âleme velvele düşdü
İşidenler bu habere üşüşdü
99. Yine vilâdet-i seniyye günü
Medîne'de söylendi o güzel ünü
100. Hassânü'l- Ensârî eder rivâyet
Zabt u ketb edilmiş leyl-i velâdet
101. Hemân on günlük yoldan bu haber
Bir gecede neşri harika i'ber

102. Daha nice nice bu gibi hâlet
Rûy-ı arza verdi büyük beşâret
103. Mülûk-ı arzın dili tutuldu
Nûşirevân'ın köşkü yıkıldı
104. Sarayları tezelzüle uğradı
Hükümdarlar bundan çok havf eyledi
105. Sâve gölü o gecede kurudu
Semâve deresini sular bürüdü
106. Dahi yıldızların sık sık sukûtu
Habt etdi âlemi verdi sukûtu
107. Cesîm putlar yere düşdü bi't-temâm
Râhib Ays Abdulmuttalib'e etdi ihtirâm
108. Bilâd-ı Faris'deki ateş-gedeler
O gecede hemân söndü dediler
109. Daha bir çok zuhûr etdi havârik
Yazdılar hepsini eslâf ve sevâbık
110. Velâkin bu âsî etdim ihtisâr
Ve ismine dedim "Yâre Yâdigâr"
111. Ne mümkün vasf etmek ol kerem-kânı
Ana nâzil oldu "seb'a'l-mesânî"
112. Okuyanı dinleyeni yazanı
Nâ'il etsin gufranına ol Ganî
113. Eslâf u ahlâfım hissedâr etsin
Hem nâmu âhiret gününe gitsin
114. İşidenler okusunlar Fâtiha
Buracıkda ana verdim hâtîme

Sübhâne Rabbike rabbi'l-izzeti amma yesıfûn ve selâmün ale'l-mürselîn ve'l-hamdü lillahi Rabbi'l-âlemîn.

İlâhi yâ Rabbi bu okuduğum mevlid-i şerîften ve âyet-i kerîmelerden ve salâvat-ı şerîfelerden hâsıl olan sevâbı efendimiz sultânımız sallâllahu te'âlâ aleyhi vesellem efendimiz hazretlerinin mübârek, münevver, mukeddes ve mu'azzam ravza-i mutahharasına ve rûh-ı sa'âdetlerine fakîrâne ve âcizâne hediye eyledim. Rabbim sen vâsıl eyle. Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini sâir enbiyâ-yı izâm efendimiz hazretlerinin rûh-ı tayyibelerine husûsen Hazret-i Âdem aleyhi's-selâmın rûh-ı tayyibesine hediyeye eyledim. Rabbim sen vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini sultânımız sallallahu aleyhi vesellem efendimiz hazretlerinin valideyn-i muhteremeynin ve ammeyn-i mükerremeynin ve cihâr-yâr-ı güzîn ve ezvâc-ı mutahhareynin ve bi'lcümle sahâbe-i güzîn rıdvânullâhi aleyhim ecmaîn hazretlerinin rûh-ı tayyibelerine husûsan Sıddîk-i A'zam Efendimiz hazretlerinin rûh-ı tayyibelerine hediyeye eyledim. Rabbim sen vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini sıddîk-i a'zâm efendimiz hazretlerinden hazret-i pîrimiz Şâh Muhammed Bahâeddin Nakşibendî efendimiz hazretlerine gelinceye kadar sadât-ı silsile-i tarikat-ı aliyye-i Nakşibendî efendimiz hazretlerinin rûh-ı tayyibesine hediyeye eyledim. Rabbim sen vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini hazret-i Şâh efendimizden Şeyh Sivasî Hacı Mustafa Takî efendimiz hazretlerine gelinceye kadar pîrân-ı izâm ve meşâyih-i kirâm efendimiz hazretlerinin rûh-ı tayyibelerine husûsan Takî efendimiz hazretlerinin rûh-ı tayyibesine hediyeye eyledim vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini Şeyh Hacı Ahmet Niksarî efendimiz hazretlerinin rûh-ı tayyibesine hediyeye eyledim vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini Şeyh efendimiz hazretlerinin mübârek âmel-i sâlih defterine hediyeye eyledim. Rabbim vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini Şeyh efendimiz hazretlerinin valideyninin ve akraba-i ta'alukâtlarının hayatta olanların defter-i

amellerine Dârü'l - Bekâya intikâl edenlerin rûh-ı tayyibelerine hediye eyledim. Rabbim sen vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini ne kadar ihvânımız gelip geçti ise hayatta olanların defter-i amellerine darü'l-bekâya intikal edenlerin rûh-ı tayyibelerine hediye eyledim. Rabbim sen vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini ihvânımızın valideyninin ve akraba -i taallukatlarının hayatta olanların defter-i amellerine darü'l-bekâya intikâl edenlerin rûh-ı tayyibelerine hediye eyledim vâsıl eyle.

Oradan hâsıl olan sevâbın bir mislini kendi valideynimizin ve akraba ve taallukâtlarımızın velicemi'i'l-mü'minîn ve'l-mü'minât ve'l-müslimîn ve'l-müslimât hayatta olanların defter-i a'mâllerine darü'l-bekâya intikâl edenlerin rûh-ı tayyibelerine hediye eyledim. Rabbim sen vâsıl eyle.

Ne kadar ihvân-ı dîn kardeşlerimizin kul hakkı olarak âhirete gidenlerin hak sahiplerinin rûh-ı tayyibelerine hediye eyledim. Sen vâsıl eyle yâ Rabbi.

Dünyada kalanların amel-i salih defterlerine hediye eyledim. Rabbim sen vâsıl eyle. Âmin.

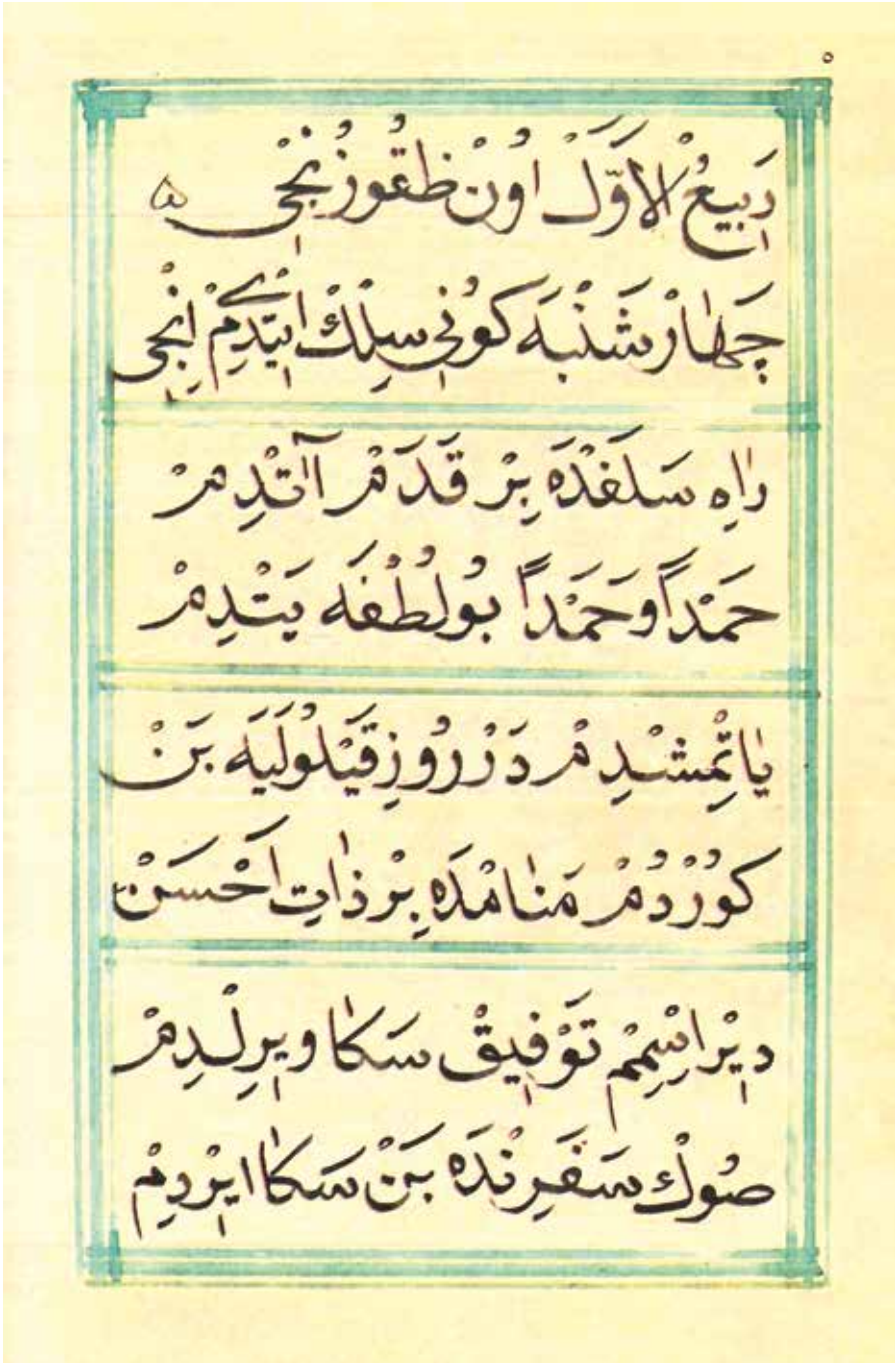
Sübhâne rabbike rabbi'l-izzeti ammâ yasifûn ve selâmün alel-mürselîn ve'lhamdü lillâhi Rabbi'l- âlemîn. EL-FÂTİHA .

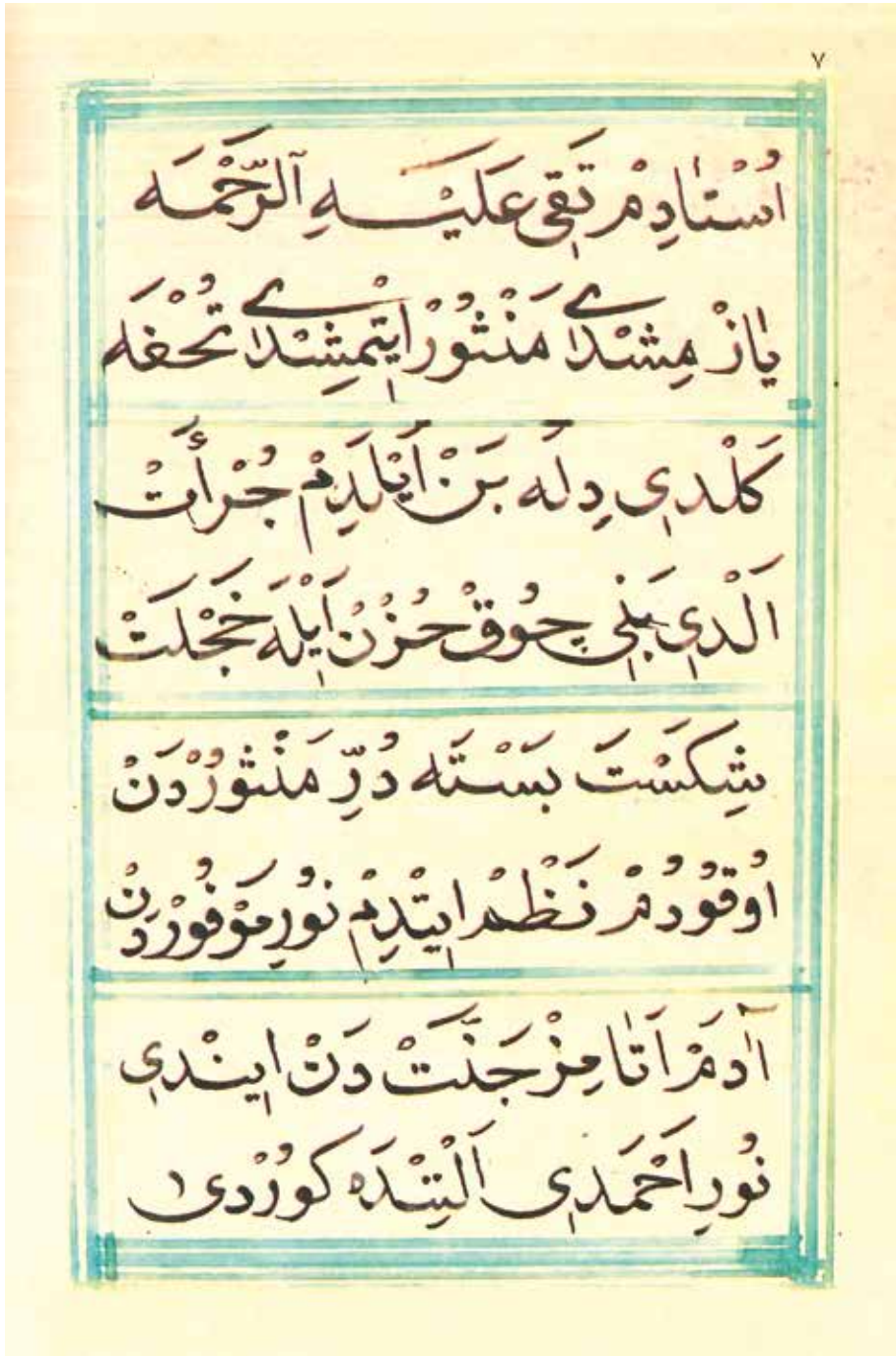
H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhrancızâde Bölümü
 No: Yâr-1'de kayıtlı Yâre Yadigâr Mevlid-i Nebi'nin Giriş Sayfası

هَرَاغْرِيكِه حَقِّ اَيْتَدَامَهِيَا
 لَكِن مَسْنِ اَوْقُوْبِرْ خُوْشِيْجَه مَعْنَا
 اَلْمَدَّة بُوْلْدُمْ بِرْدُرْ مَوْزُوْن
 اَنْدَنْ اَوْقُوْدُمْ وَالْدُمْ مَحْزُوْن
 مَوْلُوْدِيْ اِيْكَ رَسُوْلُ اللهِ
 كُوْرْسَه مَرْ نُوْلُوْرُوْ اَوْلِيْ يُوْرَا اِيْ
 دِيْرِكَنْ اَوْ اِيْ اَنْدُمْ كَنْدِيْ بُوْلْدُمْ
 دُرْمَنْشُوْرْلَه چُوْقْ مَشْخُوْلْ اَوْلْدُمْ

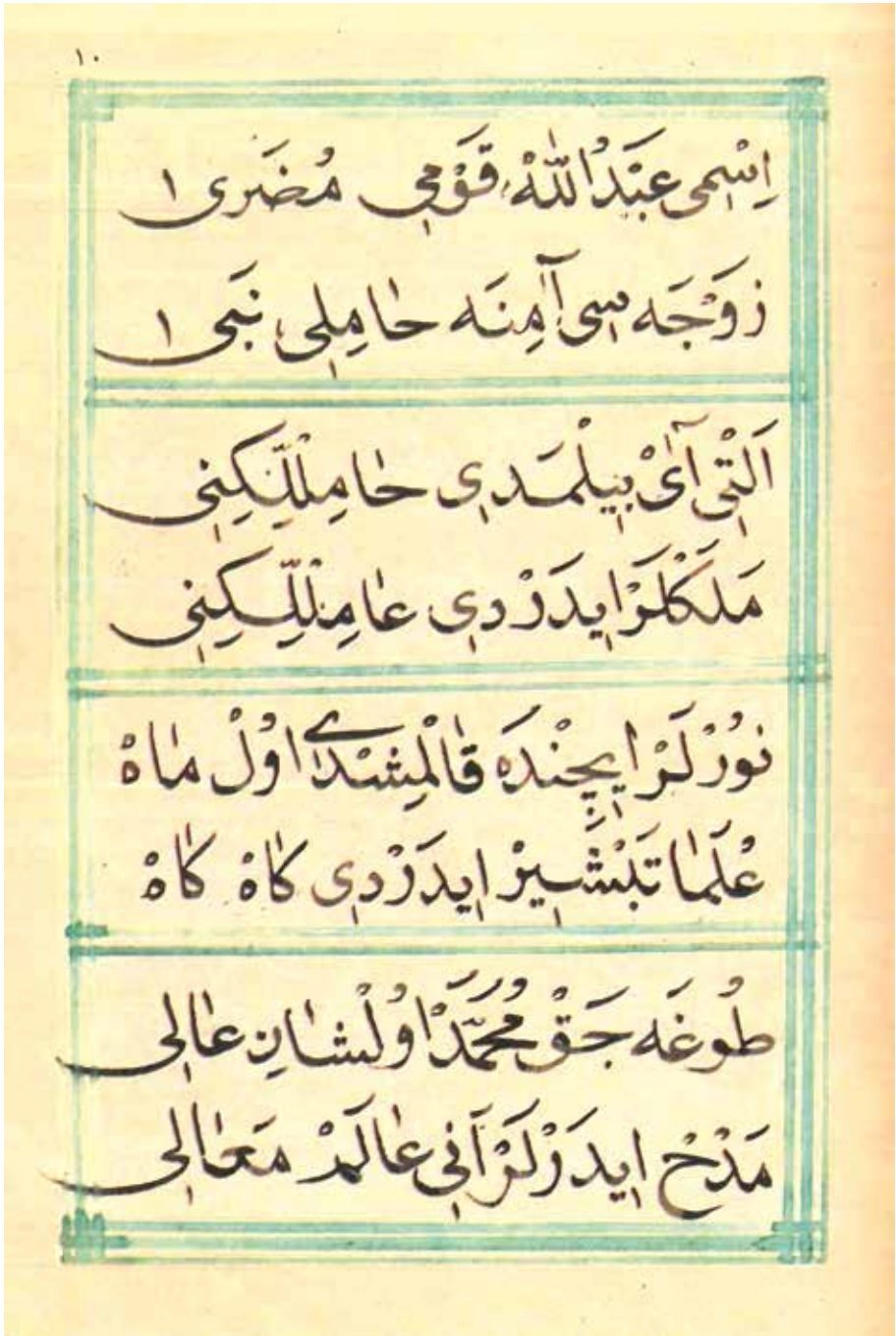
بَابَادَنْ أَوْغَلَهْ أَوْلُ نُورِ جَلِيدُ
كَلَمَسِنَهْ أَوْلَمِشْتِ بَرْكُوْزُلْ دَلِيْدُ

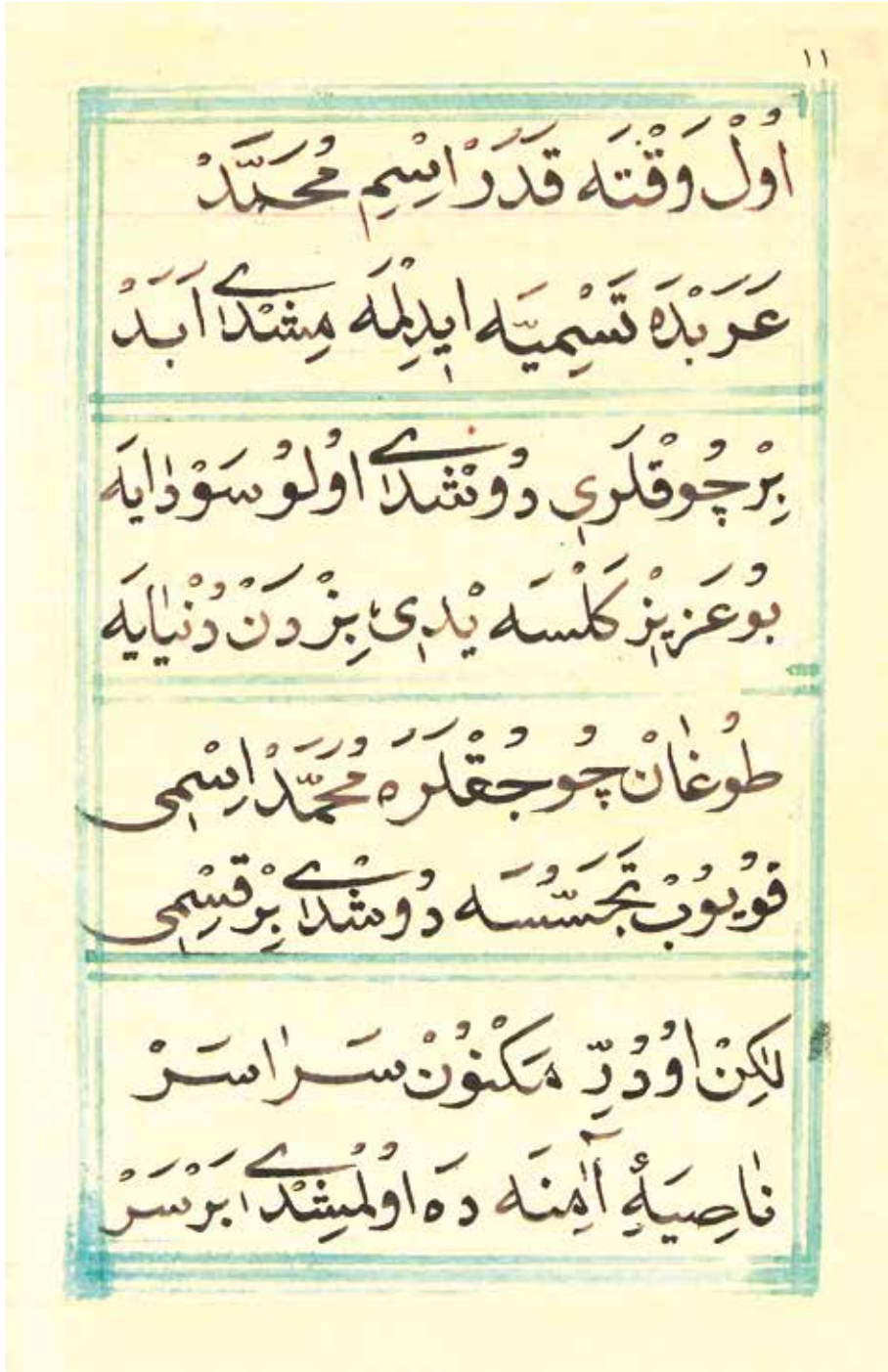
سَيِّدُ الْإِنْبِيَاءِ أَوْلُ مُصْطَفَانِكَ
كَانِ كَرَمُ هَعْمَدِ أَوْلِبِا أَوْفَانِكَ

كَيْمُ حَامِلِي أَوْلَسَهْ أَوْلنُورِ أَوْحَدُ
هَمْرَكْسَرُ ظَانِيْرِدِي قَالْمَا زِدِي بِرُفْرُوْ

كَرَأَوْكَلْ أَوْلَسُوْنْ كَرَكْسَهْ قَادِيْنُ
عَاشِقُ أَوْلُوْرُلُوْرُ صُوْرَا زِدِي أَدِيْنُ

وَقَتِي كَلْبَجَهْ اَوْنِ اِيكِي رِيِيحْ
 پازار ايرتسي كچه سي و شهر شَفِيحْ

هَمْ نِيْسَانِ اَيْنِكْ يَكْرِ فِجِي كُونِي
 بَلُورْ دَا نِيْجَهْ عَلَا اِيْمْ كُونِي

اَوْلْ عَلَا مَتَلْ رَا مِيْنَهْ مَا هِي ۵
 خَوْفْ اَيْتْدِ رِرْدِي، كَاهِي وَ كَاهِي

قَوْشَلَرْدَنْ اَكَاتَبْشِيرْ اِيْرْدِي
 قَنَادَلَرِيْلَهْ صِيْرْتِيْنِ صِيْغَارْدِي

قَالَ مَزُودِي خَوْفٌ وَخَشْيَتِدَنْ أَشْرٌ
مُبَارَكٌ تَرْلَرِي مِسْكَ ايدِ عَنَرِ

اَوْزُون بُوَيْدِي كُونَشْ يُوْزِي چُوْ قِيْزَلَرِ
اَسِيَهْ وَعَرِيْدِ اَنَلَرِ پَكْ اَوْزَلَرِ

اَوْ نُوْرِ كَامِلَهْ اِيُوْرَلَرِ اِيْدِي
يَانَلَرِنْدَهْ خُوْبَلَرِ كُوْرُوْرَلَرِ اِيْدِي

اِمْنَهْ نِيْكَ كُوْزَلَرِنْدَنْ پِرُوْهْ اِچِيْلِدَا
مَشْرِقْ وَمَخْرِبْ اَرَهْ سِهْلِيْنْ كُوْرُوْ

یَرَدْنَ كُوْكَهٖ قَدْرُ بَرِيَاضِ اَطْلَاسِ

اَصْلِشْ كُوْرُوْءِ دُوْنِيَا وَهَرَكْسِ

كُوْيَا بُوْرَلِيْمَهٗ يَهٗ پَايْ اَنْدَا زَاوَلْمِشْ

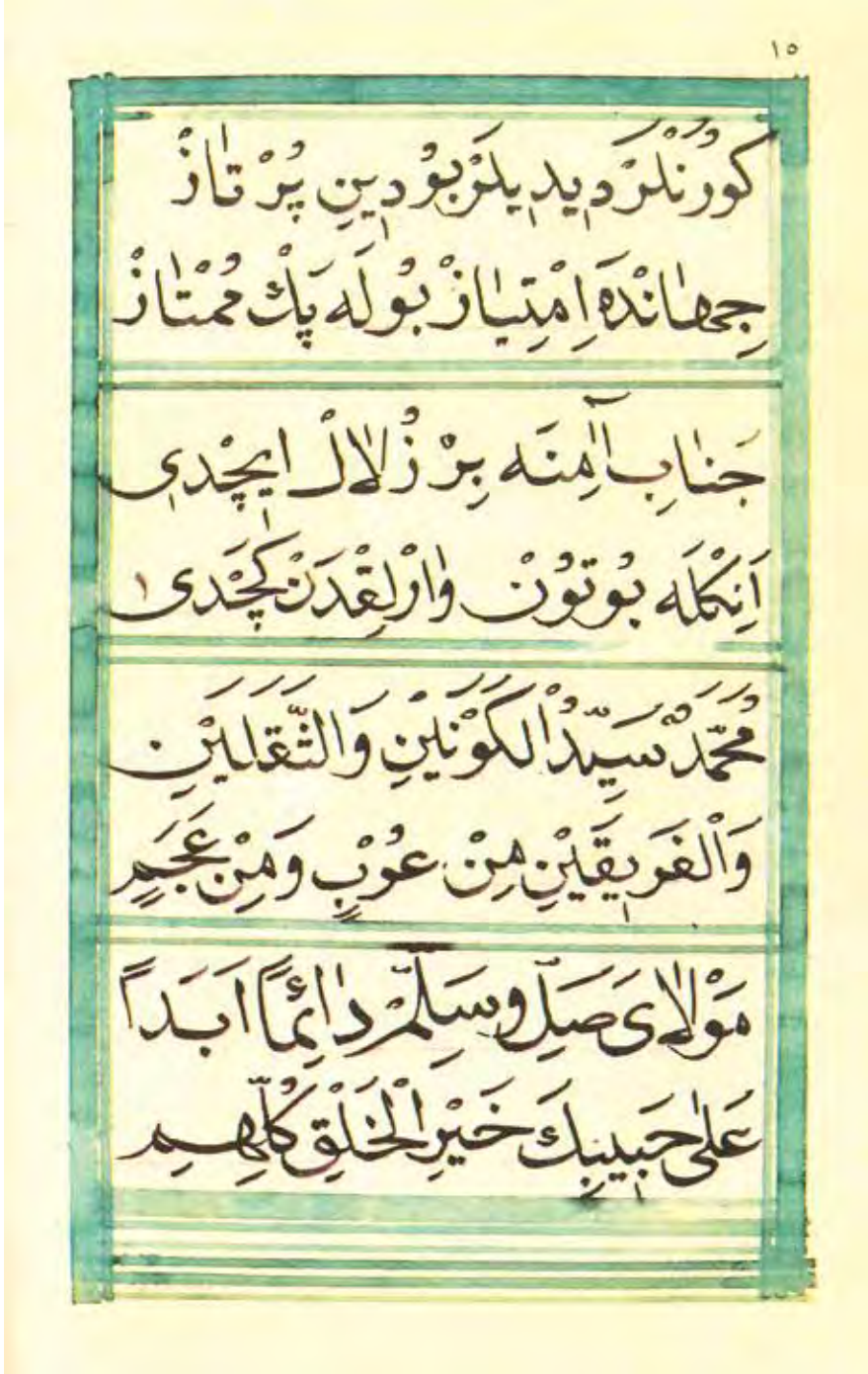
اَوْ مَجْلِسِ مَخْبُوْطِ عَشْرِ رَحْمَتَهٗ دُوْلْمِشْ

يِنَهٗ اَوْ اَمِنَهٗ اَنَا لِرْخَا صِ ۱

كُوْرُوْءِ مِثْلَامْ كُوْشْ كِرِنْدَكِي رُقْصِ

دَخِي اَوْجِ عِلْمِ بَرِي مَشْرِ قَدَهٗ

بَرِي كَعْبَهٗ اَوْ زَرِنْدَهٗ بَرِي مَخْرِبَدَهٗ

زَلَّالِي وَيُرْمِسِدَا أَسِيهَ وَمَرِيَدُ
صَغَاوَلَرُو بَطْنِ شَرِيفِه سِنِي كَحْمَرِ

لَيْسِدِ اللهُ أَخْرَجَ وَبِأُذْنِ اللهِ
دِيدِ يَزْأَوَانْدَهْ أَوْلَ اِيكِي مَاَهْ

شَفِيحُ الْأُمَمِ سَرْتَاچِ آوَمَرِ
زُبْدُهُ مَخْلُوقَاتِ أَوْلُ رُوحِ الْفَخْرِ

عَالِدِ شَهْوَدِي كَشْرِيفِ اِيْتِدِيَلَرِ
أَرْضُ وَسَمَاوَاكَ اِيْنَاتِ كُورِكِه نِيْتِدِيَلَرِ

تَكْبِيرَاتٍ وَتَهْلِيلَاتٍ صَلَوَاتٍ أَيْلَهُ
قَبْوَعَالِدٍ طَوْلِدِي تَحْيَاتٍ أَيْلَهُ

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ هـ

اللَّهُ أَكْبَرُ لِلَّهِ الْحَمْدُ

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ
يَا رَسُولَ اللَّهِ هـ

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ
يَا حَبِيبَ اللَّهِ هـ

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ
 يَا سَيِّدَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ
 عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِ
 وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَى أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ
 وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ
 وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝
 صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ

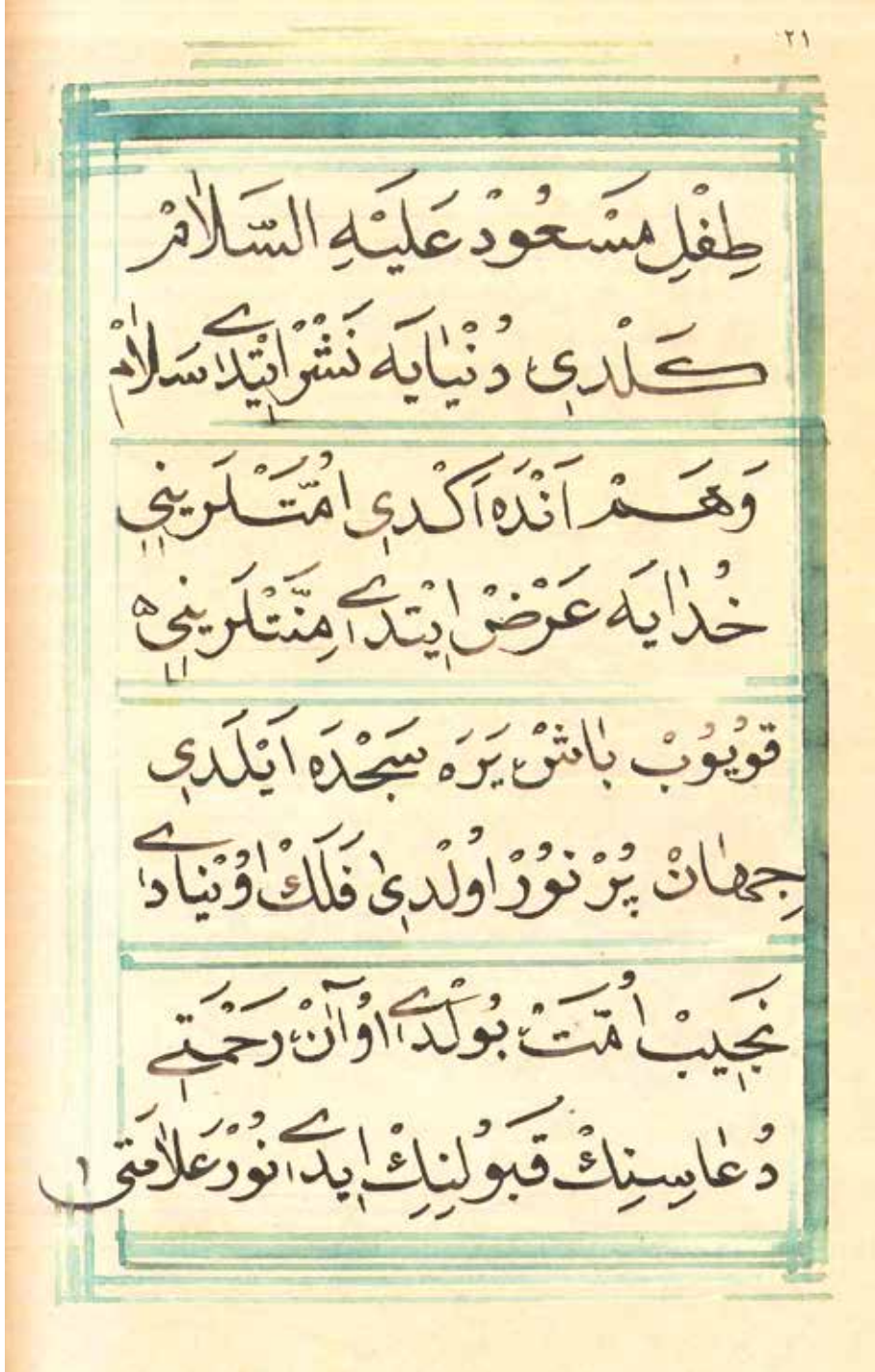

سَعَتِ الشَّجَرُ نَطَقَ الْحَجَرُ
شَقَّ الْقَمَرُ بِإِشَارَتِهِ

جَبْرِيْلُ أَتَى لَيْلَةَ أَسْرَى
وَلتَرَبَّ دَعَا لِحَضْرَتِهِ

نَالَ الشَّرْفَا وَاللَّهُ عَفَى ه
عَبَّاسَ سَلَفًا مِنْ أُمَّتِهِ

فَمَحْمَدٌ نَاهُو سَيِّدُنَا
فَالْعِزُّ لَنَا لِإِجَابَتِهِ

عَمُومٍ بِأَرْمَقَلَرِیْنِ اَوْرَتُوْكَ طُوْتَارًا
 شَهَادَتٍ بِأَرْمَغِیْلَه تَوْحِیْدَیْدُرًا

اَشْبُوْا شِیَارَتَلَرًا وُلْمِشْدِی قَبُوْكَ
 كِه اَوْرَتَايَه كَلْدِی بَرُوْیْنِ مَقْبُوْكَ

دِیْنِ مُحَمَّدِیْرَبُوْطَاقِ اَیْوَانِ
 حَقِّكَ جَلَالِیْلَه كُوْشْتُوْرَدَا بَرَهْمَانِ

اَوَانْدَه دِیْدِی هَمْدَ اَللهِ اَكْبَرِ
 وَسُبْحَانَ اَللهِ اَیْدُرْدَا اَزْبَرِ

خازینِ جَنَّتِ رِضْوَانِ کَلْبِکُمْ وَ اَیْتِدِ بَشِیرِ
 دُنْیَا کُورُ مِسْکِ سَن تَاکِ نَذِیرِ وَ بَشِیرِ

عُلُومِ انْبِیَا سَکَاوِ پِری لَدِی
 جَنَّتِ بَخْجِه لَرِ سَنَدَنْ دِ پِری لَدِی

عَقِیْبِ طُلُوعِ اَوْ شَمْسِ اَنْوَرِ -
 بَرَاوِجِ طُورِ اِقْدَامِ اَرْضِ قَلْبِ اَحْمَدِ

مَلَكَةَ عَقْلِ سِی دِ پِری لَدِی مَهْمَانِ
 اَهْلِ عَرَضِ غَالِبِ اَوْلَادِ بَرِکْمَانِ

چُونِکِه اُولَ اَمِنَه اُولَ صَدَقَ پَايَه
جُمْلَه پیلد یزلزلَه جَو سَمَايَه

اَشِنَالِقِ ایلَه نِکَاهِ ایدردی
عَشَقِ ایلَه شوقِ ایلَه کَهْمَاهِ ایدردی

کوک یوزنده کزن قوشلر مَلکَلَر
مِنقار لری زحرر یاقوته بکزر

انلردن بری کلوب اول نوره
اشارت ایلدی طور دی حضوره

شَجَاعَتٌ وَنُصْرَتٌ أَنَا خُتَاؤُ لَرِي
وِيرْمِشْدُرُ سَكَا فَلَكَ مَطْهَرِي

عَظْمِيَّتِكَ كَوُكْلَرَه وَخُحْ اَيِلْدِ پِلَرِي
هَرَكِيمِ اِنِي كُوْرُوْرِيُوْرَه كِي تَبْرَه رُو

بِرْ كُوْرُوْرِيُوْرَه قُوْشِي كُوْرُوْرِيُوْرَه نَا كَاه
مِنْ قَارِيْلَه فِيمِ سَعَادَتِ اَيِدِلْدِ اَكَاه

طَا تَدِيْرِيُوْرَه اَكَا شَرَابِ لَاهُوْتِ
كُوْرُوْرَه مِشْدَا مِشْلِيْنِ عَالِدِ نَاسُوْتِ

كُوَيَا أَوْلَ شَيْدَن دَهَا اِيَسْتَرُو
مُبَارَكُ يَا مَخِيلَه اَغْرِين كُونَسْتَرُو

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْنِ
وَالْفَرِيقَيْنِ مِنْ عَرَبٍ وَمِنْ عَجَبِ

يَوْلَى حَيْلٍ وَسَلَمٍ دَائِمًا اَبَدًا
عَلَى حَيْدِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ

حَضَرَتْ اَمْنَه اَوْلَ نُوْرٍ جَوَّالٍ
كُوْرُوْنْدَا كُوْرِيْنَه نُوْرَانِي رِجَالٍ

اللَّيْنَةَ يَشِيلُ زَعْرُونَ لَكِنِ
 وَيَكُونُهُ اِبْرِيْقِي وَمَثَالِ مَا مَنِ

اَوْجُو وَاَسْحَدَا نَدَه يِيقَا نَدِي
 كَنَدِ يَسِنْدَن هَمَانِ بُونُورِ پارِلَادِي

صَارُ دِيلُورُ جُودِيْنِ حَرِيْرُ لُزَايِچِرَه
 كُتُورُ دِيلُورُ اَزْوَاجِ اَنْبِيَا اِيچِرَه

جَمِيْعِ اَنْبِيَا اَزْوَاجِ كُزَيْبِ
 اُوَيْدِ يَلُورُ سُوْرُ يَلُورُ اُوْنَا زَكُ يُوْرِيْنِ

خُصُوصًا إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ خُذَا

وَحَضْرَتِ أَدَمَ وَأَبُو بُوَيْكُ أَتَا

سَيِّدَهُ سِنَهُ بِأَصْدَاقِ إِبْرَاهِيمَ دَعَا

كَيْهَ زَيْرًا أَوْلَمَشِدَا عُرْوَةَ الْوَتْقِي

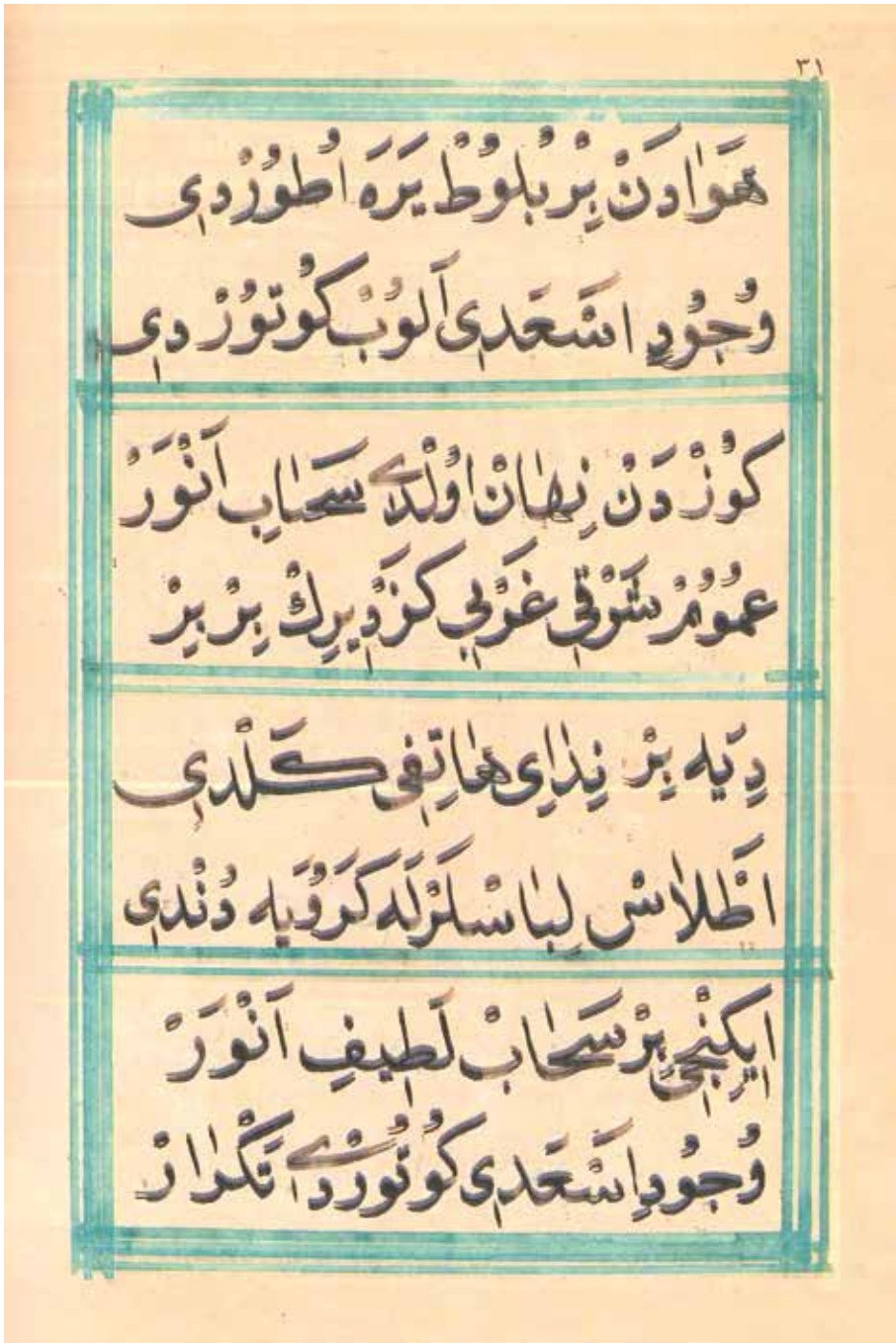
دُنْيَا الْخَرْتِكِ عِزِّ شَرَفِي

أَنْكَلَه فَخَرَّ إِيْدَرِ عَمُومِ سَلَفِي

كَيْفِ سَعَادَتِهِ بَرْدِ مَكْنُونِ

كُورِ نَلْوِ أَوْلَادِ يَلْبِزِي طَاقَتِ مَغْنُونِ

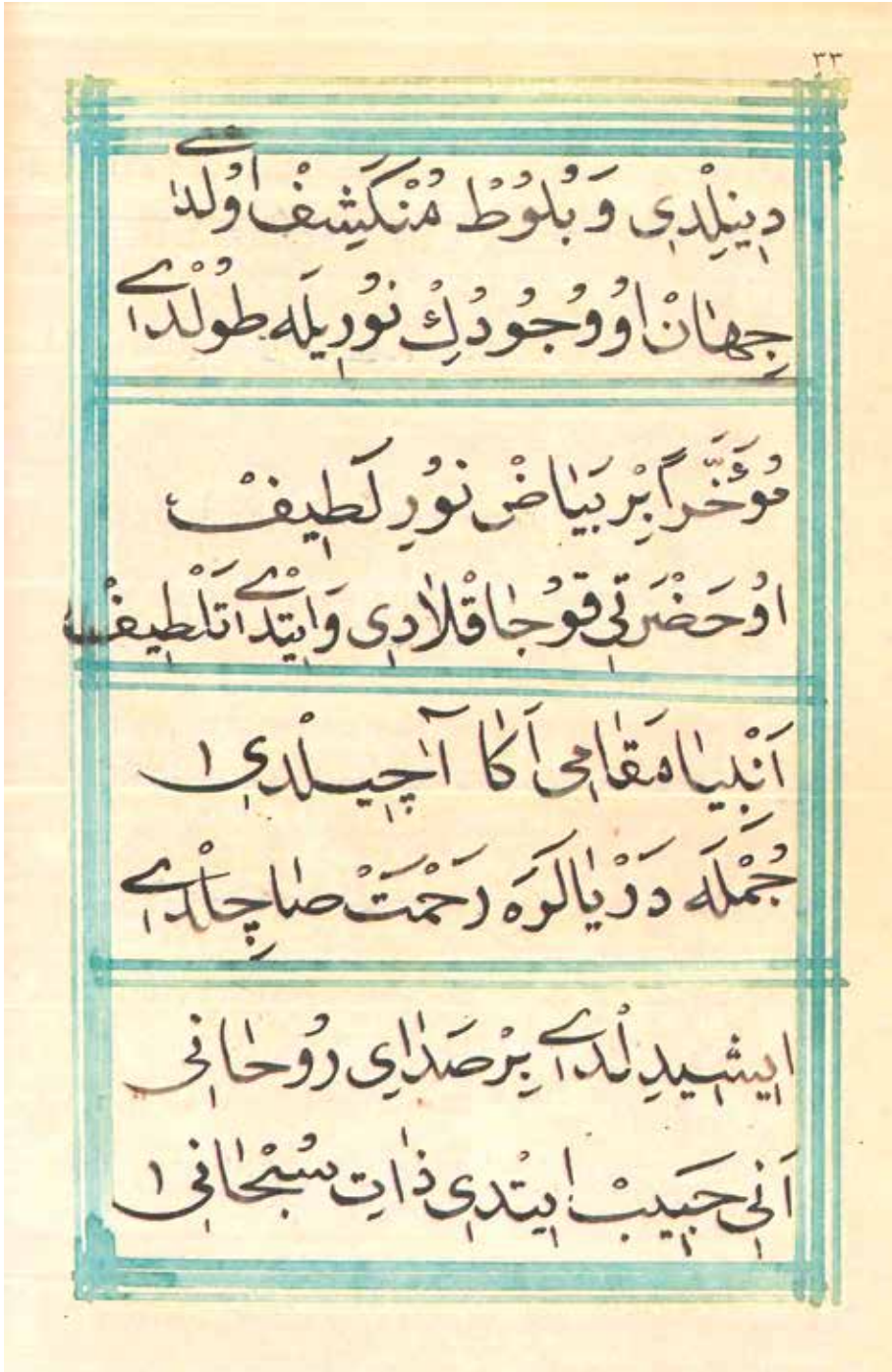

ایشید لک و رحال انسا نلر سسه
 طو تمشدی عالمی آت کشنه مسه

آدمک صفوتی نوحک رفعتی
 اسماعیل لسانی ابراهیم خلتی

یوسف جمالی یعقوب بشارتی
 ایوب صبری داود صوتی ۵

یحیی زهدی عیسی کربی
 ویرلدی سکا ای عوالد محترمی

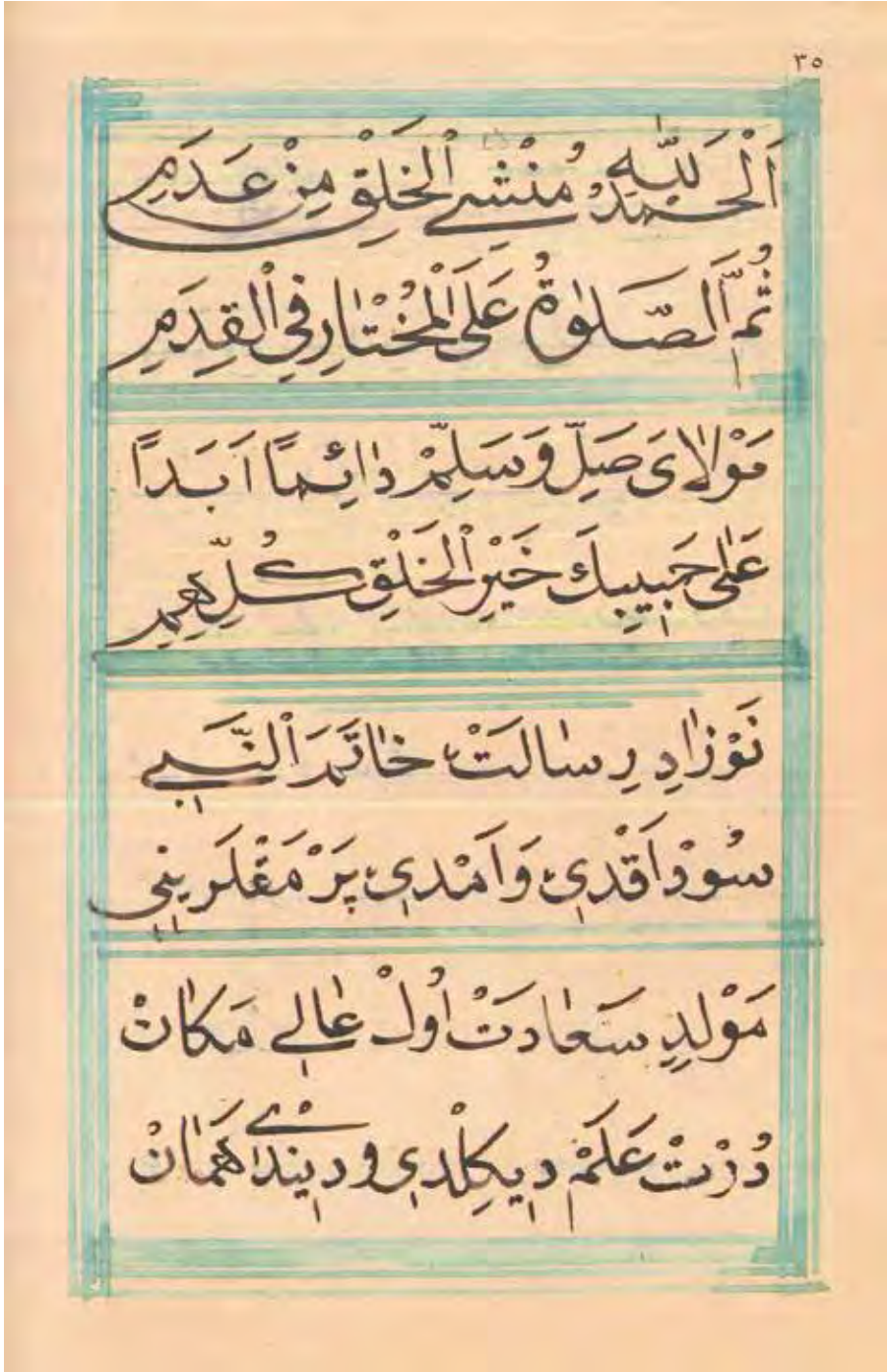

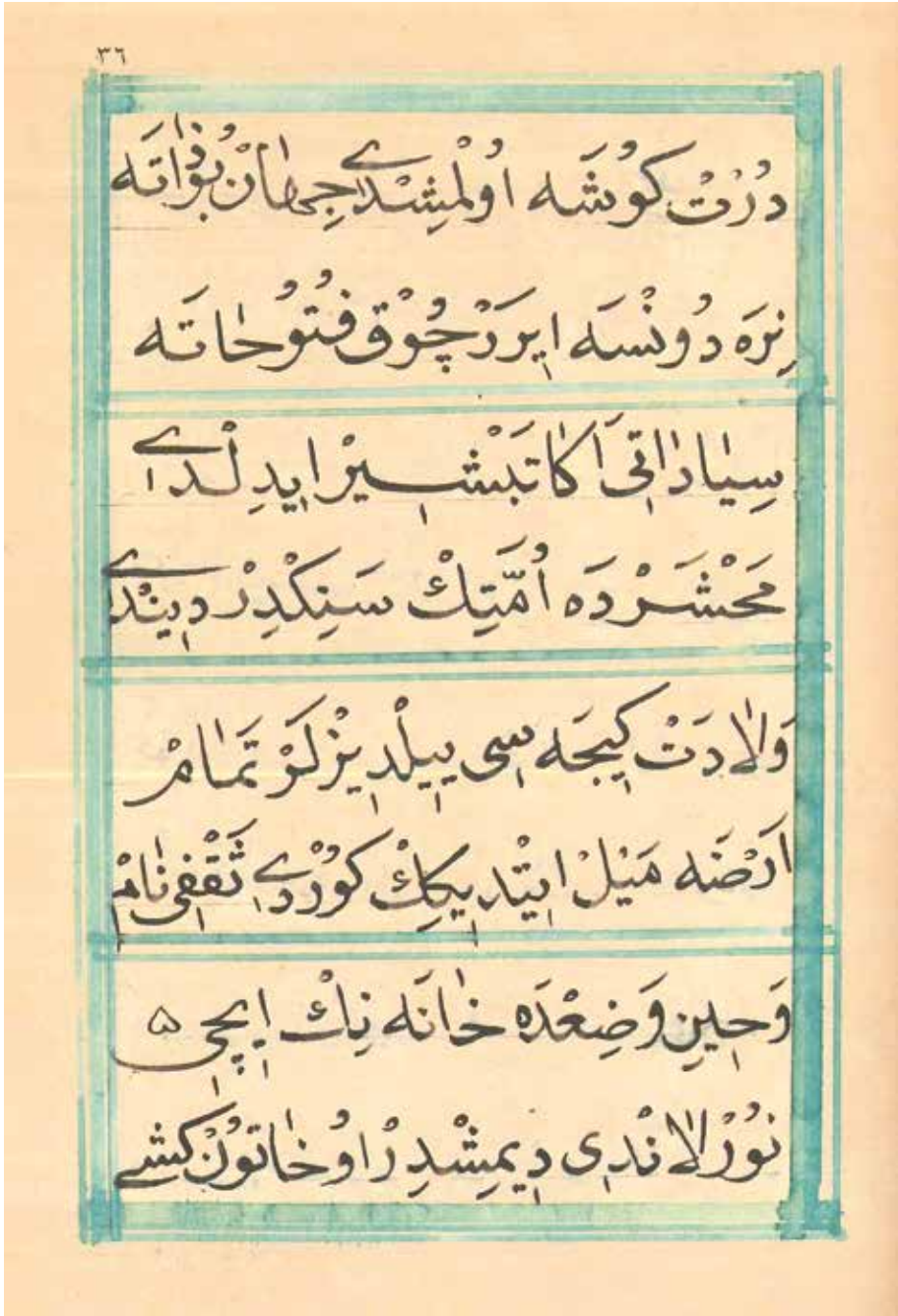
دَرْدُوحِي دَفَعَهُ يَنِيهِ بِرُقِطَعِهِ نُوْرُ
الَّذِي كُوْتُوْرُهُ اَوْلَادُ كُوْرْدُوْنِ دُوْرُ

بُوْدَفَعَهُ زِيَادَهُ قَالِدِي سَمَادَهُ -
وَيَارِدُوْحَانِي وَمَسِيْحَادَهُ هـ

يُوْكُ بِرُوْحِيْرِهِ صَارِيْلِي كَلْدِي
اَوْحَرِيْرُوْنِ اَبُ زُلَاكُ ظَامِلَادِي

دُنْيَا قَبْضَهُ سِنَهُ طُوْعَ رَغِيْبَتَلَهُ
دَاخِرُ اَوْلَادِي فِيْهِ اَبْرَمَهَا بَتَلَهُ

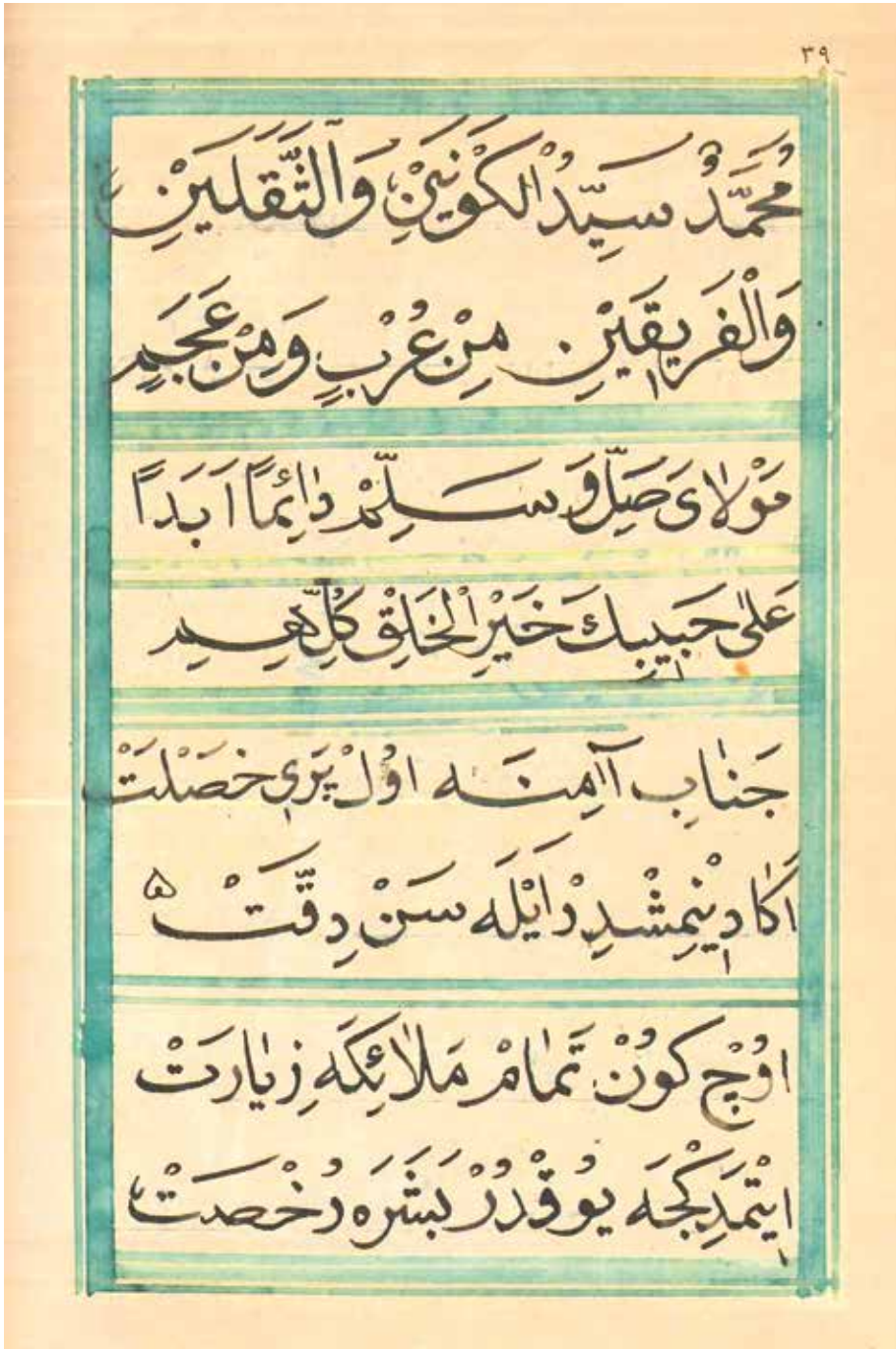

بُلُوغِ بَعْتِنِي أَيَّدِي أَنْتِظَارُ
نَزُولِ وَحْيِ دِهْ اِيْمَانِ اَيْلَدِكْ اِظْهَارُ

صَفِيَّهْ بِنْتِ عَبْدِ الْمُطَلِّبِ
قَابِلَهْ لِكْ اَيَّدِي طَيِّبِ مُطَيِّبِ

قَالَ يَرْجِهْ بَاشَيِنْ سَجْدَوْنِ رَسُولِ
اَللّٰهُ يَزِدُّوْ دِيْدَا بِنْ اَوْلَادِمْ رَسُوْكَ

كُوْبِكِيْ كَسِيْمِشْ سُنْتِيْ تَكْمِيْلِ
جِسْمِيْ مُنَوَّرِكْ وَيَوْمِشْدَا بِيْلِ

٤٠
 بَوْمَالِدَه غَيْبِدَنْ بِرْصَدَا كَلْدِي
 جُمَّلَه خَانَه خَلْقِي يَا نَنْدَنْ كِتْدَا
 عَبْدُ الْمُطَلِّبِ كُورِكِه نَه اَيْتْدِي
 صَفَادَنْ كِجَه رَاكُ حَرَوَه يَه كِتْدِي
 خَانَه اَوْزِرِنْدَه كُورِدَا بِيَاضُ قَوْشُ
 قَنَادَلَرِي مَكَّة طَاغَلِرِكُ طُوْتَمَشُ
 تَقَرَّبُ اَيْتْدِي كِجَه بِرْ بِيَاضُ بِلُوطُ
 يَقِينَا كُورْدِي وَا اَيْتْدِي سَكُورَتُ ٥

بِرذَاتِ رُوحَانِي كُورُوجِهَ مُهَيْبِ
غَايَتَلَهْ خَوْفِ اِيْتَدَا عِبْدُ الْمُطَلَّبِ

دِيْدِي يَا اَمْنَهْ قُوْرُقُدْمُ چَاكْ اَوْلَدُمُ
كَعْبَهْ يِي تِيْرَهْ رُكُوْرُدُمُ بِنْ كَهْلَاكْ اَوْلَدُمُ

پُوْتَلَرِيْرَهْ دُوْشُدَا كَعْبَهْ دُوْغُوْرُوْلُدَا
مَقَامِ اِبْرَاهِيْمِ نُوْرَايِلَهْ طُوْلُدِي

مُحَمَّدُ دُوْغُدِي دِيَهْ بِرُصْدَا كَلْدِي
بُوْسَسَلَهْ خُذَاوَنْ بِرُعْطَا كَلْدِي

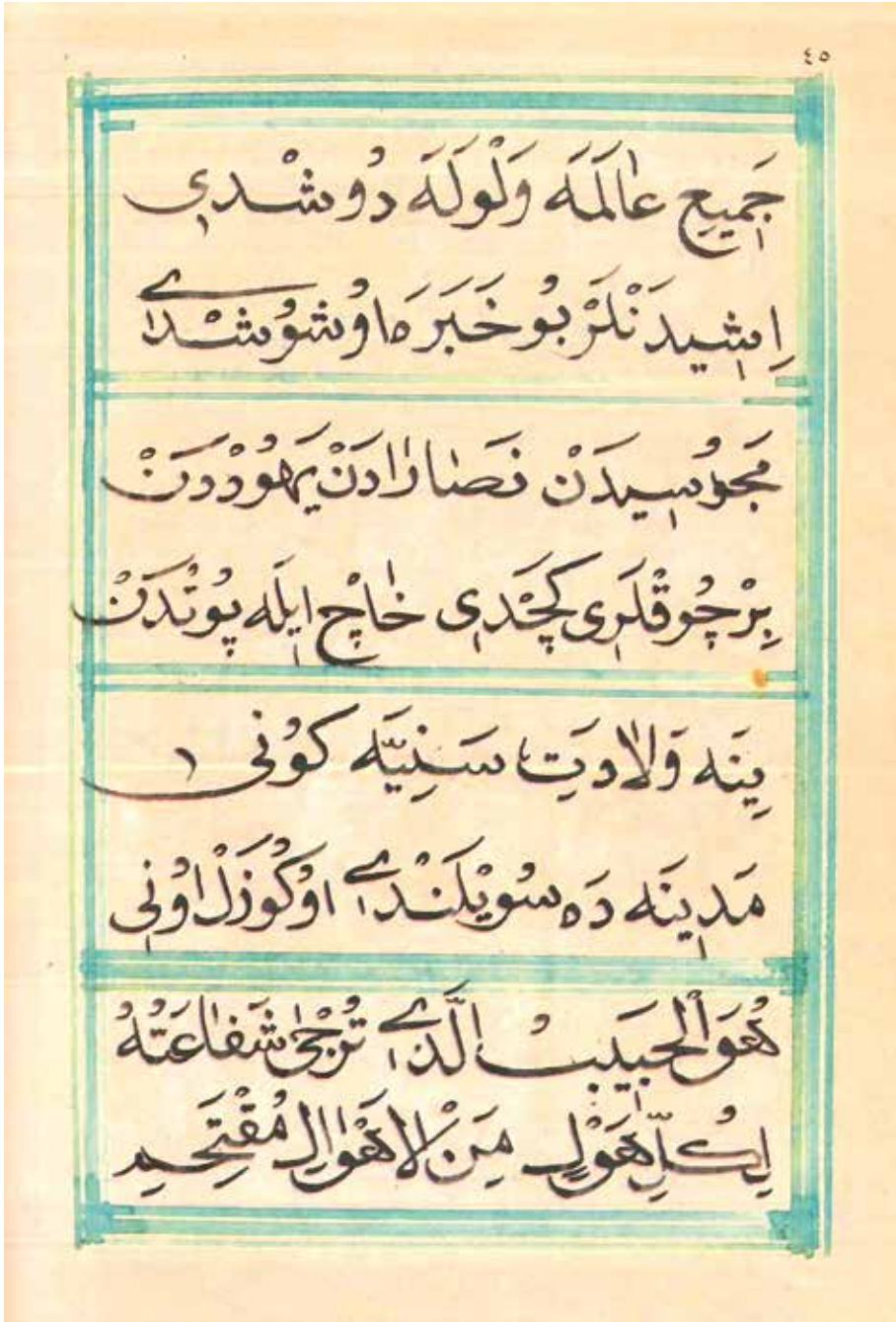
عَجَلَهٗ بِنِ اَوْ نُو زَادِي كُورَهٗ يِيْدِ
رَحْمَتِ قُو قُو سِنِي اَنْدَانِ اَللهٗ يِيْدِ

جَنَابِ اَمْنَهٗ دِيْدَا شَمْدَا كُورُو لَمَزْ
چُونِكِهٗ اَوْجِ كُونِ بَشَرِي اَنْتَهٗ كِيْرَمَزْ

بَنِي هَلَا كِي اِيْدَهٗ جَا كَسِيْكَ نَزُوْدَهٗ دِيْدَا
اِيچْرُو كِيْرُو اِيَالِيْنِ قَلِيچْ بَرِ شَخْصِ خَشِيْنِ كُورُو

اَمْنَهٗ نَاكِ سُوْرِيْنِ اَوْ ذَاتِ سُوْ يِلْدِي
عَبْدُ الْمَطْلَبِ حَضْرَتْلَرِي صَبْرًا يِلْدِي

نَامَهُ سَوِيلَهُ مَكَآ اِسْتَرْجَعَهُ اَوْ اَجَدَهُ
 اُولُو رُؤْيَا اَبْكَرُ دُوْرَاغِي هَسْرَسَدُ
 بُوْمَا جَرَا كَنْدُو سِنَه كَارَا اَيْتْدِي
 اَوْج كُوْن تَمَامِنَه اِنْتِظَارَا اَيْتْدِي
 عُلْمَايِ نَجُوْم وَيَهُو دِي كَرَه
 پِيغْتَبِرَا اِخْرَزَمَا ن كَلْدِي دِي دِي كَرَه
 قَزِيْلِي بِيْلِدِي نَرْطُو غَدِيغِي كُوْر زَلَرَه
 دِي دِي كَرَه تُوْلِدَا اَيْتْدِي پِيغْتَبِرَه

مَوْلَايَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا اَبَدًا
عَلَىٰ حَبِيبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ

حَسَنًا لَا نَضَارِي اِيْدُرِ رَوَايَتِ
ضَبْطُ وُكْتَبِ اِيْدِلْمِش لَيْلِ وَاوَدَتِ

هَمَّا اِنْ اَوْرُ كُوْنَلْكَ يُوْلْدَنْ بُوْخَبْرَه
بِرِكِيْجَه دَه نَشْرِي خَارِقَه عِبْرَه

دَهْمَا اِنْجَه نِيْجَه بُوْرِكِي حَالَتِ
رُوِي اَرْضَه وَيَزْدِي يُوْكَ بَشَارَتِ

مُلُوكِ اَرْضِكَ دِيْلِي طُوْتُلْدِي
 نُوشِرْ وَاْنِكْ كُوشِكِي پِيْقِلْدِي

سَرَايِلَرِي تَزْلِزْلَهْ اَوْغْرَادِي
 حَكْمَدَارَلَر بُونْدَن چُوْق خَوْقْ اَيْلدِي

سَاوَهْ اَوْكِجَهْ دَهْ قُوْرِيْدِي ^{كُوْلِي}
 سَمَاوَهْ دَرَهْ سِنِي صَوْلَر بُوْرِيْدِي

دَخِي يِيْلَدِي تَزْلِكْ صِيْقْ صِيْقْ سَقُوْطِي
 حَبْطْ اَيْتَدَا عَالَمِي وِيْرُوْ سَكُوْتِي

جَسِيمٍ پُوْتَلزِيرَه دُوْتَشْدَا بِالْتَمَامِ
 رَاهِبِ عَيْضِ عَبْدِ الْمَطْلِبِ اَيْتِدَا اِحْتِرَامِ

بِلَادِ فَارِسْ دِه كِي آتَشْ كَدَه كَرُ -
 اَو كِي جَه دَه هَمَان سُونْدِي دِيْدِي يَزُرُ

دَهَا بَرْ جُوْقْ ظَلْمُوْرُ اَيْتِدَا خَوَارِقُ
 يَا زُو يَلَزُ هَيْسِي نِي اَسْلَاوُ سَوَابِقُ

لَكِنْ بُو عَاصِي اَيْتِدَا اِحْتِصَارُ
 وَ اِسْمِيْنَه دِيْدِي مَرِي يَارَا يَارَا كَارُ

ذَه مُمَكِّن وَصَفَ اَيْتَمَكَ اَوْلَا كَرَمَكَ اِنِي

اَكَا نَا زِلْ اَوْلَادِي سَبْعَ الْمَثَانِي

اَوْ قُوَيَانِي دِي كَلِيَانِي يَا زَانِي

فَا عِلْ اَيْسُونْ غُفْرَانِيَهْ اَوْلَا غَنِي

اَسْلَافِ اِخْلَافِي حِصَّهْ دَارِ اَيْسُونْ

هَمْدِ نَامِي اِخْرَتِ كُونِيَهْ كَيْسُونْ

اَيْشِيْدَنْ لَرَا اَوْ قُوَسُونْ لَرَا فَا تَحِيَهْ

شُوْرَا جِقْدَهْ وَيَرْوِمِ اَكَا خَاتِمَهْ

وَسَلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدِي مُحَمَّدُ اللهِ رَسُوْلِي

اَلْحَمْدُ لَكَ

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümü
No: Yâr-5'te kayıtlı Mevlid-i Nebî'nin Dijital Tarama Nüshası

مَوْلُودِ بِأَكْرِ رَسُولِ اللَّهِ	كُورَسَهُ مَن نُّوَلِّدُهُ أَوْلَادَ يُونُسَ
دِيرِكَنِ أَوْ يَانِدَه كَنْدِي بُولَدَم	دِرَمَنْتُورَلَه چُوقُ مَشْخُولِ أَوْلَادَم
اِسْتَادِم تَقِي عَلَيْهِ الرَّحْمَه	يَا زَيْمِي سَتَا مَشْخُورِ اِيْمَشْدَا خَفَه
كَارِي دِيلَه بِنِ اِيْلِدَم جُرَات	الَّذِي بِنِي چُوقُ حُزْنِ اِيْلَه خَجَلَتْ
مِشْكَتَه بَسْتَه دِرَمَنْتُورَدَن	اَوْ قُوْدَم نَظْمِ اِيْتِدَم نُوْرُ مَوْفُورَدَن
اَدَم اَنَا حُرَجَنْتَدَن اِيْنِدِي	نُوْرِ اِحْمَدِي التَّيْدَه كُورَدِي
بَابَادَن اَوْغَلَه اَوْلُ نُوْرِ جَلِيْل	كَلَمَسِنَه اَوْلَشْتَن بَر كُوزَل دَايِل

سَيِّدِ الْاَنْبِيَا اَوْلُ مُصْطَفَايْكَ	كَانَ كَرَمَ رَهْمَه اَوْلِيَا وَاوْفَايْكَ
كَيْمِ حَامِلِي اَوْلَسَه اَوْ نُوْرِ اَوْحَد	هَكَ كَسَحَ طَا اِيْرَدَا قَالْمَا رَدَا اِيْرَفْرَدُو
كَرَا زَكَا اَوْلَسُوْن كَرَسَه قَادِيْن	عَا شَعَا اَوْلُوْرُ زَكَا اَوْ صُوْرَا رَدَا اِيْرِيْن
يَا غَمُورُ دُغَا سِي كَيْمِ بَرَا قَتِ اِيْحُوْر	اَنْدَن اِيْسِيْدُ شَفَاعِ اِيْدَلُوْرُ بُوْرُوْن
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ مِنْ شَيْءِ الْخَلْقِ مَرَّعَدَم	ثُمَّ الصَّلَاةُ عَلٰى النَّبِيِّ فِي الْقَدَم
اَوْلٰى صَلَوٰتِ سَلَامٍ دَائِمًا اَبَدًا	عَلٰى حَبِيْبِكَ خَيْرَ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ
اِيْسِيْتَه بُوْشَه رَت طُوْرَا دَا عَالَمِي	كَارِي دُنْيَا يَه اَبِ اَبِي نَبُوِي

اِسْمِ عَبْدِ اللَّهِ قَوْمِي مُضَرِّي	ذَوِّجَه سَيِّئًا مِنْهُ حَامِلِي نَبِي
الَّتِي آتَى بِأُمِّدِي حَامِلًا لِي كُنِي	مَلَكَزْ اَيْدَرْ دِي غَامِلًا لِي كُنِي
نُورُكَزْ اَيچِنْدَه قَالِمِشْنَدَا اَوْلَمَاءَه	عُلَمَاءِ تَبَشِيرِ اَيْدَرْ دِي كَاهَا كَاهَا
طُوعَه جَوْ مُحَمَّدًا اَوْلَشَانِ عَالِي	مَدْحِ اَيْدَرْ كَزْ اِنِي عَالِمِ مَعَالِي
اَوْلَاقَتَه قَدَّ اِسْمِ مُحَمَّدِ	عَرَبِيَه تَسْمِيَه اَيْدِيلَه مِشْنَدَا اَبْدِ
بِرْ جَوْ قَلْبِي وَ مِشْنَدَا اَوْلُوسُورَا يَه	بُوعَزْ بِرْ كَلَسَه يَدَا بِرْ دَرْدَنِ دُنْيَا يَه
طُوغَانِ چُوجُقَلْرَه مُحَمَّدِ اِنْبِي	قُورُوبِ تَجَسُّسَه دُوشْنَدَا بِرْ قِسْبِي

لَكِنْ اُورْدِرْ مَكُونِ سَرَامَسِرْ	نَاصِيَه اَمْنَه دَه اَوْلِشْنَدَا اَبْرَسِرْ
وَقْتِي كَلْبَجَه اُونِ اَيكِي رِبِيخِ	پَا زَارِ اَبْرُقِسِي كِجَه سَوِ شَهْرِ شَفِيخِ
هَمْدِ نِي سَانِ اَيْنِكَ بَكْرِي چِي كُوفِي	بَلُورْدِي نِي جَه عَلَايْتِه كُوفِي
اَوْلِ عَالَا مَتَلَزْ اَمْنَه مَا هِي	خَوْفِ اَيْتِدِرْ رُورْدِي كَاهِي كَاهِي
قُوشْ لَرْدَنِ كَا تَبَشِيرِ اَبْرُورْدِي	قَنَادَلَرِي لَه صَبُورْتَانِ صَبِيخَارْدِي
قَالْمُزْدِي خَوْفِ وَ خَشْيَتِدَانِ اَشْرِ	مُبَارَكِ تَرَلَرِي مِسْكِ اَيْدَا عَنَبِرْ
اُورُونِ بُو يَلِي كُونُشْنِ نُورُ لُوجُوقِ فِرْلَرِ	اَلْسِيَه وَ عَزِيمَه اَنْلَرِ يَكِ اُوزَلَرِ

اَوْنُورِ كَامِلَه اِيوَر لَز اِيْدِي	يَان لِرِنْدَه خُو بِلَر كُو رُو لَز اِيْدِي
اَمْنَه نِيَاك كُو رُو لَز دَن پَرْدَه اِيچِي لَمَلَا	مَشْرِقِ وَعَصْرِ بَارَه سَبِيْن كُو رُو دَا
يِرُوْن كُو كَه قَدَرِ بِيَا شِ اَخْلَاس	اَصْلَه شِس كُو رُو رِي دُنْيَا وَهَو كَسَن
كُو يَا بُو و لِي مَه يَه پَا ي اِنْدَا ز اَو لِي شِ	اَوْ جَلِسِ مَخْبُو طِ عَرْشِ حَمَلَه دُو لِي شِ
يِنَه اَو اَمْنَه اَنَالَر خَا جِي	كُو رُو رِي شَاه كُو شِكَا رِنْدَه كِي رَقِيص
رَحِي اَو بِيجِ عَالَمِ بَرِي مَشْرِقِ قَدَه	بَرِي كَعْبَه اَوْ رُو رِنْدَه بَرِي مَخْرِبَه
كُو رُو لَز دِيْدِي لَز بُو دِيْنِ پَر تَا ز	جِي هَا نْدَه اَمْتِيَا ز بُو لَه پَاكِ مُمْتَا ز

جَنَابِ اَمْنَه بَرِ زَلَالِ اِيچِي دِي	اِنْ كَلَه بُو تُوْنِ وَ اِر لِقِدَن كِيچِي دِي
مُحَمَّدِ سَيِّدِ الْكُوْبِيْنِ وَ الثَّقَلَيْنِ،	وَ الْفَرِيْقَيْنِ مِنْ عَرَبٍ وَ مِنْ عَجَمِ
مَوْلَايَ صَلَوَاتِمْ دَائِمًا اَبَدًا	عَلَى حَبِيْبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ
ذُو الْاَلْبِي وَ بَرِ مَشْرِقِ اَمْسِيَه وَ مَغْرِبِمْ	صَلُّوْا لِرُو بَطِيْنِ شَرِيْفَه سَبِيْحَه
بِسْمِ اللّٰهِ اَخْرُجْ وَ يَا ذِيْنَ اللّٰهِ	دِيْدِي لَز اَو اَنْدَه اَوْلِ اِيكِي مَاه
مَشْفِيْعِ الْاُمَّمِ سَر تَا جِ اَوْ هَر	زُبْدَه مَخْلُوْقَاتِ اَوْلِ رُوْحِ اَفْحَمِ
عَالَمِ شُهُوْرَه كَشْفِيْعِي اَيْدِي لَز	اَرْضِ وَ سَمَا وَاكَا رِيْنَاتِ كُو رُو كِه رِنْدِي لَز

تَكْبِيرَاتٍ وَتَهْلِيلَاتٍ صَلَوَاتٍ عَلَيْهِ	طَوْلِدِي قَوْمًا تَحِيَّاتٍ عَلَيْهِ
اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ
اللَّهُ أَكْبَرُ	وَاللَّهُ أَحْمَدُ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ۞	
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ ۞	
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ۞	
وَصَلِّ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابْنِي أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ
 وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا
 صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ

الصُّبْحُ بَدَأَ مِنْ طَلْعَتِهِ وَاللَّيْلُ دَجَى مِنْ وَفْرَتِهِ
 فَاقِ الرُّسُلَا فِضْلًا وَعَلَى أَهْدَى السُّبُلَا لِذِي الْإِلَهَةِ

كَنْزُ الْكَرَمِ مَوْلَى النَّعَمِ	هَادِي الْأُمَمِ لِشَرِيْعَتِهِ
أَزْكَى النَّسَبِ أَعْلَى الْحَسَبِ	كُلُّ الْعَرَبِ فِي خِدْمَتِهِ
شَعَتِ الشَّجَرُ وَنَطَقَ الْحَجَرُ	شَقَّ الْقَمَرُ بِإِسَارَتِهِ
جَبْرِيْلُكَ لَيْلَةٌ أَسْرَى	وَالْتَرَبُّ دَعَا لِحَضْرَتِهِ
نَالَ الشَّرْفَا وَاللَّهُ عَفَى	عَتَا سَلْفًا مِنْ أُمَّتِهِ
فَمُحَمَّدٌ نَاهُو سَيِّدُنَا =	فَالعِزُّ لَنَا لِإِجَابَتِهِ

وَسَلِّمْ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

طِفْلٍ مَسْحُودٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ	كَلْدًا وَنِيَايَهُ نَشْرُ أَيْدِي سَلَامٍ
وَهُمْ أَذَاهُ أَكْدَى أُمَّتِ لِرَبِّي	خُدَايَهُ عَرَضَ أَيْدِي مَنْتَ لِرَبِّي
قِيُوبٌ بَاشِرُهُ سَجْدَهُ أَيْدِي	جِهَانِ بِرُؤُوسِ أَوْلَادِ فَالِكِ أَيْدِي
بِحَيْبِ أُمَّتِ أَيْدِي أَوْ أَنْ رَحِمِي	دُعَا سَلْمِكَ قَبُولِنِكَ أَيْدِي نُورِ عَلَامِي
عُمُومٍ بِأَرْفَاقِ بَيْنِ أَوْ بِنُوكِ طَوَاتُورِ	شَهَادَتِ بِأَرْفَاقِهِ تَوْجِيْدِ أَيْدِي
إِسْبُوْا شَارَتِ لِرَأْسِ أَوْلَادِكَ قَبُولِ	كِيْهِ أَوْ زِيَايَهُ كَلْدًا بِرَبِّي قَبُولِ
دِينِ مُحَمَّدٍ وَرَبُّوْا قِيُوبَ أَيْدِي	حَقِّكَ جَلَالِ لَيْلَةٍ كَوَسْمُورِ بَرَهَانِ

اوانده دیدی هم الله اکبر	وسبحان الله ایددی از بر
ایکی جهان سیتد انشروجن محمدی	حق اکابتا ایلدی هر عرب عجم
مولای صل و سلمه دایمًا ابدًا	علی حبیبک خیر الخلق کلهم
ینه بر نور آندن فوران ایتدی	ماددی و مخوی جهانی طوتدی
کورندی اوانده شام چار شولری	اغناق ایلک تا قار شولری
خانین جنت رضوان کلا و ایندا تلشیر	دنیا کوزمه حشدا سن تک نذیر و پیشیر
علمر اینیا سکا و برلدی	جنت بیجه لر ی سندن دیرلدی

عقیب طلوعده او شمیں انور	بر اویج طوبراق الذا از ضوقیله انور
مکه عقلا سی دیدیلر همسان	اهل عرضه غالب اولدای کمان
چونکه اول آینه اول صدف پایه	جمله بیلن بر لوله جو سمایه
ایشنا لقا یله نگاه ایددی	عشق یله شوق یله همه ایددی
کوک یوزنده کزن قوشلر حلکلی	ونقار لر زغر و یا قوته بگذر
آنکرون بری کلوب اول نوره	اشارت ایلدی طوزدا حضوره
شجاعت و نصرت آناختار لر	ویرلشدر سکا فلک مظهری

عَظِيمًا كَوَكَلَهُ وَضَعُ أَيَّدِيكَ هُنَّ كَيْمَانِي كَوُرُورِي نُورِي كِي تَبْرَزُ -	
بِرَكْوَتِي قَوْنِي كَوُرُقْدَا نَاكَاهُ	مِنْقَارِيلَهُ فَمِنْ سَعَادَتِي أَيَّدِيكَ أَكَاهُ
طَانْدِيرِي أَكَا شَرِي لَاهُوتُ	كُورْمَه مَشْتَدًا مَثَلَيْنِ عَالِمِ نَامُوتُ
كُوبَا أَوْلُ مَشِيدَتِنِ دَهَا شِعْرُو	مُبَارَكِ بَارِ حَمِيلَهُ أَغْرِي كُوسُورُو
مُحَمَّدٌ مَسِيدُ الْكُنُوتِ وَالْتَقْلَابِ	وَالْفَرِيقَيْنِ مِنْ عَرَبٍ وَرَبِّ عَجَبِ
عَوْلَى صِلِ لَكُمْ دَائِمًا أَبَدًا	عَلَى حَبِيدِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ
حَضْرَتِ أَمْنِهِ أَوْلُ نُورِ جِوَالِ	كُورُقْدَا كُوزِينَهُ نُورَانِي رِجَالِ ۸

اللَّزِيذَةِ يَنْشِيلُ زُرُودًا كَعَنْ	دِي كَرِنْدَه اِبْرِيْقِ وَشَالِ مَا حَسَنِ
أَوْ جُودِ أَمْسَحَدَانْدَه يَيْقَانْدِي	كَنْدِي سِنْدَنِ هَمَّانِ بِنُورِ بَارِلَادِي
صَارُو يَلُورُ جُودِي حَرِيْرُزِ اِبْجَرِه	كُورُورِي يَلُورِ اَزْوَاجِ اَنْبِيَا اِبْجَرِه -
جَمِيْعِ اَنْبِيَا اَزْوَاجِ كَنْزِيْنِ	اَوْبِدِي يَلُورِ مَسُودِ يَلُورِ اَوْنَازِكِ يُوْزِيْنِ
خُصُوصًا اِبْرَاهِيْمَ خَلِيْلِ خُدَا	وَ حَضْرَتِ اَدَمِ اَوْبِيُوكِ اَتَا
سَيْنَه سَيْنَه يَا صَدَّ اَيْتِي يَلُورُ عَا	كِه زِيْرَا اَوْلَشِدِي عَرُوهُ الْوُثْقِي
دُنْيَا اٰخِرَتِكَ عِزُّو شَرَفِي	اَنْكَلَه فَخْرًا يَدِرْ عَوْمُ مَسَلْفِي

كُنْفِ سَعَادَتِهِ بِرُؤْيَا مَكْنُونٍ	كُوْرْنَاوْ اَوْلَادِي بِرِي طَاعَتِ مَقْنُونٍ
هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي شَرَفَتْهُ	لِكُلِّ هَوْلٍ مِنْ اَلْاَهْوَالِ مَقْتَمٍ
مَوْلَايَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا اَبَدًا	عَلَى حَبِيبِكَ خَيْرًا لِي لِكُلِّ هَوْلٍ
رِجَالِ رُوحَانِي ذَوَاتِ شَرِيفٍ	وَجُودِ سَعَادَتِهِ اَيْدِي بِلَوِّ شَرِيفٍ
كُوْرلُوْنِي سُوْرْمَه چَكْدَا كَتْدِيْلِي	دَخِي قُوْ قُوْ سُوْرْدَا تَعْظِيْم اَيْدِي بِلُوْ
هُوَ اَدْنِ بَر بَلُوْ طَيْرَه اَوْ طُوْرِي	وَجُودِي اَسْحَدَا اَلْوَب كُوْ نُورْدَا
كُوْر دَنْ نِيْمَانِ اَوْلَادِي سَحَابِ اَنْوَرٍ	عُمُوْمِ شَرْقِي غَرْبِي كُوْر دِيْرِكِ هَر بِيْر

دِيَه بِيْر نِيْدِي هَا تَيْفِي كَلْدِي	اَطْلَاسِ بِيَا سَا نُوْلَه كَرُوْبَه دُوْنْدِي
اَيْچِي بَر سَحَابِ لَطِيْفِ اَنْوَرِ -	وَجُودِ اَسْحَدِي كُوْ نُورْدِي تَكْرَارِ
اَيْشِيْدِي دَر خَالِ اَسَانُوْ سَسِي	طُوْمَشِيْدَا عَالِي اَت كِيْشِنَه سَسِي
اَدُوْمَكِ صَفُوْتِي فُوْجِكِ رَفَعْتِي	اِسْمَاعِيْلِ لِيْسَانِي اَبْرَاهِيْمِ خَلْقِي
يُوْمَسْفِ جَمَالِي بِخَقُوْبِ بَشَارْتِي	اَيْوُبِ صَبْرِي دَاوُدِ صَوْتِي
يَيْچِي زَهْدِي عَيْسِي كَرْمِي	وَبِرِيْدَا سَكَايِ عَوَالِيْمِ مَحْتَرْمِي
دِيْنِيْدِي وَبَلُوْ ط مَنَكَشْفِ اَوْلَدِي	جِيْمَانِ اَوْجُوْرِكِ نُوْرِيْلَه طُوْلَدِي

مَوَآخِرًا بِرَبِّيَا ضِ نَوْرِ لَطِيفِ	اَوْ حَضَرْتِي قَوْجَا قَلَادِي اَيْتَلَا تَلَطِيفِ
اَنْبِيَا مَقَابِي اَكَا اَلْجِي نَدِي	جَمَلَه دَرِيَا لَرَه رَحْمَتِ صَا جِلْدِي
اَيْشِي جِلْدِي بِرِصْدِي رُوْحَانِي	اَفِي حَبِيْبِ اَيْتَلَا ذَاتِ سُبْحَانِي
دُرُوبِحِي دَفْعَه يَنْه بِرِقِطْعَه نُوْر	اَلْدِي كُوْنُوْرَه اَوْلَادِ كُوْرُوْنِ دُوْر
بُوْدَفْعَه زِيَادَه قَالْدِي سَمَادَه	دِيَا رِ دُوْحَانِي وَمَسِيْحَادَه -
بِيُوْكِ بِرِ حَرِيْرَه صَا دِي لِيُوْكِ كَلْدِي	اَوْ حَرِيْرُوْنِ اَبِ زِلَالِ لَعَا لَادِي

دُنْيَا قَبْضَه سِنَه طَوْعِ رَغْبَتَلَه	دَاخِلِ اَوْلَدِي دِي نِدَا بِرْمَه اَيْتَلَه
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ مُنْشِي الْخَلْقِ مِنْ عَدَمِ	تَمَّ الصَّلَاةُ عَلَي الْخِيَارِ فِي الْقَدَمِ
مَوْلَايْ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا اَبَدًا	عَلَى حَبِيْبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِدِ
نُوْرَادِ رِسَالَتِ خَاتَمِ النَّبِي	سُوْدُ اَقْدِي وَا مَدَا بِرْمَه قَلْبِي نِي
مَوْلِدِ سَعَادَتِ اَوْ عَلِي مَكَانِ	دُرْتِ عِلْمِ دِي كِلْدِي وِدِي نِدَا هَبَانِ
دُرْتِ كُوْشَه اَوْلِي شَتَا جِهَانِ بُوْدَانَه نَرَه	دُوْنِشَه اَبِرِ رُجُوْقِ فُتُوْحَاتَه
مِسِيَادِي كَا تَبِشِيْرِي اَيْدِي نَدِي	مَحْشُوْرَه اَمْتِي كِ سَيْنِدَا رَدِي نِدَا

وَلَا دَتَ كِبَاحَهُ سِي يَبِيدُهُ نَزَلَتْ مَمَامُ	أَرْضَهُ مَيْلَ يَتَدِيكُ كُورَهُ دَقَقِي نَامُ
وَحِينَ وَضَعَهُ خَانَهُ نِكَ ابِجِي	نُورَ لَا نَدِي دِي مِشْدُ أُو خَاتُونِ كِشِي
طُوبَى لَهُ أَقْسَرُ دِيدِ الْخَدِّ لِلَّهِ	مَوْلِدِ مُحَمَّدٍ أَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ
عَبْدُ الرَّحْمَنِ ابْنُ عَوْفِكَ أَنَا سِي	أَسْمِي شَيْفَا خَاتُونِ أَوْلَى نُورِ يَارَهُ سِي
أَقْسَرِ نَجَهْ أَوْ نُورِ أَدِرِ قَرَيْشِي	أَبِشْتَدِمُ هَاهُنَا قَدَّ صَدَايِ عَرْشِي
دِيدِ وَهَمَّ شَاهِدُكَ سَوَايِلُ رِجِي	أَوْ نُورِ أَيْلَهُ كُورَهُ أَلَا يَكْرَهُ رِجِي
بَلُوعِ بَعْتِنِي أَيْدِي أَنْتِظَارِ	نُزُولِ رُوحِي إِيْمَانِ بِلْدَا اِظْهَارِ

صَفِيَهْ بِنْتِ عَبْدِ الْمُطَلِّبِ	قَابِلَهُ لِكَ أَيْدِي صَدِي مُطَلِّبِ
قَالِدِ رِجَهْ بَاشِي بِنِ بَعْدَهُ دَنَ رَسُولِ اللَّهِ	بُرُودِ دِيدِ بِنِ أَوْلَادِمُ رَسُولِ
كُوبِكِي كِسْمِشْتِ سِنْتِي تَجْمِيلِ	جِسْمِي نُورِ دَا أَوْ يَوْمِشْدِ بِيَلِ
مُحَمَّدُ سَيِّدُ الْكَوْنِ فِي الثَّقَلَيْنِ	وَالْفَرِيقَيْنِ مِنْ عَرَبٍ وَمِنْ عَجَمِ
مَوْلَايَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا أَبَدًا	عَلَى حَبِيْبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمْ
جَنَابِ إِيْنَهُ أَوْلَى بَرِي خَصَلَتْ	أَكَادُ مِشْدُ إِيْلَهُ سَنَ وَقَتِ
أَوْجِ كُونِ تَمَامِ فَلَائِكِهِ زِيَارَتِ	أَيْتِدِ كِبَهُ يُوْقَدُ رُبُوشَهُ رُخَصَتِ

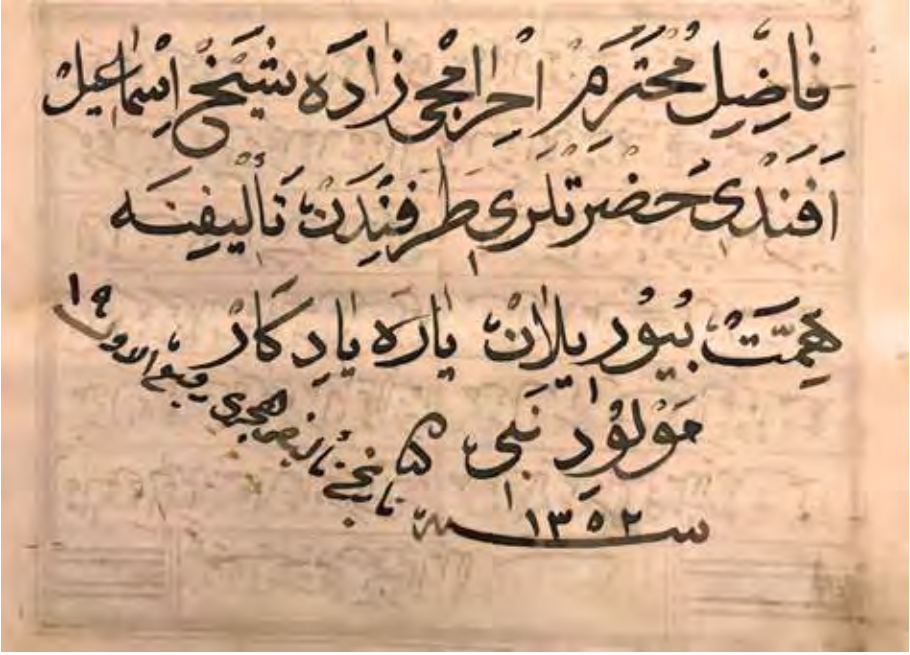
بُوَالِدَهُ عَيْبَانِ بَرَسَسِ اَيْشِدِي	جَمَلَهُ خَانَهُ خَلْقِي بَانِدَن كِتْدِي
عَبْدُ الْمَطْلَبِ كُورِكُهُ نَه اَيْتْدِي	صَفَادَن كُجَه رَاك مَرُو يَه كِتْدَا
خَانَهُ اَوْزَرْتَدَه كُورُوكِيَا ضَر قُوش	قَنَادَلَرِي قَكَلَه طَاغَلَرِي ن طُومَش
تَقَرَّب اَيْتْدِي كُجَه بَرِيَا ض بِلُوط	يَقِينَا كُورُوكَا وَايْتْدِي سَاكُوت
عَجَب رُؤْيَا حَيْدَرُ خِيَا لَمِي دُور بُو	دِي دِي وَا لَدِي كُورُوكُ بَر قُوقُ
كَنْدِي سِي ن عَلَمَدَن تَجَرُّد اَيْمَش	خَلْق اَيْتْدِي جَنَّت بَاغِنَه كَيْمَش
قَيْوِي رُورْدِي اِيچَرِي كِي رُوكَا	جَنَاب اَمْنَه يُو يَك ضَعِيْف كُورُوكَا

النَّبِيَّةُ كِي نُورِي كُورَه سِي نَجَه	بِي مَدَا حِكْمَتِي دُوشُونَدَا اِي نَجَه
بِرذَات رُوحَانِي كُورُنَجَه مُهَيْب	غَايْتَلَه خُوف اَيْتْدِي عَبْدُ الْمَطْلَب
دِي دِي يَا اَمْنَه قُورُوقُدُم چَاك اُولَدُم	كُجَه يِي تَرَه رُكُورُوكُومُ بِن هَلَاك اُولَدُم
بُوتَلَرِي رَه دُوشُونَدَا كُجَه دُوغُرُوكُلَا	مَقَام اِبْرَاهِيم نُور اَيْلَه طُولَدِي
مُحَمَّد رُوعْدِي دِي يَه بَر صَدَا كَلَدِي	بُوسَسَلَه خُدَادَن بَر عَطَا كَلَدِي
عَجَلَه بِن اَوْ نُو زَادِي كُورَه سِي م	رَحْمَت قُورُوقُوسِي نِي اَنْدَن اَلله سِي م
جَنَاب اَمْنَه وَيَدَا شِمْدِي كُورُوكُلَر	چُونَكِيه اَوْج كُورُن بَشَر يَا تَبَه كِر حَز

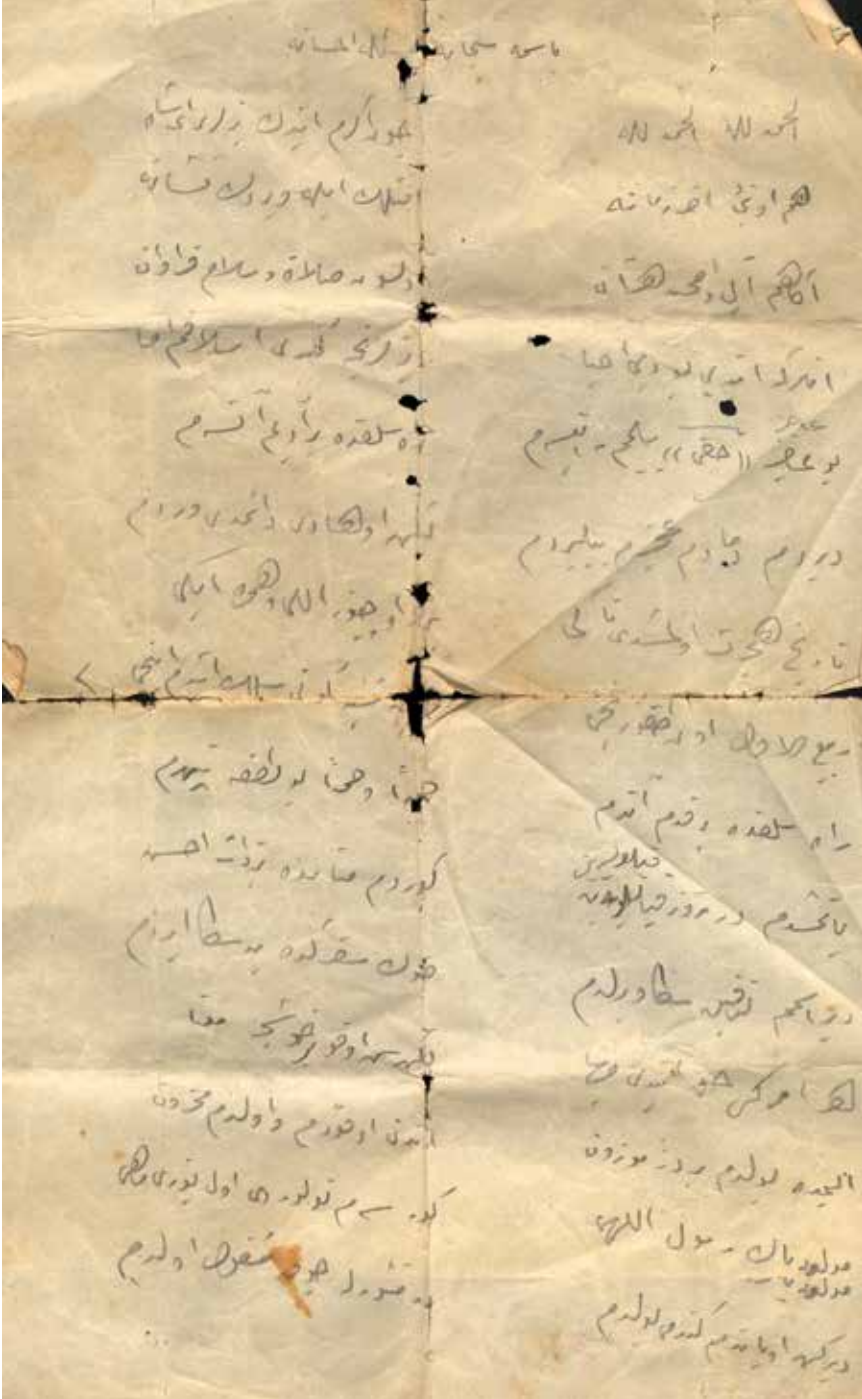

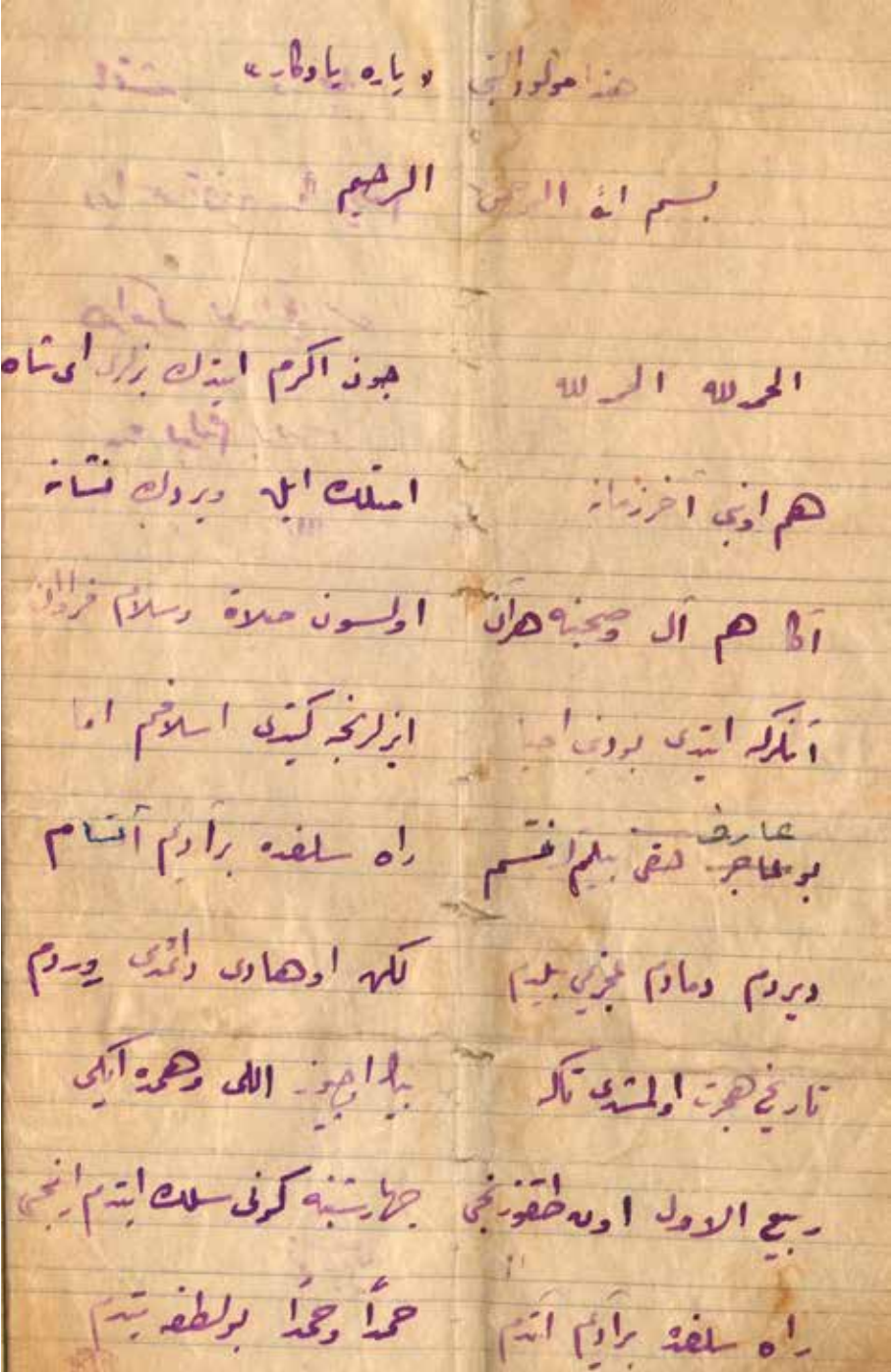
H. Hulüsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhracızâde Bölümü
 No: Yâr-5'te kayıtlı Mevlid-i Nebî'nin Dijital Tarama Nüshası
 Son Sayfası

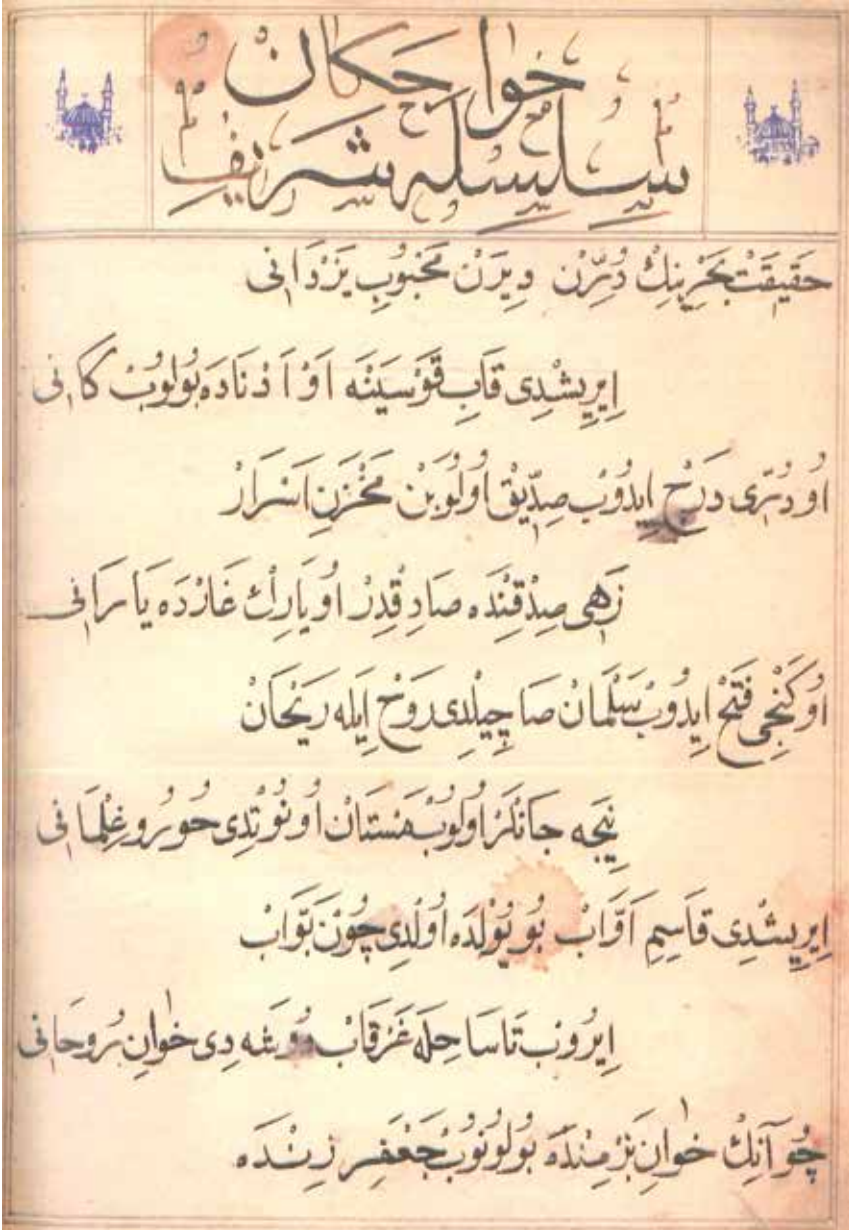
H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümü
 No: Yâr-5'te kayıtlı Mevlid-i Nebi'nin Dijital Tarama Nüshası
 Giriş Sayfası

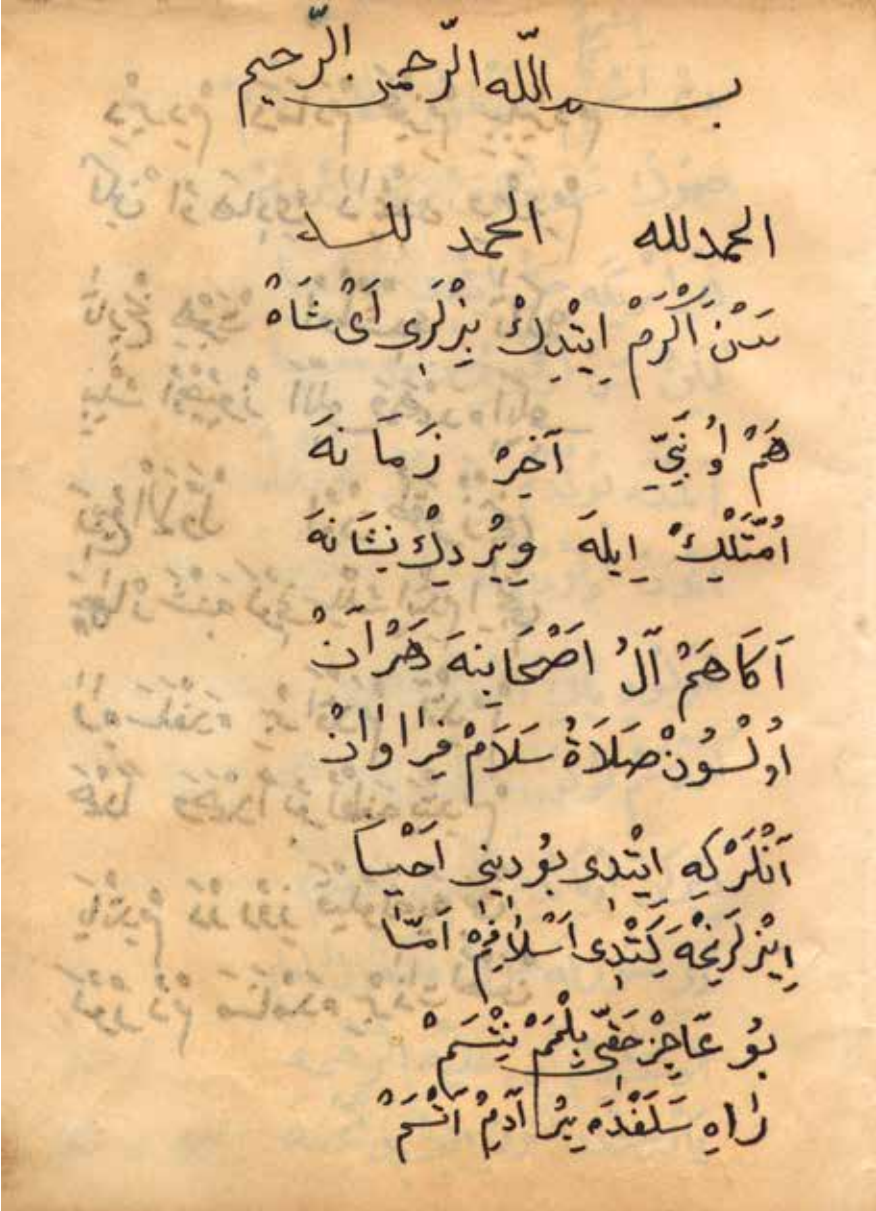
H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhracızâde Bölümü
No: Yâr-2'de Kayıtlı Kendi El Yazısı Mevlid-i Nebi'nin İlk Sayfası

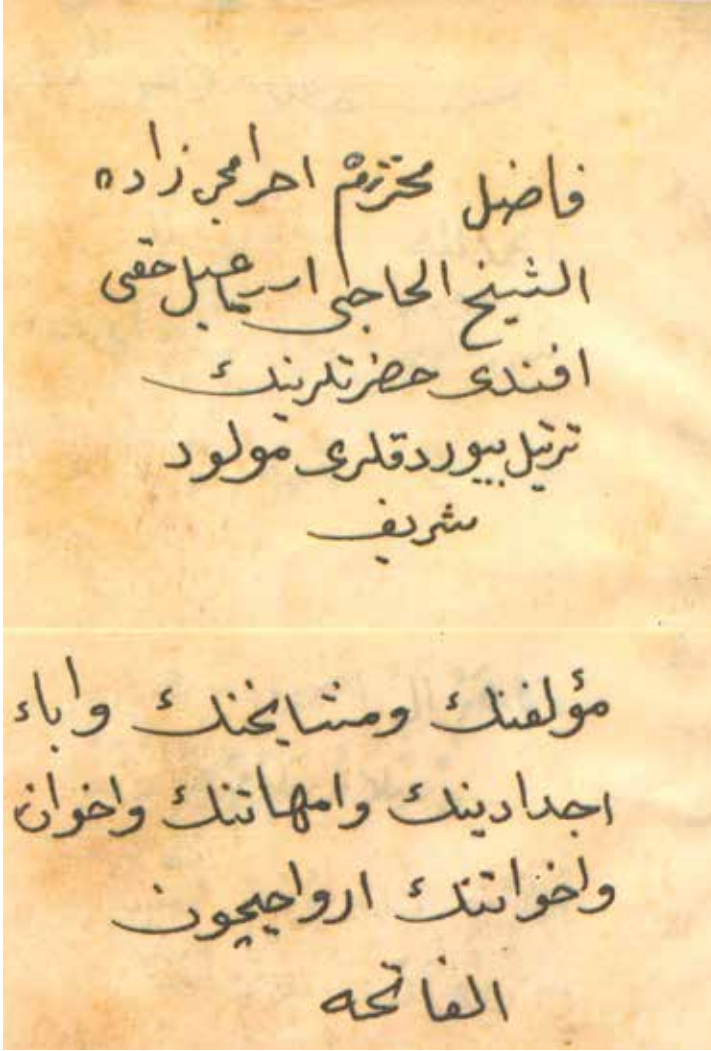
H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhracızâde Bölümü
No: Yâr-3'de Kayıtlı Mevlid-i Nebi'nin İlk Sayfası

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümü
No: Yâr-4'te Kayıtlı El Yazısı Mevlid-i Nebi Nüshasının Silsile-i Şerif Sayfası

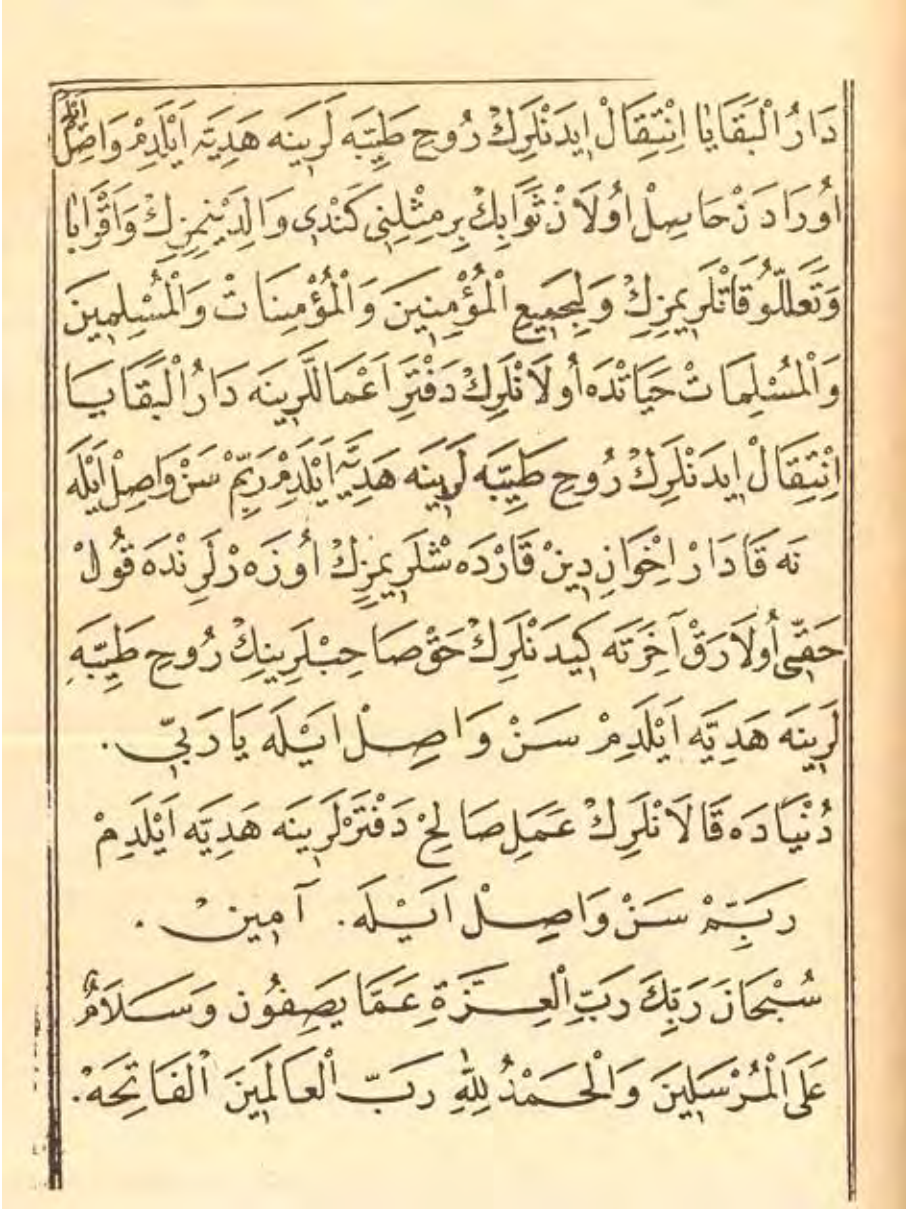

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümü
No: Yâr-7'de Kayıtlı El Yazısı Mevlid-i Nebi'nin ilk Sayfası

H. Hulüsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümü
No: Yâr-7'de Kayıtlı El Yazısı Mevlid-i Nebi'nin Son Sayfası

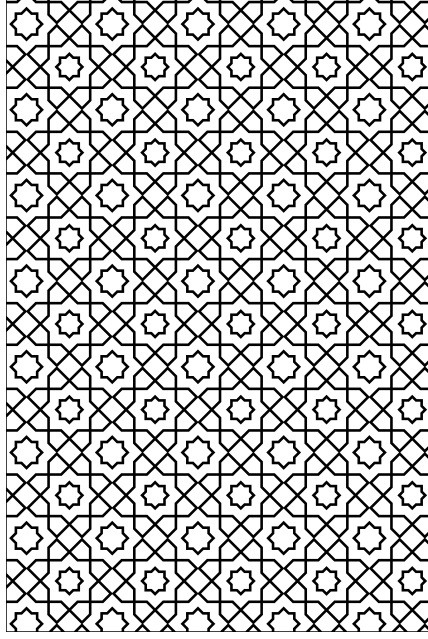

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümü

No: Yâr-6'da kayıtlı Matbu (Dizerkonca Matbaası, İst., 1969)

Yâre Yadiğâr Mevlid-i Nebi Kitabının Son Sayfası

SİLSİLE-İ ŞERİF

Farsça Silsile-i Şerif

ضیاء الدین و جید العصر مولانا ی ماخالد
 چو آمد قانتا لله یا ذالفیض یا ذالنور
 پس عبده الله مکی سید یحیی شین و انبی
 از ایشان مبعی شد فیض سبحان در قریب و دورد
 چو روی مصطفی روی فاروق شیرانی
 ایشان اوستنویرد یار روم شد مأمور
 وز و شد وز خلیل پاشا تو قادی مصطفی خاکی
 حسین سید انجده جهان از فیض او معمور
 سراپا بر تقی جاری نور فیوضات از و سرور
 که خلق و خلق او در وی تمام مبعی مستور
 حاجی احمد نیکساری چو روی تربیت کردش
 که مستخلف مؤید شد صحیح یدری سند منثور

از ایشان اذن عام کردند در غریب الله احرامی
 چو لطف فیض حقله جهان فی ایلینور معمور
 غریب الله حضر تینک کمتزین قطیری بز بحمد الله
 ولاکن جریمز وافر خطا مز جمله جه مشهور
 بان خورشید عالمتاب قریب الله احرامی
 جلیل المنقبت هم عالی همتر اجهان مشهور

سلسله شریف خواجهگان

حقیقت بحرینک دَرِن دیرن محبوب یزدانی
 ایریشدی قاپ قوسینه او اذ ناده بولوب گانی
 او دَری دَرَج ایدوب صدیق اولوبن محزن اشکان
 من هی صدقنده صادقلین او یاریک غارده یاران
 او کنجی فتح ایدوب سلمان صاجیلدی روح ایله ریحان
 نیجه جانلر اولوب مستان او توندی حور و غلامان
 ایریشدی قاسم آقاب بوبانده اولدی چون بواب
 ایروب ناساحله عرقاب دوشه دی خوار و دهان
 چو آنک خوان بزمینده بولونوب جعفر زنده
 عجائب اولدی فرخنده پیلوبن صدق حقان
 آنک صدق صفا سندن نصیبن الدی چون طیفور
 ضیا سنی صفا سندن نیجه کوزوردی سبحانی

چُون اُول بُويدَن اَلوُب شَمَمَه پَچُون سِرَامَكَانِي
 كِه خَزَق اِي شَدِي حَيَا لَاتِي اَبُو الْحَسَنِ الْمُزَنَالِي
 اَنَاكَ اُول هَمَمَن كُورُوب اَبُو عَلِي اُولُوب چَا لَاكَ
 عُرُوش اِي شَدِي عَلَايَه تَا اُولَه مُحَمَّدِ پَرِي دَانِي
 اَنَاكَ دَامَانِي طُو تُوب اَصْحَا دَرِي رَوَان اُولَدِي
 كِه واقِف اُولَدِي سِرِينَه شَيْخ يُو سَفَا هَمَدَانِي
 كَلُوب غَوَا اَلْخَلَايَه چُون اَكَا دِل بِنْدَايِدُوب هَمَزُ
 يُولُوب پِيلُوب كُورُوب رِي عِبْدُ اَلْخَالِي اَلْبَغْدَادِي
 كِه شَيْخ عَارِفِي وَا نَا سَلُوكِنْدَه اُولُوب پِنَا
 اِي رِي شَدِي قَضِير اِي قَانَه اَچِيلُوب بَابِ عِرْفَانِي
 شَا قِيلَدِي اَكَا مُحَمَّد كِه تَزِينْدَه اُولُوب مَحْبُوب
 مَحَبَّتَه اُولُوب مَغْلُوب پِيلُوب حَيْرْتَه حَيْرَانِي
 عَلِي اَلْعَلَامَقَا مَر بُولَدِي اَنَاكَ صُحْبَتِ يَمِينِنْدَه
 چُحَان هَمَمْتَلَه كِه اُولَدِي اَبُو عَلِي دَامِي تَنِي

ديد يلز قُطْبُ الْأُولِيَا مُحَمَّدَ بَابَا سَمَاسِي
 كُجُوبِ اَعْلَادِ زَاغَلَا يَهْ عُرُوجِ اَيْشِدِي اَنَاكَ جَانِي
 عُرُوجُكْ بَرُوجُنْدَنْ طُلُوعِ اَيْلَكِدِي بَرِ مَغْتَابِ
 آكَ سَيْدِ كَلَالِ دَيْنِدِي كُوكُلَزْ قَيْلِدِي نُورَانِي
 مُحَمَّدَ سَاهِ نَقَشِينْدُ طُلُوعِ اَيْلَكِدِي چُونُ حُورُ شِيدِ
 اِحَا طَهْ اَيْشِدِي اَفَا قِي اَنَاكَ نُورِ فَيُوضَانِي
 مُحَمَّدِ عَلَاءِ الدِّينِ اَنَاكَ نُورِ فَيُوضَانْدَنْ
 عِطْرُ لِرِصَا چَدِي جَانَلَرَهْ وَيُرُوبَنْ دَرْدَهْ دَرْمَانِي
 اَنَاكَ اُولُ عِظْرِي بُوِينْدَنْ چُوبُولَدِي جَذْبَهْ يِي بَعْقُوبِ
 چِي قُوبِ جُولَانِ اِيدُوبِ چَرْنِي كُغْذَرِ اَيْلَكِدِي اَمِكَانِي
 اَيْشِيدِ كُ خَوَاجَهْ اَخْرَازِ حَقِيقْ بَحْشِ كِرَامِينْدَنْ
 نِيجَهْ كَهْفِ اَنَامِ اُولَدِي صَا چُوبِ اِنْعَامِ وَاِحْسَانِ
 مُحَمَّدَ زَاهِدِ جَانَا اِيرِي شِدِي چُونَا وَاِحْسَانَهْ
 اِيرُوبِ مَقَامِ اِحْسَانَهْ شَهُودِ اَيْلَكِدِي جَانَانِي

مُحَمَّدٌ دَر وِلَیَّتِ دَر دَنَا كُ دُوشُو بِن دَر دَه بی پَیَا ن
 كِه تَا بَر كُو ن دَو اِیْرَز دِیَو اَیْلَر دِی اَفْغَا نِی
 كِه خَوَاجِی سَمَر قَنْدِی بُو صَبْتَه بُولُو بَقْتَه
 آ كَا دَر دَلَر دَو اُولَدِی كُوز تَدِی حَكْم وُفْر مَانِی
 فَنَا یَه صَالَدِی چُون اُوزِی ن بَقَا یِ بُولَدِی چُون بَا قِی
 مَكَا نِی لَامَكَا ن اُولَدِی اِیْدِنَدِی جَا ی نُورَا نِی
 مَجْدِد اَمَّه تَا نِی عَجَب كَشِیْف مَقَامَا شَدَه
 بُولُو نُور مِی آ كَا نَا نِی مَجْنَا رَا یَا خُورَا سَا نِی
 اَنَا كُ فَر خُنْدَه بَر مِیْنَدَه مُحَمَّد اُولَدِی چُون مَعْصُوم
 پِش اُولَدِی عُرْوَه اَلْوَثِی طُو تُو بِن حَبِلِ قُرَا نِی
 وَ تَا قَا یِدِنَدِی سَیْفِ الدِّیْن عُرْمُوح اِیْتِدِی حُرُوجِ اِیْتِدِی
 مَكَا نِی لَامَكَا ن اُولَدِی كُوز وُتَدِی جَا ی رِیَا نِی
 نِهَا نِی غَیْبِ مُطَلَق دَر اُولِی حَقِّ فَتْحِ نُورَا نِی
 اُولُو ب نُور عَلِی سَیِّد مُحَمَّد اَلْبَدَوَانِی

چو کلدی شاه عبد الله بویولده اولدی حبل الله
 فنا فی الله بقا بالله انک اولدی سیرانی
 ضیاء الدین شیخ خالد بویولده سرفراز اولدی
 چو بصد رطریقتده تفوق ایتدی اقرانی
 چو عبد الله کلوب رومدن آکاج نیله رات اولدی
 ضیاء لاندی کوزی کویلی نیدریش رومه روانی
 جمالی شمعینه پروان اولان یحیا که پیر ما
 یوجلتدی قصر عیرفانی قویوب خانی داغستانی
 پس آندن مصطفی زومی آکا فتح اولونوب ابواب
 سراسی سیر وحدتده کوزور دی پک عیان جان
 ثوقادی مصطفی خاکی اومنها جدرن الوب نوری
 اویا ندردی پس انظاری قیلوبن اهل اذعانی
 سیوا سی مصطفی تقی اوسروردن الوب فیضی
 اولوب سردار طریقتده ایتدی احیا مریدانی

سگساری شیخ حاجی احمد بُوئولده رهئنا اولدی
کیه زیرا اولچور و میدن آلور دی فیضی رحمانی

نوله قطمیر اولایا رب بُوئولده اسماعیل حقی
آنک فیضی ایله بولا درون دله جانانی

جمالی افتابینه جهانی غرق نور ایسدی
قربا لله احرامی جلیل القدر برهانی

SİLSİLE-İ ŞERİF

Bismi'l-lahi'r-rahmani'r-rahim

Nebî Sıddîk u Selmân Kâsım-est Ca'fer u Tayfûr
Ki bâde'z-bü'l-Hasen şod bu Alî vü Yûsuf-eş kencûr

Zi Abdü'l-Hâlık âmed ârif-i Muhmûd-râ behre
Ki zî-şân şod diyâr-ı Mâverâü'n-nehr kûh-ı tûr

Alî Baba Gülâl-i Nakşibend-est ü Alâe'd-dîn
Pes ez Ya'kûb-ı Çerhî hâce-i ahrâr-ı şod meşhur

Muhammed Zâhid ü Dervîş Muhammed Hâceğî Bâkî
Müceddid urvetu'l-vuskâ vü Seyfe'd-dîn Seyyid Nûr

Habîbu'llâh mazhar şâh-ı Abdu'llâh pîr-i mâ
Ezîşân reşk-i sübh u îyd şod mârâ şeb-i deycûr

سِلسِلَةُ شَرِيفِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نَبِيِّ صِدِّيقٍ وَسَلْمَانَ قَاسِمَاتِ جَعْفَرٍ وَطَيْفُورٍ
كِي بَعْدَازِ بُولْحَسَنِ شُدُّ بُو عَلِيٍّ وَبُيُوسُفِشِ كَنْجُورِ

زَعْبِدُ لِحَالِقِ اَمْدِ عَارِفِ مُحَمَّدِ رَا بَهْتَرِه
كِرِيشَانِ شُدُّ دِيَارِ مَاوَرَاءِ النُّهَرِ كُوهُ طُورِ

عَلِيَّ يَا اَكْلَالِ نَقِشِ بِنْدِ اسْتِ وَعِلَاءِ الدِّينِ
يَسَّرِ اَزِ يَعْتُوبِ چِرْخِي خَوَاجَهٗ اَحْرَارِ شُدُّ مَشْهُورِ

مُحَمَّدِ زَاهِدِ دَرُويشِ مُحَمَّدِ خَوَاجِكِي بَاقِي
مُجَدِّدِ عُرْوَةِ الْوُثْقَى وَسَيِّفِ الدِّينِ سَيِّدِ نُوْرِ

حَبِيبِ اللَّهِ مَظْهَرِ شَاهِ عَبْدِ اللَّهِ پِيرِ مَا
اَزِ يَشَانِ رَشِكِ صُبْحِ عِيدِ شُدُّ مَا رَاشِبِ دِي جُورِ

Ziyâe'd-dîn vahîdü'l-asrı Mevlânâ-yı mâ Hâlid
Çü âmed kâniten li'llâhi yâ ze'l-feyz-i yâ ze'n-nûr

Pes Abdullâh-ı Mekkî Seyyid-i Yahyâ Dağîstânî
Ezîşân müncelî şod feyz-i Sübhân der garîb u dûr

Çorûmî Mustafâ Rûmî-i Fârûkî-i Şîrânî
Ezîşan u be-tenvîr-i diyâr-ı Rûm şod me'mûr

Ve zû şod ve'z-Halîl Hamdi Tokâdî Mustafâ Hâkî
Hüseynî Seyyid-emced cihân ez-fez ve ma'mûr

Ser-â-pâ ber-takî cârî füyûzât-ı ez û server
Ki halk u hulk-i û der-vey tamâmet müncelî mestur

Hacı Ahmed Şeyh Niksârî Çorûmî terbiyet-gerdeş
Ki müstahlef müeyyed şod sahîh-yed zî-sened menşur

ضِيَاءَ الدِّينِ وَحِيدُ العَصْرِ مَوْلَا نَا مَا خَالِدًا
 چو آمد قانتا لله يا ذا الفِضِّ يا ذا النُّورِ

يَسَّ عِبْدُ اللّٰهِ مَكِّي سَيِّدِ يَحْتَمِي دَاغِستَانِي
 از ایشان مُنجی شد فیضِ سُبْحَانَ دَرِّ قَرِيبِ وُدُّورِ

چورومی مُصْطَفَى رُومِی فَا رُوقِی شِیرَانِ
 از ایشان و بکنویرِ دِیَارِ رُومِ شد مَأْمُورِ

وَزُو شُدُو زِ خَلِیلِ حَمْدِی تُو قَادِی مُصْطَفَى خَاکی
 حُسَینی سَیِّدِ اَبْجَدِ جِهَانِ از فیضِ وُ مَعْمُورِ

سَرَاپَا بَر تَقِی جَارِی فِیو ضَاتِ از اُوس کَرُورِ
 کِه خَلْقُ وُ خَلْقُ اُو دَرُ وِی تَمَامَتِ مُنْجَلِی مَسْتُورِ

حَاجِی اَحْمَدِ شِیخِ نِکَسَارِی چُورُومِی تَرَبِیتِ کَرْدِشِ
 کِه مُسْتَخْلَفِ مُوَيَّدِ شُدِ صَیْحِیحِ یَدِذِی سَنَدِ مَنَشُورِ

Be-ân hûrşîd-i âlem-tâb Karîbullâh-ı İhrâmî

Celîlü'l-menkabet hem âli himmet-râ cihân meşhur

Hulûsî ber-murâd hurşîd-i âlem dergeh-i îşân

Erişti vasl-ı dildâra hemîn şod âşık-ı pür nûr

Hamîdüddîn-i sâni müşg-bâr âleme bûd ma'mûr

Ve muktedâ-i ale'l-ihvân-ı şod mansûr

Kaddese'llâhu esrârehümü'l-aliyye ve efâda aleynâ min-berakâti-
hi's-seniyye ve li-sâiri's-sâdâti't-turuki'l-aliyye. Rızâen celle ve alâ
bi-sırri'l-fâtiha. h.1410/m.1990

بَانَ خُورْشِيدِ عَالَمْتَابِ قَرِيبُ اللّٰهِ اِحْرَامِي
جَلِيلُ الْمَنْقِبَتِ هَمَّ عَالِي هِمَّتِ رَاجِهَانِ مَشْهُورِ

خُلُوصِي بَرْمُرَادِ خُورْشِيدِ عَالَمِ دَرَكَةِ اَيْشَانِ
اَيْرِيشْدِي وَصَلِ دِلْدَارِهِ هَمِيْنِ شَدَّ عَاشِقِ پَرِنُورِ

حَمِيْدُ الدِّيْنِ ثَانِي مُشْكِكَازِ عَالَمِهِ بُودَ مَعْمُورِ
وَمُقْتَدِي عَلَى الْاِخْوَانِ شَدَّ مَنْصُورِ

فَدَسَ اللّٰهُ اَسْرَارَهُمُ الْعَلِيَّةَ وَاَنَاضَ عَلَيْنَا مِنْ بَرَكَاتِهِ السَّبِيَّةَ وَاَلَسَّاءِ السَّارَاتِ الطَّرِيْقَ

الْعَلِيَّةَ وَاَصْنَاءَ جَبَلٍ وَعَلَى بَسِيَّةِ الطَّائِفَةِ ١٩٩ / ١٤١

İHRAMCIZADE HAZRETLERİ KABİR KİTABESİ

HÜVEL HALLAKU'L-BAKİ

*Tarik-i Nakşibendi pîri ebcel mürşid-i kâmil
Garîbullahî Hakkı gavs-ı â'zam Şeyh İsmail*

*Engin gönlünde yüce muradı hâsıl oldu
Toprak toprağa verildi Hakk'a vâsıl oldu*

Es-Seyyid Osman Hulûsî Dârendevî

(02.08.1969)

Osman Hulûsî Efendi, mürşidinin medfun olduğu makberenin sonradan tamiri dolayısıyla bir kitabe daha yazmıştır. Makberenin kapısında bulunan bu kitabe ise şu şekildedir:

Allah'a hamd Rasûl'üne salât u selâm

Ve alâ âlihi ve ashâbihi'l-kirâm

*Bu hazîrede medfûn meşâyih-i izâm
Mefâhir-i ulemâ hep müftiyyü'l-enâm*

*Husûsan İhrâmçı-zâde el-Merhûm
El-Hâc İsmâil Hakkı Mürşidü'l-İslâm*

*Bu buk'a-i pâk dense sezâdır
Min riyâzi'l-cenneti ve dâru's-selâm*

*Hıdmet ü ihyâ eden zevâtı
Hak eyleye Cennet ü Cemâl'in ikrâm*

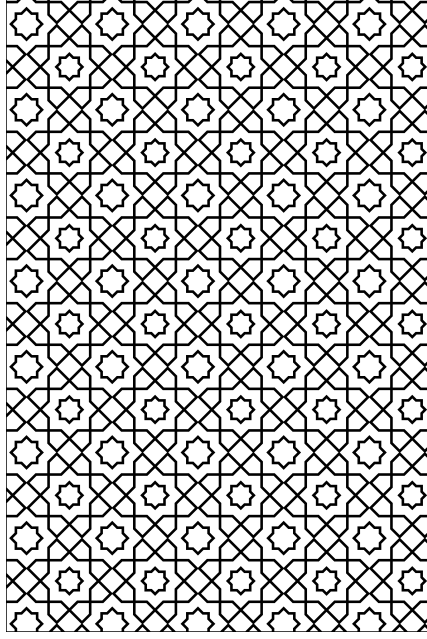
*Zâir bir Fâtiha ihdâ et rûhlarına
hlâs ile oku kıl ihtirâm*

*Ta'mîr kitâbesin yazan Hulûsî kemter
Bi-gufrânin hay hicride miskiyyü'l-hitâm*

Es-Seyyid Osman Hulûsî Ateş.

BELGELER VE FOTOĞRAFLAR

وعلیغ السلام ورحمة الله وبرکاته
 مکتوب وصاله ورحمة الله وبرکاته
 شیخه محمده المرحوم ان الله تعالی کرهه
 فده انتم وکواره یادم جود لاف
 محله را فرقی ارباب عیول افلا ایتمسه
 بیک دو شونه کله با سلف با غنایه
 وکمالی دلمه و بیرون لولون بر غرضه
 تا کوله کوی قانج جود کله کله
 بوزاف ده اسب کولایق برآه کله
 خیفایلی مطوب و بقی طینه عفره
 معلوم و باران ارادین انصافه
 کله - بوقه آقا

دوام محبتی و خیر علی و کله با رحاه کله
 نفع و استرحام ایزد و فیها الله التوبه و الله الموفق و المبرک
 ۱۹/۱۱
 سافه
 ۱۹/۱۱

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhracızâde Bölümü
No: M-55'de Kayıtlı El Yazısı Mektup'un Orjinali

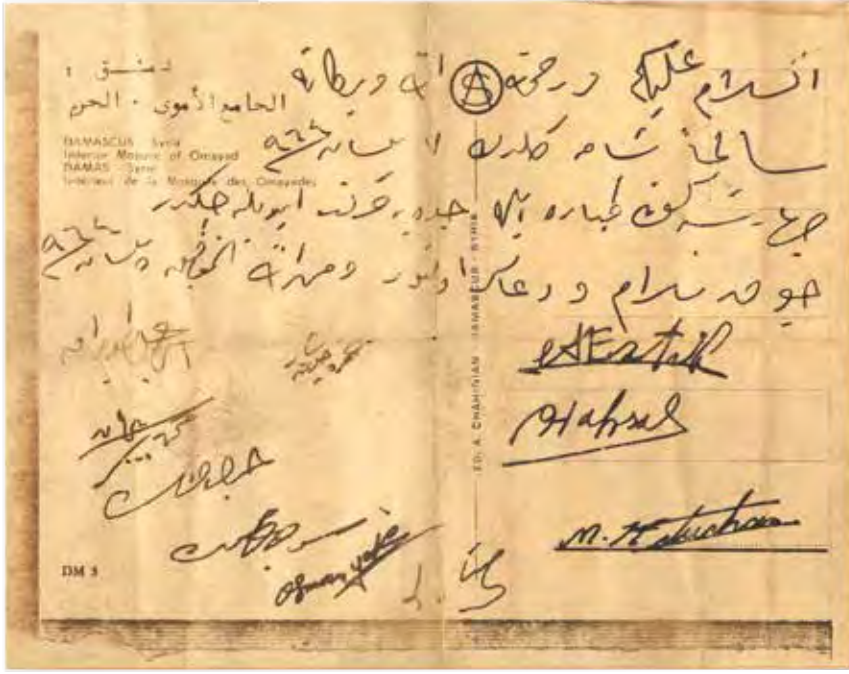
السلام عليكم ورحمة الله وبركاته
 اودا قى الهم اسبابه نيت انتم اوتد
 دركمانه والدرند اوزرني اولدوقه سم
 باصاات مکه اولدو بلذ برعراي
 صانده انى نقیب اولدو قصه خیرت
 انجک انت اوه عیب دینه اولدو
 ویر کفر تدهک بد دراه اتف
 رمدو سلیم درعا ایدو
 و سانه الوده عاقه
 علی ایمنه

علی ایمنه
 اودا قى الهم اسبابه نيت انتم اوتد
 دركمانه والدرند اوزرني اولدوقه سم
 باصاات مکه اولدو بلذ برعراي
 صانده انى نقیب اولدو قصه خیرت
 انجک انت اوه عیب دینه اولدو
 ویر کفر تدهک بد دراه اتف
 رمدو سلیم درعا ایدو
 و سانه الوده عاقه
 علی ایمنه

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhracızâde Bölümü
No: M-15'de Kayıtlı El Yazısı Mektup'un Orjinali

خردم !
 بعدہ قضا کر کجہ دیکھی اگلا شلہی . اوتہ دہری
 قضاہ عینا بلاہ صبر عادتہ . دھمکھہ
 برابر الہی بیان و علمہ حیا عالمی تیز ایرین رمضان
 شریف حرمہ الطن الہی دن لطفہ نوزہ دانہ
 ایرن . ع رمضان الہی ۱۲۸۴
 علی ہدیہ
 امامی

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhracızâde Bölümü
No: M-17'de Kayıtlı El Yazısı Mektup'un Orjinali

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhracızâde Bölümü
No: M-18'de Kayıtlı El Yazısı Mektup'un Orjinali

فـدـرہ شـم
 سورہ لہبہ معلومانی اللہ
 ظہور تابع اول
 کدرہ لک بولانہ نیدر کوزل ابر
 حج وظیفہ منی بایعہ شہد
 برتہ لک الف و ہور سلم
 و دعد ابدز علی عوزہ اقدہ
 فلاہ ہور لک ایال
 انیسوی و ہور
 ۱۲۶
 علی ہور
 علی

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhracızâde Bölümü
No: M-21'de Kayıtlı El Yazısı Mektup'un Orjinali

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته
 بیه کفہ قلم رسالت در شمع بونوک عدا ابراهیم
 رسالت جامع کتب و کتب بونوک عدا
 بار سالخورده نیت اوله قدره اوله قدره
 غیره اولوب دانت ایتق استخبر و در کتب
 بو قدره اتقا و چون سلام و دعا
 اوله قدره و صله کتب و کتب
 ابراهیم

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhrâmcızâde Bölümü
No: M-23'de Kayıtlı El Yazısı Mektup'un Orjinali

1957 / 58
Kıbrıs Vukuatı

T. C.

Sivas
2170
Sivas
460 3367

NÜFUS HÜVİYET CÜZDANI

62000
MÜDÜR
MÜDÜR

No. 5

pas: 24387

Soyadı	Çaprazlı
Adı	İsmail Hakkı
Erkek mi Kadın mı	erkek
Babasının adı	Hacı Hüseyin
Anasının adı	Hacı Aysel
Doğum yeri	Sivas
Doğum tarihi	296 1916

Dini	İslam
Mezhebi	
İşi	139/
Medeni halli [*]	Bekar kıy. zaliha i. 28.10.1949 da evle miş i. 1950
Boy	
Göz	
Renk	
Vücutte sakatlığı veya noksanlığı	
[*] Yani bekar mı? evli mi? dul mu? boşanmış mı? boşanmamış mı?	

Nüfus kütüğüne yazılı olduğu yeri	
Vilayeti	Sivas
Kazası	
Nahiyesi	
Mahalle veya köyü	Örtül. pınar
Sokağı	
Hane No.	30
Cilt No.	22
Sahife No.	125

H. Hulüsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümünde Bulunan İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Nüfus Cüzdanı Orjinali

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümünde Bulunan İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Meşlahı

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümünde Bulunan İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Hatim Taşları

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümünde Bulunan
İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Şahsi Eşyaları

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümünde Bulunan
İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Kasketi

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümünde Bulunan İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Gözlüğü

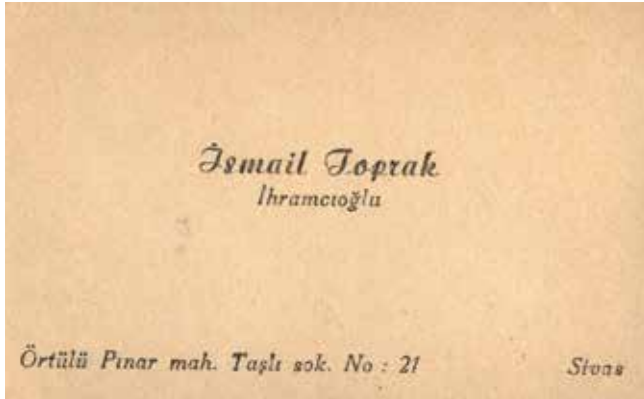

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümünde Bulunan İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Saati

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümü
No: K-10'da Bulunan Kartvizitin Orjinali

H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcızâde Bölümü
No: K-11'da Bulunan Kartvizitin Orjinali

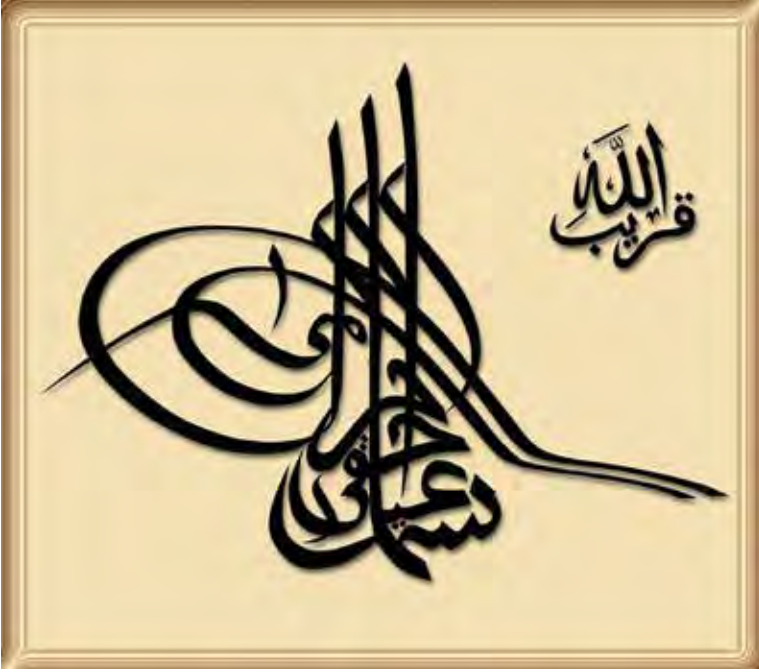
H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcizâde Bölümü
No: B-01'de Bulunan Teberru Makbuzu

Sivas Ulu Cami Onarım Cemiyetinin daimi -
üyesinden olan yukarıda Fotoğraflı yapışık, Darendenin
Aşağı Ulupınar Köyünden Hamid oğlu 1950 Doğumlu -
Turan Bak'a , bu caminin teberrü makbuzlarından tevzi
edilmek üzere miktarı kâfi teslim edilmiş ve teberru
ahzına da mezûniyet verilmiştir. 29/1/1963

Sivas Ulu Cami Onarım -
Cemiyeti Başkanı

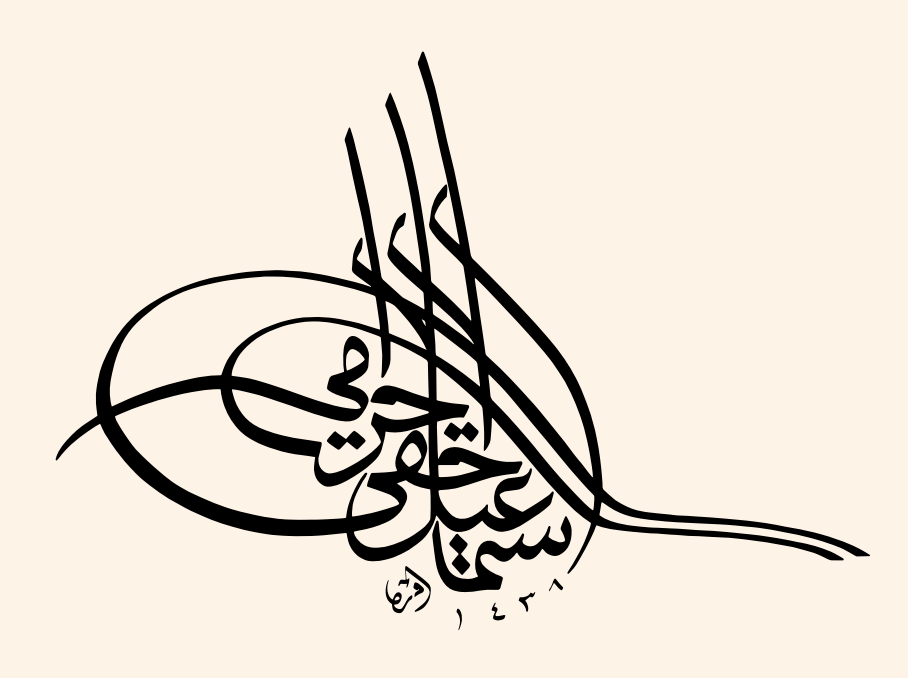
H. Hulûsi ATEŞ Şeyhzâdeoğlu Özel Kitaplığı İhramcizâde Bölümü
No: B-02'de Bulunan İhramcizade İmzalı Yardım Toplama Belgesi

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi Tuğrası - Hat: Musa Tektaş

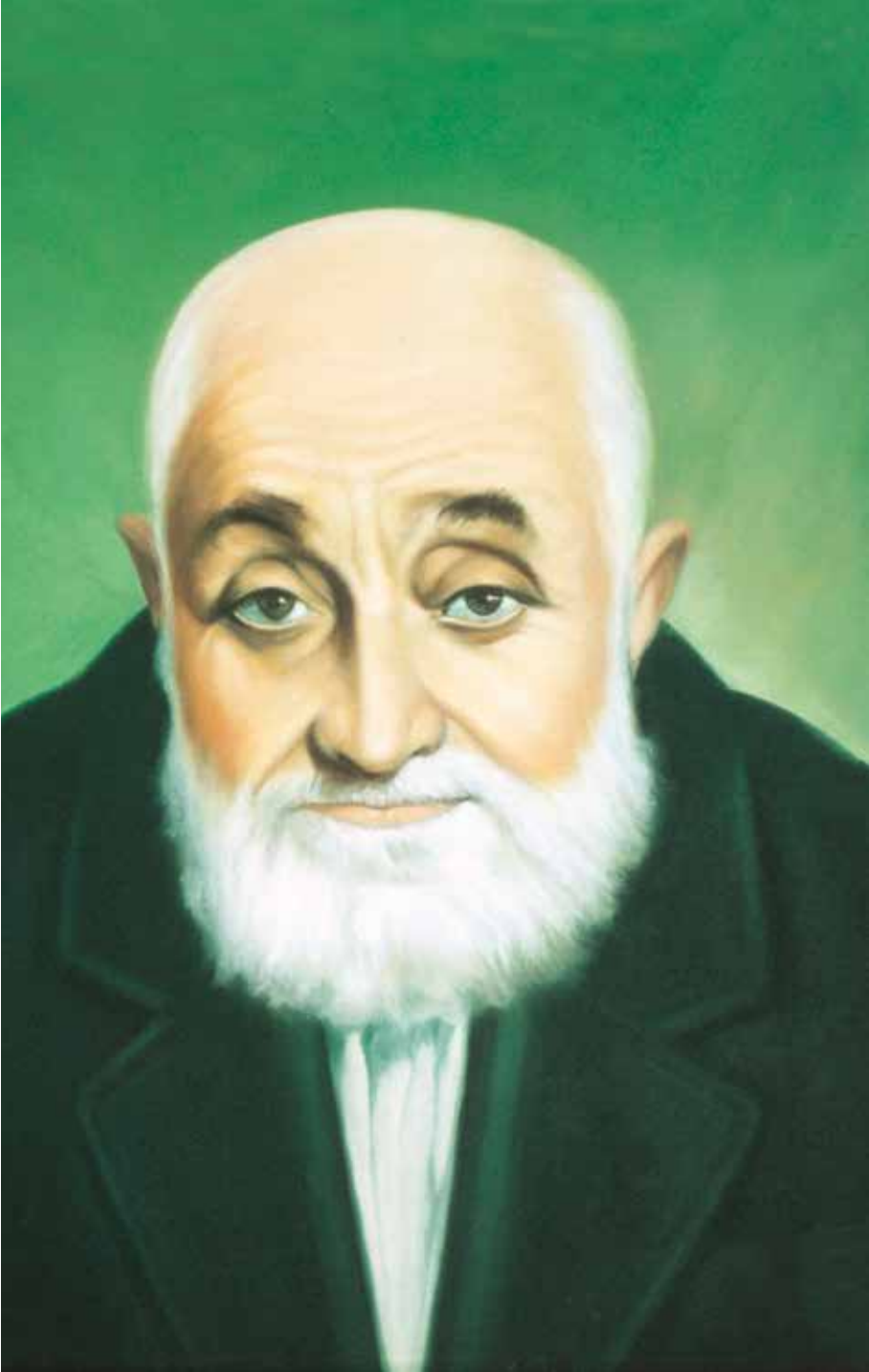
İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi Tuğrası - Hat: Mustafa Çeçili

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi Tuğrası - Hat: Emre Özdemir

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi Tuğrası - Hat: Cafer Kelkit

İbrahimîzâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)

İbrahimîzâde İsmail Hakkî Efendi (k.s)

İbrahimcizâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)

İbrahimcizâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)

İbrahim Hakkî Efendi (k.s)

İbrahim Hakkî Efendi (k.s)

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s) Bir Toplantıda

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s) Abdest Alırken

İbrahimîzâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)

İbrahimîzâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s) Bir Toplantıda

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s) Bir Toplantıda

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s) Sohbetinde

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s) Sohbetinde

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Cenazesi Paşa Camii'nden Uu Cami'ye Götürülürken

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Cenazesi Paşa Camii'nden Uu Cami'ye Götürülürken

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Cenazesi Paşa Camii'nden Uu Cami'ye Götürülürken

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Cenazesi Paşa Camii'nden Uu Cami'ye Götürülürken

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Uu Cami Haziresine Defnedilirken

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Uu Cami Haziresine Defnedilirken

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Uu Cami Haziresindeki Kabri

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Uu Cami Haziresindeki Kabir Taşı

Sivas Ulu Camii Minaresi

Sivas Ulu Camii

Sivas Ulu Camii

Sivas Ulu Camii Giriş Kapısı

Sivas Ulu Camii Dış Görünüm

Sivas Ulu Camii İç Görünüm

Sivas Ulu Camii Dış Görünüm

Sivas Ulu Camii Haziresi

Sivas Ulu Camii Haziresi

Sivas Ulu Camii Haziresi

İhramcızâde İsmail Hakki Efendi (k.s)'nin Uu Cami Haziresindeki Kabri

İhramcızâde İsmail Hakki Efendi (k.s)'nin Uu Cami Haziresindeki Kabri

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı H. Hamideddin Ateş Efendi'nin Ziyareti

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Uu Cami Haziresindeki Kabri

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı H. Hamideddin Ateş Efendi'nin Ziyareti

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı H. Hamideddin Ateş Efendi'nin Ziyareti

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı H. Hamideddin Ateş Efendi'nin Ziyareti

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Uu Cami Haziresindeki Kabri

Sivas Ulu Camii Giriş Kapısı

Sivas Ulu Camii Giriş Kapısı

Sivas Ulu Camii

Sivas Ulu Camii İç Görünüm

Sivas Ulu Camii Mihrabı

Sivas Ulu Camii İç Görünüm

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Sohbet Mekanı Çorapçı Hanı - Eski Hali

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Sohbet Mekanı Çorapçı Hanı - Yeni Hali

İhramcızâde Kültür ve Sanat Merkezi (Çorapçı Hanı)

İhramcızâde Kültür ve Sanat Merkezi (Çorapçı Hanı)

İhramcızâde Kültür ve Sanat Merkezi (Çorapçı Hanı)

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Sohbet Odası (Çorapçı Hanı)

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Sohbet Odası (Çorapçı Hanı)

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Sohbet Odası (Çorapçı Hanı)

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Yaptırdığı Sivas Hayırseverler Camii Dış Görünüm

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Yaptırdığı Sivas Hayırseverler Camii İç Görünüm

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Yaptırdığı Sivas Sofu Yusuf Camii

İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s)'nin Yaptırdığı Sivas Sofu Yusuf Camii

TASAVVUFÎ AHLÂK ABİDESİ

İHRAMCIZÂDE İSMAİL HAKKI TOPRAK'IN

TASAVVUF ANLAYIŞI

Tarikatlar arasında Nakşbendiyye ruhânî boyuttaki çizgisi, öngördüğü letâif dersleri, kalbî ve hafî zikri öne çıkararak yaklaşımı, hasbî, samimi ve muhabbete dayalı usulü ile nakıs insanları kâmil insanlar haline getirmeye çalışmıştır. Nakşbendiyye'nin Müceddiyye çizgisi itkadî esaslara candan bağlılığı ve kulluk deneyiminin ihsân boyutunda zuhur etmesini gerçekleştirmiş bir kıyam hareketidir. Müceddiyye'nin uzantısı olarak Hâlidiyye şubesi Nakşbendiyye ve Müceddiyye'nin esasları üzerinde son iki asırda İslâm dünyasına damgasını vuran, saygınlık uyandıran ve ilgileri üzerine çeken bir ilim ve irfan mektebi olmuştur. Diğer Hâlidiyye temsilcileri gibi Hâlidiyye'nin Mekkî yolu da ilim, irfan, hikmet, edep ve ahlâk çizgisi olmuştur. Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi'nde isimleri, muhitleri, ahlâkları, hizmetleri ve müridleri dikkat çeken iki isim çalışmamızın ana teması olmuştur. İhramcizâde İsmail Hakkı Toprak Efendi ile yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden Darendeli Osman Hulûsi Ateş Efendi'nin hayatlarını, etkinliklerini, düşüncelerini, terbiye usullerini ve tasavvuf anlayışlarını bizzat kendi değerlendirmeleriyle bir bütün olarak ortaya koymaya çalıştık.

